

॥नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स॥

विनयपिटके पाचित्तिय-अट्ठकथा

५. पाचित्तियकण्डं

१. मुसावादवग्गो

१. मुसावादसिक्खापदवण्णना

येसं नवहि वग्गेहि, सङ्गहो सुप्पतिट्ठितो ।
खुद्दकानं अयं दानि, तेसं भवति वण्णना ॥

१. तत्थ मुसावादवग्गस्स ताव पठमसिक्खापदे **हत्थको**ति तस्स थेरस्स नामं । सक्क्यानं पुत्तोति **सक्क्यपुत्तो** । बुद्धकाले किर सक्क्यकुलतो असीति पुरिससहस्सानि पब्बजिंसु, तेसं सो अज्जतरोति । **वादक्खित्तो**ति “वादं करिस्सामी”ति एवं परिवितक्कितेन वादेन परवादिसन्तिकं खित्तो पक्खित्तो पहितो पेसितोति अत्थो । वादमि वा सकेन चित्तेन खित्तो । यत्र यत्र वादो तत्र तत्रेव सन्दिस्सतीतिपि वादक्खित्तो । **अवजानित्वा अवजानातीति** अत्तनो वादे कच्चि दोसं सल्लक्खेन्तो “नायं मम वादो”ति अवजानित्वा पुन कथेन्तो कथेन्तो निदोसतं सल्लक्खेत्वा “ममेव अयं वादो”ति पटिजानाति । **पटिजानित्वा अवजानातीति** किस्मिञ्चिदेव वचने आनिसंसं सल्लक्खेन्तो “अयं मम वादो”ति पटिजानित्वा पुन कथेन्तो कथेन्तो तत्थ दोसं सल्लक्खेत्वा “नायं मम वादो”ति अवजानाति । **अज्जेनज्जं पटिचरतीति** अज्जेन कारणेन अज्जं कारणं पटिचरति पटिच्छादेति अज्जोत्थरति, “रूपं अनिच्चं जानितव्वतो”ति वत्त्वा पुन “जातिधम्मतो”ति आदीनि वदति । कुरुन्दियं पन “एतस्स पटिच्छादनहेतुं अज्जं बहुं कथेती”ति वुत्तं । तत्रायं अधिप्पायो — यं तं पटिजाननज्ज अवजाननज्ज, तस्स पटिच्छादनत्थं “को आह, किं आह, किस्मिं आहा”ति एवमादि बहुं भासतीति । पुन महाअट्ठकथायं “अवजानित्वा पटिजानन्तो पटिजानित्वा अवजानन्तो एव च अज्जेनज्जं पटिचरती”ति वुत्तं । **सम्पजानमुसा भासतीति** जानन्तो मुसा भासति । **सङ्केतं कत्वा विसंवादेतीति** पुरेभत्तादीसु “असुकस्मिं नाम काले असुकस्मिं नाम पदेसे वादो होतू”ति सङ्केतं कत्वा सङ्केततो पुरे वा पच्छा वा गन्त्वा “पस्सथ भो, तित्थिया न आगता पराजिता”ति पक्कमति ।

२. सम्पजानमुसावादेति जानित्वा जानन्तस्स च मुसा भणने ।

३. **विसंवादनपुरेक्खारस्साति** विसंवादनचित्तं पुरतो कत्वा वदन्तस्स । **वाचाति** मिच्छावाचापरियापन्नवचनसमुद्वापिका चेतना । **गिराति** ताय चेतनाय समुद्वापितसद्वं दस्सेति । **ब्यप्पथो**ति वचनपथो; वाचायेव हि अज्जेसम्पि दिट्ठानुगतिमापज्जन्तानं पथभूततो ब्यप्पथोति वुच्चति । **वचीभेदो**ति वचीसज्जिताय वाचाय भेदो; पभेदगता वाचा एव एवं वुच्चति । वाचसिका विज्जतीति **वचीविज्जति** । एवं पठमपदेन सुद्धचेतना, मज्झे तीहि तंसमुद्वापितसद्वसहिता चेतना, अन्ते एकेन विज्जत्तिसहिता चेतना “कथिता”ति वेदितव्वा । **अनरियवोहाराति** अनरियानं बालपुथुज्जनानं वोहारा ।

एवं सम्पजानमुसावादं दस्सेत्वा इदानीं अन्ते वुत्तानं सम्पजानमुसावादसङ्घातानं अनरियवोहारानं लक्खणं दस्सेन्तो “**अदिट्ठं दिट्ठं मे**”ति आदिमाह । तत्थ अदिट्ठं दिट्ठं मेति एवं वदतो वचनं तंसमुद्वापिका वा चेतना एको अनरियवोहारोति इमिना नयेन अत्थो वेदितव्वो । अपिचेत्थ चक्खुवसेन अग्गहितारम्पणं अदिट्ठं, सोतवसेन अग्गहितं असुतं, घानादिवसेन मुनित्वा तीहि इन्द्रियेहि एकाबद्धं विय कत्वा पत्त्वा अग्गहितं अमुतं, अज्जत्र पज्जहि इन्द्रियेहि सुद्धेन विज्जाणेनेव अग्गहितं अविज्जातन्ति वेदितव्वं । पाळियं पन “**अदिट्ठं नाम न चक्खुना दिट्ठं**”न्ति एवं ओळारिकेनेव नयेन देसना कताति । दिट्ठादीसु च अत्तनापि परेनपि दिट्ठं दिट्ठमेव । एवं सुतमुतविज्जातानीति अयमेको परियायो । अपरो नयो यं अत्तना दिट्ठं दिट्ठमेव तं । एस नयो सुतादीसु । यं पन परेन दिट्ठं, तं अत्तना सुतद्वाने तिट्ठति । एवं मुतादीनिपि ।

४. इदानीं तेसं अनरियवोहारानं वसेन आपत्तिं आरोपेत्वा दस्सेन्तो “तीहाकारेही”ति आदिमाह । तस्सत्थो “तीहि आकारेहि पठमं ज्ञानं समापज्जिन्ति सम्पज्जानमुसा भणन्तस्स आपत्तिं पाराजिकस्सा”ति एवमादिचतुत्थपाराजिकपाळिवण्णनायं वुत्तनयेनेव वेदितब्बो । केवलज्झि तत्थ “पठमं ज्ञानं समापज्जि”न्ति इध “अदिट्ठं दिट्ठं मे”ति, तत्थ च “आपत्तिं पाराजिकस्सा”ति “इध आपत्तिं पाचिच्चियस्सा”ति एवं वत्थुमत्ते आपत्तिमत्ते च विसेसो, सेसं एकलक्खणमेवाति ।

९. तीहाकारेहि दिट्ठे वेमतिकोति आदीनम्पि अत्थो “दिट्ठस्स होति पाराजिकं धम्मं अज्झापज्जन्तो दिट्ठे वेमतिको”ति एवमादिदुट्ठदोसपाळिवण्णनायं वुत्तनयेनेव वेदितब्बो । पाळिमत्तमेव हि एत्थ विसेसो, अत्थे पन सत्थेरवादे किञ्चि नानाकरणं नत्थि ।

११. सहसा भणतीति अवीमंसित्वा अनुपधारेत्वा वा वेगेन दिट्ठम्पि “अदिट्ठं मे”ति भणति । अज्जं भणिस्सामीति अज्जं भणतीति मन्दत्ता जळत्ता पक्खलन्तो “चीवर”न्ति वत्तब्बे “चीर”न्ति आदिं भणति । यो पन सामणेरेन “अपि भन्ते मय्हं उपज्झायं पस्सित्था”ति वुत्तो केळिं कुरुमानो “तव उपज्झायो दारुसकटं योजेत्वा गतो भविस्सती”ति वा सिङ्गालसद्वं सुत्वा “कस्सायं भन्ते सद्वो”ति वुत्तो “मातुया ते यानेन गच्छन्तिया कद्वमे लग्गचक्कं उद्धरन्तानं अयं सद्वो”ति वा एवं नेव दवा न रवा अज्जं भणति, सो आपत्तिं आपज्जितियेव । अज्जा पूरणकथा नाम होति, एको गामे थोकं तेलं लभित्वा विहारं आगतो सामणेरेन भणति — “त्वं अज्ज कुहिं गतो, गामो एकतेलो अहोसी”ति वा पच्छिकाय ठपितं पूवखण्डं लभित्वा “अज्ज गामे पच्छिकाहि पूवे चारेसु”न्ति वा, अयं मुसावादोव होति । सेसं उत्तानमेवाति ।

तिसमुद्धानं — कायचित्ततो वाचाचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्धानि, किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, तिवेदनन्ति ।

मुसावादसिक्खापदं पठमं ।

२. ओमसवादसिक्खापदवण्णना

१२. दुत्तियसिक्खापदे ओमसन्तीति ओविज्झन्ति । खुंसेन्तीति अक्कोसन्ति । वम्भेन्तीति पधंसेन्ति ।

१३. भूतपुब्बन्ति इदं वत्थुं भगवा ओमसवादगरहणत्थं आहरि । नन्दिविसालो नामाति नन्दीति तस्स बलीबद्धस्स नामं, विसाणानि पनस्स विसालानि, तस्मा “नन्दिविसालो”ति वुच्चति । बोधिसत्तो तेन समयेन नन्दिविसालो नाम होति । ब्राह्मणो तं यागुभत्तादीहि अतिविय पोसेसि । अथ सो ब्राह्मणं अनुकम्पमानो “गच्छ त्व”न्ति आदिमाह । तत्थेव अट्टासीति अहेतुकपटिसन्धिकालेपि परखुंसनं अमनापतोयेव पच्चेसि, तस्मा ब्राह्मणस्स दोसं दस्सेतुकामो अट्टासि । सकटसतं अतिबद्धं पवट्टेसीति पटिपाटिया ठपेत्वा हेट्टारुक्खे दत्त्वा एकाबद्धं कत्वा मुग्गमासवालुकादीहि पुण्णं सकटसतं पवट्टेन्तो, किञ्चापि पुब्बे पतिट्ठितारप्पदेसं पुन अरे पत्ते पवट्टितं होति, बोधिसत्तो पन पुरिमसकटेन पतिट्ठितट्टाने पच्छिमसकटं पतिट्टापेतुं सकटसतप्पमाणं पदेसं पवट्टेसि । बोधिसत्तानज्झि सिथिलकरणं नाम नत्थि । तेन चत्तमनो अहूति तेन ब्राह्मणस्स धनलाभेन अत्तनो कम्मेन च सो नन्दिविसालो अत्तमनो अहोसि ।

१५. अक्कोसेनपीति एत्थ पन यस्मा परतो “द्वे अक्कोसा — हीनो च अक्कोसो उक्कट्टो च अक्कोसो”ति विभजितुकामो, तस्मा यथा पुब्बे “हीनेनपि अक्कोसेन खुंसेन्ती”ति वुत्तं; एवं अवत्त्वा “अक्कोसेन” इच्चेवमाह । वेनजातीति तच्छकजाति; वेणुकारजातीतिपि वदन्ति । नेसादजातीति मिगलुद्दकादिजाति ।

रथकारजातीति चम्मकारजाति । पुक्कुसजातीति पुप्फळट्टकजाति । अवक्कणकादि दासानं नामं होति; तस्मा हीनं । ओज्जातन्ति अवज्जातं; “उज्जात”न्तिपि पठन्ति । अवज्जातन्ति वम्भेत्वा जातं । हीळितन्ति जिगुच्छितं । परिभूतन्ति किमेतेनातिति परिभवकतं । अचिक्कीकतन्ति न गरुकतं ।

कोट्टककम्मन्ति तच्छककम्मं । मुद्धानि हत्थमुद्दागणना । गणनाति अच्छिद्दकादिअवसेसगणना । लेखाति अक्खरलेखा । मधुमेहाबाधो वेदनाय अभावतो “उक्कट्टो”ति वुत्तो । पाटिकट्टाति इच्छितब्बा । यकारेन वा भकारेन वाति यकारभकारे योजेत्वा यो अक्कोसो । काटकोटचिकाय वाति “काट”न्ति पुरिसनिमित्तं, “कोटचिका”ति इत्थिनिमित्तं; एतेहि वा यो अक्कोसो, एसो हीनो नाम अक्कोसोति ।

१६. इदानीं तेसं जातिआदीनं पभेदवसेन आपत्तिं आरोपेत्वा दस्सेन्तो “उपसम्पन्नो उपसम्पन्न”न्तिआदिमाह । तत्थ खुंसेतुकामो वम्भेतुकामो मङ्कुक्कुतुकामोति अक्कोसितुकामो पधंसितुकामो गरहितुकामो नित्तेजं क्तुकामोति अत्थो । हीनेन हीनन्ति हीनेन जातिवचनेन हीनजातिकं । एतेन उपायेन सब्बपदेसु अत्थो वेदितब्बो ।

एत्थ च हीनेन हीनं वदन्तो किञ्चापि सच्चं वदति, ओमसितुकामताय पनस्स वाचाय वाचाय पाचित्तियं । उक्कट्टेन हीनं वदन्तो च किञ्चापि अलिकं भणति, ओमसितुकामताय पन इमिनाव सिक्खापदेन पाचित्तियं आपज्जति, न पुरिमेन । योपि “अतिचण्डालोसि, अतिब्राह्मणोसि, दुट्ठचण्डालोसि, दुट्ठब्राह्मणोसी”तिआदीनि वदति, सोपि आपत्तिया कारेतब्बो ।

२६. सन्ति इधेकच्चेति वारे पन परिहरित्वा वुत्तभावेन दुक्कटं । एसेव नयो ये नून...पे... न मयन्ति वारेसुपि । अनुपसम्पन्ने पन चतूसुपि वारेसु दुक्कटमेव । चोरोसि गण्ठिभेदकोसीतिआदिवचनेहि पन उपसम्पन्नेपि अनुपम्पन्नेपि सब्बवारेसु दुक्कटमेव । दवकम्यताय पन उपसम्पन्नेपि अनुपसम्पन्नेपि सब्बवारेसु दुब्भासितं । दवकम्यता नाम केळिहसाधिप्पायता । इमस्मिञ्च सिक्खापदे ठपेत्वा भिक्खुं भिक्खुनीआदयो सब्बसत्ता अनुपसम्पन्नद्वाने ठिताति वेदितब्बा ।

३५. अत्थपुरेक्खारस्सातिआदीसु पाळिया अत्थं वण्णयन्तो अत्थपुरेक्खारो; पाळिं वाचेन्तो धम्मपुरेक्खारो; अनुसिद्धियं ठत्वा “इदानीपि चण्डालोसि, पापं मा अकासि, मा तमो तमपरायणो अहोसी”तिआदिना नयेन कथेन्तो अनुसासनीपुरेक्खारो नामाति वेदितब्बो । सेसं उत्तानमेव ।

तिसमुद्धानं — कायचित्ततो वाचाचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्धाति । किरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति । दुब्भासितापत्ति पनेत्थ वाचाचित्ततो समुद्धाति, किरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, अकुसलचित्तं, द्विवेदनं सुखा च मज्झत्ता चाति ।

ओमसवादसिक्खापदं दितियं ।

३. पेसुञ्जसिक्खापदवण्णना

३६. ततियसिक्खापदे — भण्डनजातानन्ति सञ्जातभण्डनानं । भण्डनन्ति कलहस्स पुब्बभागो, “इमिना च इमिना च इदं कतं; एवं वुत्ते एवं वक्खामा”तिआदिकं सकसकपक्खे सम्मन्तनं । कलहोति आपत्तिगामिको कायवाचावीतिकमो । विवादोति विग्गाहिककथा । तं विवादं आपन्नानं विवादापन्नानं । पेसुञ्जन्ति पिसुणवाचं, पियभावस्स सुञ्जकरणवाचन्ति वुत्तं होति ।

३७. भिक्खुपेसुञ्जेति भिक्खूनं पेसुञ्जे; भिक्खुतो सुत्वा भिक्खुना भिक्खुस्स उपसंहटपेसुञ्जेति अत्थो ।

३८. द्वीहाकारेहीति द्वीहि कारणेहि । पियकम्यस्स वाति “एवं अहं एतस्स पियो भविस्सामी”ति अत्तनो पियभावं पत्थयमानस्स वा । भेदाधिप्पायस्स वाति “एवमयं एतेन सद्धिं भिज्जिस्सती”ति परस्स परेन भेदं इच्छन्तस्स वा । जातितोपीतिआदि सब्बं पुरिमसिक्खापदे वुत्तनयमेव । इधापि भिक्खुनिं आदिं कत्वा सब्बे अनुपसम्पन्ना नाम ।

न पियकम्यस्स न भेदाधिप्पायस्साति एकं अक्कोसन्तं एकञ्च खमन्तं दिस्वा “अहो निल्लज्जो, ईदिसम्पि नाम भवन्तं पुन वत्तब्बं मज्जिस्सती”ति एवं केवलं पापगरहिताय भणन्तस्स अनापत्ति । सेसं उत्तानत्थमेव । तिसमुद्धानं — कायचित्ततो वाचाचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्धाति, किरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, तिवेदनन्ति ।

पेसुञ्जसिक्खापदं ततियं ।

४. पदसोधम्मसिक्खापदवण्णना

४४. चतुत्थसिक्खापदे — अप्पतिस्साति अप्पतिस्सवा । उपासकाति वुत्ते वचनम्पि न सोतुकामा; अनादराति अत्थो । अप्पतिस्सया वा अनीचवुत्तिनोति अत्थो । असभागवुत्तिकाति विसभागजीविका, यथा भिक्खूसु वत्तितब्बं; एवं अप्पवत्तवुत्तिनोति अत्थो ।

४५. पदसो धम्मं वाचेय्याति एकतो पदं पदं धम्मं वाचेय्य; कोट्टासं कोट्टासं वाचेय्याति अत्थो। यस्मा पन तं कोट्टासनामकं पदं चतुब्बिधं होति, तस्मा तं दस्सेतुं “पदं अनुपदं अन्वक्खरं अनुब्यञ्जनं”न्ति पदभाजनं वुत्तं। तत्थ पदन्ति एको गाथापादो अधिपेत्तो। अनुपदन्ति दुतियपादो। अन्वक्खरन्ति एकेकमक्खरं। अनुब्यञ्जनन्ति पुरिमव्यञ्जनेन सदिसं पच्छाव्यञ्जनं। यं किञ्चि वा एकमक्खरं अन्वक्खरं, अक्खरसमूहो अनुब्यञ्जनं, अक्खरानुब्यञ्जनसमूहो पदं। पठमपदं पदमेव, दुतियं अनुपदन्ति एवमेत्थ नानाकरणं वेदितव्वं।

इदानीं पदं नाम एकतो पट्टपेत्वा एकतो ओसापेत्तीति गाथाबन्धं धम्मं वाचेन्तो “मनोपुब्बङ्गमा धम्मा”ति एकमेकं पदं सामणेरेन सद्धिं एकतो आरभित्वा एकतोयेव निट्ठापेत्ति। एवं वाचेन्तस्स पदगणनाय पाचित्तिया वेदितव्वा। अनुपदं नाम पाटेक्कं पट्टपेत्वा एकतो ओसापेत्तीति थरेन “मनोपुब्बङ्गमा धम्मा”ति वुत्ते सामणेरो तं पदं अपापुणित्वा “मनोसेट्ठा मनोमया”ति दुतियपदं एकतो भणति, इमे पाटेक्कं पट्टपेत्वा एकतो ओसापेत्ति नाम। एवं वाचेन्तस्सापि अनुपदगणनाय पाचित्तिया। अन्वक्खरं नाम रूपं अनिच्चन्ति वुच्चमानो “रू”ति ओपातेतीति “रूपं अनिच्चन्ति भण सामणेरो”ति वुच्चमानो रूकारमत्तमेव एकतो वत्त्वा तिट्ठति। एवं वाचेन्तस्सापि अन्वक्खरगणनाय पाचित्तिया। गाथाबन्धेपि च एस नयो लब्धतियेव। अनुब्यञ्जनं नाम रूपं अनिच्चन्ति वुच्चमानो वेदना अनिच्चाति सद्धिं निच्छारेतीति “रूपं, भिक्खवे, अनिच्चं, वेदना अनिच्चा”ति इमं सुत्तं वाचयमानो थरेन “रूपं अनिच्च”न्ति वुच्चमानो सामणेरो सीधपञ्जताय “वेदना अनिच्चा”ति इमं अनिच्चपदं थेरस्स “रूपं अनिच्च”न्ति एतेन अनिच्चपदेन सद्धिं एकतो भणन्तो वाचं निच्छारेति। एवं वाचेन्तस्सापि अनुब्यञ्जनगणनाय पाचित्तिया। अयं पनेत्थ सङ्केपो — इमेसु पदादीसु यं यं एकतो भणति तेन तेन आपत्तिं आपज्जतीति।

बुद्धभासितोति सकलं विनयपिटकं अभिधम्मपिटकं धम्मपदं चरियापिटकं उदानं इतिवुत्तकं जातकं सुत्तनिपातो विमानवत्थु पेतवत्थु ब्रह्मजालादीनि च सुत्तानि। सावकभासितोति चतुपरिसपरियापन्नेहि सावकेहि भासितो अनङ्गणसम्मादिट्ठिअनुमानसुत्तचुल्लवेदल्लमहावेदल्लादिको। इसिभासितोति बाहिरपरिब्बाजकेहि भासितो सकलो परिब्बाजकवग्गो, बावरियस्स अन्तेवासिकानं सोळसन्नं ब्राह्मणानं पुच्छति एवमादि। देवताभासितोति देवताहि भासितो; सो देवतासंयुत्तदेवपुत्तसंयुत्तमारसंयुत्तब्रह्मसंयुत्तसक्कसंयुत्तादिवसेन वेदितव्वो।

अत्थूपसज्झितोति अट्ठकथानिस्सितो। धम्मूपसज्झितोति पाळिनिस्सितो; उभयेनापि विवट्ठूपनिस्सितमेव वदति। किञ्चापि विवट्ठूपनिस्सितं वदति, तिस्सो सङ्गीतियो आरुळ्ळधम्मंयेव पन पदसो वाचेन्तस्स आपत्ति। विवट्ठूपनिस्सितेपि नानाभासावसेन गाथासिलोकबन्धादीहि अभिसङ्गते अनापत्ति। तिस्सो सङ्गीतियो अनारुळ्ळेपि कुलुम्बसुत्तं राजोवादसुत्तं तिक्खिन्द्रियं चतुपरिवट्ठं नन्दोपनन्दन्ति ईदिसे आपत्तियेव। अपलालदमनम्मि वुत्तं, महापच्चरियम्पन पटिसिद्धं। मेण्डकमिलिन्दपज्हेसु थेरस्स सकपटिभाने अनापत्ति, यं रज्जो सज्जापनत्थं आहरित्वा वुत्तं, तत्थ आपत्ति। वण्णपिटकअङ्गुलिमालपिटकरट्ठपालगअजतआळवकगज्जितगुळ्ळमग्गगुळ्ळवेस्सन्तरगुळ्ळविनयवेदल्लपिटकानि पन अबुद्धवचनानियेवाति वुत्तं। सीलूपदेसो नाम धम्मसेनापतिना वुत्तोति वदन्ति, तस्मिं आपत्तियेव। अज्जानिपि मग्गकथाआरम्भणकथाबुद्धिकदण्डक जाणवत्थुअसुभकथादीनि अत्थि, तेसु सत्ततिंस बोधिपक्खियधम्मा विभत्ता, धुतङ्गपज्हे पटिपदा विभत्ता; तस्मा तेसु आपत्तीति वुत्तं। महापच्चरियादीसु पन सङ्गीतिं अनारुळ्ळेसु राजोवादतिक्खिन्द्रियचतुपरिवट्ठनन्दोपनन्दकुलुम्बसुत्तेसुयेव आपत्तीति वत्त्वा अवसेसेसु यं बुद्धवचनतो आहरित्वा वुत्तं, तदेव आपत्तिवत्थु होति, न इतरन्ति अयमत्थो परिग्गहितो।

४६. एकतो उद्दिसापेत्तोति अनुपसम्पन्नेन सद्धिं एकतो उद्देसं गणहन्तोपि एकतो वदति अनापत्तीति अत्थो।

तत्रायं विनिच्छयो — उपसम्पन्नो च अनुपसम्पन्नो च निसीदित्वा उद्दिसापेत्ति। आचरियो निसिन्नानं भणामीति तेहि सद्धिं एकतो वदति, आचरियस्स आपत्ति। अनुपसम्पन्नेन सद्धिं गणहन्तस्स अनापत्ति। द्वेपि ठिता गणहन्ति, एसेव नयो। दहरभिक्खु निसिन्नो, सामणेरो ठितो, निसिन्नस्स भणामीति भणतो अनापत्ति। सचे दहरो तिट्ठति, इतरो निसीदति, ठितस्स भणामीति भणतोपि अनापत्ति। सचे बहून् भिक्खून् अन्तरे एको सामणेरो निसिन्नो होति, तस्मिं निसिन्ने पदसो धम्मं वाचेन्तस्स आचरियस्स अचित्तकापत्ति। सचे सामणेरो उपचारं मुञ्चित्वा ठितो वा निसिन्नो वा होति, येसं वाचेति, तेसु अपरियापन्ता एकेन दिसाभागेन पलायनकगन्थं नाम गणहातीति सङ्ख्यं गच्छति, तस्मा अनापत्ति। एकतो सज्जायं करोन्तोपि अनुपसम्पन्नेन सद्धिं उपसम्पन्नो एकतो सज्जायं करोन्तो तेन सद्धियेव भणति, अनापत्ति। अनुपसम्पन्नस्स सन्तिके उद्देसं गणहन्तस्सपि तेन सद्धिं एकतो भणन्तस्स अनापत्ति। अयम्पि हि एकतो सज्जायं करोतिच्चेव सङ्ख्यं गच्छति।

येभ्य्येन पगुणं गन्थं भणन्तं ओपातेतीति सचे एकगाथाय एको पादो न आगच्छति, सेसं आगच्छति, अयं येभ्य्येन पगुणगन्थो नाम।

एतेन नयेन सुतेपि वेदितव्यो । तं ओपातेन्तस्स एवं भणाहीति एकतोपि भणन्तस्स अनापत्ति । ओसारेन्तं ओपातेतीति सुत्तं उच्चारन्तं परिसमज्जे परिसङ्गमानं एवं वदेहीति तेन सद्धिं एकतोपि वदन्तस्स अनापत्ति । यं पन महापच्चरियादीसु “मया सद्धिं मा वदा”ति वुत्तो यदि वदति, “अनापत्ती”ति वुत्तं, तं महाअट्ठकथायं नत्थि, नत्थिभावोयेव चस्स युत्तो । कस्मा? किरियसमुद्धानत्ता । इतरथा हि किरियाकिरियं भवेय्य । सेसं उत्तानत्थमेव ।

पदसोधम्मसमुद्धानं — वाचतो च वाचाचित्ततो च समुद्धानि, किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

पदसोधम्मसिक्खापदं चतुत्थं ।

५. सहसेय्यसिक्खापदवण्णना

४९. पञ्चमसिक्खापदे — मुट्ठस्सती असम्पजानाति पुब्बभागे सतिसम्पजज्जस्स अकरणवसेनेतं वुत्तं, भवङ्गोतिण्णकाले पन कुतो सतिसम्पजज्जन्ति! विकूजमानाति विप्पलपमाना । काकच्छमानाति नासाय काकसदं विय निरत्थकसदं मुञ्चमाना । उपासकाति पठमतरं उड्डितउपासका ।

५०. एतदवोचुन्ति “भगवता आवुसो राहुल सिक्खापदं पज्जत्त”न्ति भिक्खू सिक्खापदगारवेनेव एतं अवोचुं । पकतिया पन ते भगवति च गारवेन आयस्मतो च राहुलस्स सिक्खाकामताय तस्स आयस्मतो वसनद्वानं आगतस्स चूळमज्जकं वा अपस्सेनं वा यं अत्थि तं पज्जपेत्वा चीवरं वा उत्तरासङ्गं वा उस्सीसकरणत्थाय देन्ति । तत्रिदं तस्सायस्मतो सिक्खाकामताय — भिक्खू किर तं दूरतोव आगच्छन्तं दिस्वा मुट्ठिसम्मुज्जनिज्ज कचवरछड्डनकज्ज बहि खिपन्ति । अथज्जेहि “आवुसो केनिदं पातित”न्ति वुत्ते अज्जे एवं वदन्ति — “भन्ते, राहुलो इमस्मिं पदेसे सज्जरि, तेन नु खो पातित”न्ति । सो पनायस्मा “न मय्हं भन्ते इदं कम्म”न्ति एकदिवसम्पि अवत्वा तं पटिसामेत्वा भिक्खू खमापेत्वा गच्छति । वच्चकुटिया सेय्यं कप्पेसीति तंयेव सिक्खाकामतं अनुबूहन्तो धम्मसेनापतिमहामोग्गल्लानआनन्दत्थेरादीनं सन्तिकं अगन्त्वा भगवतो वळज्जनकवच्चकुटियं सेय्यं कप्पेसि । सा किर कुटि कवाटबद्धा गन्धपरिभण्डकता समोसरितपुप्फदामा चेति यद्वानमिव तिड्ढति, अपरिभोगा अज्जेसं ।

५१. उत्तरिदिरत्ततिरत्तन्ति भगवा सामणेरानं सङ्गहकरणत्थाय तिरत्तं परिहारं अदासि । न हि युत्तं कुलदारके पब्बाजेत्वा नानुग्गहेतुन्ति । सहसेय्यन्ति एकतो सेय्यं । सेय्याति कायप्पसारणसङ्घातं सयनम्पि वुच्चति, यस्मिं सेनासने सयन्ति, तम्पि । तत्थ सेनासनं ताव दस्सेतुं “सेय्या नाम सब्बच्छन्ना”तिआदि वुत्तं । कायप्पसारणं दस्सेतुं अनुपसम्पन्ने निपन्ने भिक्खु निपज्जती”तिआदि वुत्तं । तस्मा अयमेत्थ अत्थो — “सेनासनसङ्घातं सेय्यं पविसित्वा कायप्पसारणसङ्घातं सेय्यं कप्पेय्य विदहेय्य सम्पादेय्या”ति । सब्बच्छन्नातिआदिना पन तस्सा सेनासनसङ्घाताय सेय्याय लक्खणं वुत्तं । तस्मा यं सेनासनं उपरि पज्जहि छदनेहि अज्जेन वा केनचि सब्बमेव पटिच्छन्नं, अयं सब्बच्छन्ना नाम सेय्या । अट्ठकथासु पन पाकटवोहारं गहेत्वा वाचुगतवसेन “सब्बच्छन्ना नाम पज्जहि छदनेहि छन्ना”ति वुत्तं । किञ्चापि वुत्तं? अथ खो दुस्सकुटियं वसन्तस्सापि न सक्का अनापत्ति कातुं, तस्मा यं किञ्चि पटिच्छादनसमत्थं इध छदनज्ज परिच्छन्नज्ज वेदितव्वं । पज्जविधच्छदनेयेव हि गय्हमाने पदरच्छन्नेपि सहसेय्या न भवेय्य । यं पन सेनासनं भूमितो पट्टाय याव छदनं आहच्च पाकारेन वा अज्जेन वा केनचि अन्तमसो वत्थेनापि परिकिखत्तं, अयं सब्बपरिच्छन्ना नाम सेय्या । छदनं अनाहच्च सब्बन्तिमेन परियायेन दियड्ढहत्थुब्बधेन पाकारादिना परिकिखत्तापि सब्बपरिच्छन्नायेवाति कुरुन्दट्ठकथायं वुत्तं । यस्सा पन उपरि बहुतरं ठानं छन्नं, अप्पं अच्छन्नं, समन्ततो वा बहुतरं परिकिखत्तं, अप्पं अपरिकिखत्तं, अयं येभुय्येन छन्ना येभुय्येन परिच्छन्ना नाम । इमिना हि लक्खणेन समन्नागतो सचेपि सत्तभूमको पासादो एकूपचारो होति, सतगम्भं वा चतुस्सालं वा, एकसेय्याइच्चेव सङ्ख्यं गच्छति । तं सन्धाय वुत्तं “चतुत्थे दिवसे अत्थङ्गते सूरिये अनुपसम्पन्ने निपन्ने भिक्खु निपज्जति, आपत्ति पाचित्तियस्सा”तिआदि ।

तत्थ च निपज्जनमत्तेनेव पाचित्तियं । सचे पन सम्बहुला सामणोरा, एको भिक्खु, सामणेरगणनाय पाचित्तिया । ते चे उड्डायुड्डाय निपज्जन्ति, तेसं पयोगे पयोगे भिक्खुस्स आपत्ति । भिक्खुस्स उड्डायुड्डाय निपज्जने पन भिक्खुस्सेव पयोगेन भिक्खुस्स आपत्ति । सचे पन सम्बहुला भिक्खु एको सामणोरो सब्बेसं आपत्तिं करोति, तस्स उड्डायुड्डाय निपज्जनेनपि भिक्खूनं आपत्तियेव । उभयेसं सम्बहुलभावेपि एसेव नयो ।

अपिचेत्थ एकावासादिकम्पि चतुक्कं वेदितव्वं । यो हि एकस्मिं आवासे एकेनेव अनुपसम्पन्नेन सद्धिं तिरत्तं सहसेय्यं कप्पेति, तस्स चतुत्थदिवसतो पट्ठाय देवसिका आपत्ति । योपि एकस्मिंयेव आवासे नानाअनुपसम्पन्नेहि सद्धिं तिरत्तं सहसेय्यं कप्पेति, तस्सपि । योपि नानाआवासेसु एकेनेव अनुपसम्पन्नेन सद्धिं तिरत्तं सहसेय्यं कप्पेति, तस्सपि । योपि नानाआवासेसु नानाअनुपसम्पन्नेहि सद्धिं योजनसतम्पि गन्त्वा सहसेय्यं कप्पेति, तस्सपि चतुत्थदिवसतो पट्ठाय देवसिका आपत्ति ।

अयञ्च सहसेय्यापत्ति नाम ‘‘भिक्षुं ठपेत्वा अवसेसो अनुपसम्पन्नो नामा’’ति वचनतो तिरच्छानगतेनपि सद्धिं होति, तत्र तिरच्छानगतस्स परिच्छेदो मेथुनधम्मापत्तिया वुत्तनयेनेव वेदितव्वो । तस्मा सचेपि गोधाबिळालमङ्गुसादीसु कोचि पविसित्वा भिक्षुनो वसनसेनासने एकूपचारद्धाने सयति, सहसेय्याव होति ।

यदि पन थम्भानं उपरि कतपासादस्स उपरिमतलेन सद्धिं असम्बद्धभित्तिकस्स भित्तिया उपरि ठितसुसिरतुलासीसस्स सुसिरेन पविसित्वा तुलाय अब्भन्तरे सयित्वा तेनेव सुसिरेन निक्खमित्वा गच्छति, हेट्ठापासादे सयितभिक्षुस्स अनापत्ति । सचे छदने छिदं होति, तेन पविसित्वा अन्तोछदने वसित्वा तेनेव पक्कमति, नानूपचारे उपरिमतले छदनब्भन्तरे सयितस्स आपत्ति, हेट्ठिमतले सयितस्स अनापत्ति । सचे अन्तोपासादेनेव आरोहित्वा सब्बतलानि परिभुज्जन्ति, एकूपचारानि होन्ति, तेसु यत्थ कत्थचि सयितस्स आपत्ति ।

सभासङ्घेपेन कते अट्ठकुट्टकसेनासने सयितस्स वाळसङ्घाटादीसु कपोतादयो पविसित्वा सयन्ति, आपत्तियेव । परिकखेपस्स बहिगते निब्बकोसब्भन्तरे सयन्ति, अनापत्ति । परिमण्डलं वा चतुरस्सं वा एकच्छदनाय गम्भमालाय सतगम्भं चेपि सेनासनं होति, तत्र चे एकेन साधारणद्वारेन पविसित्वा विसुं पाकारेन अपरिच्छिन्नगम्भूपचारे सब्बगम्भे पविसन्ति, एकगम्भेपि अनुपसम्पन्ने निपन्ने सब्बगम्भेसु निपन्नानं आपत्ति । सचे सपमुखा गम्भा होन्ति, पमुखस्स उपरि अच्छन्नं उच्चवत्थुक्कं चेपि होति, पमुखे सयितो गम्भे सयितानं आपत्तिं न करोति । सचे पन गम्भच्छदनेनेव सद्धिं सम्बद्धच्छदनं होति, तत्र सयितो सब्बेसं आपत्तिं करोति । कस्मा? सब्बच्छन्नता सब्बपरिच्छन्नता च, गम्भपरिकखेपोयेव हिस्स परिकखेपोति । एतेनेव हि नयेन अट्ठकथासु लोहपासादपरिकखेपस्स चतूसु द्वारकोट्टकेसु आपत्ति वुत्ता ।

यं पन अन्धकट्टकथायं ‘‘अपरिक्खित्ते पमुखे अनापत्तीति भूमियं विना जगतिया पमुखं सन्धाय कथिन’’न्ति वुत्तं, तं अन्धकरट्टे पाटेक्कसन्निवेसा एकच्छदना गम्भपाळियो सन्धाय वुत्तं । यञ्च तत्थ ‘‘भूमियं विना जगतिया’’ति वुत्तं, तं नेव अट्ठकथासु अत्थि; न पाळिया समेति । दसहत्थुब्बेधापि हि जगति परिकखेपसङ्ख्यं न गच्छति । तस्मा यम्पि तत्थ दुतियसिक्खापदे जगतिया पमाणं वत्त्वा ‘‘एतं एकूपचारं परिच्छन्नं नाम होती’’ति वुत्तं, तं न गहेतव्वं । येपि एकसालद्विसालतिसालचतुस्सालसन्निवेसा महापासादा एकस्मिं ओकासे पादे धोवित्वा पविट्टेन सक्का होन्ति सब्बत्थ अनुपरिगन्तुं, तेसुपि सहसेय्यापत्तिया न मुच्चति । सचे तस्मिं तस्मिं ठाने उपचारं परिच्छिन्दित्वा कता होन्ति, एकूपचारद्धानेयेव आपत्ति ।

द्वीहि द्वारेहि युत्तस्स सुधाछदनमण्डपस्स मज्झे पाकारं करोन्ति, एकेन द्वारेन पविसित्वा एकस्मिं परिच्छेदे अनुपसम्पन्नो सयति, एकस्मिं भिक्षु, अनापत्ति । पाकारे गोधादीनं पविसनमत्तम्पि छिदं होति, एकस्मिञ्च परिच्छेदे गोधा सयन्ति, अनापत्तियेव । न हि छिदने गेहं एकूपचारं नाम होति । सचे पाकारमज्जे छिन्दित्वा द्वारं योजेन्ति, एकूपचारताय आपत्ति । तं द्वारं कवाटेन पिदहित्वा सयन्ति, आपत्तियेव । न हि द्वारपिदहनेन गेहं नानूपचारं नाम होति, द्वारं वा अद्वारं । कवाटज्झि संवरणविवरणेहि यथासुखं वळज्जनत्थाय कत्तं, न वळज्जनूपच्छेदनत्थाय । सचे पन तं द्वारं पुन इट्ठकाहि पिदहन्ति, अद्वारं होति, पुरिमे नानूपचारभावेयेव तिड्ढति । दीघपमुखं चेतियघरं होति । एकं कवाटं अन्तो, एकं बहि, द्विन्नं कवाटानं अन्तरे अनुपसम्पन्नो अन्तोचेतियघरे सयन्तस्स आपत्तिं करोति, एकूपचारत्ता ।

तत्र यस्स ‘‘सिया अयं एकूपचारनानूपचारता नाम उदोसितसिक्खापदे वुत्ता, इध पन ‘सेय्या नाम सब्बच्छन्ना सब्बपरिच्छन्ना येभुय्येन छन्ना येभुय्येन परिच्छन्ना’ति एत्तकमेव वुत्तं, पिहितद्वारो च गम्भो सब्बपरिच्छन्नोव होति । तस्मा तत्थ अन्तो सयितेनेव सद्धिं आपत्ति, बहि सयितेन अनापत्ती’ति । सो एवं वत्तव्वो — ‘‘अपिहितद्वारे पन कस्मा बहि सयितेन आपत्ती’ति? पमुखस्स गम्भेन सद्धिं सब्बच्छन्नता । ‘‘किं पन गम्भे पिहिते छदनं विद्धस्तं होती’ति? न विद्धस्तं, गम्भेन सद्धिं पमुखस्स सब्बपरिच्छन्नता न होति । ‘‘किं परिकखेपो विद्धस्तो’ति? अद्धा वक्खति ‘‘न विद्धस्तो, कवाटेन उपचारो परिच्छन्नो’ति । एवं दूरम्पि गन्त्वा पुन एकूपचारनानूपचारतंयेव पच्चागमिस्सति ।

अपिच यदि व्यज्जनमत्तेयेव अत्थो सुविज्जेय्यो सिया, सब्बच्छन्नाति वचनतो पज्जनं अज्जतरेन छदनेन छन्ना एव सेय्या सिया, न अज्जेन । एवञ्च सति पदरच्छन्नादीसु अनापत्ति सिया । ततो यदत्थं सिक्खापदं पज्जत्तं, स्वेव अत्थो परिहायेय्य । परिहायतु वा मा वा, कथं

अवुत्तं गहेतब्बन्ति; को वा वदति “अवुत्तं गहेतब्ब”न्ति? वुत्तज्जेतं अनियतेसु — “पटिच्छन्नं नाम आसनं कुट्टेन वा कवाटेन वा किलज्जेन वा साणिपाकारेन वा रुक्खेन वा थम्भेन वा कोट्टुलिकाय वा येन केनचि पटिच्छन्नं होती”ति । तस्मा यथा तत्थ येन केनचि पटिच्छन्नं पटिच्छन्नमेव, एवमिधापि गहेतब्बं । तस्मा सेनासनं खुदकं वा होतु महन्तं वा अज्जेन सद्धिं सम्बद्धं वा असम्बद्धं वा दीघं वा वट्ठं वा चतुरस्सं वा एकभूमकं वा, अनेकभूमकं वा, यं यं एकूपचारं सब्बत्थ येन केनचि पटिच्छादनेन सब्बच्छन्ने सब्बपरिच्छन्ने येभ्य्येन वा छन्ने येभ्य्येन वा परिच्छन्ने सहसेय्यापत्ति होतीति ।

५३. उपड्डुच्छन्ने उपड्डुपरिच्छन्ने आपत्ति दुक्कटस्साति एत्थ सब्बच्छन्ने उपड्डुपरिच्छन्नेति एवमादीसुपि महापच्चरियं दुक्कटमेवाति वुत्तं । महाअट्ठकथायं पन “सब्बच्छन्ने येभ्य्येनपरिच्छन्ने पाचित्तियं, सब्बच्छन्ने उपड्डुपरिच्छन्ने पाचित्तियं, येभ्य्येनछन्ने उपड्डुपरिच्छन्ने पाचित्तियं, सब्बपरिच्छन्ने येभ्य्येनछन्ने पाचित्तियं, सब्बपरिच्छन्ने उपड्डुच्छन्ने पाचित्तियं, येभ्य्येनपरिच्छन्ने उपड्डुच्छन्ने पाचित्तियं, पाळियं वुत्तपाचित्तियेन सद्धिं सत्त पाचित्तियानी”ति वुत्तं । “सब्बच्छन्ने चूळकपरिच्छन्ने दुक्कटं, येभ्य्येनछन्ने चूळकपरिच्छन्ने दुक्कटं, सब्बपरिच्छन्ने चूळकच्छन्ने दुक्कटं, येभ्य्येनपरिच्छन्ने चूळकच्छन्ने दुक्कटं, पाळियं दुक्कटेन सह पञ्च दुक्कटानी”ति वुत्तं ।

“उपड्डुच्छन्ने चूळकपरिच्छन्ने अनापत्ति, उपड्डुपरिच्छन्ने चूळकच्छन्ने अनापत्ति, चूळकच्छन्ने चूळकपरिच्छन्ने अनापत्ति, सब्बच्छन्ने सब्बपरिच्छन्नेति च एत्थ सेनम्बमण्डपवण्णं होती”ति वुत्तं । इमिनापेतं वेदितब्बं — “यथा जगति परिकखेपसङ्ख्य न गच्छती”ति । सेसं उत्तानत्थमेव ।

एळकलोमसमुद्धानं — कायतो च कायचित्ततो च समुद्धानि, किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

सहसेय्यसिक्खापदं पञ्चमं ।

६. दुतियसहसेय्यसिक्खापदवण्णना

५५. दुतियसहसेय्यसिक्खापदे — आवसथागारन्ति आगन्तुकानं वसनागारं । पञ्जत्तं होतीति पुज्जकामताय कत्वा ठपितं होति । येन सा इत्थी तेनुपसङ्गमीति असुक्खस्मिं नाम ठाने आवसथागारं पञ्जत्तं अत्थीति मनुस्सानं सुत्वा उपसङ्गमि । गन्धगन्धिनीति अगुरुकुङ्कुमादीनं गन्धानं गन्धो गन्धगन्धो, सो अस्सा अत्थीति गन्धगन्धिनी । साटकं निक्खिपित्वाति अप्पेव नामस्स इमम्पि विष्णकारं पस्सन्तस्स रागो उप्पज्जेय्याति चिन्तेत्वा एवमकासि । ओक्खिपित्वाति अधो खिपित्वा । अच्चयोति अपराधो । मं अच्चगमाति मं अतिक्कम्म अभिभवित्वा पवत्तो । सेसं पठमसिक्खापदे वुत्तनयेनेव वेदितब्बं । अयमेव हि विसेसो — पठमसिक्खापदे चतुत्थदिवसे आपत्ति इध पठमदिवसेपि । यक्खीपेतीहि दिस्समानकरूपाहि तिरच्छानगतित्थिया च मेथुनधम्मवत्थुभूताय एव दुक्कटं । सेसाहि अनापत्ति । समुद्धानादीनि पठमसदिसानेवाति ।

दुतियसहसेय्यसिक्खापदं छट्ठं ।

७. धम्मदेसनासिक्खापदवण्णना

६०. सत्तमसिक्खापदे — घरणीति घरसामिनी । निवेसनद्वारेति निवेसनस्स महाद्वारे । घरसुण्हाति तस्मिं घरे सुण्हा । आवसथद्वारेति ओवरकद्वारे । विस्सट्टेनाति सुनिग्गतेन सद्देन । विवटेनाति सुट्ठु पकासेन असंवुतेन । धम्मो देसेतब्बोति अयं सरणसीलादिभेदो धम्मो कथेतब्बो । अज्जातुन्ति आजानितुं । विज्जुना पुरिसविग्गहेनाति विज्जुना पुरिसेन, पुरिसविग्गहं गहेत्वापि ठितेन न यक्खेन न पेटेन न तिरच्छानगतेन ।

६६. अनापत्ति विज्जुना पुरिसविग्गहेनाति विज्जुना पुरिसविग्गहेन सद्धिं ठिताय बहुम्पि धम्मं देसेन्तस्स अनापत्ति । छप्पञ्चवाचाहीति छहि पञ्चहि वाचाहि यो देसेति, तस्सपि अनापत्ति । तत्थ एको गाथापादो एकवाचाति एवं सब्बत्थ वाचापमाणं वेदितब्बं । सचे अट्ठकथं धम्मपदं जातकादिवत्थुं वा कथेतुकामो होति, छप्पञ्चपदमत्तमेव कथेतुं वट्ठति । पाळिया सद्धिं कथेन्तेन एकपदं पाळितो पञ्च अट्ठकथातोति एवं छ पदानि अनतिक्कामेत्वाव कथेतब्बो । पदसोधम्मे वुत्तप्पभेदो हि इधापि सब्बो धम्मोयेव । तस्मिं देसेतीति तस्मिं खणे देसेति । सम्पदानत्थे वा

एतं भुम्मवचनं । तस्सा देसेतीति अत्थो । अज्जिस्सा मातुगामस्साति एकस्सा देसेत्वा पुन आगतागताय अज्जिस्सापि देसेतीति एवं एकासने निसिन्नो मातुगामसतसहस्सन्नम्पि देसेतीति अत्थो । महापच्चरियट्ठकथायं वुत्तं समं निसिन्नानं मातुगामानं “तुम्हाकं एकेकिस्सा एकेकं गाथं देसेस्सामि, तं सुणाथाति देसेति, अनापत्ति । पठमं एकेकिस्सा एकेकं गाथं कथेस्सामीति आभोगं कत्वा जानापेत्वा कथेतुं वट्ठति, न पच्छति । पज्जं पुच्छति पज्जं पुट्ठो कथेतीति मातुगामो “दीघनिकायो नाम भन्ते किमत्थं दीपेती”ति पुच्छति । एवं पज्जं पुट्ठो भिक्खु सब्बं चेपि दीघनिकायं कथेति, अनापत्ति । सेसमेत्थ उत्तानत्थमेव ।

पदसोधम्मसमुद्धानं — वाचतो च वाचाचित्ततो च समुद्धानि, किरियाकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

धम्मदेसनासिक्खापदं सत्तमं ।

८. भूतारोचनसिक्खापदवण्णना

६७. अट्ठमसिक्खापदे — वत्थुकथाय ताव यं वत्तब्बं सिया, तं सब्बं चतुत्थपाराजिकवण्णनायं वुत्तनयमेव । अयमेव हि विसेसो — तत्थ अभूतं आरोचेसुं, इध भूतं । भूतम्पि पुत्थुज्जना आरोचेसुं, न अरिया । अरियानज्झि पयुत्तवाचा नाम नत्थि, अत्तनो गुणे आरोचयमाने पन अज्जे न पटिसेधेसुं, तथाउप्पन्ने च पच्चये सादियंसु, तथाउप्पन्नभावं अजानन्ता ।

“अथ खो ते भिक्खू भगवतो एतमत्थं आरोचेसुं”न्ति आदिमिहि पन ये उत्तरिमनुस्सधम्मस्स वण्णं भासिंसु, ते आरोचेसुन्ति वेदितब्बं । “कच्चि पन वो भिक्खवे भूतं”न्ति पुच्छिते पन सब्बेपि “भूतं भगवा”ति पटिजानिंसु । अरियानम्पि हि अब्भन्तरे भूतो उत्तरिमनुस्सधम्मोति । अथ भगवा अरियमिस्सकत्ता “मोघपुरिसा”ति अवत्वा “कथज्झि नाम तुम्हे भिक्खवे”ति वत्वा “उदरस्स कारणा”ति आदिमाह । तत्थ यस्मा अरिया अज्जेसं सुत्वा “अय्यो किर, भन्ते, सोतापन्नो”ति आदिना नयेन पसन्नेहि मनुस्सेहि पुच्छियमाना अपज्जत्ते सिक्खापदे अनादीनवदस्सिनो सुद्धचित्तताय अत्तनो च परेसज्ज विसेसाधिगमं पटिजानिंसु । एवं पटिजानन्तेहि च तेहि यं अज्जे उदरस्स कारणा उत्तरिमनुस्सधम्मस्स वण्णं भासित्वा पिण्डपातं उप्पादेसुं, तं सुद्धचित्तताय सादियन्तेहिपि उदरस्स कारणा उत्तरिमनुस्सधम्मस्स वण्णो भासितो विय होति । तस्मा सब्बसङ्गाहिकेनेव नयेन “कथज्झि नाम तुम्हे, भिक्खवे, उदरस्स कारणा गिहीनं अज्जमज्जं उत्तरिमनुस्सधम्मस्स वण्णं भासिस्सथा”ति आह । सेसं चतुत्थपाराजिकवत्थुसदिसमेव । सिक्खापदविभङ्गेपि केवलं तत्थ पाराजिकज्जेव थुल्लच्चयज्ज इध भूतत्ता पाचित्तियज्जेव दुक्कटज्ज अयं विसेसो । सेसं वुत्तनयमेव ।

७७. “उपसम्पन्नस्स भूतं आरोचेती”ति उत्तरिमनुस्सधम्ममेव सन्धाय वुत्तं । परिनिब्बानकाले हि अन्तरा वा अतिकट्ठियमानेन उपसम्पन्नस्स भूतं आरोचेतुं वट्ठति । सुतपरियत्तिसीलगुणं पन अनुपसम्पन्नस्सापि आरोचेतुं वट्ठति । आदिकम्मिकस्स अनापत्ति । “उम्मत्तकस्सा”ति इदं पन इध न वुत्तं । कस्मा? दिट्ठिसम्पन्नानं उम्मादस्स वा चित्तक्खेपस्स वा अभावाति । महापच्चरियम्पि हि विचारितं “ज्ञानलाभी पन परिहीने ज्ञाने उम्मत्तको भवेय्य, तस्सापि भूतारोचनपच्चया अनापत्ति न वत्तब्बा, भूतस्सेव अभावतो”ति । सेसं उत्तानमेव ।

भूतारोचनं नामेतं पुब्बे अवुत्तेहि तीहि समुद्धानेहि समुद्धानि — कायतो वाचतो कायवाचतो चाति । किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, कुसलाब्बाकतचित्तेहि द्विचित्तं, सुखमज्झत्तवेदनाहि द्विवेदनन्ति ।

भूतारोचनसिक्खापदं अट्ठमं ।

९. दुट्ठुल्लारोचनसिक्खापदवण्णना

७८. नवमसिक्खापदे — दुट्ठुल्ला नाम आपत्ति चत्तारि च पाराजिकानि तेरस च सङ्गादिसेसाति इमिस्सा पाळिया “पाराजिकानि दुट्ठुल्लसदत्थदस्सन्नत्थं वुत्तानि, सङ्गादिसेसं पन इध अधिप्पेतं”न्ति अट्ठकथासु वुत्तं । तत्रायं विचारणा — सचे पाराजिकं आरोचेन्तस्स पाचित्तियं न भवेय्य, यथा समानेपि भिक्खु-भिक्खुनीनं उपसम्पन्नसद्दे यत्थ भिक्खुनी अनधिप्पेता होति, तत्थ भिक्खुं ठपेत्वा अवसेसो अनुपसम्पन्नोति वुच्चति; एवमिध समानेपि पाराजिकसङ्गादिसेसानं दुट्ठुल्लसद्दे यदि पाराजिकं अनधिप्पेतं, “दुट्ठुल्ला नाम आपत्ति तेरस सङ्गादिसेसा”ति एतदेव वत्तब्बं सिया । तत्थ भवेय्य “यो पाराजिकं आपन्नो, सो भिक्खुभावतो चुतो, तस्मा तस्स आपत्तिं आरोचेन्तो दुक्कटं

आपज्जती”ति। एवं सति अक्कोसन्तोपि दुक्कटं आपज्जेय्य, पाचित्तियमेव च आपज्जति। वुत्तज्हेतं — “असुद्धो होति पुग्गलो अज्जतरं पाराजिकं धम्मं अज्झापन्नो, तज्जे असुद्धदिट्ठि समानो ओकासं कारापेत्वा अक्कोसाधिप्पायो वदति, आपत्ति ओमसवादस्सा”ति (पारा० ३८९)। एवं पाळिया विचारियमानाय पाराजिकं आरोचेन्तस्सापि पाचित्तियमेव दिस्सति। किञ्चापि दिस्सति, अथ खो सब्बअट्ठकथासु वुत्तता **अट्ठकथाचरियाव** एत्थ पमाणं, न अज्जा विचारणा। पुब्बेपि च आवोचुम्ह — “बुद्धेन धम्मो विनयो च वुत्तो, यो तस्स पुत्तेहि तथेव जातो”तिआदि (पारा० अट्ठ० १.गन्धारम्भकथा)। अट्ठकथाचरिया हि बुद्धस्स अधिप्पायं जानन्ति।

इमिनापि चेतं परियायेन वेदितब्बं। अज्जत्र भिक्खुसम्मूतियाति हि वुत्तं। भिक्खुसम्मूतिया च आरोचनं आयतिं संवरत्थाय पुन तथारूपं आपत्तिं अनापज्जनत्थाय भगवता अनुज्जातं, न तस्स भिक्खुनो अवण्णमत्तप्पकासनत्थाय, सासने चस्स पतिट्ठानिसेधनत्थाय, न च पाराजिकं आपन्नस्स पुन तथारूपाय आपत्तिया अनापज्जनेन भिक्खुभावो नाम अत्थि। तस्मा “पाराजिकानि दुट्ठुल्लसद्वत्थदस्सनत्थं वुत्तानि, सङ्गादिसेसं पन इधाधिप्पेत”न्ति यं अट्ठकथासु वुत्तं, तं सुवुत्तमेव।

८०. अत्थि भिक्खुसम्मूति आपत्तिपरियन्ताति आदीसु पन या अयं भिक्खुसम्मूति वुत्ता, सा न कत्थचि आगता, इध वुत्ततायेव पन अभिण्हापत्तिकं भिक्खुं दिस्वा एवमेस परेसु हिरोत्तप्पेनापि आयतिं संवरं आपज्जिस्सतीति तस्स भिक्खुनो हितेसिताय तिकखत्तुं अपलोकेत्वा सङ्केन कातब्बाति वेदितब्बाति।

८२. अदुट्ठुल्लं आपत्तिं आरोचेति आपत्ति दुक्कटस्साति पञ्चपि आपत्तिकखन्धे आरोचेन्तस्स दुक्कटं। महापच्चरियं पन पाराजिकं आरोचेन्तस्सापि दुक्कटमेव वुत्तं। **अनुपसम्पन्नस्स दुट्ठुल्लं वा अदुट्ठुल्लं वा अज्झाचारन्ति** एत्थ आदितो पञ्च सिक्खापदानि दुट्ठुल्लो नाम अज्झाचारो, सेसानि अदुट्ठुल्लो। सुक्कविस्सट्ठिकायसंसग्गदुट्ठुल्लअत्तकामा पनस्स अज्झाचारो नामाति वुत्तं।

८३. वत्थुं आरोचेतीति “अयं सुक्कविस्सट्ठि आपन्नो, दुट्ठुल्लं आपन्नो, अत्तकामं आपन्नो” कायसंसग्गं आपन्नोति एवं वदन्तस्स अनापत्ति। **आपत्तिं आरोचेतीति** एत्थ “अयं पाराजिकं आपन्नो, सङ्गादिसेसं थुल्लच्चयं पाचित्तियं पाटिदेसनीयं दुक्कटं दुब्भासितं आपन्नो”ति वदति अनापत्ति। “अयं असुचिं मोचेत्वा सङ्गादिसेसं आपन्नो”तिआदिना पन नयेन वत्थुना सद्धिं आपत्तिं घटेत्वा आरोचेन्तस्सेव आपत्ति। सेसमेत्थ उत्तानमेव।

तिसमुट्ठानं — कायचित्ततो वाचाचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुट्ठाति, किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति।

दुट्ठुल्लारोचनसिक्खापदं नवमं।

१०. पथवीखणनसिक्खापदवण्णना

८६. दसमसिक्खापदे — जाता च पथवी अजाता च पथवीति इमेहि पदेहि जातपथविज्ज अजातपथविज्ज दस्सेति। **अप्पपासाणादीसु** अप्पा पासाणा एत्थाति अप्पपासाणाति एवमत्थो दट्ठब्बो। तत्थ मुट्ठिप्पमाणतो उपरि पासाणाति वेदितब्बा, मुट्ठिप्पमाणा सक्खरा। कथलाति कपालखण्डानि। मरुम्बाति कटसक्खरा। वालिकाति वालुकायेव। **येभुय्येन पंसुकाति** तीसु कोट्ठासेसु द्वे कोट्ठासा पंसु, एको पासाणादीसु अज्जतरो। **अदट्ठापीति** उद्धनपत्तपचनकुम्भकारावापादिवसेन तथा तथा अदट्ठा। सा पन विसुं नत्थि, सुद्धपंसुआदीसु अज्जतराव वेदितब्बा। **येभुय्येनसक्खराति** बहुतरा सक्खरा। हत्थिकुच्छियं किर एकपच्छिपूरं आहरापेत्वा दोणियं धोवित्वा पथविद्या येभुय्येन सक्खरभावं जत्वा सयं भिक्खू पोक्खरणिं खणिंसु। यानि पन मज्झे “अप्पपंसु अप्पमत्तिका”ति द्वे पदानि, तानि येभुय्येनपासाणादिपञ्चकमेव पविसन्ति तेसंयेव हि द्विन् पभेददस्सनमेतं। **सयं खणति आपत्ति पाचित्तियस्साति** एत्थ पहारे पहारे पाचित्तियं वेदितब्बं। **सकिं आणत्तो बहुकप्पि खणतीति** सचेपि सकलदिवसं खणति, आणापकस्स एकंयेव पाचित्तियं। सचे पन कुसितो होति, पुनप्पुनं आणापेतब्बो। तं आणापेत्वा खणापेन्तस्स वाचाय वाचाय पाचित्तियं। अयं ताव पाळिवण्णना।

अयं पन पाळिमुत्तकविनिच्छयो — “पोक्खरणिं खणा”ति वदति, वट्ठति। खतायेव हि पोक्खरणी नाम होति, तस्मा अयं कप्पियवोहारो। एस नयो “वापिं तळाकं आवाटं खणा”तिआदीसुपि। “इमं ओकासं खण, इमस्मिं ओकासे पोक्खरणिं खणा”ति वत्तुं पन न वट्ठति। “कन्दं खण, मूलं खणा”ति अनियामेत्वा वत्तुं वट्ठति। “इमं वल्लिं खण, इमस्मिं ओकासे कन्दं वा मूलं वा खणा”ति वत्तुं न वट्ठति। पोक्खरणिं

सोधेन्तेहि यो कुटेहि उस्सिञ्चितुं सक्का होति तनुककदमो, तं अपनेतुं वट्टति, बहलं न वट्टति। आतपेन सुक्खकदमो फलति, तत्र यो हेट्ठा पथविया असम्बद्धो, तमेव अपनेतुं वट्टति। उदकेन गतद्वाने उदकपप्पटको नाम होति, वातप्पहारेन चलति, तं अपनेतुं वट्टति।

पोक्खरणीआदीनं तटं भिज्जित्वा उदकसामन्ता पतति, सचे ओमकचातुमासं ओवट्ठं, छिन्दितुं वा भिन्दितुं वा वट्टति, चातुमासतो उद्धं न वट्टति। सचे पन उदकेयेव पतति, देवे अतिरेकचातुमासं ओवट्ठेपि उदकेयेव उदकस्स पतितत्ता वट्टति। पासाणपिट्ठियं सोण्डिं खणन्ति, सचे तत्थ पठममेव सुखुमरजं पतति, तच्चे देवेन ओवट्ठं होति, चातुमासच्चयेन अकप्पियपथवीसङ्ख्यं गच्छति। उदके परियादिण्णे सोण्डिं सोधेन्तेहि तं विकोपेतुं न वट्टति। सचे पठममेव उदकेन पूरति, पच्छा रजं पतति, तं विकोपेतुं वट्टति। तत्थ हि देवे वस्सन्तेपि उदकेयेव उदकं पततीति। पिट्ठिपासाणे सुखुमरजं होति, देवे फुसायन्ते अल्लीयति, तम्पि चातुमासच्चयेन विकोपेतुं न वट्टति। सचे पन अकतपम्भारे वम्मिको उट्ठितो होति, यथासुखं विकोपेतुं वट्टति। सचे अब्भोकासे उट्ठहति, ओमकचातुमासं ओवट्ठेयेव वट्टति। रुक्खादीसु आरुळ्हउपचिकामत्तिकायपि एसेव नयो। गण्डुप्पादगूथमूसिकुक्करगोकण्टकादीसुपि एसेव नयो।

गोकण्टको नाम गावीनं खुरच्छिन्नकदमो वुच्चति। सचे पन हेट्ठिमतलेन भूमिसम्बन्धो होति, एकदिवसम्पि न वट्टति। कसितद्वानेपि नङ्गलच्छिन्नमत्तिकापिण्डं गणहन्तस्स एसेव नयो। पुराणसेनासनं होति अच्छदनं वा विनट्ठच्छदनं वा, अतिरेकचातुमासं ओवट्ठं जातपथवीसङ्ख्यमेव गच्छति। ततो अवसेसं छदनिट्ठकं वा गोपानसीआदिकं उपकरणं वा “इट्ठकं गणहामि गोपनसिं भित्तिपादं पदरत्थरणं पासाणत्थम्भं गणहामी”ति सञ्जाय गणितुं वट्टति। तेन सद्धिं मत्तिका पतति, अनापत्ति। भित्तिमत्तिकं गणहन्तस्स पन आपत्ति। सचे या या अतिन्ता तं तं गणहति, अनापत्ति।

अन्तोगेहे मत्तिकापुञ्जो होति, तस्मिं एकदिवसं ओवट्ठे गेहं छादेन्ति, सचे सब्बो तिन्तो चातुमासच्चयेन जातपथवीयेव। अथस्स उपरिभागोयेव तिन्तो, अन्तो अतिन्तो, यत्तकं तिन्तं तं कप्पियकारकेहि कप्पियवोहारेन अपनामेत्वा सेसं यथासुखं वळ्ळजेतुं वट्टति। उदकेन तेमेत्वा एकाबद्धायेव हि जातपथवी होति, न इतराति।

अब्भोकासे मत्तिकापाकारो होति, अतिरेकचातुमासं चे ओवट्ठो जातपथवीसङ्ख्यं गच्छति। तत्थ लग्गपंसुं पन अल्लहत्थेन छुपित्वा गहेतुं वट्टति। सचे इट्ठकपाकारो होति, येभ्य्येनकथलद्वाने तिट्ठति, यथासुखं विकोपेतुं वट्टति। अब्भोकासे ठितमण्डपत्थम्भं इतो चितो च सञ्चालेत्वा पथविं विकोपेन्तेन गहेतुं न वट्टति, उजुकमेव उद्धरितुं वट्टति। अज्जम्पि सुक्खरुक्खं वा सुक्खखाणुकं वा गणहन्तस्स एसेव नयो। नवकम्मत्थं पासाणं वा रुक्खं वा दण्डकेहि उच्चालेत्वा पवट्ठेन्ता गच्छन्ति, तत्थ पथवी भिज्जति, सचे सुद्धचित्ता पवट्ठेन्ति, अनापत्ति। अथ पन तेन अपदेसेन पथविं भिन्दितुकामायेव होन्ति, आपत्ति। साखादीनि कट्ठन्तानम्पि पथवियं दारूनि फालेन्तानम्पि एसेव नयो।

पथवियं अट्ठिसूचिकण्टकादीसुपि यंकिञ्चि आकोटेतुं वा पवेसेतुं वा न वट्टति। पस्सावधाराय वेगेन पथविं भिन्दिस्सामीति एवं पस्सावम्पि कातुं न वट्टति, करोन्तस्स भिज्जति, आपत्ति। विसमभूमिं समं करिस्सामीति सम्मुज्जनिया घंसितुम्पि न वट्टति, वत्तसीसेनेव हि सम्मज्जितब्बं। केचि कत्तरयट्ठिया भूमिं कोट्टेन्ति, पादङ्गुट्ठकेन विलिखन्ति, “चङ्कमितद्वानं दस्सेस्सामा”ति पुनप्पुनं भूमिं भिन्दन्ता चङ्कमन्ति, सब्बं न वट्टति। वीरियसम्पग्गहत्थं पन समणधम्मं करोन्तेन सुद्धचित्तेन चङ्कमितुं वट्टति, “हत्थं धोविस्सामा”ति पथवियं घंसन्ति, न वट्टति। अघंसन्तेन पन अल्लहत्थं पथवियं ठपेत्वा रजं गहेतुं वट्टति। केचि कण्डुकच्छुआदीहि आबाधिका छिन्नतटादीसु अङ्गपच्चङ्गानि घंसन्ति न वट्टति।

८७. खणति वा खणापेति वाति अन्तमसो पादङ्गुट्ठकेनपि सम्मज्जनीसलाकायपि सयं वा खणति, अज्जेन वा खणापेति। **भिन्दति वा भेदापेति वाति** अन्तमसो उदकम्पि छट्ठेन्तो सयं वा भिन्दति, अज्जेन वा भिन्दापेति। **दहति वा दहापेति वाति** अन्तमसो पत्तम्पि पचन्तो सयं वा दहति, अज्जेन वा दहापेति। यत्तकेसु ठानेसु अग्गिं देति वा दापेति वा तत्तकानि पाचित्तियानि। पत्तं पचन्तेनपि हि पुब्बे पक्कट्टानेयेव हि पचितब्बो। अदट्ठाय पथविया अग्गिं ठपेतुं न वट्टति। पत्तपचनकपालस्स पन उपरि अग्गिं ठपेतुं वट्टति। दारूनं उपरि ठपेति, सो अग्गि तानि दहन्तो गन्त्वा पथविं दहति, न वट्टति। इट्ठककपालादीसुपि एसेव नयो।

तत्रापि हि इट्ठकादीनंयेव उपरि ठपेतुं वट्टति। कस्मा? तेसं अनुपादानत्ता। न हि तानि अग्गिस्स उपादानसङ्ख्यं गच्छन्ति। सुक्खखाणुसुक्खरुक्खादीसुपि अग्गिं दातुं न वट्टति। सचे पन पथविं अप्पत्तमेव निब्बापेत्वा गमिस्सामीति देति, वट्टति। पच्छा निब्बापेतुं न सक्कोति, अविसयत्ता अनापत्ति। तिणुककं गहेत्वा गच्छन्तो हत्थे ड्य्हमाने भूमियं पातेति, अनापत्ति। पतितद्वानेयेव उपादानं दत्त्वा अग्गिं कातुं

वट्टतीति महापच्चरियं वुत्तं । दट्टपथविया च यत्तकं ठानं उसुमाय अनुगतं, सब्बं विकोपेतुं वट्टतीति तत्थेव वुत्तं । यो पन अजाननको भिक्खु अरणीसहितेन अग्गिं निब्बत्तेत्वा हत्थेन उक्खिपित्वा “किं करोमी”ति वदति, “जालेही”ति वत्तब्बो, “हत्थो ड्हती”ति वदति, “यथा न ड्हति तथा करोही”ति वत्तब्बो । “भूमियं पातेही”ति पन न वत्तब्बो । सचे हत्थे ड्हमाने पातेति “पथविं दहिस्सामी”ति अपातितत्ता अनापत्ति । पतितट्ठाने पन अग्गिं कातुं वट्टतीति कुरुन्दियं वुत्तं ।

८८. अनापत्ति इमं जानाति आदीसु “इमस्स थम्भस्स आवाटं जान, महामत्तिकं जान, थुसमत्तिकं जान, महामत्तिकं देहि, थुसमत्तिकं देहि, मत्तिकं आहर, पंसुं आहर, मत्तिकाय अत्थो, पंसुना अत्थो, इमस्स थम्भस्स आवाटं कप्पियं करोहि, इमं मत्तिकं कप्पियं करोहि, इमं पंसुं कप्पियं करोही”ति एवमत्थो वेदितब्बो ।

असज्जिच्चाति पासाणरुक्खादीनि वा पवट्टेन्तस्स कत्तरदण्डेन वा आहच्च आहच्च गच्छन्तस्स पथवी भिज्जति, सा “तेन भिन्दिस्सामी”ति एवं सज्जिच्च अभिन्नत्ता असज्जिच्च भिन्ना नाम होति । इति असज्जिच्च भिन्दन्तस्स अनापत्ति । **असतिया**ति अज्जविहितो केनचि सद्धिं किज्जि कथेन्तो पादङ्गुलकेन वा कत्तरयट्ठिया वा पथविं विलिखन्तो तिट्ठति, एवं असतिया विलिखन्तस्स वा भिन्दन्तस्स वा अनापत्ति । **अजानन्तस्सा**ति अन्तोगेहे ओवट्ठं छन्नं पथविं “अकप्पियपथवी”ति न जानाति, “कप्पियपथवी”ति सज्जाय विकोपेति, “खणामि भिन्नामि दहामी”ति वा न जानाति, केवलं सङ्गोपनत्थाय खणित्तादीनि वा ठपेति, ड्हमानहत्थो वा अग्गिं पातेति, एवं अजानन्तस्स अनापत्ति । सेसं उत्तानमेव ।

तिसमुट्ठानं — कायचित्ततो वाचाचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुट्ठाति । किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

पथवीखणनसिक्खापदं दसमं ।

समत्तो वण्णनावकमेन मुसावादवग्गो पठमो ।

२. भूतगामवग्गो

१. भूतगामसिक्खापदवण्णना

८९. सेनासनवग्गस्स पठमसिक्खापदे — **अनादियन्तो**ति तस्सा वचनं अगणहन्तो । **दारकस्स बाहुं आकोटेसी**ति उक्खित्तं फरसुं निग्गहेतुं असक्कोन्तो मनुस्सानं चक्खुविसयातीते महाराजसन्तिका लद्धे रुक्खट्ठकदिब्बविमाने निपन्नस्स दारकस्स बाहुं थनमूलेयेव छिन्दि । **न खो मेतं पतिरूपन्ति**आदिमिह अयं सङ्खेपवण्णना — हिमवन्ते किर पक्खदिवसेसु देवतासन्निपातो होति, तत्थ रुक्खधम्मं पुच्छन्ति — “त्वं रुक्खधम्मे ठिता न ठिता”ति? रुक्खधम्मो नाम रुक्खे छिज्जमाने रुक्खदेवताय मनोपदोसस्स अकरणं । तत्थ या देवता रुक्खधम्मे अट्ठिता होति, सा देवतासन्निपातं पविसितुं न लभति । इति सा देवता इमज्ज रुक्खधम्मे अट्ठानपच्चयं आदीनवं अद्दस, भगवतो च सम्मुखा सुतपुब्बधम्मदेसनानुसारेन तथागतस्स छद्दन्तादिकाले पुब्बचरितं अनुस्सरि । तेनस्सा एतदहोसि — “न खो मेतं पतिरूपं...पे... वरोपेय्य”न्ति । **यंनूनाहं भगवतो एतमत्थं आरोचेय्यन्ति** इदं पनस्सा “अयं भिक्खु सपित्तिको पुत्तो, अद्दा भगवा इमं इमस्स अज्झाचारं सुत्वा मरियादं बन्धिस्सति, सिक्खापदं पज्जपेस्सती”ति पटिसज्जिक्खन्तिया अहोसि । **सचज्ज त्वं देवते**ति सचे अज्ज त्वं देवते । **पसवेय्यासी**ति जनेय्यासि उप्पादेय्यासि । एवज्ज पन वत्वा भगवा तं देवतं सज्जापेन्तो —

“यो वे उप्पतितं कोधं, रथं भन्तं व वारये ।

तमहं सारथिं ब्रूमि, रस्मिग्गाहो इतरो जनो”ति ॥ (ध० प० २२२) ।

इमं गाथमभासि । गाथापरियोसाने सा देवता सोतापत्तिफले पतिट्ठासि । पुन भगवा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेन्तो —

“यो उप्पतितं विनेति कोधं, विसटं सप्पविसंव ओसधेहि ।

सो भिक्खु जहाति ओरपारं, उरगो जिण्णमिवत्तचं पुराण”न्ति ॥ (सु० नि० १) ।

इमं गाथमभासि । तत्र पठमगाथा धम्मपदे सङ्गहं आरुळ्हा, दुतिया सुत्तनिपाते, वत्थु पन विनयेति । अथ भगवा धम्मं देसेन्तोयेव तस्सा देवताय वसनट्ठानं आवज्जन्तो पतिरूपं ठानं दिस्वा “गच्छ, देवते, असुकस्मिं ओकासे रुक्खो विवित्तो, तस्मिं उपगच्छ”ति आह । सो किर रुक्खो न आळविरट्ठे, जेतवनस्स अन्तोपरिक्खेपे, यस्स देवपुत्तस्स परिग्गहो अहोसि, सो चुतो; तस्मा “विवित्तो”ति वुत्तो । ततो पट्ठाय च पन सा देवता सम्मासम्बुद्धतो लद्धपरिहारा बुद्धुपट्ठायिका अहोसि । यदा देवतासमागमो होति, तदा महेसक्खदेवतासु आगच्छन्तीसु अज्जा अप्पेसक्खा देवता याव महासमुदचक्कवाळपब्बता ताव पटिक्कमन्ति । अयं पन अत्तनो वसनट्ठाने निसीदित्वाव धम्मं सुणाति । यम्पि पठमयामे भिक्खू पञ्च पुच्छन्ति, मज्झिमयामे देवता, तं सब्बं तथेव निसीदित्वा सुणाति । चत्तारो च महाराजानोपि भगवतो उपट्ठानं आगन्त्वा गच्छन्ता तं देवतं दिस्वाव गच्छन्ति ।

१०. भूतगामपातव्यतायाति एत्थ भवन्ति अहुवुज्जाति **भूता**; जायन्ति वड्ढन्ति जाता वड्ढिता चाति अत्थो । **गामो**ति रासि; भूतानं गामोति **भूतगामो**; भूता एव वा गामो **भूतगामो**; पतिट्ठितहरिततिणरुक्खादीनमेतं अधिवचनं । पातव्यस्स भावो **पातव्यता**; छेदनभेदनादीहि यथारुचि परिभुज्जितव्वताति अत्थो । तस्सा **भूतगामपातव्यताय**; निमित्तत्थे भुम्मवचनं, भूतगामपातव्यताहेतु, भूतगामस्स छेदनादिपच्चया पाचित्तियन्ति अत्थो ।

११. इदानीं तं भूतगामं विभजित्वा दस्सेन्तो **भूतगामो नाम पञ्च बीजजातानीति** आदिमाह । तत्थ **भूतगामो नामाति** भूतगामं उद्धरित्वा यस्मिं सति भूतगामो होति, तं दस्सेतुं “पञ्च बीजजातानी”ति आहाति अट्ठकथासु वुत्तं । एवं सन्तेपि “यानि वा पनज्जानिपि अत्थि मूले जायन्ती”ति आदीनि न समेन्ति । न हि मूलबीजादीनि मूलादीसु जायन्ति, मूलादीसु जायमानानि पन तानि बीजाकतानि, तस्मा एवमेत्थ वण्णना वेदितब्बा — **भूतगामो नामाति** विभजितव्वपदं । **पञ्चाति** तस्स विभागपरिच्छेदो । **बीजजातानीति** परिच्छिन्नधम्मनिदस्सनं । तस्सत्थो — बीजेहि जातानि बीजजातानि; रुक्खादीनमेतं अधिवचनं । अपरो नयो — बीजानि च तानि विजातानि च पसूतानि निव्वत्तपण्णमूलानीति बीजजातानि । एतेन अल्लवालिकादीसु ठपितानं निव्वत्तपण्णमूलानं सिङ्गिवेरादीनं सङ्गहो कतो होति ।

इदानीं येहि बीजेहि जातत्ता रुक्खादीनि बीजजातानीति वुत्तानि, तानि दस्सेन्तो “**मूलबीज**”न्ति आदिमाह । तेसं उद्देशो पाकटो एव । निद्देशे **यानि वा पनज्जानिपि अत्थि मूले जायन्ति मूले सज्जायन्तीति** एत्थ बीजतो निव्वत्तेन बीजं दस्सितं, तस्मा एवमेत्थ अत्थो दट्ठब्बो, यानि वा पनज्जानिपि अत्थि आलुवकसेरुकमलुप्पलपुण्डरीककुवलयकन्दपाटलिमूलादिभेदे मूले गच्छवल्लिरुक्खादीनि जायन्ति सज्जायन्ति, तानि यम्हि मूले जायन्ति चेव सज्जायन्ति च तज्ज, पाळियं वुत्तं हलिद्वादि च सब्बम्पि एतं मूलबीजं नाम । एसेव नयो खन्धबीजादीसु । येवापनकखन्धबीजेसु पनेत्थ अम्बाटकइन्दसालनुहीपाळिभट्टकणिकारादीनि खन्धबीजानि, अमूलवल्लि चतुरस्सवल्लिकणवीरादीनि फलुबीजानि मकचिसुमनजयसुमनादीनि अग्गबीजानि, अम्बजम्बूपनसट्ठिआदीनि बीजबीजानीति दट्ठब्बानि ।

१२. इदानीं यं वुत्तं “भूतगामपातव्यताय पाचित्तियं”न्ति तत्थ सज्जावसेन आपत्तानापत्तिभेदं पातव्यताभेदञ्च दस्सेन्तो **बीजे बीजसज्जीति** आदिमाह । तत्थ यथा “सालीनं चेपि ओदनं भुज्जती”ति आदीसु (म० नि० १.७६) सालितण्डुलानं ओदनो “सालीनं ओदनो”ति वुच्चति, एवं बीजतो सम्भूतो भूतगामो “बीज”न्ति वुत्तोति वेदितब्बो । यं पन “बीजगामभूतगामसमारम्भा पटिविरतो”ति आदीसु (दी० नि० १.१०) वुत्तं भूतगामपरिमोचनं कत्वा ठपितं बीजं, तं दुक्कटवत्थु । अथ वा यदेतं “भूतगामो नामा”ति सिक्खापदविभङ्गस्स आदिपदं, तेन सद्धिं योजेत्वा यं बीजं भूतगामो नाम होति, तस्मिं बीजे बीजसज्जी सत्थकादीनि गहेत्वा सयं वा छिन्दति अज्जेन वा छेदापेति, पासाणादीनि गहेत्वा सयं वा भिन्दति अज्जेन वा भेदापेति, अग्गिं उपसंहरित्वा सयं वा पचति अज्जेन वा पचापेति, आपत्ति पाचित्तियस्साति एवमेत्थ अत्थो वेदितब्बो । यथारुतं पन गहेत्वा भूतगामविनिमुत्तस्स बीजस्स छिन्दनादिभेदाय पातव्यताय पाचित्तियं न वत्तब्बं ।

अयज्हेत्थ विनिच्छयकथा — भूतगामं विकोपेन्तस्स पाचित्तियं भूतगामपरिमोचितं पञ्चविधम्पि बीजगामं विकोपेन्तस्स दुक्कटं । बीजगामभूतगामो नामेस अत्थि उदकट्टो, अत्थि थलट्टो । तत्थ उदकट्टो सासपमत्तिका तिलबीजकादिभेदा सपण्णिका अपण्णिका च सब्बा सेवालजाति अन्तमसो उदकपप्पटकं उपादाय “भूतगामो”ति वेदितब्बो । उदकपप्पटको नाम उपरि थलट्टो फरुसवण्णो, हेट्ठा मुदु नीलवण्णो होति । तत्थ यस्स सेवालस्स मूलं ओरुहित्वा पथवियं पतिट्ठितं, तस्स पथवी ठानं । यो उदके सज्जरति, तस्स उदकं । पथवियं पतिट्ठितं यत्थ कत्थचि विकोपेन्तस्स उद्धरित्वा वा ठानन्तरं सङ्कामेन्तस्स पाचित्तियं । उदके सज्जरन्तं विकोपेन्तस्सेव पाचित्तियं । हत्थेहि पन इतो चितो च विरूहित्वा न्हायितुं वट्ठति, सकलज्झि उदकं तस्स ठानं । तस्मा न सो एत्तावता ठानन्तरं सङ्कामितो होति । उदकतो पन उदकेन विना सज्जिच्च उक्खिपितुं न वट्ठति, उदकेन सद्धिं उक्खिपित्वा पुन उदके पक्खिपितुं वट्ठति । परिस्सावनन्तरेन निक्खमति, कप्पियं कारापेत्वाव उदकं

परिभुज्जितब्बं । उप्पलिनीपदुमिनीआदीनि जलजवल्लितिणानि उदकतो उद्धरन्तस्स वा तत्थेव विकोपेन्तस्स वा पाचित्तियं । परेहि उप्पाटितानि विकोपेन्तस्स दुक्कटं । तानि हि बीजगामे सङ्गहं गच्छन्ति । तिलबीजकसासपमत्तकसेवालोपि उदकतो उद्धतो अमिलातो अग्गबीजसङ्गहं गच्छति । महापच्चरियादीसु “अनन्तकतिलबीजकउदकपप्पटकादीनि दुक्कटवत्थुकानी”ति वुत्तं, तत्थ कारणं न दिस्सति । अन्धकट्टकथायं “सम्पुण्णभूतगामो न होति, तस्मा दुक्कट”न्ति वुत्तं, तम्पि न समेति, भूतगामे हि पाचित्तियं, बीजगामे दुक्कटं वुत्तं । असम्पुण्णभूतगामो नाम ततियो कोट्टासो नेव पाळियं न अट्टकथासु आगतो । अथ एतं बीजगामसङ्गहं गच्छिस्सतीति, तम्पि न युत्तं, अभूतगाममूलत्ता तादिसस्स बीजगामस्साति । अपिच “गरुकलहुकेसु गरुके ठातब्ब”न्ति एतं विनयलक्खणं ।

थलट्टे — छिन्नरुक्खानं अवसिद्धो हरितखाणु नाम होति । तत्थ ककुधकरञ्जपियङ्गुपनसादीनं खाणु उद्धं वट्ठति, सो भूतगामेन सङ्गहितो । तालनाळिकेरादीनं खाणु उद्धं न वट्ठति, सो बीजगामेन सङ्गहितो । कदलिया पन अफलिताय खाणु भूतगामेन सङ्गहितो, फलिताय बीजगामेन । कदली पन फलिता याव नीलपण्णा, ताव भूतगामेनेव सङ्गहिता, तथा फलितो वेळ्ळु । यदा पन अग्गतो पट्टाय सुस्सति, तदा बीजगामेन सङ्गहं गच्छति । कतरबीजगामेन? फळुबीजगामेन । किं ततो निब्बत्तति? न किञ्चि । यदि हि निब्बत्तेय्य, भूतगामेनेव सङ्गहं गच्छेय्य । इन्दसालादिरुक्खे छिन्दित्वा रासिं करोन्ति, किञ्चापि रासिकतदण्डकेहि रतनप्पमाणापि साखा निक्खमन्ति, बीजगामेनेव सङ्गहं गच्छन्ति । तत्थ मण्डपत्थाय वा वतिअत्थाय वा वल्लिआरोपनत्थाय वा भूमियं निखणन्ति, मूलेसु चेव पण्णेसु च निग्गतेसु पुन भूतगामसङ्ख्यं गच्छन्ति । मूलमत्तेसु पन पण्णमत्तेसु वा निग्गतेसु बीजगामेन सङ्गहिता एव ।

यानि कानिचि बीजानि पथवियं वा उदकेन सिञ्चित्वा ठपितानि, कपालादीसु वा अल्लपंसुं पक्खिपित्वा निक्खित्तानि होन्ति, सब्बानि मूलमत्ते पण्णमत्ते वा निग्गतेपि बीजानियेव । सचेपि मूलानि च उपरि अङ्कुरो च निग्गच्छति, याव अङ्कुरो हरितो न होति, ताव बीजानियेव । मुग्गादीनं पन पण्णेसु उट्ठितेसु वीहिआदीनं वा अङ्कुरे हरिते नीलपण्णवण्णे जाते भूतगामसङ्गहं गच्छन्ति । तालट्टीनं पठमं सूकरदाठा विय मूलं निग्गच्छति । निग्गतेपि याव उपरि पत्तवट्ठि न निग्गच्छति, ताव बीजगामोयेव । नाळिकेरस्स तचं भिन्दित्वा दन्तसूचि विय अङ्कुरो निग्गच्छति, याव मिगसिङ्गसदिसा नीलपत्तवट्ठि न होति, ताव बीजगामोयेव । मूले अनिग्गतेपि तादिसाय पत्तवट्ठिया जाताय अमूलकभूतगामे सङ्गहं गच्छति ।

अम्बट्टिआदीनि वीहिआदीहि विनिच्छिनितब्बानि । वन्दाका वा अज्जा वा या काचि रुक्खे जायित्वा रुक्खं ओत्थरति, रुक्खोव तस्सा ठानं, तं विकोपेन्तस्स वा ततो उद्धरन्तस्स वा पाचित्तियं । एका अमूलिका लता होति, अङ्गुलिवेठको विय वनप्पगुम्बदण्डके वेठेति, तस्सापि अयमेव विनिच्छयो । गेहमुखपाकारवेदिकाचेतियादीसु नीलवण्णो सेवालो होति, याव द्वे तीणि पत्तानि न सज्जायन्ति ताव अग्गबीजसङ्गहं गच्छति । पत्तेसु जातेसु पाचित्तियवत्थु । तस्मा तादिसेसु ठानेसु सुधालेपम्पि दातुं न वट्ठति । अनुपसम्पन्नेन लित्तस्स उपरिस्नेहलेपो दातुं वट्ठति । सचे निदाघसमये सुक्खसेवालो तिट्ठति, तं सम्मुज्जनीआदीहि घंसित्वा अपनेतुं वट्ठति । पानीयघटादीनं बहि सेवालो दुक्कटवत्थु, अन्तो अब्बोहारिको । दन्तकट्टपूवादीसु कण्णकम्पि अब्बोहारिकमेव । वुत्तज्हेतं — “सचे गेरुकपरिकम्मकता भित्ति कण्णकिता होति, चोळकं तेमेत्वा पीळेत्वा पमज्जितब्बा”ति (महाव० ६६) ।

पासाणजातिपासाणदद्दुसेवालसेलेय्यकादीनि अहरितवण्णानि अपत्तकानि च दुक्कटवत्थुकानि । अहिच्छत्तकं याव मकुळं होति, ताव दुक्कटवत्थु । पुप्फितकालतो पट्टाय अब्बोहारिकं । अल्लरुक्खतो पन अहिच्छत्तकं गणहन्तो रुक्खत्तचं विकोपेति, तस्मा तत्थ पाचित्तियं । रुक्खपप्पटिकायपि एसेव नयो । या पन इन्दसालककुधादीनं पप्पटिका रुक्खतो मुच्चित्वा तिट्ठति, तं गणहन्तस्स अनापत्ति । निव्यासम्पि रुक्खतो मुच्चित्वा ठितं सुक्खरुक्खे वा लग्गं गण्हितुं वट्ठति । अल्लरुक्खतो न वट्ठति । लाखायपि एसेव नयो । रुक्खं चालेत्वा पण्डुपलासं वा परिणतकणिकारादिपुप्फं वा पातेन्तस्स पाचित्तियमेव । हत्थकुक्कुच्चेन मुदुकेसु इन्दसालनुहीखन्धादीसु वा तत्थजातकतालपण्णादीसु वा अक्खरं छिन्दन्तस्सापि एसेव नयो ।

सामणेरां पुप्फं ओचिनन्तानं साखं ओनामेत्वा दातुं वट्ठति । तेहि पन पुप्फेहि पानीयं न वासेतब्बं । पानीयवासत्थिकेन सामणेरां उक्खिपित्वा ओचिनापेतब्बानि । फलसाखापि अत्तना खादितुकामेन न ओनामेतब्बा । सामणेरां उक्खिपित्वा फलं गाहापेतब्बं । यंकिञ्चि गच्छं वा लतं वा उप्पाटेन्तेहि सामणेरेहि सद्धिं गहेत्वा आकट्ठितुं न वट्ठति । तेसं पन उस्साहजननत्थं अनाकट्ठन्तेन कट्ठनाकारं दस्सेन्तेन विय अग्गे गहेतुं वट्ठति । येसं रुक्खानं साखा रुहति, तेसं साखं मक्खिकाबीजनादीनं अत्थाय कप्पियं अकारापेत्वा गहितं तचे वा पत्ते वा अन्तमसो नखेनपि विलिखन्तस्स दुक्कटं । अल्लसिङ्गिवेरादीसुपि एसेव नयो । सचे पन कप्पियं कारापेत्वा सीतले पदेसे ठपितस्स मूलं सज्जायति,

उपरिभागे छिन्दितुं वट्टति। सचे अङ्कुरो जायति, हेट्टाभागे छिन्दितुं वट्टति। मूले च नीलङ्कुरे च जाते न वट्टति।

छिन्दति वा छेदापेति वाति अन्तमसो सम्मुज्जनोसलाकायपि तिणानि छिन्दिस्सामीति भूमिं सम्मज्जन्तो सयं वा छिन्दति, अज्जेन वा छेदापेति। **भिन्दति वा भेदापेति** वाति अन्तमसो चङ्कमन्तोपि छिज्जनकं छिज्जतु, भिज्जनकं भिज्जतु, चङ्कमित्तानं दस्सेस्सामीति सज्जिच्च पादेहि अक्कमन्तो तिणवल्लिआदीनि सयं वा भिन्दति अज्जेन वा भेदापेति। सचेपि हि तिणं वा लतं वा गण्ठिं करोन्तस्स भिज्जति, गण्ठिपि न कातब्बो। तालरुक्खादीसु पन चोरानं अनारुहनत्थाय दारुमक्कटकं आकोटेन्ति, कण्टके बन्धन्ति, भिक्खुस्स एवं कातुं न वट्टति। सचे दारुमक्कटको रुक्खे अल्लीनमत्तोव होति, रुक्खं न पीळेति, वट्टति। “रुक्खं छिन्द, लतं छिन्द, कन्दं वा मूलं वा उप्पाटेही”ति वत्तुम्पि वट्टति, अनियामितत्ता। नियामेत्वा पन “इमं रुक्खं छिन्दा”तिआदि वत्तुं न वट्टति। नामं गहेत्वापि “अम्बरुक्खं चतुरस्सवल्लिं आलुवकन्दं मुज्जतिणं असुकरुक्खच्छल्लिं छिन्द भिन्द उप्पाटेही”तिआदिवचनम्पि अनियामितमेव होति। “इमं अम्बरुक्खं”न्तिआदिवचनमेव हि नियामितं नाम, तं न वट्टति।

पचति वा पचापेति वाति अन्तमसो पत्तम्पि पचितुकामो तिणादीनं उपरि सज्जिच्च अग्निं करोन्तो सयं वा पचति, अज्जेन वा पचापेतीति सब्बं पथवीखणनसिक्खापदे वुत्तनयेन वेदितब्बं। अनियामेत्वा पन “मुग्गे पच, मासे पचा”तिआदि वत्तुं वट्टति। “इमे मुग्गे पच, इमे मासे पचा”ति एवं वत्तुं न वट्टति।

अनापत्ति इमं जानातिआदीसु “इमं मूलभेसज्जं जान, इमं मूलं वा पण्णं वा देहि, इमं रुक्खं वा लतं वा आहर, इमिना पुप्फेन वा फलेन वा पण्णेन वा अत्थो, इमं रुक्खं वा लतं वा फलं वा कप्पियं करोही”ति एवमत्थो दट्ठब्बो। एत्तावता भूतगामपरिमोचनं कतं होति। परिभुज्जन्तेन पन बीजगामपरिमोचनत्थं पुन कप्पियं कारेतब्बं।

कप्पियकरणज्चेत्थ इमिना सुत्तानुसारेण वेदितब्बं — “अनुजानामि, भिक्खवे, पज्जहि समणकप्पेहि फलं परिभुज्जितुं अग्निपरिजितं सत्थपरिजितं नखपरिजितं अबीजं निब्बट्टबीजमेव पज्जम”न्ति। तत्थ “अग्निपरिजित”न्ति अग्निना परिजितं अधिभूतं दट्ठं फुट्टन्ति अत्थो। “सत्थपरिजित”न्ति सत्थेन परिजितं अधिभूतं छिन्नं विद्धं वाति अत्थो। एस नयो नखपरिजिते। अबीजनिब्बट्टबीजानि सयमेव कप्पियानि। अग्निना कप्पियं करोन्तेन कट्टिगिगोमयग्निआदीसु येन केनचि अन्तमसो लोहखण्डेनपि आदित्तेन कप्पियं कातब्बं। तज्ज खो एकदेसे फुसन्तेन “कप्पिय”न्ति वत्ताव कातब्बं। सत्थेन करोन्तेन यस्स कस्सचि लोहमयसत्थस्स अन्तमसो सूचिनखच्छेदनानम्पि तुण्डेन वा धाराय वा छेदं वा वेधं वा दस्सेन्तेन “कप्पिय”न्ति वत्ताव कातब्बं। नखेन कप्पियं करोन्तेन पूतिनखेन न कातब्बं। मनुस्सानं पन सीहव्यग्घदीपिमक्कटादीनं सकुन्तानज्ज नखा तिखिणा होन्ति, तेहि कातब्बं। अस्समहिंससूकरमिगगोरूपादीनं खुरा अतिखिणा, तेहि न कातब्बं, कतम्पि अकतं होति। हत्थिनखा पन खुरा न होन्ति, तेहि वट्टति। येहि पन कातुं वट्टति, तेहि तत्थजातकेहिपि उद्धरित्वा गहितकेहिपि छेदं वा वेधं वा दस्सेन्तेन “कप्पिय”न्ति वत्ताव कातब्बं।

तत्थ सचेपि बीजानं पब्बतमत्तो रासि रुक्खसहस्सं वा छिन्दित्वा एकाबद्धं कत्वा उच्छूनं वा महाभारो बन्धित्वा ठपितो होति, एकस्मिं बीजे वा रुक्खसाखाय वा उच्छुम्हि वा कप्पिये कते सब्बं कतं होति। उच्छू च दारूनि च एकतो बद्धानि होन्ति, उच्छुं कप्पियं करिस्सामीति दारुं विज्झति, वट्टतियेव। सचे पन याय रज्जुया वा वल्लिया वा बद्धानि, तं विज्झति, न वट्टति। उच्छुखण्डानं पच्छिं पूरेत्वा आहरन्ति, एकस्मिं खण्डे कप्पिये कते सब्बं कतमेव होति। मरिचपक्कादीहि मिस्सेत्वा भत्तं आहरन्ति, “कप्पियं करोही”ति वुत्ते सचेपि भत्तसिन्धे विज्झति, वट्टतियेव। तिलतण्डुलादीसुपि एसेव नयो। यागुया पक्खित्तानि पन एकाबद्धानि हुत्वा न सन्तिट्टन्ति, तत्थ एकमेकं विज्झित्वा कप्पियं कातब्बमेव। कपित्थफलादीनं अन्तो मिज्जं कटाहं मुज्जित्वा सज्जरति, भिन्दापेत्वा कप्पियं कारापेतब्बं। एकाबद्धं होति, कटाहेपि कातुं वट्टति।

असज्जिच्चाति पासाणरुक्खादीनि वा पवट्टेन्तस्स साखं वा कट्टन्तस्स कत्तरदण्डेन वा भूमिं पहरित्वा गच्छन्तस्स तिणानि छिज्जन्ति, तानि तेन छिन्दिस्सामीति एवं सज्जिच्च अच्छिन्नत्ता असज्जिच्च छिन्नानि नाम होन्ति। इति असज्जिच्च छिन्दन्तस्स अनापत्ति।

असतियाति अज्जविहितो केनचि सद्धिं किज्जि कथेन्तो पादङ्गुठकेन वा हत्थेन वा तिणं वा लतं वा छिन्दन्तो तिट्ठति, एवं असतिया छिन्दन्तस्स अनापत्ति।

अजानन्तस्साति एत्थब्भन्तरे बीजगामोति वा भूतगामोति वा न जानाति, छिन्दामीतिपि न जानाति, केवलं वतिया वा पलालपुज्जे वा निखादनं वा खणित्तिं वा कुदालं वा सङ्कोपनत्थाय ठपेति, ड्य्हमानहत्थो वा अग्गिं पातेति, तत्र चे तिणानि छिज्जन्ति वा ड्य्हन्ति वा अनापत्तिं । मनुस्सविग्गहपाराजिकवण्णनायं पन सब्बअट्ठकथासु “सचे भिक्खु रुक्खेन वा अज्झोत्थटो होति, ओपाते वा पतितो सक्का च होति रुक्खं छिन्दित्वा भूमिं वा खणित्वा निक्खमित्तुं, जीवितहेतुपि अत्तना न कातब्बं । अज्जेन पन भिक्खुना भूमिं वा खणित्वा रुक्खं वा छिन्दित्वा अल्लरुक्खतो वा दण्डकं छिन्दित्वा तं रुक्खं पवट्टेत्वा निक्खामेतुं वट्टति, अनापत्ती”ति वुत्तं । तत्थ कारणं न दिस्सति — “अनुजानामि, भिक्खवे, दवडाहे ड्य्हमाने पटग्गिं दातुं, परित्तं कातु”न्ति (चूळव० २८३) इदं पन एकमेव सुत्तं दिस्सति । सचे एतस्स अनुलोमं “अत्तनो न वट्टति, अज्जस्स वट्टती”ति इदं नानाकरणं न सक्का लब्धुं । अत्तनो अत्थाय करोन्तो अत्तसिनेहेन अकुसलचित्तेनेव करोति, परो पन कारुज्जेन, तस्मा अनापत्तीति चे । एतम्पि अकारणं । कुसलचित्तेनापि हि इमं आपत्तिं आपज्जति । सब्बअट्ठकथासु पन वुत्तत्ता न सक्का पटिसेधेतुं । गवेसितब्बा एत्थ युत्ति । अट्ठकथाचरियानं वा सद्भाय गन्तब्बन्ति । सेसं उत्तानमेव ।

तिसमुद्धानं — कायचित्ततो वाचाचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्धाति । किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

भूतगामसिक्खापदं पठमं ।

२. अज्जवादकसिक्खापदवण्णना

१४. दुतियसिक्खापदे — **अनाचारं आचरित्वा**ति अकातब्बं कत्वा; कायवचीद्वारेसु आपत्तिं आपज्जित्वाति वुत्तं होति । **अज्जेनज्जं पटिचरतीति** अज्जेन वचनेन अज्जं वचनं पटिचरति पटिच्छादेति अज्झोत्थरति; इदानीं तं पटिचरणविधिं दस्सेन्तो “**को आपन्नो**”तिआदिमाह । तत्रायं वचनसम्बन्धो — सो किर किञ्चि वीतिक्कमं दिस्वा “आवुसो, आपत्तिं आपन्नोसी”ति सङ्गमज्झे आपत्तिया अनुयुज्जियमानो “को आपन्नो”ति वदति । “ततो त्व”न्ति वुत्ते “अहं किं आपन्नो”ति वदति । अथ “पाचित्तियं वा दुक्कटं वा”ति वुत्ते वत्थुं पुच्छन्तो “अहं किस्मिं आपन्नो”ति वदति । ततो “असुकस्मिं नाम वत्थुस्मि”न्ति वुत्ते “अहं कथं आपन्नो, किं करोन्तो आपन्नोम्ही”ति पुच्छति । अथ “इदं नाम करोन्तो आपन्नो”ति वुत्ते “कं भणथा”ति वदति । ततो “तं भणामा”ति वुत्ते “किं भणथा”ति वदति ।

अपिचेत्थ अयं पाळिमुत्तकोपि अज्जेनज्जं पटिचरणविधि — भिक्खूहि “तव सिपाटिकाय कहापणो दिट्ठो, किस्सेवमसारुपं करोसी”ति वुत्तो “सुदिट्ठं, भन्ते, न पनेसो कहापणो; तिपुमण्डलं एत”न्ति भणन्तो वा “त्वं सुरं पिवन्तो दिट्ठो, किस्सेवं करोसी”ति वुत्तो “सुदिट्ठो, भन्ते, न पनेसा सुरा, भेसज्जत्थाय सम्पादितं अरिट्ठ”न्ति भणन्तो वा “त्वं पटिच्छन्ने आसने मातुगामेन सद्धिं निसिन्नो दिट्ठो, किस्सेवमसारुपं करोसी”ति वुत्तो “येन दिट्ठं सुदिट्ठं, विज्जू पनेत्थ दुतियो अत्थि, सो किस्स न दिट्ठो”ति भणन्तो वा, “ईदिसं तथा किञ्चि दिट्ठ”न्ति पुट्ठो “न सुणामी”ति सोतमुपनेन्तो वा, सोतद्वारे पुच्छन्तानं चक्खुं उपनेन्तो वा, अज्जेनज्जं पटिचरतीति वेदितब्बो । **अज्जवादकं रोपेतूति** अज्जवादकं आरोपेतु; पटिद्वापेतूति अत्थो । **विहेसकं रोपेतूति** एतस्मिम्पि एसेव नयो ।

१८. **अज्जवादके विहेसके पाचित्तियन्ति** एत्थ अज्जं वदतीति अज्जवादकं; अज्जेनज्जं पटिचरणस्सेतं नामं । विहेसेतीति विहेसकं; तुण्हीभूतस्सेतं नामं, तस्मिं **अज्जवादके विहेसके** । **पाचित्तियन्ति** वत्थुद्वये पाचित्तियद्वयं वुत्तं ।

१००. **अरोपिते अज्जवादके**ति कम्मवाचाय अनारोपिते अज्जवादके । **अरोपिते विहेसके**ति एतस्मिम्पि एसेव नयो ।

१०१. **धम्मकम्मे धम्मकम्मसज्जीति**आदीसु यं तं अज्जवादकविहेसकरोपनकम्मं कत्तं, तज्जे धम्मकम्मं होति, सो च भिक्खु तस्मिं धम्मकम्मसज्जी अज्जवादकज्ज विहेसकज्ज करोति, अथस्स तस्मिं अज्जवादके च विहेसके च आपत्तिं पाचित्तियस्साति इमिना नयेन अत्थो वेदितब्बो ।

१०२. **अजानन्तो पुच्छतीति** आपत्तिं वा आपन्नभावं अजानन्तोयेव “किं तुम्हे भणथ, अहं न जानामी”ति पुच्छति । **गिलानो वा न कथेतीति** मुखे तादिसो व्याधि होति, येन कथेतुं न सक्कोति । **सङ्गस्स भण्डनं वा**तिआदीसु सङ्गमज्झे कथिते तप्पच्चया सङ्गस्स भण्डनं वा कलहो वा विवादो वा भविस्सति, सो मा अहोसीति मज्जमानो न कथेतीति इमिना नयेन अत्थो वेदितब्बो । सेसं उत्तानमेवाति ।

तिसमुद्धानं — कायचित्ततो वाचाचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्धानि, सिया किरियं, सिया अकिरियं, अज्जेनज्जं पटिचरन्तस्स हि किरियं होति, तुण्हीभावेन विहेसन्तस्स अकिरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

अज्जवादकसिक्खापदं दुतियं ।

३. उज्झापनकसिक्खापदवण्णना

१०३. ततियसिक्खापदे — दब्बं मल्लपुत्तं भिक्खू उज्झापेन्तीति “छन्दाय दब्बो मल्लपुत्तो”ति आदीनि वदन्ता तं आयस्मन्तं तेहि भिक्खूहि अवजानापेन्ति, अवज्जाय ओलोकापेन्ति, लामकतो वा चिन्तापेन्ती”ति अत्थो । लक्खणं पनेत्थ सहसत्थानुसारेण वेदितब्बं । ओज्झापेन्तीतिपि पाठो । अयमेवत्थो । छन्दायाति छन्देन पक्खपातेन; अत्तनो अत्तनो सन्दिट्ठसम्भत्तानं पणीतानि पज्जपेतीति अधिष्णायो । खिय्यन्तीति “छन्दाय दब्बो मल्लपुत्तो”ति आदीनि वदन्ता पकासेन्ति ।

१०५. उज्झापनके खिय्यनके पाचित्तियन्ति एत्थ येन वचनेन उज्झापेन्ति, तं उज्झापनकं । येन च खिय्यन्ति तं खिय्यनकं । तस्मिं उज्झापनके खिय्यनके । पाचित्तियन्ति वत्थुद्वये पाचित्तियद्वयं वुत्तं ।

१०६. उज्झापनकं नाम उपसम्पन्नं सङ्गेन सम्मतं सेनासनपज्जापकं वा... पे०... अप्पमत्तकविस्सज्जनकं वाति एतेसं पदानं “मङ्कुक्कुत्तुकामो”ति इमिना सम्बन्धो । अवण्णं क्तुकामो अयसं क्तुकामोति इमेसं पन वसेन उपसम्पन्नन्ति आदीसु “उपसम्पन्नस्स”ति एवं विभत्तिविपरिणामो कातब्बो । उज्झापेति वा खिय्यति वा आपत्ति पाचित्तियस्साति एत्थ पन यस्मा “खिय्यनकं नामा”ति एवं मातिकापदं उद्धरित्वापि “उज्झापनकं नामा”ति इमस्स पदस्स वुत्तविभङ्गोयेव वत्तब्बो होति, अज्जवादकसिक्खापदे विय अज्जो विसेसो नत्थि, तस्मा तं विसुं अनुद्धरित्वा अविभजित्वा निगमनमेव एकतो कतन्ति वेदितब्बं । धम्मकम्मे धम्मकम्मसज्जीति आदीसु यं तस्स उपसम्पन्नस्स सम्मुतिकम्मं कतं तज्जे धम्मकम्मं होति, सो च भिक्खु तस्मिं धम्मकम्मसज्जी उज्झापनकज्ज खिय्यनकज्ज करोति, अथस्स तस्मिं उज्झापनके च खिय्यनके च आपत्ति पाचित्तियस्साति इमिना नयेन अत्थो वेदितब्बो ।

अनुपसम्पन्नं उज्झापेति वा खिय्यति वाति एत्थ उपसम्पन्नं सङ्गेन सम्मतं अज्जं अनुपसम्पन्नं उज्झापेति अवजानापेति, तस्स वा तं सन्तिके खिय्यतीति अत्थो । उपसम्पन्नं सङ्गेन असम्मतन्ति कम्मवाचाय असम्मतं केवलं “तवेसो भारो”ति सङ्गेन आरोपितभारं भिक्खूनं वा फासुविहारत्थाय सयमेव तं भारं वहन्तं, यत्र वा द्वे तयो भिक्खू विहरन्ति, तत्र वा तादिसं कम्मं करोन्तन्ति अधिष्णायो । अनुपसम्पन्नं सङ्गेन सम्मतं वा असम्मतं वाति एत्थ पन किञ्चापि अनुपसम्पन्नस्स तेरस सम्मुतियो दातुं न वट्टन्ति । अथ खो उपसम्पन्नकाले लद्धसम्मुतिको पच्छा अनुपसम्पन्नभावे ठितो, तं सन्धाय “सङ्गेन सम्मतं वा”ति वुत्तं । यस्स पन ब्यत्तस्स सामणेस्स केवलं सङ्गेन वा सम्मतेन वा भिक्खुना “त्वं इदं कम्मं करोही”ति भारो कतो, तादिसं सन्धाय “असम्मतं वा”ति वुत्तं । सेसमेत्थ उत्तानमेवाति ।

तिसमुद्धानं — कायचित्ततो वाचाचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्धानि, किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

उज्झापनकसिक्खापदं ततियं ।

४. पठमसेनासनसिक्खापदवण्णना

१०८. चतुत्थसिक्खापदे — हेमन्तिके कालेति हेमन्तकाले हिमपातसमये । कायं ओतापेन्ताति मज्जपीठादीसु निसिन्ना बालातपेन कायं ओतापेन्ता । काले आरोचितेति यागुभत्तादीसु यस्स कस्सचि काले आरोचिते । ओवट्ठं होतीति हिमवस्सेन ओवट्ठं तित्तं होति ।

११०. अवस्सिकसङ्केतेति वस्सिकवस्सानमासाति एवं अपज्जत्ते चत्तारो हेमन्तिके चत्तारो च गिम्हिके अट्ठ मासेति अत्थो । मण्डपे वाति साखामण्डपे वा पदरमण्डपे वा । रुक्खमूले वाति यस्स कस्सचि रुक्खस्स हेट्ठा । यत्थ काका वा कुलला वा न ऊहदन्तीति यत्थ धुवनिवासेन कुलावके कत्वा वसमाना एते काककुलला वा अज्जे वा सकुन्ता तं सेनासनं न ऊहदन्ति, तादिसे रुक्खमूले निक्खिपितुं

अनुजानामीति । तस्मा यत्थ गोचरप्पसुता सकुन्ता विस्समित्वा गच्छन्ति, तस्स रुक्खस्स मूले निक्खिपितुं वट्ठति । यस्मिं पन धुवनिवासेन कुलावके कत्वा वसन्ति, तस्स रुक्खस्स मूले न निक्खिपितव्वं । “अट्ठ मासे”ति वचनतो येसु जनपदेसु वस्सकाले न वस्सति, तेसुपि चत्तारो मासे निक्खिपितुं न वट्ठतियेव । “अवस्सिकसङ्केते”ति वचनतो यत्थ हेमन्ते देवो वस्सति, तत्थ हेमन्तेपि अज्झोकासे निक्खिपितुं न वट्ठति । गिम्हे पन सब्बत्थ विगतवलाहकं विसुद्धं नभं होति, एवरूपे काले केनचिदेव करणीयेन अज्झोकासे मज्जपीठं निक्खिपितुं वट्ठति ।

अब्भोकासिकेनापि वत्तं जानितव्वं, तस्स हि सचे पुग्गलिकमज्जको अत्थि, तत्थेव सयितव्वं । सङ्घिकं गणहन्तेन वेत्तेन वा वाकेन वा वीतमज्जको गहेतव्वो । तस्मिं असति पुराणमज्जको गहेतव्वो । तस्मिम्पि असति नववायिमो वा ओनद्धको वा गहेतव्वो । गहेत्वा च पन “अहं उक्कट्ठरुक्खमूलिको उक्कट्ठअब्भोकासिको”ति चीवरकुटिमि अकत्वा असमये अज्झोकासे रुक्खमूले वा पज्जपेत्वा निपज्जितुं न वट्ठति । सचे पन चतुग्गुणेनपि चीवरेन कतकुटि अतेमेत्तं रक्खितुं न सक्कोति, सत्ताहवद्दलिकादीनि भवन्ति, भिक्खुनो कायानुगतिकत्ता वट्ठति ।

अरज्जे पण्णकुटीसु वसन्तानं सीलसम्पदाय पसन्नचित्ता मनुस्सा नवं मज्जपीठं देन्ति “सङ्घिकपरिभोगेन परिभुज्जथा”ति वसित्वा गच्छन्तेहि सामन्तविहारे सभागभिक्खून् पेसेत्वा गन्तव्वं, सभागानं अभावे अनोवस्सके निक्खिपित्वा गन्तव्वं, अनोवस्सके असति रुक्खे लग्गेत्वा गन्तव्वं । चेतियङ्गणे सम्मज्जनिं गहेत्वा भोजनसालङ्गणं वा उपोसथागारङ्गणं वा परिवेणदिवाट्टानअगिसालादीसु वा अज्जतरं सम्मज्जित्वा धोवित्वा पुन सम्मज्जनीमाळकेयेव ठपेतव्वो । उपोसथागारादीसु अज्जतरस्मिं गहेत्वा अवसेसानि सम्मज्जन्तस्सापि एसेव नयो ।

यो पन भिक्खाचारमगं सम्मज्जन्तोव गन्तुकामो होति, तेन सम्मज्जित्वा सचे अन्तरामगे साला अत्थि, तत्थ ठपेतव्वो । सचे नत्थि, वलाहकानं अनुट्ठितभावं सल्लक्खेत्वा “यावाहं गामतो निक्खमामि, ताव न वस्सिस्सती”ति जानन्तेन यत्थ कत्थचि निक्खिपित्वा पुन पच्चागच्छन्तेन पाकतिकट्टाने ठपेतव्वो । सचे वस्सिस्सतीति जानन्तो अज्झोकासे ठपेति, दुक्कटन्ति महापच्चरियं वुत्तं । सचे पन तत्र तत्रेव सम्मज्जन्तथाय सम्मज्जनी निक्खित्ता होति, तं तं ठानं सम्मज्जित्वा तत्र तत्रेव निक्खिपितुं वट्ठति । आसनसालं सम्मज्जन्तेन वत्तं जानितव्वं । तत्रिदं वत्तं — मज्झतो पट्टाय पादट्टानाभिमुखा वालिका हरितव्वो । कचवरं हत्थेहि गहेत्वा बहि छट्टेत्तव्वं ।

१११. मसारकोति मज्जपादे विज्झित्वा तत्थ अटनियो पवेसेत्वा कतो । **बुन्दिकाबद्धो**ति अटनीहि मज्जपादे डंसापेत्वा पल्लङ्कसङ्केपेन कतो । **कुळीरपादको**ति अस्समेण्डकादीनं पादसदिसेहि पादेहि कतो । यो वा पन कोचि वङ्कपादको, अयं वुच्चति कुळीरपादको । **आहच्चपादको**ति अयं पन “आहच्चपादको नाम मज्जो अङ्गे विज्झित्वा कतो होती”ति एवं परतो पाळियंयेव वुत्तो, तस्मा अटनियो विज्झित्वा तत्थ पादसिखं पवेसेत्वा उपरि आणि दत्त्वा कतमज्जो “आहच्चपादको”ति वेदितव्वो । पीठेपि एसेव नयो । **अन्तो संवेठेत्वा बद्धं** होतीति हेट्टा च उपरि च वित्थतं मज्जे सङ्घित्तं पणवसण्ठानं कत्वा बद्धं होति, तं किर मज्जे सीहब्यग्घचम्मपरिक्खित्तम्पि करोन्ति । अकप्पियचम्मं नामेत्य नत्थि । सेनासनज्हि सोवण्णमयम्पि वट्ठति, तस्मा तं महग्घं होति । **अनुपसम्पन्नं सन्थरापेति तस्स पलिबोधो**ति येन सन्थरापितं, तस्स पलिबोधो । **लेट्टुपातं अतिक्कमन्तस्स आपत्ति पाचित्तियस्सा**ति थाममज्झिमस्स पुरिसस्स लेट्टुपातं अतिक्कमन्तस्स पाचित्तियं ।

अयं पनेत्थ विनिच्छयो — थेरो भोजनसालायं भत्तकिच्चं कत्वा दहरं आणापेति “गच्छ दिवाट्टाने मज्जपीठं पज्जपेही”ति । सो तथा कत्वा निसिन्नो । थेरो यथारुचिं विचरित्वा तत्थ गन्त्वा थविकं वा उत्तरासङ्गं वा ठपेति, ततो पट्टाय थेरस्स पलिबोधो । निसीदित्वा सयं गच्छन्तो नेव उद्धरति, न उद्धरापेति, लेट्टुपातातिक्कमे पाचित्तियं । सचे पन थेरो तत्थ थविकं वा उत्तरासङ्गं वा अट्टपेत्वा चङ्कमन्तोव दहरं “गच्छ त्व”न्ति भणति, तेन “इदं भन्ते मज्जपीठं”न्ति आचिक्खितव्वं । सचे थेरो वत्तं जानाति “त्वं गच्छ, अहं पाकतिकं करिस्सामी”ति वत्तव्वं । सचे बालो होति अनुगहितवत्तो “गच्छ, मा इध तिट्ठ, नेव निसीदितुं न निपज्जितुं देमी”ति दहरं तज्जेतियेव । दहरेन “भन्ते सुखं सयथा”ति कप्पं लभित्वा वन्दित्वा गन्तव्वं । तस्मिं गते थेरस्सेव पलिबोधो । पुरिमनयेनेव चस्स आपत्ति वेदितव्वो ।

अथ पन आणत्तिकखणेयेव दहरो “मय्हं भन्ते भण्डकधोवनादि किज्जि करणीयं अत्थी”ति वदति, थेरो च न “त्वं पज्जपेत्वा गच्छाही”ति वत्वा भोजनसालतो निक्खमित्वा अज्जत्थ गच्छति, पादुद्धारेन कारेतव्वो । सचे तत्थेव गन्त्वा निसीदति पुरिमनयेनेव चस्स लेट्टुपातातिक्कमे आपत्ति । सचे पन थेरो सामणेरे आणापेति, सामणेरे तत्थ मज्जपीठं पज्जपेत्वा निसिन्नेपि भोजनसालतो अज्जत्थ गच्छन्तो पादुद्धारेन कारेतव्वो । गन्त्वा निसिन्नो पुन गमनकाले लेट्टुपातातिक्कमे आपत्तिया कारेतव्वो । सचे पन आणापेन्तो मज्जपीठं पज्जपेत्वा तत्थेव निसीदति आणापेति, यत्रिच्छति तत्र गन्त्वा आगन्तुं लभति । सयं पन पाकतिकं अकत्वा गच्छन्तस्स लेट्टुपातातिक्कमे पाचित्तियं । अन्तरसन्निपाते मज्जपीठानि पज्जपेत्वा निसिन्नेहि गमनकाले आरामिकानं इमं पटिसामेथाति वत्तव्वं, अवत्वा गच्छन्तानं लेट्टुपातातिक्कमे

आपत्ति ।

महाधम्मसवनं नाम होति तत्थ उपोसथागारतोपि भोजनसालतोपि आहरित्वा मञ्चपीठानि पञ्जपेन्ति । आवासिकानंयेव पलिबोधो । सचे आगन्तुका “इदं अम्हाकं उपज्झायस्स इदं आचरियस्सा”ति गण्हन्ति, ततो पट्टाय तेसंयेव पलिबोधो । गमनकाले पाकतिकं अकत्वा लेड्डुपातं अतिक्कमन्तानं आपत्ति । महापच्चरियं पुन वुत्तं — “याव अज्जे न निसीदन्ति, ताव येहि पञ्जत्तं, तेसं भारो । अज्जेसु आगन्त्वा निसिन्नेसु निसिन्नकानं भारो । सचे ते अनुद्धरित्वा वा अनुद्धरापेत्वा वा गच्छन्ति, दुक्कटं । कस्मा? अनाणत्तिया पञ्जपितत्ता”ति । धम्मासने पञ्जत्ते याव उस्सारको वा धम्मकथिको वा नागच्छति, ताव पञ्जापकानं पलिबोधो, तस्मिं आगन्त्वा निसिन्ने तस्स पलिबोधो । सकलं अहोरत्तं धम्मसवनं होति, अज्जो उस्सारको वा धम्मकथिको वा उट्ठहति, अज्जो निसीदति, यो यो आगन्त्वा निसीदति, तस्स तस्स भारो । उट्ठहन्तेन पन “इदमासनं तुम्हाकं भारो”ति वत्ता गन्तब्बं । सचेपि इतरस्मिं अनागतेयेव पठमं निसिन्नो उट्ठाय गच्छति, तस्मिञ्च अन्तोउपचारट्टेयेव इतरो आगन्त्वा निसीदति, उट्ठाय गतो आपत्तिया न कारेतब्बो । सचे पन इतरस्मिं अनागतेयेव पठमं निसिन्नो उट्ठायसना लेड्डुपातं अतिक्कमति, आपत्तिया कारेतब्बो । सब्बत्थ च “लेड्डुपातातिक्कमे पठमपादे दुक्कटं, दुतिये पाचित्तिय”न्ति अयं नयो महापच्चरियं वुत्तो ।

११२. चिमिलिकं वातिआदीसु चिमिलिका नाम सुधादिपरिकम्मकताय भूमिया वण्णानुरक्खणत्थं कता होति, तं हेट्ठा पत्थरित्वा उपरि कटसारकं पत्थरन्ति । **उत्तरत्थरणं** नाम मञ्चपीठानं उपरि अत्थरितब्बकं पच्चत्थरणं । **भूमत्थरणं** नाम भूमियं अत्थरितब्बा कटसारकादिविकति । **तट्टिकं** नाम तालपण्णेहि वा वाकेहि वा कततट्टिका । **चम्मखण्डो** नाम सीहब्यग्घदीपितरच्छचम्मादीसुपि यंकिज्जि चम्मं । अट्टकथासु हि सेनासनपरिभोगे पटिक्खित्तचम्मं नाम न दिस्सति, तस्मा सीहचम्मादीनं परिहरणेयेव पटिक्खेपो वेदितब्बो । **पादपुञ्जनी** नाम रज्जुकेहि वा पिलोतिकाहि वा पादपुञ्जनत्थं कता । **फलकपीठं** नाम फलकमयं पीठं । अथ वा फलकज्चेव दारुमयपीठज्ज; एतेन सब्बम्पि दारुभण्डादि सङ्गहितं । महापच्चरियं पन वित्थारेनेव वुत्तं — “आधारकं पत्तपिधानं पादकथलिकं तालवण्टं बीजनीपत्तकं यंकिज्जि दारुभण्डं अन्तमसो पानीयउल्लुङ्गं पानीयसङ्गं अज्झोकासे निक्खिपित्वा गच्छन्तस्स दुक्कट”न्ति । महाअट्टकथायं पन एस नयो दुतियसिक्खापदे दस्सितो । अज्झोकासे रजनं पचित्वा रजनभाजनं रजनउल्लुङ्गो रजनदोणिकाति सब्बं अगिसालाय पटिसामेतब्बं । सचे अगिसाला नत्थि, अनोवस्सके पब्भारे निक्खिपितब्बं । तस्मिम्पि असति यत्थ ओलोकेन्ता भिक्खू पस्सन्ति, तादिसे ठाने ठपेत्वापि गन्तुं वट्ठति ।

अज्जस्स पुग्गलिकेति यस्मिं विस्सासग्गाहो न रुहति, तस्स सन्तके दुक्कटं । यस्मिं पन विस्सासो रुहति, तस्स सन्तकं अत्तनो पुग्गलिकमिव होतीति महापच्चरियादीसु वुत्तं ।

११३. आपुच्छं गच्छतीति यो भिक्खु वा सामणरो वा आरामिको वा लज्जी होति, अत्तनो पलिबोधं विय मज्जति, यो तथारूपं आपुच्छित्वा गच्छति, तस्स अनापत्ति । **ओतापेन्तो गच्छतीति** आतपे ओतापेन्तो आगन्त्वा उद्धरिस्सामीति गच्छति; एवं गच्छतो अनापत्ति । **केनचि पलिबुद्धं होतीति** सेनासनं केनचि उपहुतं होतीति अत्थो । सचेपि हि वुट्ठतरो भिक्खु उट्ठापेत्वा गण्हाति, सचेपि यक्खो वा पेतो वा आगन्त्वा निसीदति, कोचि वा इस्सरो आगन्त्वा गण्हाति, सेनासनं पलिबुद्धं होति, सीहब्यग्घादीसु वा पन तं पदेसं आगन्त्वा ठितेसुपि सेनासनं पलिबुद्धं होतियेव । एवं केनचि पलिबुद्धे अनुद्धरित्वापि गच्छतो अनापत्ति । **आपदासूति** जीवितब्रह्मचरियन्तरायसु । सेसं उत्तानमेवाति ।

कथिनसमुद्धानं — कायवाचतो कायवाचाचित्ततो च समुद्वाति, किरियाकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

पठमसेनासनसिक्खापदं चतुत्थं ।

५. दुतियसेनासनसिक्खापदवण्णना

११६. दुतियसेनासनसिक्खापदे — **भिसीति** मञ्चकभिसि वा पीठकभिसि वा । चिमिलिकादीनिपि पुरिमसिक्खापदे वुत्तप्पकारानियेव । **निसीदनन्ति** सदसं वेदितब्बं । **पच्चत्थरणन्ति** पावारो कोजवाति एत्तकमेव वुत्तं । **तिणसन्थारो**ति येसं केसज्जि तिणानं सन्थारो । एस नयो पण्णसन्थारे । **परिक्खेपं अतिक्कमन्तस्साति** एत्थ पठमपादं अतिक्कामेन्तस्स दुक्कटं, दुतियातिक्कमे पाचित्तियं । अपरिक्खित्तस्स उपचारो नाम सेनासनतो द्वे लेड्डुपाता ।

अनापुच्छं वा गच्छेय्याति एत्थ भिक्खुम्हि सति भिक्खु आपुच्छितब्बो । तस्मिं असति सामणरो, तस्मिं असति आरामिको, तस्मिम्पि

असति येन विहारो कारितो सो विहारसामिको, तस्स वा कुले यो कोचि आपुच्छितब्बो । तस्मिम्पि असति चतूसु पासाणेषु मज्जं ठपेत्वा मज्जे अवसेसमज्जपीठानि आरोपेत्वा उपरि भिसिआदिकं दसविधम्पि सेय्यं रासिं करित्वा दारुभण्डं मत्तिकाभण्डं पटिसामेत्वा द्वारवातपानानि पिदहित्वा गमियवत्तं पूरेत्वा गन्तब्बं । सचे पन सेनासनं ओवस्सति, छदनत्थज्ज तित्थं वा इट्ठका वा आनीता होन्ति, सचे उस्सहति, छादेतब्बं । नो चे सक्कोति, यो ओकासो अनोवस्सको, तत्थ मज्जपीठादीनि निक्खिपित्वा गन्तब्बं । सचे सब्बम्पि ओवस्सति, उस्सहन्तेन अन्तोगामे उपासकानं घरे ठपेतब्बं । सचे तेपि “सङ्घिकं नाम भन्ते भारियं, अग्गिदाहादीनं भायामा”ति न सम्पटिच्छन्ति, अज्झोकासेपि पासाणानं उपरि मज्जं ठपेत्वा सेसं पुब्बे वुत्तनयेनेव निक्खिपित्वा तिणेहि च पण्णेहि च पटिच्छादेत्वा गन्तुं वट्टति । यज्जि तत्थ अङ्गमत्तम्पि अवसिस्सति, तं अज्जेसं तत्थ आगतानं भिक्खूनं उपकारं भविस्सतीति ।

११७. विहारस्स उपचारेति आदीसु विहारस्सूपचारो नाम परिवेणं । **उपट्टानसाला**ति परिवेणभोजनसाला । **मण्डपो**ति परिवेणमण्डपो । **रुक्खमूल**न्ति परिवेणरुक्खमूलं । अयं ताव नयो कुरुन्दट्ठकथायं वुत्तो । किञ्चापि वुत्तो, अथ खो विहारोति अन्तोगम्भो वा अज्जं वा सब्बपरिच्छन्नं गुत्तसेनासनं वेदितब्बं । **विहारस्स उपचारेति** तस्स बहि आसन्ने ओकासे । **उपट्टानसालायं वाति** भोजनसालायं वा । **मण्डपे वाति** अपरिच्छन्ने परिच्छन्ने वापि बहूनं सन्निपातमण्डपे । रुक्खमूले वत्तब्बं नत्थि । **आपत्ति दुक्कटस्साति** वुत्तप्पकारज्जि दसविधं सेय्यं अन्तोगम्भादिम्हि गुत्तट्टाने पज्जपेत्वा गच्छन्तस्स यस्मा सेय्यापि सेनासनम्पि उपचिकाहि पलुज्जति, वम्मिकरासियेव होति, तस्मा पाचित्तियं वुत्तं । बहि पन उपट्टानसालादीसु पज्जपेत्वा गच्छन्तस्स सेय्यामत्तमेव नस्सेय्य, ठानस्स अगुत्तताय न सेनासनं, तस्मा एत्थ दुक्कटं वुत्तं । **मज्जं वा पीठं वाति** एत्थ यस्मा न सक्का मज्जपीठं सहसा उपचिकाहि खायितुं, तस्मा तं विहारेपि सन्थरित्वा गच्छन्तस्स दुक्कटं वुत्तं । विहारूपचारे पन तं विहारचारिकं आहिण्डन्तापि दिस्वा पटिसामेस्सन्ति ।

११८. उद्धरित्वा गच्छतीति एत्थ उद्धरित्वा गच्छन्तेन मज्जपीठकवाटं सब्बं अपनेत्वा संहरित्वा चीवरवंसे लग्गेत्वा गन्तब्बं । पच्छा आगन्त्वा वसनकभिक्खुनापि पुन मज्जपीठं वा पज्जपेत्वा सयित्वा गच्छन्तेन तथेव कातब्बं । अन्तोकुट्टतो सेय्यं बहिकुट्टे पज्जपेत्वा वसन्तेन गमनकाले गहितट्टानेयेव पटिसामेत्तब्बं । उपरिपासादतो ओरोपेत्वा हेट्टापासादे वसन्तस्सपि एसेव नयो । रत्तिट्टानदिवाट्टानेसु मज्जपीठं पज्जपेत्वापि गमनकाले पुन गहितट्टानेयेव ठपेतब्बं ।

आपुच्छं गच्छतीति एत्थायं आपुच्छितब्बानापुच्छितब्बविनिच्छयो — या ताव भूमियं दीघसाला वा पण्णसाला वा होति, यं वा रुक्खत्थम्भेसु, कतगेहं उपचिकानं उट्टानट्टानं होति, ततो पक्कमन्तेन ताव आपुच्छित्वाव पक्कमितब्बं । तस्मिज्जि कतिपयानि दिवसानि अजगियमाने वम्मिकाव सन्तिट्टन्ति । यं पन पासाणपिट्ठियं वा पासाणत्थम्भेसु वा कतसेनासनं सिलुच्चयलेणं वा सुधालित्तसेनासनं वा यत्थ उपचिकासङ्का नत्थि, ततो पक्कमन्तस्स आपुच्छित्वापि अनापुच्छित्वापि गन्तुं वट्टति, आपुच्छनं पन वत्तं । सचे तादिसेपि सेनासने एकेन पस्सेन उपचिका आरोहन्ति, आपुच्छित्वाव गन्तब्बं । यो पन आगन्तुको भिक्खु सङ्घिकं सेनासनं गहेत्वा वसन्तं भिक्खुं अनुवत्तन्तो अत्तनो सेनासनं अगगहेत्वा वसति, याव सो न गण्हाति, ताव तं सेनासनं पुरिमभिक्खुस्सेव पलिबोधो । यदा पन सो सेनासनं गहेत्वा अत्तनो इस्सरियेन वसति, ततो पट्टाय आगन्तुकस्सेव पलिबोधो । सचे उभोपि विभजित्वा गणहन्ति, उभिन्नम्पि पलिबोधो । महापच्चरियं पन वुत्तं — “सचे द्वे तयो एकतो हुत्वा पज्जपेन्ति, गमनकाले सब्बेहिपि आपुच्छितब्बं । तेसु चे पठमं गच्छन्तो ‘पच्छिमो जगिस्सती’ति आभोगं कत्वा गच्छति वट्टति । पच्छिमस्स आभोगेन मुत्ति नत्थि । बहू एकं पेसेत्वा सन्थरापेन्ति, गमनकाले सब्बेहि वा आपुच्छितब्बं, एकं वा पेसेत्वा आपुच्छितब्बं । अज्जतो मज्जपीठादीनि आनेत्वा अज्जत्र वसित्वापि गमनकाले तत्थेव नेतब्बानि । सचे अज्जावासतो आनेत्वा वसमानस्स अज्जो वुट्ठतरो आगच्छति, न पटिबाहितब्बो, ‘मया भन्ते अज्जावासतो आनीतं, पाकतिकं करेय्याथा’ति वत्तब्बं । तेन ‘एवं करिस्सामी’ति सम्पटिच्छिते इतरस्स गन्तुं वट्टति । एवमज्जत्थ हरित्वापि सङ्घिकपरिभोगेन परिभुज्जन्तस्स नट्ठं वा जिण्णं वा चोरेहि वा हटं गीवा न होति, पुग्गलिकपरिभोगेन परिभुज्जन्तस्स पन गीवा होति । अज्जस्स मज्जपीठं पन सङ्घिकपरिभोगेन वा पुग्गलिकपरिभोगेन वा परिभुज्जन्तस्स नट्ठं गीवायेव” ।

केनच पलिबुद्धं होतीति वुट्ठतरभिक्खूइस्सरिययक्खसीहवाळमिगकण्हसप्पादीसु येन केनचि सेनासनं पलिबुद्धं होति । **सापेक्खो गन्त्वा तत्थ ठितो आपुच्छति, केनच पलिबुद्धो होतीति** अज्जेव आगन्त्वा पटिजगिस्सामीति एवं सापेक्खो नदीपारं वा गामन्तरं वा गन्त्वा यत्थस्स गमनचित्तं उप्पन्नं, तत्थेव ठितो कज्जि पेसेत्वा आपुच्छति, नदीपूरराजचोरादीसु वा केनचि पलिबुद्धो होति उपहुतो, न सक्कोति पच्चागन्तुं, एवंभूतस्सपि अनापत्ति । सेसं पठमसिक्खापदे वुत्तनयमेव सद्धिं समुट्टानादीहीति ।

दुतियसेनासनसिक्खापदं पज्जमं ।

६. अनुपखज्जसिक्खापदवण्णना

११९. छट्ठसिक्खापदे — पलिबुन्धेन्तीति पठमतरं गन्त्वा पत्तचीवरं अतिहरित्वा रुम्भित्वा तिष्ठन्ति । थेरा भिक्खू वुट्ठापेन्तीति “अम्हाकं आवुसो पापुणाती”ति वस्सग्गेन गहेत्वा वुट्ठापेन्ति । अनुपखज्ज सेय्यं कप्पेन्तीति “तुम्हाकं भन्ते मज्जट्टानंयेव पापुणाति, न सब्बो विहारो । अम्हाकं दानि इदं ठानं पापुणाती”ति अनुपविसित्वा मज्जपीठं पज्जपेत्वा निसीदन्तिपि निपज्जन्तिपि सज्झायम्पि करोन्ति ।

१२०. जानन्ति “अनुट्ठापनीयो अयं”न्ति जानन्तो; तेनेवस्स विभङ्गे “वुट्ठोति जानाती”तिआदि वुत्तं । वुट्ठो हि अत्तनो वुट्ठताय अनुट्ठापनीयो, गिलानो गिलानताय, सङ्गो पन भण्डागारिकस्स वा धम्मकथिकविनयधरादीनं वा गणवाचकआचरियस्स वा बहूपकारतं गुणविसिट्ठतञ्च सल्लक्खेन्तो धुववासत्थाय विहारं सम्मन्तिवा देति, तस्मा यस्स सङ्गेन दिन्नो, सोपि अनुट्ठापनीयो । कामज्जेत्थ गिलानस्सापि सङ्गोयेव अनुच्छविकं सेनासनं देति, गिलानो पन “अपलोकेत्वा सङ्गेन अदिन्नसेनासनोपि न पीळेत्तब्बो अनुकम्पितब्बो”ति दस्सेतुं विसुं वुत्तो ।

१२१. उपचारेति एत्थ मज्जपीठानं ताव महल्लके विहारे समन्ता दियड्ढो हत्थो उपचारो, खुद्वके यतो प्होति ततो दियड्ढो हत्थो, पादे धोवित्वा पविसन्तस्स पस्सावत्थाय निक्खमन्तस्स च याव द्वारे निक्खित्तपादधोवनपासाणतो पस्सावट्टानतो च मज्जपीठं, ताव दियड्ढहत्थवित्थारो मग्गो उपचारो नाम । तस्मिं मज्जस्स वा पीठस्स वा उपचारे ठितस्स वा भिक्खुनो पविसन्तस्स वा निक्खमन्तस्स वा उपचारे यो अनुपखज्ज सेय्यं कप्पेतुकामो सेय्यं सन्थरति वा सन्थरापेति वा, आपत्ति दुक्कटस्स ।

अभिनिसीदति वा अभिनिपज्जति वाति एत्थ अभिनिसीदनमत्तेन अभिनिपज्जनमत्तेनेव वा पाचित्तियं । सचे पन द्वेपि करोति, द्वे पाचित्तियानि । उट्ठायुट्ठाय निसीदतो वा निपज्जतो वा पयोगे पयोगे पाचित्तियं ।

१२२. उपचारं ठपेत्वा सेय्यं सन्थरति वा सन्थरापेति वाति इमस्मिं इतो परे च “विहारस्स उपचारे”तिआदिके दुक्कटवारेपि यथा इध अभिनिसीदनमत्ते अभिनिपज्जनमत्ते उभयकरणे पयोगभेदे च पाचित्तियण्णभेदो वुत्तो, एवं दुक्कटण्णभेदो वेदितब्बो । एवरूपेन हि विसभागपुग्गलेन एकविहारे वा एकपरिवेणे वा वसन्तेन अत्थो नत्थि, तस्मा सब्बत्थेवस्स निवासो वारितो । अज्जस्स पुग्गलिकेति इधापि विस्सासिकस्स पुग्गलिकं अत्तनो पुग्गलिकसदिसमेव, तत्थ अनापत्ति ।

१२३. आपदासूति सचे बहि वसन्तस्स जीवितब्रह्मचरियन्तरायो होति, एवरूपासु आपदासु यो पविसति, तस्सापि अनापत्ति । सेसं उत्तानमेवाति । पठमपाराजिकसमुद्धानं, किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

अनुपखज्जसिक्खापदं छट्ठं ।

७. निक्कट्टनसिक्खापदवण्णना

१२६. सत्तमसिक्खापदे — एकेन पयोगेन बहुकेपि द्वारे अतिक्कामेतीति ये चतुभूमकपज्जभूमका पासादा छसत्तकोट्टुकानि वा चतुस्सालानि, तादिसेसु सेनासनेसु हत्थेसु वा गीवाय वा गहेत्वा अन्तरा अट्टपेन्तो एकेन पयोगेन अतिक्कामेति, एकमेव पाचित्तियं । ठपेत्वा ठपेत्वा नानापयोगेहि अतिक्कामेन्तस्स द्वारगणनाय पाचित्तियानि । हत्थेन अनामसित्वा “निक्खमा”ति वत्वा वाचाय निक्कट्टन्तस्सापि एसेव नयो ।

अज्जं आणापेतीति एत्थ “इमं निक्कट्टा”ति आणत्तिमत्ते दुक्कटं । सचे सो सकिं आणत्तो बहुकेपि द्वारे अतिक्कामेति, एकं पाचित्तियं । सचे पन “एत्तकानि द्वारानि निक्कट्टाही”ति वा “याव महाद्वारं ताव निक्कट्टाही”ति वा एवं नियामेत्वा आणत्तो होति, द्वारगणनाय पाचित्तियानि ।

तस्स परिक्खारन्ति यंकिज्जि तस्स सन्तकं पत्तचीवरपरिस्सावनधमकरणमज्जपीठभिसिबिम्बोहनादिभेदं, अन्तमसो रजनछल्लिम्पि; यो निक्कट्टति वा निक्कट्टापेति वा; तस्स वत्थुगणनाय दुक्कटानि । गाळ्हं बन्धित्वा ठपितेसु पन एकाव आपत्तीति महापच्चरियं वुत्तं ।

१२७. अज्जस्स पुग्गलिकेति इधापि विस्सासिकपुग्गलिकं अत्तनो पुग्गलिकसदिसमेव । यथा च इध; एवं सब्बत्थ । यत्र पन विसेसो

भविस्सति, तत्र वक्खाम ।

१२८. अलज्जिं निक्कट्ठति वातिआदीसु भण्डनकारकलहकारकमेव सकलसङ्घारामतो निक्कट्ठितुं लभति, सो हि पक्खं लभित्वा सङ्गम्पि भिन्देय्य । अलज्जीआदयो पन अत्तनो वसनट्टानतोयेव निक्कट्ठितब्बा, सकलसङ्घारामतो निक्कट्ठितुं न वट्ठति । **उम्मत्तकस्साति** सयं उम्मत्तकस्स अनापत्ति । सेसं उत्तानमेवाति ।

तिसमुट्टानं — कायचित्ततो वाचाचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुट्ठाति, किरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

निक्कट्ठनसिक्खापदं सत्तमं ।

८. वेहासकुटिसिक्खापदवण्णना

१२९. अट्टमसिक्खापदे — **उपरिवेहासकुटियाति** उपरि अच्छिन्नतलाय द्विभूमिककुटिया वा तिभूमिकादिकुटिया वा । **मज्जं सहसा अभिनिसीदीति** मज्जं सहसा अभिभवित्वा अज्झोत्थरित्वा निसीदि । भुमन्थे वा एतं उपयोगवचनं; मज्जे निसीदीति अत्थो । **अभीति** इदं पन पदसोभनत्थं उपसगमत्तमेव । **निप्पतित्वाति** निपतित्वा निक्खमित्वा वा । तस्स हि उपरि आणीपि न दिन्ना, तस्मा निक्खन्तो । **विस्सरमकासीति** विरूपं आतुरस्सरमकासि ।

१३१. वेहासकुटि नाम मज्झिमस्स पुरिसस्स असीसघट्टाति या पमाणमज्झिमस्स पुरिसस्स सब्बहेट्ठिमाहि तुलाहि सीसं न घट्टेति, एतेन इध अधिपेता वेहासकुटि दस्सिता होति, न वेहासकुटिलक्खणं । या हि काचि उपरि अच्छिन्नतला द्विभूमिका कुटि तिभूमिकादिकुटि वा “वेहासकुटी”ति वुच्चति । इध पन असीसघट्टा अधिपेता । अभिनिसीदनादीसु पुब्बे वुत्तनयेनेव पयोगवसेन आपत्तिभेदो वेदितब्बो ।

१३३. अवेहासकुटियाति भूमियं कतपण्णसालादीसु अनापत्ति । न हि सक्का तत्थ परस्स पीळा कातुं । **सीसघट्टायाति** यायं सीसघट्टा होति, तत्थापि अनापत्ति । न हि सक्का तत्थ हेट्ठापासादे अणोणतेन विचरितुं, तस्मा असञ्चरणट्टानत्ता परपीळा न भविस्सति । **हेट्ठा अपरिभोगं होतीति** यस्सा हेट्ठा दब्बसम्भारादीनं निक्खित्तत्ता अपरिभोगं होति, तत्थापि अनापत्ति । **पदरसज्चितं होतीति** यस्सा उपरिमतलं दारुफलकेहि वा घनसन्थतं होति, सुधादिपरिकम्मकतं वा तत्थापि अनापत्ति । **पटाणि दिन्ना होतीति** मज्जपीठानं पादसिखासु आणी दिन्ना होति, यत्थ निसीदन्तेपि न निप्पतन्ति, तादिसे मज्जपीठे निसीदतोपि अनापत्ति । **तस्मिं ठितोति** आहच्चपादके मज्जे वा पीठे वा ठितो उपरि नागदन्तकादीसु लगितकं चीवरं वा किञ्चि वा गण्हाति वा, अज्जं वा लग्गेति, तस्सापि अनापत्ति । सेसं उत्तानमेव । **एळकलोमसमुट्टानं** — कायतो च कायचित्ततो च समुट्ठाति, किरियं, नोसञ्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

वेहासकुटिसिक्खापदं अट्टमं ।

९. महल्लकविहारसिक्खापदवण्णना

१३५. नवमसिक्खापदे — **याव द्वारकोसाति** एत्थ द्वारकोसो नाम पिट्टसङ्घाटस्स समन्ता कवाटवित्थारप्पमाणो ओकासो । महापच्चरियं पन “द्वारबाहतो पट्टाय दियड्ढो हत्थो”ति वुत्तं । कुरुन्दियं पन “द्वारस्स उभोसु पस्सेसु कवाटप्पमाण”न्ति । महाअट्टकथायं “कवाटं नाम दियड्ढहत्थम्पि होति द्विहत्थम्पि अट्टतेय्यहत्थम्पी”ति वुत्तं, तं सुवुत्तं । तदेव हि सन्धाय भगवतापि “पिट्टसङ्घाटस्स समन्ता हत्थपासा”ति अयं उक्कट्टनिद्देशो कतो । **अग्गळट्टपनायाति** सकवाटकद्वारबन्धट्टपनाय; सकवाटकस्स द्वारबन्धस्स निच्चलभावत्थायाति अत्थो । द्वारट्टपनायाति इदम्पि हि पदभाजनं इममेवत्थं सन्धाय भासितं । अयं पनेत्थ अधिप्पायो — कवाटज्झि लहुपरिवट्टकं विवरणकाले भित्तिं आहनति, पिदहनकाले द्वारबन्धं । तेन आहननेन भित्ति कम्पति, ततो मत्तिका चलति, चलित्वा सिथिला वा होति पतति वा । तेनाह भगवा “याव द्वारकोसा अग्गळट्टपनाया”ति । तत्थ किञ्चापि “इदं नाम कत्तब्ब”न्ति नेव मातिकायं न पदभाजने वुत्तं, अट्टप्पत्तियं पन “पुनप्पुनं छादापेसि पुनप्पुनं लेपापेसी”ति अधिकारतो याव द्वारकोसा अग्गळट्टपनाय पुनप्पुनं लिम्पितब्बो वा लेपापेतब्बो वाति एवमत्थो दट्टब्बो ।

यं पन पदभाजने “पिट्टसङ्घाटस्स समन्ता हत्थपासा”ति वुत्तं । तत्थ यस्स वेमज्जे द्वारं होति, उपरिभागे उच्चा भित्ति, तस्स तीसु दिसासु

समन्ता हत्थपासा उपचारो होति, खुदकस्स विहारस्स द्रीसु दिसासु उपचारो होति । तत्रापि यं भित्तिं विवरियमानं कवाटं आहनति, सा अपरिपूरुपचारापि होति । उक्कट्टपरिच्छेदेन पन तीसु दिसासु समन्ता हत्थपासा द्वारस्स निच्चलभावत्थाय लेपो अनुज्जातो । सचे पनस्स द्वारस्स अधोभागेपि लेपोकासो अत्थि, तम्मि लिम्पितुं वट्टति । **आलोकसन्धिपरिकम्मायाति** एत्थ **आलोकसन्धी**ति वातपानकवाटका वुच्चन्ति, तेपि विवरणकाले विदत्थिमत्तम्मि अतिरेकम्मि भित्तिप्पदेसं पहरन्ति । उपचारो पनेत्थ सब्बदिसासु लब्धति, तस्मा सब्बदिसासु कवाटवित्थारप्पमाणो ओकासो आलोकसन्धिपरिकम्मतथाय लिम्पितब्बो वा लेपापेतब्बो वाति अयमेत्थ अधिप्पायो ।

सेतवण्णन्तिआदिकं न मात्तिकाय पदभाजनं । इमिना हि विहारस्स भारिकत्तं नाम नत्थीति पदभाजनेयेव अनुज्जातं, तस्मा सब्बमेतं यथासुखं कत्तब्बं ।

एवं लेपकम्मे यं कत्तब्बं, तं दस्सेत्वा पुन छदने कत्तब्बं दस्सेतुं **“द्वत्तिच्छदनस्सा”**तिआदि वुत्तं । तत्थ **द्वत्तिच्छदनस्स परियायन्ति** छदनस्स द्वत्तिपरियायं; परियायो वुच्चति परिकखेपो, परिकखेपद्वयं वा परिकखेपत्तयं वा अधिद्धातब्बन्ति अत्थो । **अप्पहरिते ठितेनाति** अहरिते ठितेन । **हरितन्ति** चेत्य सत्तधज्जभेदं पुब्बणं मुग्गमासतिलकुलत्थ अलाबुकुम्भण्डादिभेदज्ज अपरण्णं अधिप्पेतं । तेनेवाह — **“हरितं नाम पुब्बण्णं अपरण्णं”**न्ति ।

सचे हरिते ठितो अधिद्धाति, आपत्ति दुक्कटस्साति एत्थ पन यस्मिम्पि खेत्ते वुत्तं बीजं न ताव सम्पज्जति, वस्से वा पन पतिते सम्पज्जिस्सति, तम्मि हरितसङ्ख्यमेव गच्छति । तस्मा एवरूपे खेत्तेपि ठितेन न अधिद्धातब्बं, अहरितेयेव ठितेन अधिद्धातब्बं । तत्रापि अयं परिच्छेदो, पिट्ठिवंसस्स वा कूटागारकणिकाय वा उपरि थुपिकाय वा पस्से निसिन्नो छदनमुखवट्टिअन्तेन ओलोकेन्तो यस्मिं भूमिभागे ठितं पस्सति, यस्मिज्ज भूमिभागे ठितो, तं उपरि निसिन्नकं पस्सति, तस्मिं ठाने अधिद्धातब्बं । तस्स अन्तो अहरितेपि ठत्वा अधिद्धातुं न लब्धति । कस्मा? विहारस्स हि पतन्तस्स अयं पतनोकासोति ।

१३६. मग्गेन छादेन्तस्साति एत्थ मग्गेन छादनं नाम अपरिक्खिपित्वा उज्जुक्कमेव छादनं; तं इट्ठकसिलासुधाहि लब्धति । **द्वे मग्गे अधिद्धाहत्वाति** द्वे मग्गा सचे दुच्छन्ना होन्ति, अपनेत्वापि पुनप्पुनं छादेतुं लब्धति, तस्मा यथा इच्छति; तथा द्वे मग्गे अधिद्धाहत्वा ततियंमग्गं **“इदानि एवं छादेही”**ति आणापेत्वा पक्कमितब्बं । **परियायेनाति** परिकखेपेन । एवंछदनं पन तिणपण्णेहि लब्धति । तस्मा इधापि यथा इच्छति तथा द्वे परियाये अधिद्धाहत्वा ततियं परियायं **“इदानि एवं छादेही”**ति आणापेत्वा पक्कमितब्बं । सचे न पक्कमति, तुण्हीभूतेन ठातब्बं । सब्बम्मि चेतं छदनं छदनूपरि वेदितब्बं । उपरूपरिच्छन्नो हि विहारो चिरं अनोवस्सको होतीति मज्जमाना एवं छादेन्ति । **ततो चे उत्तरिन्ति** तिण्णं मग्गानं वा परियायानं वा उपरि चतुत्थे मग्गे वा परियाये वा ।

१३७. करळे करळेति तिणमुट्ठियं तिणमुट्ठियं । सेसमेत्थ उत्तानमेवाति । छसमुट्ठानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

महल्लकविहारसिक्खापदं नवमं ।

१०. सप्पाणकसिक्खापदवण्णना

१४०. दसमसिक्खापदे — **जानं सप्पाणकन्ति** सप्पाणकं एतन्ति यथा तथा वा जानन्तो । **सिज्जेय्य वा सिज्जापेय्य** वाति तेन उदकेन सयं वा सिज्जेय्य, अज्जं वा आणापेत्वा सिज्जापेय्य । पाळियं पन **“सिज्जेय्याति सयं सिज्जती”**ति ईदिसानं वचनानं अत्थो पुब्बे वुत्तनयेनेव वेदितब्बो ।

तत्थ धारं अविच्छिन्दित्वा सिज्जन्तस्स एकस्मिं उदकघटे एकाव आपत्ति । एस नयो सब्बभाजनेसु । धारं विच्छिन्दन्तस्स पन पयोगे पयोगे आपत्ति । मात्तिकं सम्मुखं करोति, दिवसम्मि सन्दत्तु, एकाव आपत्ति । सचे तत्थ तत्थ बन्धित्वा अज्जतो अज्जतो नेति, पयोगे पयोगे आपत्ति । सकटभारमत्तज्जेपि तिणं एकपयोगेन उदके पक्खिपति, एकाव आपत्ति । एकेकं तिणं वा पण्णं वा पक्खिपन्तस्स पयोगे पयोगे आपत्ति । मत्तिकायपि अज्जेसुपि कट्ठगोमयादीसु एसेव नयो । इदं पन महाउदकं सन्धाय न वुत्तं, यं तिणे वा मत्तिकाय वा पक्खित्ताय परियादानं गच्छति, आविलं वा होति, यत्थ पाणका मरन्ति, तादिसं उदकं सन्धाय वुत्तन्ति वेदितब्बं । सेसमेत्थ उत्तानमेवाति ।

तिसमुद्धानं — कायचित्ततो वाचाचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्धानि, किरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं तिवेदनन्ति ।

सप्पाणकसिक्खापदं दसमं ।

समत्तो वण्णनाक्कमेन सेनासनवग्गो दुतियो ।

३. ओवादवग्गो

१. ओवादसिक्खापदवण्णना

१४१-१४४. भिक्खुनिवग्गस्स पठमसिक्खापदे — **लाभिनो होन्तीति** एत्थ न तेसं भिक्खुनियो देन्ति, न दापेन्ति, महाकुलेहि पब्बजिता पन कुलधीतरो अत्तनो सन्तिकं आगतानं जातिमनुस्सानं “कुतो अय्ये ओवादं उद्देसं परिपुच्छं लभथा”ति पुच्छन्तानं “असुको च असुको च थेरो ओवदती”ति असीतिमहासावके उद्दिसित्वा कथानुसारेण तेसं सीलसुताचारजातिगोत्तादिभेदं विज्जमानगुणं कथयन्ति । एवरूपा हि विज्जमानगुणा कथेतुं वट्टन्ति । ततो पसन्नचित्ता मनुस्सा थेरानं चीवरादिभेदं महन्तं लाभसक्कारं अभिहरिंसु । तेन वुत्तं — “लाभिनो होन्ति चीवर...पे... परिकखारान”न्ति ।

भिक्खुनियो उपसङ्गमित्वाति तेसं किर सन्तिके तासु एका भिक्खुनीपि न आगच्छति, लाभतण्हाय पन आकङ्खिमानहदया तासं उपस्सयं अगमंसु । तं सन्धाय वुत्तं — “भिक्खुनियो उपसङ्गमित्वा”ति । तापि भिक्खुनियो चलचित्ताय तेसं वचनं अकंसुयेव । तेन वुत्तं — “अथ खो ता भिक्खुनियो...पे... निसीदिसू”ति । **तिरच्छानकथन्ति** सग्गमग्गामनेपि तिरच्छानभूतं राजकथादिमनेकविधं निरत्थककथं । **इद्धोति** समिद्धो, सहितत्थो गम्भीरो बहुरसो लक्खणपटिवेधसंयुत्तोति अधिप्पायो ।

१४५-१४७. **अनुजानामि भिक्खवेति** एत्थ यस्मा ते भिक्खू “मा तुम्हे भिक्खवे भिक्खुनियो ओवदित्था”ति वुच्चमाना अदिट्ठसच्चत्ता तथागते आघातं बन्धित्वा अपायुपगा भवेय्युं, तस्मा नेसं तं अपायुपगतं परिहरन्तो भगवा अज्जेनेव उपायेन ते भिक्खुनोवादतो परिबाहिरे कत्तुकामो इमं भिक्खुनोवादकसम्मुतिं अनुजानीति वेदितब्बो । एवं इध परिबाहिरे कत्तुकामताय अनुजानित्वा परतो करोन्तोव “**अनुजानामि भिक्खवे अट्ठहङ्गेहि समन्नागत**”न्तिआदिमाह । इमानि हि अट्ठङ्गानि छब्बग्गियानं सुपिनन्तेनपि न भूतपुब्बानीति ।

तत्थ सीलमस्स अत्थीति **सीलवा** । इदानी यच्च तं सीलं, यथा च तं तस्स अत्थि नाम होति, तं दस्सेन्तो “**पातिमोक्खसंवरसंवृतो**”तिआदिमाह । तत्थ पातिमोक्खोव संवरो पातिमोक्खसंवरो । पातिमोक्खसंवरेण संवृतो समन्नागतोति **पातिमोक्खसंवरसंवृताए** ।

विहरतीति वत्तति । वुत्तज्जेतं विभङ्गे —

“पातिमोक्खन्ति सीलं पतिट्ठा आदि चरणं संयमो संवरो मोक्खं पमोक्खं कुसलानं धम्मानं समापत्तिया; संवरोति कायिको अवीतिककमो वाचसिको अवीतिककमो कायिकवाचसिको अवीतिककमो । संवृतोति इमिना पातिमोक्खसंवरेण उपेतो होति समुपेतो उपगतो समुपगतो उपपन्नो समुपपन्नो सम्पन्नो समन्नागतो, तेन वुच्चति ‘पातिमोक्खसंवरसंवृतो’ति । विहरतीति इरियति वत्तति पालेति यपेति यापेति चरति विहरति, तेन वुच्चति ‘विहरती’”ति (विभ० ५११-५१२) ।

आचारगोचरसम्पन्नोति मिच्छाजीवपटिसेधकेन न वेळुदानादिना आचारेण, वेसियादिअगोचरं पहाय सद्भासम्पन्नकुलादिना च गोचरेण सम्पन्नो । **अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावीति** अप्पमत्तकेसु वज्जेसु भयदस्सावी, तानि वज्जानि भयतो दस्सनसीलोति वुत्तं होति । **समादाय सिक्खति सिक्खापदेसूति** अधिसीलसिक्खादिभावेन तिधा ठितेसु सिक्खापदेसु तं तं सिक्खापदं समादाय सम्मा आदाय साधुकं गहेत्वा अविजहन्तो सिक्खतीति अत्थो । अयमेत्थ सङ्खेपो, वित्थारो पन यो इच्छति, तेन विसुद्धिमग्गतो गहेतब्बो ।

बहु सुतमस्साति **बहुस्सुतो** । सुतं धारेतीति **सुतधरो**; यदस्स तं बहु सुतं नाम, तं न सुतमत्तमेव; अथ खो न धारेतीति अत्थो । मज्जूसायं

विय रतनं सुतं सन्निचितमस्मिन्ति **सुतसन्निचयो**। एतेन यं सो सुतं धारेति, तस्स मञ्जूसाय गोपेत्वा सन्निचितरतनस्सेव चिरकालेनापि अविनासनं दस्सेति। इदानीं तं सुतं सरूपतो दस्सेन्तो “**ये ते धम्मा**”तिआदिमाह, तं वेरञ्जकण्डे वृत्तनयमेव। इदं पनेत्थ निगमनं – तथारूपास्स धम्मा बहुस्सुता होन्ति, तस्मा बहुस्सुतो। धाता, तस्मा सुतधरो। वचसा परिचिता मनसानुपेक्खिता, दिट्ठिया सुप्पटिविद्धा; तस्मा सुतसन्निचयो। तत्थ **वचसा परिचिता**ति वाचाय पगुणा कता। **मनसानुपेक्खिता**ति मनसा अनुपेक्खिता, आवज्जन्तस्स दीपसहस्सेन ओभासिता विय होन्ति। **दिट्ठिया सुप्पटिविद्धा**ति अत्थतो च कारणतो च पज्जाय सुट्ठु पटिविद्धा सुपच्चक्खकता होन्ति।

अयं पन बहुस्सुतो नाम तिविधो होति – निस्सयमुच्चनको, परिसुपट्ठापको, भिक्खुनोवादकोति। तत्थ **निस्सयमुच्चनकेन** उपसम्पदाय पञ्चवस्सेन सब्बन्तिमेन परिच्छेदेन द्वे मातिका पगुणा वाचुग्गता कातब्बा पक्खदिवसेसु धम्मसावनत्थाय सुत्तन्ततो चत्तारो भाणवारा, सम्पत्तानं परिकथनत्थाय अन्धकविन्दमहाराहुलोवादअम्बट्टसदिसो एको कथामग्गो, सङ्गभत्तमङ्गलामङ्गलेसु अनुमोदनत्थाय तिस्रो अनुमोदना, उपोसथपवारणादिजाननत्थं कम्माकम्मविनिच्छयो, समणधम्मकरणत्थं समाधिवसेन वा विपस्सनावसेन वा अरहत्तपरियोसानमेकं कम्मट्ठानं, एतत्तं उग्गहेतब्बं। एतावता हि अयं बहुस्सुतो होति चातुदिसो, यत्थ कत्थचि अत्तनो इस्सरियेन वसितुं लभति।

परिसुपट्ठापकेन उपसम्पदाय दसवस्सेन सब्बन्तिमेन परिच्छेदेन परिसं अभिविनये विनेतुं द्वे विभङ्गा पगुणा वाचुग्गता कातब्बा, असक्कोन्तेन तीहि जनेहि सद्धिं परिवत्तनक्खमा कातब्बा, कम्माकम्मञ्च खन्धकवत्तञ्च उग्गहेतब्बं। परिसाय पन अभिधम्मे विनयनत्थं सचे मज्झिमभाणको होति मूलपण्णासको उग्गहेतब्बो, दीघभाणकेन महावग्गो, संयुत्तभाणकेन हेट्ठिमा वा तयो वग्गा महावग्गो वा, अङ्गुत्तरभाणकेन हेट्ठा वा उपरि वा उपट्ठनिकायो उग्गहेतब्बो, असक्कोन्तेन तिकनिपाततो पट्ठाया हेट्ठा उग्गहेतुम्पि वट्ठति। महापच्चरियं पन “एकं उग्गहन्तेन चतुक्कनिपातं वा पञ्चकनिपातं वा गहेतुं वट्ठती”ति वुत्तं। जातकभाणकेन साट्ठकथं जातकं उग्गहेतब्बं, ततो ओरं न वट्ठति। धम्मपदम्पि सह वत्थुना उग्गहेतुं वट्ठतीति महापच्चरियं वुत्तं। ततो ततो समुच्चयं कत्वा मूलपण्णासकमत्तं वट्ठति, न वट्ठतीति? “न वट्ठती”ति कुरुन्दट्ठकथायं पटिक्खितं, इतरासु विचारणायेव नत्थि। अभिधम्मे किञ्चि उग्गहेतब्बन्ति न वुत्तं। यस्स पन साट्ठकथम्पि विनयपिटकं अभिधम्मपिटकञ्च पगुणं, सुत्तन्ते च वुत्तप्पकारो गन्थो नत्थि, परिसं उपट्ठापेतुं न लभति। येन पन सुत्तन्ततो विनयतो च वुत्तप्पमाणो गन्थो उग्गहितो, अयं परिसुपट्ठापको बहुस्सुतो होति दिसापामोक्खो येनकामङ्गमो, परिसं उपट्ठापेतुं लभति।

भिक्खुनोवादकेन पन साट्ठकथानि तीणि पिटकानि उग्गहेतब्बानि, असक्कोन्तेन चतूसु निकायेसु एकस्स अट्ठकथा पगुणा कातब्बा, एकनिकायेन हि सेसनिकायेसुपि पञ्चं कथेतुं सक्खिस्सति। सत्तसु पकरणेसु चतुप्पकरणस्स अट्ठकथा पगुणा कातब्बा, तत्थ लद्धनयेन हि सेसपकरणेसु पञ्चं कथेतुं सक्खिस्सति। विनयपिटकं पन नानत्थं नानाकारणं, तस्मा तं सद्धिं अट्ठकथाय पगुणं कातब्बमेव। एतावता हि भिक्खुनोवादको बहुस्सुतो नाम होतीति।

उभयानि खो पनस्सातिआदि पन यस्मा अज्जस्मिं सकले नवङ्गेपि बाहुस्सच्चे सति साट्ठकथं विनयपिटकं विना न वट्ठतियेव, तस्मा विसुं वुत्तं। तत्थ **वित्थारेनाति** उभतोविभङ्गेन सद्धिं। **स्वागतानीति** सुट्ठु आगतानि। यथा आगतानि पन स्वागतानि होन्ति, तं दस्सेतुं “**सुविभत्तानी**”तिआदि वुत्तं। तत्थ **सुविभत्तानीति** सुट्ठु विभत्तानि पदपच्चाभट्टसङ्करदोसविरहितानि। **सुप्पवत्तीनीति** पगुणानि वाचुग्गतानि। **सुविनिच्छितानि** सुत्तसोति खन्धकपरिवारतो आहरितब्बसुत्तवसेन सुट्ठु विनिच्छितानि। **अनुव्यञ्जनसोति** अक्खरपदपारिपूरिया च सुविनिच्छितानि अखण्डानि अविपरीतक्खरानि। एतेन अट्ठकथा दीपिता, अट्ठकथातो हि एस विनिच्छयो होतीति।

कल्याणवाचोति सिथिलधनितादीनं यथाविधानवचनेन परिमण्डलपदव्यञ्जनाय पोरिया वाचाय समन्नागतो विस्सट्ठाया अनेलगळाय अत्थस्स विज्जापनिया। **कल्याणवाक्करणोति** मधुरस्सरो, मातुगामो हि सरसम्पत्तिरतो, तस्मा परिमण्डलपदव्यञ्जनम्पि वचनं सरसम्पत्तिरहितं हीळेति। **येभुय्येन भिक्खुनीनं पियो होति मनापोति** सब्बासं पियो नाम दुल्लभो, बहुतरानं पन पण्डितानं भिक्खुनीनं सीलाचारसम्पत्तिया पियो होति मनवट्ठनको। **पटिबलो होति भिक्खुनियो ओवदितुन्ति** सुत्तञ्च कारणञ्च दस्सेन्तो वट्ठभयेन तज्जेत्वा भिक्खुनियो ओवदितुं तादिसं धम्मं देसेतुं समत्थो होति। **कासायवत्थवसनायाति** कासायवत्थनिवत्थाय। **गरुधम्मन्ति** गिहिकाले भिक्खुनिया कायसंसगं वा सिक्खमानासामणेरीसु मेथुनधम्मं वा अनज्झापन्नपुब्बो होति। मातुगामो हि पुब्बे कतमनुस्सरन्तो संवरे ठितस्सापि धम्मदेसनाय गारवं न करोति। अथ वा तस्मियेव असद्धम्मे चित्तं उप्पादेति। **वीसतिवस्सो वाति** उपसम्पदाय वीसतिवस्सो ततो अतिरेकवस्सो वा। एवरूपो हि विसभागेहि वत्थूहि पुनप्पुनं समागच्छन्तोपि दहरो विय सहसा सीलविनासं न पाप्पुणाति, अत्तनो वयं पच्चवेक्खित्वा अयुत्तट्ठाने छन्दरागं विनेतुं पटिबलो होति, तेन वुत्तं – “वीसतिवस्सो वा होति अतिरेकवीसतिवस्सो वा”ति।

एत्थ च “सीलवा”तिआदि एकमङ्गं, “बहुस्सुतो होती”तिआदि दुतियं, “उभयानि खो पनस्सा”तिआदि ततियं, “कल्याणवाचो होति कल्याणवाक्करणो”ति चतुत्थं, “येभुय्येन भिक्खुनीनं पियो होति मनापो”ति पञ्चमं, “पटिबलो होति भिक्खुनियो ओवदितु”न्ति छट्ठं, “न खो पनेत”न्तिआदि सत्तमं, “वीसतिवस्सो”तिआदि अट्ठमन्ति वेदितब्बं।

१४८. जत्तिचतुत्थेनाति पुब्बे वत्थुस्मिं वुत्तेनेव। **गरुधम्महे**ति गरुकेहि धम्महे, ते हि गारवं कत्वा भिक्खुनीहि सम्पटिच्छित्तवत्ता गरुधम्माति वुच्चन्ति। **एकतोउपसम्पन्नायाति** एत्थ भिक्खुनीनं सन्तिके एकतोउपसम्पन्नाय, यो गरुधम्मेन ओवदति, तस्स दुक्कटं। भिक्खूनं सन्तिके उपसम्पन्नाय पन यथावत्थुकमेव।

१४९. परिवेणं सम्मज्जित्वाति सचे पातो असम्मट्ठं सम्मट्ठम्पि वा पुन तिणपण्णादीहि उक्लापं पादप्पहारेहि च विकिण्णवालिक्कं जातं, सम्मज्जितब्बं। असम्मट्ठज्झि तं दिस्वा “अय्यो अत्तनो निस्सितके दहरभिक्खूपि वत्तपटिपत्तियं न योजेति, धम्मंयेव कथेती”ति ता भिक्खुनियो असोतुकामा विय भवेय्युं। तेन वुत्तं — “परिवेणं सम्मज्जित्वा”ति। अन्तोगामतो पन भिक्खुनियो आगच्छन्तियो पिपासिता च किलन्ता च होन्ति, ता पानीयञ्च हत्थपादमुखसीतलकरणञ्च पच्चासीसन्ति, तस्मिञ्च असति पुरिमनयेनेव अगारवं जनेत्वा असोतुकामापि होन्ति। तेन वुत्तं — “पानीयं परिभोजनीयं उपट्टपेत्वा”ति।

आसनन्ति नीचपीठकफलकतट्टिककटसारकादिभेदं अन्तमसो साखाभङ्गम्पि “इदं तासं आसनं भविस्सती”ति एवं आसनं पञ्जपेत्वा। धम्मदेसनापत्तिमोचनत्थं पन दुतियो इच्छित्तब्बो। तेन वुत्तं — “दुतियं गहेत्वा निसीदितब्ब”न्ति। **निसीदितब्बन्ति** न विहारपच्चन्ते, अथ खो विहारमज्जे उपोसथागारस्स वा भोजनसालाय वा द्वारे सब्बेसं ओसरणट्टाने निसीदितब्बं। **समग्गात्थाति** सब्बा आगतत्थाति अत्थो। **वत्तन्तीति** आगच्छन्ति; पगुणा वाचुगताति अत्थो। **निय्यादेतब्बोति** अप्पेतब्बो। **ओसारेतब्बोति** पाळि वत्तब्बा। **वस्ससत्तूपसम्पन्नायाति**आदि वत्तब्बपाळिदस्सनं।

तत्थ **सामीचिकम्मन्ति** मग्गसम्पदानबीजनपानीयापुच्छनादिकं अनुच्छविकवत्तं। एत्थ च भिक्खुनिया भिक्खुस्स अभिवादनं नाम अन्तोगामे वा बहिगामे वा अन्तोविहारे वा बहिविहारे वा अन्तरघरे वा रथिकाय वा अन्तमसो राजुस्सारणायपि वत्तमानाय देवे वस्समाने सकदमाय भूमिया छत्तपत्तहत्थायपि हत्थिअस्सादीहि अनुबद्धायपि कातब्बमेव। एकाबद्धाय पाळिया भिक्खाचारं पविसन्ते दिस्वा एकस्मिं ठाने “वन्दामि अय्या”ति वन्दितुं वट्ठति। सचे अन्तरन्तरा द्वादसहत्थे मुञ्चित्वा गच्छन्ति, विसुं विसुं वन्दितब्बा। महासन्निपाते निसिन्ने एकस्मिंयेव ठाने वन्दितुं वट्ठति। एस नयो अञ्जलिकम्मेपि। यत्थ कत्थचि निसिन्नाय पन पच्चुट्टानं कातब्बं, तस्स तस्स सामीचिकम्मस्स अनुरूपे पदेसे च काले च तं तं कातब्बं।

सक्कत्वाति यथा कतो सुकतो होति, एवं कत्वा। **गरुक्त्वाति** तत्थ गारवं जनेत्वा। **मानेत्वाति** मनेन पियं कत्वा। **पूजेत्वाति** इमेसंयेव तिण्णं किच्चानं करणेन पूजेत्वा। **अनतिक्कमनीयोति** न अतिक्कमित्तब्बो।

अभिक्खुके आवासेति एत्थ सचे भिक्खुनुपस्सयतो अट्ठयोजनब्भन्तरे ओवाददायका भिक्खू न वसन्ति, अयं अभिक्खुको आवासो नाम। एत्थ वस्सं न वसितब्बं। वुत्तज्हेतं — “अभिक्खुको नाम आवासो न सक्का होति ओवादाय वा संवासाय वा गन्तु”न्ति (पाचि० १०४८)। न च सक्का ततो परं पच्छाभत्तं गन्त्वा धम्मं सुत्वा आगन्तुं। सचे तत्थ वस्सं वसितुं अनिच्छमाना भिक्खुनियो जातका वा उपट्टाका वा एवंवदन्ति — “वसथ, अय्ये, मयं भिक्खू आनेस्सामा”ति वट्ठति। सचे पन वुत्तप्पमाणे पदेसे वस्सं उपगन्तुकामा भिक्खू आगन्त्वा साखामण्डपेपि एकरत्तं वुत्था होन्ति; न निमन्तिता हुत्वा गन्तुकामा। एत्तावतापि सभिक्खुको आवासो होति, एत्थ वस्सं उपगन्तुं वट्ठति। उपगच्छन्तीहि च पक्खस्स तेरसियंयेव भिक्खू याचितब्बा — “मयं अय्या तुम्हाकं ओवादेन वसिस्सामा”ति। यतो पन उजुना मग्गेन अट्ठयोजने भिक्खूनं वसनट्टानं, तेन पन मग्गेन गच्छन्तीनं जीवितन्तरायो वा ब्रह्मचरियन्तरायो वा होति, अञ्जेन मग्गेन गच्छन्तीनं अतिरेकट्ठयोजनं होति, अयं अभिक्खुकावासट्टानेयेव तिट्ठति। सचे पन ततो गावुतमत्ते अञ्जो भिक्खुनुपस्सयो खेमट्टाने होति, ताहि भिक्खुनीहि ता भिक्खुनियो याचित्वा पुन गन्त्वा भिक्खू याचितब्बा “अय्या अम्हाकं उजुमग्गे अन्तरायो अत्थि, अञ्जेन मग्गेन अतिरेकट्ठयोजनं होति। अन्तरामग्गे पन अम्हाकं उपस्सयतो गावुतमत्ते अञ्जो भिक्खुनुपस्सयो अत्थि, अय्यानं सन्तिका तत्थ आगतओवादेन वसिस्सामा”ति। तेहि भिक्खूहि सम्पटिच्छित्तब्बं। ततो ताहि भिक्खुनीहि तं भिक्खुनुपस्सयं आगन्त्वा उपोसथो कातब्बो, ता वा भिक्खुनियो दिस्वा अत्तनो उपस्सयमेव गन्त्वा कातुम्पि वट्ठति।

सचे पन वस्सं उपगन्तुकामा भिक्खू चातुदसे विहारं आगच्छन्ति, भिक्खुनीहि च “इध अय्या वस्सं वसिस्सथा”ति पुच्छिता “आमा”ति वत्वा पुन ताहि “तेनहि अय्या मयम्पि तुम्हाकं ओवादं अनुजीवन्तियो वसिस्सामा”ति वुत्ता दुतियदिवसे गामे भिक्खाचारसम्पदं अपस्सन्ता “न सक्का इध वसितु”न्ति पक्कमन्ति। अथ ता भिक्खुनियो उपोसथदिवसे विहारं गन्त्वा भिक्खू न पस्सन्ति, एत्थ किं कातब्बन्ति? यत्थ भिक्खू वसन्ति, तत्थ गन्त्वा पच्छिमिकाय वस्सं उपगन्तव्वं। “पच्छिमिकाय वस्सं उपगन्तुं आगमिस्सन्ती”ति वा आभोगं कत्वा आगतानं सन्तिके ओवादेन वसितव्वं। सचे पन पच्छिमिकायपि न केचि आगच्छन्ति, अन्तरामग्गे च राजभयं वा चोरभयं वा दुब्भिकखं वा होति, अभिक्खुकावासे वसन्तिया आपत्ति, वस्सच्छेदं कत्वा गच्छन्तियापि आपत्ति, सा रक्खितव्वा। आपदासु हि अभिक्खुके आवासे वसन्तिया अनापत्ति वुत्ता। सचे आगन्त्वा वस्सं उपगता भिक्खू पुन केनचि कारणेन पक्कमन्ति, वसितव्वमेव। वुत्तज्जेतं — “अनापत्ति वस्सूपगता भिक्खू पक्कन्ता वा होन्ति विब्भन्ता वा कालङ्कता वा पक्खसङ्कन्ता वा आपदासु उम्मत्तिकाय आदिकम्मिकाया”ति। पवारेन्तिया पन यत्थ भिक्खू अत्थि, तत्थ गन्त्वा पवारेतव्वं।

अन्वद्धमासन्ति अद्धमासे अद्धमासे। **द्वे धम्मा पच्चासीसितव्वा**ति द्वे धम्मा इच्छितव्वा। **उपोसथपुच्छन्ति** उपोसथपुच्छनं, तत्थ पन्नरसिके उपोसथे पक्खस्स चातुदसियं चातुदसिके तेरसियं गन्त्वा उपोसथो पुच्छितव्वो। महापच्चरियं पन “पक्खस्स तेरसियंयेव गन्त्वा ‘अयं उपोसथो चातुदसिको पन्नरसिको’ति पुच्छितव्व”न्ति वुत्तं। उपोसथदिवसे ओवादत्थाय उपसङ्कमितव्वं। पाटिपददिवसतो पन पट्टाय धम्मसवनत्थाय गन्तव्वं। इति भगवा अज्जस्स कम्मस्स ओकासं अदत्वा निरन्तरं भिक्खुनीनं भिक्खून् सन्तिके गमनमेव पज्जपेसि। कस्मा? मन्दपज्जत्ता मातुगामस्स। मन्दपज्जो हि मातुगामो, तस्मा निच्चं धम्मसवनं बहूपकारं। एवञ्च सति “यं मयं जानाम, तमेव अय्या जानन्ती”ति मानं अकत्वा भिक्खुसङ्घं पयिरूपासमाना सात्थिकं पब्बज्जं करिस्सन्ति, तस्मा भगवा एवमकासि। भिक्खुनियोपि “यथानुसिद्धं पटिपज्जिस्सामा”ति सब्बायेव निरन्तरं विहारं उपसङ्कमिस्सु। वुत्तज्जेतं —

“तेन खो पन समयेन सब्बो भिक्खुनिसङ्घो ओवादं गच्छति। मनुस्सा उज्झायन्ति खियन्ति विपाचेन्ति ‘जायायो इमा इमेसं, जारियो इमा इमेसं, इदानिमे इमाहि सद्धिं अभिरमिस्सन्ती’ति। भगवतो एतमत्थं आरोचेसुं — ‘न, भिक्खवे, सब्बेन भिक्खुनिसङ्घेन ओवादो गन्तव्वो, गच्छेय्य चे, आपत्ति दुक्कटस्स। अनुजानामि भिक्खवे चतूहि पज्जहि भिक्खुनीहि ओवादं गन्तु’न्ति। पुनपि तथेव उज्झायिस्सु। पुन भगवा ‘अनुजानामि, भिक्खवे, द्वे तिस्सो भिक्खुनियो ओवादं गन्तु’”न्ति आह।

तस्मा भिक्खुनिसङ्घेन द्वे तिस्सो भिक्खुनियो याचित्वा पेसेतव्वा — “एथय्ये, भिक्खुसङ्घं ओवादूपसङ्कमनं याचथ, भिक्खुनिसङ्घो अय्या... पे... ओवादूपसङ्कमन”न्ति (चूळव० ४१३)। ताहि भिक्खुनीहि आरामं गन्तव्वं। ततो ओवादपटिग्गाहकं एकं भिक्खुं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा सो भिक्खु एकाय भिक्खुनिया एवमस्स वचनीयो “भिक्खुनिसङ्घो, अय्य, भिक्खुसङ्घस्स पादे वन्दति, ओवादूपसङ्कमनञ्च याचति, लभतु किर अय्य भिक्खुनिसङ्घो ओवादूपसङ्कमन”न्ति। तेन भिक्खुना पातिमोक्खुद्देसको भिक्खु उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो “भिक्खुनिसङ्घो भन्ते भिक्खुसङ्घस्स पादे वन्दति, ओवादूपसङ्कमनञ्च याचति, लभतु किर भन्ते भिक्खुनिसङ्घो ओवादूपसङ्कमन”न्ति। पातिमोक्खुद्देसकेन वत्तव्वो “अत्थि कोचि भिक्खु भिक्खुनोवादको सम्मतो”ति। सचे होति कोचि भिक्खु भिक्खुनोवादको सम्मतो, पातिमोक्खुद्देसकेन वत्तव्वो “इत्थन्नामो भिक्खु भिक्खुनोवादको सम्मतो, तं भिक्खुनिसङ्घो उपसङ्कमतू”ति।

सचे न होति कोचि भिक्खु भिक्खुनोवादको सम्मतो, पातिमोक्खुद्देसकेन वत्तव्वो — “को आयस्सा उस्सहति भिक्खुनियो ओवदितु”न्ति। सचे कोचि भिक्खु उस्सहति भिक्खुनियो ओवदितुं, सो च होति अट्टहङ्गेहि समन्नागतो, सम्मन्तित्वा वत्तव्वो — “इत्थन्नामो भिक्खु भिक्खुनोवादको सम्मतो, तं भिक्खुनिसङ्घो उपसङ्कमतू”ति।

सचे पन कोचि न उस्सहति भिक्खुनियो ओवदितुं, पातिमोक्खुद्देसकेन वत्तव्वो — “नत्थि कोचि भिक्खु भिक्खुनोवादको सम्मतो, पासादिकेन भिक्खुनिसङ्घो सम्पादेतू”ति। एत्तावता हि सकलं सिक्खत्तयसङ्गहं सासनमारोचितं होति। तेन भिक्खुना “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा पाटिपदे भिक्खुनीनं आरोचेतव्वं। भिक्खुनिसङ्घेनपि ता भिक्खुनियो पेसेतव्वा “गच्छथय्ये, पुच्छथ ‘किं अय्य लभति भिक्खुनिसङ्घो ओवादूपसङ्कमन’”न्ति। ताहि “साधु अय्ये”ति सम्पटिच्छित्वा आरामं गन्त्वा तं भिक्खुं उपसङ्कमित्वा एवं वत्तव्वं — “किं अय्य लभति भिक्खुनिसङ्घो ओवादूपसङ्कमन”न्ति। तेन वत्तव्वं — “नत्थि कोचि भिक्खु भिक्खुनोवादको सम्मतो, पासादिकेन भिक्खुनिसङ्घो सम्पादेतू”ति। ताहि “साधु अय्या”ति सम्पटिच्छितव्वं। एकतो आगतानं वसेन चेतं वुत्तं, तासु पन एकाय भिक्खुनिया वत्तव्वञ्च सम्पटिच्छितव्वञ्च, इतरा तस्सा सहायिका।

सचे पन भिक्खुनिसङ्घो वा भिक्खुसङ्घो वा न पूरति, उभयतोपि वा गणमत्तमेव पुग्गलमत्तं वा होति, एका भिक्खुनी वा बहूहि भिक्खुनुपस्सयेहि ओवादत्थाय पेसिता होति, तत्रायं वचनक्कमो — “भिक्खुनियो अय्य भिक्खुसङ्घस्स पादे वन्दन्ति, ओवादूपसङ्कमनञ्च याचन्ति, लभन्तु किर अय्य भिक्खुनियो ओवादूपसङ्कमन”न्ति । “अहं अय्य भिक्खुसङ्घस्स पादे वन्दामि; ओवादूपसङ्कमनञ्च याचामि, लभामहं अय्य ओवादूपसङ्कमन”न्ति ।

“भिक्खुनिसङ्घो अय्य अय्यां पादे वन्दति, ओवादूपसङ्कमनञ्च याचति, लभन्तु किर अय्य भिक्खुनीसङ्घो ओवादूपसङ्कमन”न्ति । “भिक्खुनियो अय्य अय्यां पादे वन्दन्ति, ओवादूपसङ्कमनञ्च याचन्ति, लभन्तु किर अय्य भिक्खुनियो ओवादूपसङ्कमन”न्ति । “अहं अय्य अय्यां पादे वन्दामि, ओवादूपसङ्कमनञ्च याचामि, लभामहं अय्य ओवादूपसङ्कमन”न्ति ।

“भिक्खुनिसङ्घो अय्य अय्यस्स पादे वन्दति, ओवादूपसङ्कमनञ्च याचति, लभन्तु किर अय्य भिक्खुनिसङ्घो ओवादूपसङ्कमन”न्ति । “भिक्खुनियो अय्य अय्यस्स पादे वन्दन्ति; ओवादूपसङ्कमनञ्च याचन्ति, लभन्तु किर अय्य भिक्खुनियो ओवादूपसङ्कमन”न्ति । “अहं अय्य अय्यस्स पादे वन्दामि, ओवादूपसङ्कमनञ्च याचामि, लभामहं अय्य ओवादूपसङ्कमन”न्ति ।

“भिक्खुनिसङ्घो च अय्य भिक्खुनियो च भिक्खुनी च भिक्खुसङ्घस्स अय्यां अय्यस्स पादे वन्दति वन्दन्ति वन्दति, ओवादूपसङ्कमनञ्च याचति याचन्ति याचति, लभन्तु किर लभन्तु किर लभन्तु किर अय्य भिक्खुनिसङ्घो च भिक्खुनियो च भिक्खुनी च ओवादूपसङ्कमन”न्ति ।

तेनपि भिक्खुना उपोसथकाले एवं वत्तब्बं — “भिक्खुनियो भन्ते भिक्खुसङ्घस्स पादे वन्दन्ति, ओवादूपसङ्कमनञ्च याचन्ति, लभन्तु किर भन्ते भिक्खुनियो ओवादूपसङ्कमन”न्ति । “भिक्खुनी भन्ते भिक्खुसङ्घस्स पादे वन्दति, ओवादूपसङ्कमनञ्च याचति, लभन्तु किर भन्ते भिक्खुनी ओवादूपसङ्कमन”न्ति ।

“भिक्खुनिसङ्घो भन्ते, भिक्खुनियो भन्ते, भिक्खुनी भन्ते आयस्मन्तानं पादे वन्दति, ओवादूपसङ्कमनञ्च याचति, लभन्तु किर भन्ते भिक्खुनी ओवादूपसङ्कमन”न्ति ।

“भिक्खुनिसङ्घो च भन्ते, भिक्खुनियो च भिक्खुनी च भिक्खुसङ्घस्स आयस्मन्तानं पादे वन्दति वन्दन्ति वन्दति, ओवादूपसङ्कमनञ्च याचति याचन्ति याचति, लभन्तु किर लभन्तु किर लभन्तु किर भन्ते भिक्खुनिसङ्घो च भिक्खुनियो च भिक्खुनी च ओवादूपसङ्कमन”न्ति ।

पातिमोक्खुद्देसकेनापि सचे सम्मतो भिक्खु अत्थि, पुरिमनयेनेव तं भिक्खुनियो, तं भिक्खुनी, तं भिक्खुनिसङ्घो च भिक्खुनियो च भिक्खुनी च उपसङ्कमन्तु उपसङ्कमन्तु उपसङ्कमन्तु वत्तब्बं । सचे नत्थि, पासादिकेन भिक्खुनिसङ्घो च भिक्खुनियो च भिक्खुनी च सम्पादेतु सम्पादेतु सम्पादेतु वत्तब्बं ।

ओवादपटिग्गाहकेन पाटिपदे पच्चाहरित्वा तथेव वत्तब्बं । ओवादं पन बालगिलानगमिके ठपेत्वा अञ्जो सचेपि आरञ्जको होति, अप्पटिग्गहेतुं न लभति । वुत्तञ्जेतं भगवता —

“अनुजानामि, भिक्खवे, ठपेत्वा बालं ठपेत्वा गिलानं ठपेत्वा गमिकं अवसेसेहि ओवादं गहेतु”न्ति (चूळव० ४१४) ।

तत्थ यो चातुद्दसिकपन्नरसिकेसु वा उपोसथेसु पाटिपदे वा गन्तुकामो, सो गमिको दुतियपक्खदिवसे गच्छन्तोपि अगगहेतुं न लभति, “न, भिक्खवे, ओवादो न गहेतब्बो, यो न गणहेय्य, आपत्ति दुक्कटस्सा”ति (चूळव० ४१४) वुत्तं आपत्तिं आपज्जतियेव । ओवादं गहेत्वा च उपोसथगे अनारोचेतुं वा पाटिपदे भिक्खुनीं अपच्चाहरितुं वा न वट्ठति । वुत्तञ्जेतं —

“न, भिक्खवे, ओवादो न आरोचेतब्बो । यो न आरोचेय्य, आपत्ति दुक्कटस्सा”ति (चूळव० ४१५) ।

अपरम्पि वुत्तं —

“न, भिक्खवे, ओवादो न पच्चाहरितब्बो । यो न पच्चाहरेय्य, आपत्ति दुक्कटस्सा”ति (चूळव० ४१५) ।

तत्थ आरज्जकेन पच्चाहरणत्थं सङ्केतो कातब्बो। वुत्तज्जेतं — “अनुजानामि, भिक्खवे, आरज्जकेन भिक्खुना ओवादं गहेतुं, सङ्केतज्ज कातुं, अत्र पटिहरिस्सामी”ति। तस्मा आरज्जको भिक्खु सचे भिक्खुनीनं वसनगामे भिक्खं लभति, तत्थेव चरित्वा भिक्खुनियो दिस्वा आरोचेत्वा गन्तब्बं। नो चस्स तत्थ भिक्खा सुलभा होति, सामन्तगामे चरित्वा भिक्खुनीनं गामं आगम्म तथेव कातब्बं। सचे दूरं गन्तब्बं होति, सङ्केतो कातब्बो — “अहं अमुकं नाम तुम्हाकं गामद्वारे सभं वा मण्डपं वा रुक्खमूलं वा उपसङ्कमिस्सामि, तत्थ आगच्छेय्याथा”ति। भिक्खुनीहि तत्थ गन्तब्बं, अगन्तुं न लब्भति। वुत्तज्जेतं — “न, भिक्खवे, भिक्खुनिया सङ्केतं न गन्तब्बं। या न गच्छेय्य, आपत्ति दुक्कटस्सा”ति (चूळव० ४१५)।

उभतोसङ्गे तीहि ठानेहि पवारेतब्बन्ति एत्थ भिक्खुनीहि चातुदसे अत्तना पवारेत्वा उपोसथे भिक्खुसङ्गे पवारेतब्बं। वुत्तज्जेतं —

“अनुजानामि, भिक्खवे, अज्जतनाय पवारेत्वा अपरज्जु भिक्खुसङ्गं पवारेतु”न्ति (चूळव० ४२७)।

भिक्खुनिखन्धके वुत्तनयेनेव चेत्थ विनिच्छयो वेदितब्बो। वुत्तज्जेतं —

“तेन खो पन समयेन सब्बो भिक्खुनिसङ्गो पवारेन्तो कोलाहलमकासि। भगवतो एतमत्थं आरोचेसुं। अनुजानामि, भिक्खवे, एकं भिक्खुनिं व्यत्तं पटिबलं सम्मन्नितुं भिक्खुनिसङ्गस्स अत्थाय भिक्खुसङ्गं पवारेतुं। एवञ्च पन, भिक्खवे, सम्मन्नितब्बा। पठमं भिक्खुनी याचितब्बा, याचित्वा व्यत्ताय भिक्खुनिया पटिबलाय सङ्गो जापेतब्बो —

“सुणातु मे, अय्ये सङ्गो, यदि सङ्गस्स पत्तकल्लं, सङ्गो इत्थन्नामं भिक्खुनिं सम्मन्नेय्य भिक्खुनिसङ्गस्स अत्थाय भिक्खुसङ्गं पवारेतुं। एसा जत्ति।

“सुणातु मे, अय्ये सङ्गो, सङ्गो इत्थन्नामं भिक्खुनिं सम्मन्नेय्य भिक्खुनिसङ्गस्स अत्थाय भिक्खुसङ्गं पवारेतुं। यस्सा अय्याय खमति इत्थन्नामाय भिक्खुनिया सम्मुति भिक्खुनिसङ्गस्स अत्थाय भिक्खुसङ्गं पवारेतुं, सा तुणहस्स; यस्सा नक्खमति, सा भासेय्य।

“सम्मता सङ्गेन इत्थन्नामा भिक्खुनी भिक्खुनिसङ्गस्स अत्थाय भिक्खुसङ्गं पवारेतुं। खमति सङ्गस्स, तस्मा तुणही, एवमेतं धारयामी”ति (चूळव० ४२७)।

ताय सम्मताय भिक्खुनिया भिक्खुनिसङ्गं आदाय भिक्खुसङ्गं उपसङ्कमित्वा एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा अज्जलिं पगहेत्वा एवमस्स वचनीयो — “भिक्खुनिसङ्गो अय्य, भिक्खुसङ्गं पवारेति — दिट्ठेन वा सुतेन वा परिसङ्काय वा। वदतय्य भिक्खुसङ्गो भिक्खुनिसङ्गं अनुकम्पं उपादाय, पस्सन्तो पटिकरिस्सति। दुतियम्पि अय्य, ततियम्पि अय्य, भिक्खुनिसङ्गो... पे०... पटिकरिस्सती”ति।

सचे भिक्खुनिसङ्गो न पूरति, “भिक्खुनियो अय्य भिक्खुसङ्गं पवारेन्ति — दिट्ठेन वा सुतेन वा परिसङ्काय वा, वदतय्य भिक्खुसङ्गो भिक्खुनियो अनुकम्पं उपादाय, पस्सन्तियो पटिकरिस्सन्ती”ति च, “अहं अय्य भिक्खुसङ्गं पवारेमि — दिट्ठेन वा सुतेन वा परिसङ्काय वा, वदतु मं अय्य भिक्खुसङ्गो अनुकम्पं उपादाय, पस्सन्ती पटिकरिस्सामी”ति च एवं तिक्खत्तुं वत्तब्बं।

सचे भिक्खुसङ्गो न पूरति, “भिक्खुनिसङ्गो अय्या अय्ये पवारेति — दिट्ठेन वा सुतेन वा परिसङ्काय वा, वदन्तय्या भिक्खुनिसङ्गं अनुकम्पं उपादाय, पस्सन्तो पटिकरिस्सती”ति च, “भिक्खुनिसङ्गो अय्य अय्यं पवारेति — दिट्ठेन वा सुतेन वा परिसङ्काय वा, वदतय्यो भिक्खुनिसङ्गं अनुकम्पं उपादाय, पस्सन्तो पटिकरिस्सती”ति च एवं तिक्खत्तुं वत्तब्बं।

उभिन्नं अपारिपूरिया “भिक्खुनियो अय्या अय्ये पवारेन्ति — दिट्ठेन वा सुतेन वा परिसङ्काय वा, वदन्तय्या भिक्खुनियो अनुकम्पं उपादाय, पस्सन्तियो पटिकरिस्सन्ती”ति च, “भिक्खुनियो अय्य अय्यं पवारेन्ति — दिट्ठेन वा सुतेन वा परिसङ्काय वा, वदतय्यो भिक्खुनियो अनुकम्पं उपादाय, पस्सन्तियो पटिकरिस्सन्ती”ति च, “अहं अय्या अय्ये पवारेमि — दिट्ठेन वा सुतेन वा परिसङ्काय वा, वदन्तु मं अय्या अनुकम्पं उपादाय, पस्सन्ती पटिकरिस्सामी”ति च, “अहं अय्य अय्यं पवारेमि — दिट्ठेन वा सुतेन वा परिसङ्काय वा, वदतु मं अय्यो अनुकम्पं उपादाय, पस्सन्ती पटिकरिस्सामी”ति च एवं तिक्खत्तुं वत्तब्बं।

मानत्तचरणञ्च उपसम्पदापरियेसना च यथाठानेयेव आवि भविस्सति ।

न भिक्खुनिया केनच परियायेनाति दसहि वा अक्कोसवत्थूहि अज्जेन वा केनच परियायेन भिक्खु नेव अक्कोसितब्बो, न परिभासितब्बो, न भयेन तज्जेतब्बो । ओवटोति पिहितो वारितो पटिक्खित्तो । वचनयेव वचनपथो । अनोवटोति अपिहितो अवारितो अप्पटिक्खित्तो । तस्मा भिक्खुनिया आधिपच्चट्टाने जेट्टकट्टाने ठत्वा “एवं अभिक्कम, एवं पटिक्कम, एवं निवासेहि, एवं पारुपाही”ति केनच परियायेन नेव भिक्खु ओवदितब्बो, न अनुसासितब्बो । दोसं पन दिस्वा “पुब्बे महाथेरा न एवं अभिक्कमन्ति, न पटिक्कमन्ति, न निवासेन्ति, न पारुपन्ति, ईदिसं कासावम्पि न धारेन्ति, न एवं अक्खीनि अज्जेन्ती”ति आदिना नयेन विज्जमानदोसं दस्सेतुं वट्टति । भिक्खूहि पन “अयं वुड्डसमणी एवं निवासेति, एवं पारुपति, मा एवं निवासेहि, मा एवं पारुपाहि, मा तिलकम्मपण्णकम्मादीनि करोही”ति यथासुखं भिक्खुनिं ओवदितुं अनुसासितुं वट्टति ।

समग्गम्हय्याति भणन्ति “समग्गा अम्ह अय्य” इति भणन्तं भिक्खुनिसङ्घं । अज्जं धम्मं भणतीति अज्जं सुत्तन्तं वा अभिधम्मं वा । समग्गम्हय्याति वचनेन हि ओवादं पच्चासीसन्ति, तस्मा ठपेत्वा ओवादं अज्जं धम्मं भणन्तस्स दुक्कटं । ओवादं अनिय्यादेत्वाति एसो भगिनियो ओवादोति अवत्वा ।

१५०. अधम्मकम्मेति आदीसु भिक्खुनोवादकसम्मुतिकम्मं कम्मन्ति वेदितब्बं । तत्थ अधम्मकम्मे द्विन्नं नवकानं वसेन अट्टारस पाचित्तियानि । धम्मकम्मे दुतियस्स नवकस्स अवसानपदे अनापत्ति, सेसेसु सत्तरस दुक्कटानि ।

१५२. उद्देसं देन्तोति अट्टन्नं गरुधम्मानं पाळिं उद्दिसन्तो । परिपुच्छं देन्तोति तस्सायेव पगुणाय गरुधम्मपाळिया अट्टकथं कथेन्तोति अत्थो । ओसारेहि अय्याति वुच्चमानो ओसारेतीति एवं वुच्चमानो अट्टगरुधम्मपाळिं ओसारेतीति अत्थो । एवं उद्देसं देन्तो, परिपुच्छं देन्तो, यो च ओसारेहीति वुच्चमानो अट्ट गरुधम्मे भणति, तस्स पाचित्तियेन अनापत्ति । अज्जं धम्मं भणन्तस्स दुक्कटेन अनापत्ति । पज्जं पुच्छति, पज्जं पुट्ठो कथेतीति भिक्खुनी गरुधम्मनिस्सितं वा खन्धादिनिस्सितं वा पज्जं पुच्छति, तं यो भिक्खु कथेति, तस्सापि अनापत्ति । अज्जस्सत्थाय भणन्ति चतुपरिसत्तिं धम्मं देसेन्तं भिक्खुं उपसङ्कमित्वा भिक्खुनियो सुणन्ति, तत्रापि भिक्खुस्स अनापत्ति । सिक्खमानाय सामणेरियाति एतासं देसेन्तस्सापि अनापत्ति । सेसं उत्तानत्थमेव ।

पदसोधम्मसमुद्धानं — वाचतो च वाचाचित्ततो च समुद्घाति, किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, वचीकम्मं, तिचित्तं तिवेदनन्ति ।

ओवादसिक्खापदं पठमं ।

२. अत्थङ्गतसिक्खापदवण्णना

१५३. दुतियसिक्खापदे — परियायेनाति वारेन, पटिपाटियाति अत्थो । अधिचेतसोति अधिचित्तवतो, सब्बचित्तानं अधिकेन अरहत्तफलचित्तेन समन्नागतस्साति अत्थो । अप्पमज्जतोति नप्पमज्जतो, अप्पमादेन कुसलानं धम्मानं सातच्चकिरियाय समन्नागतस्साति वुत्तं होति । मुनिनोति “यो मुनाति उभो लोके, मुनि तेन पवुच्चती”ति (ध० प० २६९) एवं उभयलोकमुननेन वा, मोनं वुच्चति जाणं, तेन जाणेन समन्नागतत्ता वा खीणासवो मुनि नाम वुच्चति, तस्स मुनिनो । मोनपथेसु सिक्खतोति अरहत्तजाणसङ्घातस्स मोनस्स पथेसु सत्तत्तिसंबोधिपक्खियधम्मेसु तीसु वा सिक्खासु सिक्खतो । इदञ्च पुब्बभागपटिपदं गहेत्वा वुत्तं, तस्मा एवं पुब्बभागे सिक्खतो इमाय सिक्खाय मुनिभावं पत्तस्स मुनिनोति एवमेत्थ अत्थो दट्ठब्बो । सोका न भवन्ति तादिनोति तादिसस्स खीणासवमुनिनो अब्भन्तरे इड्ढवियोगादिवत्थुका सोका न सन्ति । अथ वा तादिनोति तादिलक्खणसमन्नागतस्स एवरूपस्स मुनिनो सोका न भवन्तीति अयमेत्थ अत्थो । उपसन्तस्साति रागादीनं उपसमेन उपसन्तस्स । सदा सतीमतोति सतिवेपुल्लप्पत्तत्ता निच्चकालं सतिया अविरहितस्स । आकासे अन्तलिकखेति अन्तलिकखसङ्घाते आकासे, न कसिणुग्घाटिमे, न पन रूपपरिच्छेदे । चङ्कमतिपि तिड्ढतिपीति तासं भिक्खुनीनं कथं सुत्वा “इमा भिक्खुनियो मं ‘एत्तकमेव अयं जानाती’ति अवमज्जन्ति, हन्द दानि एतासं अत्तनो आनुभावं दस्सेमी”ति धम्मबहुमानं उप्पादेत्वा अभिज्जापादकं चतुत्थज्झानं समापज्जित्वा वुट्ठाय एवरूपं इड्ढिपाटिहारियं दस्सेसि — “आकासे अन्तलिकखे चङ्कमतिपि...पे०... अन्तरधायतिपी”ति । तत्थ अन्तरधायतिपीति अन्तरधायतिपि अदस्सनम्पि गच्छतीति अत्थो । तज्जेव उदानं भणति अज्जञ्च बहुं बुद्धवचनन्ति थेरो किर अत्तनो

भातुथेरस्स सन्तिके —

“पदुमं यथा कोकनुदं सुगन्धं,
पातो सिया फुल्लमवीतगन्धं ।
अङ्गीरसं पस्स विरोचमानं,
तपन्तमादिच्चमिवन्तलिकखे”ति ॥ (सं० नि० १.१२३) ।

इमं गाथं उद्दिशापेत्वा चत्तारो मासे सज्जायि । न च पगुणं कत्तुमसक्खि । ततो नं थेरो “अभब्बो त्वं इमस्मिं सासने”ति विहारा निक्कट्टापेसि, सो रोदमानो द्वारकोट्टके अट्ठासि । अथ भगवा बुद्धचक्खुना वेनेय्यसत्ते ओलोकेन्तो तं दिस्वा विहारचारिकं चरमानो विय तस्स सन्तिकं गन्त्वा “चूळपन्थक, कस्मा रोदसी”ति आह । सो तमत्थं आरोचेसि । अथस्स भगवा सुद्धं पिलोतिकखण्डं दत्त्वा “इदं ‘रजोहरणं रजोहरणं’न्ति परिमज्जाही”ति आह । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्त्वा अत्तनो निवासट्टाने निसीदित्वा तस्स एकमन्तं परिमज्जि, परिमज्जितट्टानं काळकमहोसि । सो “एवं परिसुद्धमि नाम वत्थं इमं अत्तभावं निस्साय काळकं जात”न्ति संवेगं पटिलभित्त्वा विपस्सनं आरभि । अथस्स भगवा आरद्धवीरियभावं जत्वा “अधिचेतसो”ति इमं ओभासगाथं अभासि । थेरो गाथापरियोसाने अरहत्तं पापुणि । तस्मा थेरो पकतियाव इमं गाथं ममायति, सो तं इमिस्सा गाथाय ममायनभावं जानापेतुं तंयेव भणति । अज्जञ्च अन्तरन्तरा आहरित्वा बहुं बुद्धवचनं । तेन वुत्तं — “तज्जेव उदानं भणति, अज्जञ्च बहुं बुद्धवचनं”न्ति ।

१५६. एकतो उपसम्पन्नायाति भिक्खुनिसङ्घे उपसम्पन्नाय, भिक्खुसङ्घे पन उपसम्पन्नं ओवदन्तस्स पाचित्तियं । सेसमेत्थ उत्तानमेव । इदम्पि च पदसोधम्मसमुद्धानमेव ।

अत्थङ्गतसिक्खापदं दूतियं ।

३. भिक्खुनुपस्सयसिक्खापदवण्णना

१६२. ततियसिक्खापदे — अज्जत्र समया ओवदति आपत्ति पाचित्तियस्साति आदीसु अट्ठहि गरुधम्महेहि ओवदन्तस्सेव पाचित्तियं, अज्जेन धम्मेन दुक्कटन्ति वेदितब्बं । **एकतो उपसम्पन्नायाति** भिक्खुनिसङ्घे उपसम्पन्नाय, भिक्खुसङ्घे उपसम्पन्नाय पन ओवदतो पाचित्तियमेव । इतो परम्पि यत्थ यत्थ “एकतो उपसम्पन्ना”ति वुच्चति, सब्बत्थ अयमेव अत्थो दट्ठब्बो । सेसं उत्तानमेव ।

कथिनसमुद्धानं — कायवाचतो, कायवाचाचित्ततो च समुद्धाति, किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

भिक्खुनुपस्सयसिक्खापदं ततियं ।

इदं पनेत्थ महापच्चरियं वुत्तं पकिण्णकं — असम्मतो चे भिक्खु अत्थङ्गते सूरिये भिक्खुनुपस्सयं उपसङ्गमित्वा अट्ठहि गरुधम्महेहि ओवदति, तीणि पाचित्तियानि । अज्जेन धम्मेन ओवदतो द्वे दुक्कटानि, एकं पाचित्तियं । कथं? असम्मतमूलकं दुक्कटं, उपस्सयं गन्त्वा अज्जेन धम्मेन ओवदनमूलकं दुक्कटं, अत्थङ्गते सूरिये ओवदनमूलकं पाचित्तियन्ति । सम्मतस्स अत्थङ्गते सूरिये तत्थ गन्त्वा अट्ठहि गरुधम्महेहि ओवदन्तस्स एका अनापत्ति, द्वे पाचित्तियानि । कथं? सम्मतत्ता अनापत्ति, अत्थङ्गते सूरिये ओवदनमूलकं एकं, गन्त्वा गरुधम्महेहि ओवदनमूलकं एकन्ति द्वे पाचित्तियानि । तस्सेव अज्जेन धम्मेन ओवदतो एका अनापत्ति, एकं दुक्कटं, एकं पाचित्तियं । कथं? सम्मतत्ता अनापत्ति, गन्त्वा अज्जेन धम्मेन ओवदनमूलकं दुक्कटं, अत्थङ्गते सूरिये ओवदनमूलकं पाचित्तियन्ति । दिवा पन गन्त्वा ओवदतो सम्मतस्स च असम्मतस्स च रत्ति ओवदनमूलकं एकं पाचित्तियं अपनेत्वा अवसेसा आपत्तानापत्तियो वेदितब्बाति ।

पकिण्णककथा निट्ठिता ।

४. आमिससिक्खापदवण्णना

१६४. चतुर्थसिक्खापदे — न बहुकताति न कतबहुमाना, न धम्मे बहुमानं कत्वा ओवदन्तीति अधिप्पायो। “भिक्षुनोवादकं अवण्णं कत्तुकामो”ति आदीनं उज्झापनके वुत्तनयेनेवत्थो वेदितब्बो।

उपसम्पन्नं सङ्गेन असम्मतन्ति एत्थ असम्मतो नाम सम्मतो वा सङ्गेन वा भारं कत्वा ठपितो वेदितब्बो। अनुपसम्पन्नं सम्मतं वा असम्मतं वाति एत्थ पन भिक्षुकाले सम्मुतिं लभित्वा सामणेरभूमियं ठितो सम्मतो, सम्मतो वा सङ्गेन वा ठपितो बहुस्सुतो सामणो असम्मतोति वेदितब्बो। सेसं वुत्तनयत्ता उत्तानमेव।

तिसमुद्धानं — कायचित्ततो वाचाचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्धानि, किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति।

आमिससिक्खापदं चतुर्थं।

५. चीवरदानसिक्खापदवण्णना

१६९. पञ्चमसिक्खापदे — विसिखायाति रथिकाय। पिण्डाय चरतीति निबद्धचारवसेन अभिण्हं चरति। सन्दिद्धानि सन्दिद्धमिता अहेसुं। सेसमेत्थ पदतो उत्तानत्थं, विनिच्छयतो चीवरपटिग्गहणसिक्खापदे वुत्तनयेनेव वेदितब्बं सद्धिं समुद्धानादीहि। तत्र हि भिक्षु पटिग्गाहको, इध भिक्षुनी, अयं विसेसो। सेसं तादिसमेवाति।

चीवरदानसिक्खापदं पञ्चमं।

६. चीवरसिब्बनसिक्खापदवण्णना

१७५. छट्ठसिक्खापदे — उदायीति लाळुदायी। पट्टोति पटिबलो, निपुणो चेव समत्थो चाति वुत्तं होति। अज्जतरा भिक्षुनीति तस्सेव पुराणदुतियिका। पटिभानचित्तन्ति अत्तनो पटिभानेन कतचित्तं, सो किर चीवरं रजित्वा तस्स मज्झे नानावण्णेहि विष्पकतमेथुनं इत्थिपुरिसरूपमकासि। तेन वुत्तं — “मज्झे पटिभानचित्तं वुट्ठापेत्वा”ति। यथासंहटन्ति यथासंहरितमेव।

१७६. चीवरन्ति यं निवासितुं वा पारुपितुं वा सक्का होति, एवज्झि महापच्चरियादीसु वुत्तं। सयं सिब्बतीति एत्थ सिब्बिस्सामीति विचारेन्तस्सापि छिन्दन्तस्सापि दुक्कटं, सिब्बन्तस्स पन पाचित्तियं। आरापथे आरापथेति सूचिं पवेसेत्वा पवेसेत्वा नीहरणे। सचे पन सकलसूचिं अनीहरन्तो दीघसुत्तप्पवेसनत्थं सतक्खत्तुम्पि विज्झित्वा नीहरति, एकमेव पाचित्तियं। सकिं आणत्तोति सकिं “चीवरं सिब्बा”ति वुत्तो। बहुकम्पि सिब्बतीति सचेपि सब्बं सूचिकम्मं परियोसापेत्वा चीवरं निट्ठापेति, एकमेव पाचित्तियं। अथ पन “इमस्मिं चीवरे कत्तब्बकम्मं तव भारो”ति वुत्तो करोति, आणत्तस्स आरापथे आरापथे एकमेकं पाचित्तियं, आणापकस्स एकवाचाय सम्बहुलानिपि। पुनप्पुनं आणत्तियं पन वत्तब्बमेव नत्थि।

येपि सचे आचरियुपज्झायेसु अत्तनो जातिकानं चीवरं सिब्बन्तेसु तेसं निस्सितका “आचरियुपज्झायवत्तं वा कथिनवत्तं वा करोमा”ति सिब्बन्ति, तेसम्पि आरापथगणनाय आपत्तियो। आचरियुपज्झाया अत्तनो जातिकानं चीवरं अन्तेवासिकेहि सिब्बापेन्ति, आचरियुपज्झायानं दुक्कटं, अन्तेवासिकानं पाचित्तियं। अन्तेवासिका अत्तनो जातिकानं आचरियुपज्झायेहि सिब्बापेन्ति, तत्रापि एसेव नयो। अन्तेवासिकानम्पि आचरियुपज्झायानम्पि जातिकाय चीवरं होति, आचरियुपज्झाया पन अन्तेवासिके वज्जेत्वा सिब्बापेन्ति, उभिन्नम्पि दुक्कटं। कस्मा? अन्तेवासिकानं अज्जातिकसज्जाय सिब्बितत्ता, इतरेसं अकप्पिये नियोजितत्ता। तस्मा “इदं ते मातु चीवरं, इदं भगिनिया”ति आचिक्खित्वा सिब्बापेतब्बं।

१७९. अज्जं परिक्खारन्ति यंकिज्जि उपाहनत्थविकादिं। सेसं उत्तानमेव। छसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

चीवरसिब्बनसिक्खापदं छट्ठं।

७. संविधानसिक्खापदवण्णना

१८१. सत्तमसिक्खापदे — पच्छा गच्छन्तीनं चोरा अच्छिन्दिसूति पच्छा गच्छन्तीनं पत्तचीवरं चोरा हरिंसु। दूसेसुन्ति ता भिक्खुनियो चोरा दूसयिंसु, सीलविनासं पापयिंसूति अत्थो।

१८२-३. संविधायाति संविदहित्वा, गमनकाले सङ्केतं कत्वाति अत्थो। कुक्कुटसम्पादेति एत्थ यस्मा गामा निक्खमित्वा कुक्कुटो पदसाव अज्जं गामं गच्छति, अयं कुक्कुटसम्पादोति वुच्चति। तत्रायं वचनत्थो — सम्पदन्ति एत्थाति सम्पादो। के सम्पदन्ति? कुक्कुटा। कुक्कुटानं सम्पादो कुक्कुटसम्पादो। अथ वा सम्पादोति गमनं, कुक्कुटानं सम्पादो एत्थ अत्थीतिपि कुक्कुटसम्पादो। कुक्कुटसम्पाते इतिपि पाठो, तत्थ यस्स गामस्स गेहच्छदनपिट्ठितो कुक्कुटो उप्पतित्वा अज्जस्स गेहच्छदनीपिट्ठियं पतति, अयं कुक्कुटसम्पातोति वुच्चति। वचनत्थो पनेत्थ वुत्तनयेनेव वेदितब्बो। द्विधा वुत्तप्पकारोपि चेस गामो अच्चासन्नो होति, उपचारो न लब्धति। यस्मिं पन गामे पच्चूसे वस्सन्तस्स कुक्कुटस्स सद्दो अनन्तरे गामे सुय्यति, तादिसेहि गामेहि सम्पुण्णरट्ठे गामन्तरे गामन्तरे पाचित्तियन्ति अट्ठकथायं वुत्तं। किञ्चापि वुत्तं, “गामन्तरे गामन्तरे आपत्ति पाचित्तियस्सा”ति वचनतो पन सचेपि रतनमत्तन्तरो गामो होति, यो तस्स मनुस्सेहि ठपितउपचारो, तं ओक्कमन्तस्स आपत्तियेव।

तत्रायं आपत्तिविनिच्छयो — संविधानकाले हि सचे उभोपि भिक्खुनुपस्सये वा अन्तरारामे वा आसनसालाय वा तिथियसेय्याय वा ठत्वा संविदहन्ति, अनापत्ति कप्पियभूमि किरायं। तस्मा एत्थ संविदहनपच्चया दुक्कटापत्तिं न वदन्ति, गच्छन्तस्स यथावत्थुकमेव। सचे पन अन्तोगामे भिक्खुनुपस्सयद्वारे रथिकाय अज्जेसु वा चतुक्कसिङ्घाटकहत्थिसालादीसु संविदहन्ति, भिक्खुनो आपत्ति दुक्कटस्स। एवं संविदहित्वा गामतो निक्खमन्ति, निक्खमने अनापत्ति, अनन्तरगामस्स उपचारोक्कमने पन भिक्खुनो पाचित्तियं। तत्रापि “पठमपादे दुक्कटं, दुतियपादे पाचित्तियं”न्ति महापच्चरियं वुत्तं। गामतो निक्खमित्वा पन याव अनन्तरगामस्स उपचारं न ओक्कमन्ति, एत्थन्तरे संविदहितेपि भिक्खुनो दुक्कटं, अनन्तरगामस्स उपचारोक्कमने पुरिमनयेनेव आपत्ति। सचे दूरं गन्तुकामा होन्ति, गामूपचारगणनाय ओक्कमने ओक्कमने आपत्ति, तस्स तस्स पन गामस्स अतिक्कमने अनापत्ति। सचे पन भिक्खुनी “असुकं नाम गामं गमिस्सामी”ति उपस्सयतो निक्खमति, भिक्खुपि तमेव गामं सन्धाय “असुकं नाम गामं गमिस्सामी”ति विहारतो निक्खमति। अथ द्वेपि गामद्वारे समागन्त्वा “तुम्हे कुहिं गच्छथ, असुकं नाम गामं तुम्हे कुहन्ति, मयम्पि तत्थेवा”ति वत्वा “एहि दानि, गच्छामा”ति संविधाय गच्छन्ति, अनापत्ति। कस्मा? पुब्बमेव गमिस्सामाति निक्खन्तत्ताति महापच्चरियं वुत्तं। तं नेव पाळिया न सेसअट्ठकथाय समेति।

अद्धयोजने अद्धयोजनेति एकमेकं अद्धयोजनं अतिक्कमन्तस्स इदानि अतिक्कमिस्सतीति पठमपादे दुक्कटं, दुतियपादे पाचित्तियं। इमस्मिज्हि नये अतिक्कमने आपत्ति, ओक्कमने अनापत्ति।

१८४. भिक्खु संविदहतीति नगरद्वारे वा रथिकाय वा भिक्खुनिं दिस्वा “असुकं गामं नाम गतपुब्बत्था”ति वदति, “नाम्हि अय्य गतपुब्बा”ति “एहि गच्छामा”ति वा “स्वे अहं गमिस्सामि, त्वम्पि आगच्छेय्यासी”ति वा वदति। भिक्खुनी संविदहतीति गामन्तरे चेतियवन्दनत्थं गामतो निक्खमन्तं भिक्खुं दिस्वा “अय्य कुहिं गच्छथा”ति वदति। “असुकं नाम गामं चेतियवन्दनत्थ”न्ति। “अहम्पि अय्य आगच्छामी”ति एवं भिक्खुनीयेव संविदहति, न भिक्खु।

१८५. विसङ्केतेनाति एत्थ “पुरेभत्तं गच्छिस्सामा”ति वत्वा पच्छाभत्तं गच्छन्ति, “अज्ज वा गमिस्सामा”ति वत्वा स्वे गच्छन्ति। एवं कालविसङ्केतेयेव अनापत्ति, द्वारविसङ्केते पन मग्गविसङ्केते वा सतिपि आपत्तियेव। आपदासूति रट्ठभेदे चक्कसमारुह्हा जनपदा परियायन्ति एवरूपासु आपदासु अनापत्ति। सेसं उत्तानमेवाति।

चतुसमुद्धानं — कायतो कायवाचतो कायचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्धानि, किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

संविधानसिक्खापदं सत्तमं।

८. नावाभिरुहनसिक्खापदवण्णना

१८८. अट्टमसिक्खापदे — **संविधायाति** लोकस्सादमित्तसन्धववसेन कीळापुरेक्खारा संविदहित्वा । **उद्धंगामिनि** उद्धं नदिया पटिसोतं गच्छन्ति । यस्मा पन यो उद्धं जवनतो उज्जवनिकाय नावाय कीळति, सो “उद्धंगामिनि अभिरुहती”ति वुच्चति । तेनस्स पदभाजने अत्थमेव दस्सेतुं “उज्जवनिकाया”ति वुत्तं । **अधोगामिनि** अधो अनुसोतं गच्छन्ति । यस्मा पन यो अधो जवनतो ओजवनिकाय नावाय कीळति, सो “अधोगामिनि अभिरुहती”ति वुच्चति । तेनस्सापि पदभाजने अत्थमेव दस्सेतुं “ओजवनिकाया”ति वुत्तं । तत्थ यं तित्थसम्पटिपादनत्थं उद्धं वा अधो वा हरन्ति, एत्थ अनापत्ति । **तिरियं तरणायाति** उपयोगत्थे निस्सक्कवचनं ।

१८९. **गामन्तरे** गामन्तरेति एत्थ यस्सा नदिया एकं तीरं कुक्कुटसम्पादगामेहि निरन्तरं, एकं अगामकं अरज्जं, तस्सा सगामकतीरपस्सेन गमनकाले गामन्तरगणनाय पाचित्तियानि, अगामकतीरपस्सेन गमनकाले अद्धयोजनगणनाय । या पन योजनवित्थता होति, तस्सा मज्जेन गमनेपि अद्धयोजनगणनाय पाचित्तियानि वेदितब्बानि । **अनापत्ति तिरियं तरणायाति** एत्थ न केवलं नदिया, योपि महातित्थपट्टनतो तामलित्तिं वा सुवण्णभूमिं वा गच्छति, तस्सापि अनापत्ति । सब्बअट्ठकथासु हि नदियंयेव आपत्ति विचारिता, न समुदे ।

१९१. **विसङ्केतेनाति** इधापि कालविसङ्केतेनेव अनापत्ति, तित्थविसङ्केतेन पन नावाविसङ्केतेन वा गच्छन्तस्स आपत्तियेव । सेसं पठमसिक्खापदसदिसमेव सद्धिं समुट्ठानादीहीति ।

नावाभिरुहनसिक्खापदं अट्ठमं ।

९. परिपाचितसिक्खापदवण्णना

१९२. नवमसिक्खापदे — **महानागे तिट्ठमानेति** भुम्मत्थे उपयोगवचनं, महानागेसु तिट्ठमानेसूति अत्थो । अथ वा महानागे तिट्ठमाने “अदिस्वा”ति अयमेत्थ पाठसेसो दट्ठब्बो । इतरथा हि अत्थो न युज्जति । **अन्तराकथाति** अवसानं अप्पत्वा आरम्भस्स च अवसानस्स च वेमज्झद्धानं पत्तकथा । **विप्पकताति** कथिरमाना होति । **सच्चं महानागा खो तथा गहपतीति** अद्धच्छिकेन ओलोकयमाना थरे पविसन्ते दिस्वा तेहि सुतभावं जत्वा एवमाह ।

१९४. **भिक्षुनिपरिपाचितन्ति** भिक्षुनियया परिपाचितं, गुणप्पकासनेन निप्पादितं; लद्धब्बं कतन्ति अत्थो । पदभाजने पनस्स भिक्षुनिज्च तस्सा परिपाचनाकारज्च दस्सेतुं “भिक्षुनी नाम उभतोसङ्के उपसम्पन्ना, परिपाचेति नाम पुब्बे अदातुकामान”न्तिआदि वुत्तं । **पुब्बे गिहिसमारम्भाति** एत्थ पुब्बेति पठमं । **समारम्भोति** समारद्धं वुच्चति, पटियादितस्सेतं अधिवचनं । गिहीनं समारम्भो गिहिसमारम्भो । भिक्षुनियया परिपाचनतो पठममेव यं गिहीनं पटियादितं भत्तं, ततो अज्जत्र तं पिण्डपातं ठपेत्वा अज्जं भुज्जन्तस्स आपत्ति, तं पन भुज्जन्तस्स अनापत्तीति वुत्तं होति । पदभाजने पन यस्मा जातकपवारितेहि भिक्षुस्सत्थाय असमारद्धोपि पिण्डपातो अत्थतो समारद्धोव होति, यथासुखं आहरापेतब्बतो, तस्मा ब्यज्जनं अनादित्वा अत्थमेव दस्सेतुं “गिहिसमारम्भो नाम जातका वा होन्ति पवारिता वा”ति वुत्तं ।

१९५. **पकतिपटियत्तन्ति** पकतिया तस्सेव भिक्षुनो अत्थाय पटियादितं होति “थेरस्स दस्सामा”ति । महापच्चरियं पन “तस्स अज्जस्सा”ति अवत्वा “भिक्षूनं दस्सामाति पटियत्तं होती”ति अविसेसेन वुत्तं ।

१९७. **पज्ज भोजनानि ठपेत्वा सब्बत्थ अनापत्तीति** यागुखज्जकफलाफले सब्बत्थ भिक्षुनिपरिपाचितेपि अनापत्ति । सेसं उत्तानमेव । पठमपाराजिकसमुट्ठानं — कायचित्ततो समुट्ठाति, किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, पण्णात्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

परिपाचितसिक्खापदं नवमं ।

१०. रहोनिस्सज्जसिक्खापदवण्णना

१९८. दसमसिक्खापदे — सब्बो पाळिअत्थो च विनिच्छयो च दुतियअनियते वुत्तनयेनेव वेदितब्बो । इदञ्चि सिक्खापदं दुतियानियतेन च उपरि उपनन्धस्स चतुत्थसिक्खापदेन च सद्धिं एकपरिच्छेदं, अट्ठप्पत्तिवसेन पन विसुं पज्जत्तन्ति ।

रहोनिस्सज्जसिक्खापदं दसमं ।

समन्तो वण्णनावकमेन भिक्खुनिवग्गो ततियो ।

४. भोजनवग्गो

१. आवसथपिण्डसिक्खापदवण्णना

२०३. भोजनवग्गस्स पठमसिक्खापदे — **आवसथपिण्डो**ति आवसथे पिण्डो । समन्ता परिक्खित्तं अद्धिगिलानगम्भिनिपब्बजितानं यथानुरूपं पञ्चत्तमञ्चपीठं अनेकगम्भपमुखपरिच्छेदं आवसथं कत्वा तत्थ पुञ्जकामताय पिण्डो पञ्चत्तो होति, यागुभत्तभेसज्जादि सब्बं तेसं तेसं दानत्थाय ठपितं होतीति अत्थो । **हिय्योपी**ति स्वेपि । **अपसक्कन्ती**ति अपगच्छन्ति । **मनुस्सा उज्झायन्ती**ति तिथिये अपस्सन्ता “तिथिया कुहिं गता” “इमे पस्सित्वा पक्कन्ता”ति सुत्वा उज्झायन्ति । **कुक्कुच्चायन्तो**ति कुक्कुच्चं करोन्तो, अकप्पियसज्जं उप्पादेन्तोति अत्थो ।

२०६. **सक्कोति तम्हा आवसथा पक्कमितुन्ति** अद्धयोजनं वा योजनं वा गन्तुं सक्कोति । **न सक्कोती**ति एत्तकमेव न सक्कोति । **अनोदिस्सा**ति इमेसंयेव वा एत्तकानंयेव वाति एकं पासण्डं अनुदिसित्वा सब्बेसं पञ्चत्तो होति । **यावदत्थो**ति भोजनम्पि एत्तकन्ति अपरिच्छिन्दित्वा यावदत्थो पञ्चत्तो होति । **सकिं भुज्जितब्बन्ति** एकदिवसं भुज्जितब्बं, दुतियदिवसतो पट्टाय पटिग्गहणे दुक्कटं, अज्झोहारे अज्झोहारे पाचित्तियं ।

अयं पनेत्थ विनिच्छयो — एककुलेन वा नानाकुलेहि वा एकतो हुत्वा एकस्मिं ठाने वा नानाठानेसु वा “अज्ज एकस्मिं; स्वे एकस्मि”न्ति एवं अनियमितद्वाने वा पञ्चत्तं एकस्मिं ठाने एकदिवसं भुज्जित्वा दुतियदिवसे तस्मिं ठाने अज्जस्मिं वा भुज्जितुं न वट्टति । नानाकुलेहि पन नानाठानेसु पञ्चत्तं एकस्मिं ठाने एकदिवसं भुज्जित्वा दुतियदिवसे अज्जत्थ भुज्जितुं वट्टति । पटिपाटिं पन खेपेत्वा पुन आदितो पट्टाय भुज्जितुं न वट्टतीति महापच्चरियं वुत्तं । एकपूगनानापूगएकगामनानागामेसुपि एसेव नयो । योपि एककुलस्स वा नानाकुलानं वा एकतो पञ्चत्तो तण्डुलादीनं अभावेन अन्तरन्तरा छिज्जति, सोपि न भुज्जितब्बो । सचे पन “न सक्कोम दातु”न्ति उपच्छिन्दित्वा पुन कल्याणचित्ते उप्पन्ने दातुं आरभन्ति, एतं पुन एकदिवसं भुज्जितुं वट्टतीति महापच्चरियं वुत्तं ।

२०८. **अनापत्ति गिलानस्सा**ति गिलानस्स अनुवसित्वा भुज्जन्तस्स अनापत्ति । **गच्छन्तो वा**ति यो गच्छन्तो अन्तरामग्गे एकदिवसं गतद्वाने च एकदिवसं भुज्जति, तस्सापि अनापत्ति । आगच्छन्तेपि एसेव नयो । गन्त्वा पच्चागच्छन्तोपि अन्तरामग्गे एकदिवसं आगतद्वाने च एकदिवसं भुज्जितुं लभति । गच्छिस्सामीति भुज्जित्वा निक्खन्तस्स नदी वा पूरति चोरादिभयं वा होति, सो निवत्तित्वा खेमभावं जत्वा गच्छन्तो पुन एकदिवसं भुज्जितुं लभतीति सब्बमिदं महापच्चरियादीसु वुत्तं । **ओदिस्स पञ्चत्तो होती**ति भिक्खूनंयेव अत्थाय उदिसित्वा पञ्चत्तो होति । **न यावदत्थो**ति यावदत्थं पञ्चत्तो न होति, थोकं थोकं लब्धमि, तादिसं निच्चम्पि भुज्जितुं वट्टति । **पञ्च भोजनानि ठपेत्वा सब्बत्था**ति यागुखज्जकफलाफलादिभेदे सब्बत्थ अनापत्ति । यागुआदीनि हि निच्चम्पि भुज्जितुं वट्टति । सेसं उत्तानमेव । एळकलोमसमुद्धानं — कायतो च कायचित्ततो च समुद्धानि, किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

आवसथपिण्डसिक्खापदं पठमं ।

२. गणभोजनसिक्खापदवण्णना

२०९. दुतियसिक्खापदे — **परिहीनलाभसक्कारो**ति सो किर अजातसत्तुना राजानं मारापेत्वापि अभिमारे योजेत्वापि रुहिरुप्पादं कत्वापि गुळ्हपटिच्छन्तो अहोसि । यदा पन दिवायेव धनपालकं पयोजेसि, तदा पाकटो जातो । “कथं देवदत्तो हत्थिं पयोजेसी”ति परिकथाय उप्पन्नाय “न केवलं हत्थिं पयोजेसि, राजानम्पि मारापेसि, अभिमारेपि पेसेसि, सिलम्पि पविज्झि, पापो देवदत्तो”ति पाकटो अहोसि । “केन सद्धिं इदं कम्ममकासी”ति च वुत्ते “रज्जा अजातसत्तुना”ति आहंसु । ततो नागरा “कथज्हि नाम राजा एवरूपं चोरं सासनकण्टकं गहेत्वा विचरिस्सती”ति उद्विहंसु । राजा नगरसङ्कोभं जत्वा देवदत्तं नीहरि । ततो पट्टाय चस्स पञ्चथालिपाकसतानि उपच्छिन्दि, उपद्धानम्पिस्स न अगमासि, अज्जेपिस्स मनुस्सा न किज्जि दातब्बं वा कातब्बं वा मज्जिंसु । तेन वुत्तं — “परिहीनलाभसक्कारो”ति । **कुलेसु विज्जापेत्वा विज्जापेत्वा भुज्जती**ति “मा मे गणो भिज्जी”ति परिसं पोसेन्तो “त्वं एकस्स भिक्खुनो भत्तं देहि, त्वं द्विन्न”न्ति एवं विज्जापेत्वा सपरिसो कुलेसु भुज्जति ।

२११. चीवरं परित्तं उप्पज्जतीति भत्तं अगणहन्तानं चीवरं न देन्ति, तस्मा परित्तं उप्पज्जति ।

२१२. चीवरकारके भिक्खू भत्तेन निमन्तेन्तीति गामे पिण्डाय चरित्वा चिरेन चीवरं निट्ठापेन्ते दिस्वा “एवं लहुं निट्ठापेत्वा चीवरं परिभुज्जिस्सन्ती”ति पुज्जकामताय निमन्तेन्ति ।

२१५. नानावेरज्जकेति नानाविधेहि अज्जरज्जेहि आगते । “नानाविरज्जके”तिपि पाठो, अयमेवत्यो ।

२१७-८. गणभोजनेति गणस्स भोजने । इध च गणो नाम चत्तारो भिक्खू आदिं कत्वा तत्तुत्तरिं भिक्खू अधिपेता, तेनेव सब्बन्तिमं परिच्छेदं दस्सेन्तो आह “यत्थ चत्तारो भिक्खू... पे... एतं गणभोजनं नामा”ति । तं पनेतं गणभोजनं द्वीहाकारेहि पसवति निमन्तनतो वा विज्जत्तितो वा । कथं निमन्तनतो पसवति? चत्तारो भिक्खू उपसङ्कमत्वा “तुम्हे, भन्ते, ओदनेन निमन्तेमि, ओदनं मे गणहथ आकङ्खथ ओलोकेथ अधिवासेथ पटिमानेथा”ति एवं येन केनचि वेवचनेन वा भासन्तरेन वा पञ्चन्नं भोजनानं नामं गहेत्वा निमन्तेति । एवं एकतो निमन्तिता परिच्छिन्नकालवसेन अज्जतनाय वा स्वातनाय वा एकतो गच्छन्ति, एकतो गणहन्ति, एकतो भुज्जन्ति, गणभोजनं होति, सब्बेसं आपत्ति । एकतो निमन्तिता एकतो वा नानतो वा गच्छन्ति, एकतो गणहन्ति, नानतो भुज्जन्ति, आपत्तियेव । पटिग्गहणमेव हि एत्थ पमाणं । एकतो निमन्तिता एकतो वा नानतो वा गच्छन्ति, नानतो गणहन्ति, एकतो वा नानतो वा भुज्जन्ति, अनापत्ति । चत्तारि परिवेणानि वा विहारे वा गन्त्वा नानतो निमन्तिता एकट्ठाने ठितेसुयेव वा एको पुत्तेन एको पितराति एवम्पि नानतो निमन्तिता एकतो वा नानतो वा गच्छन्तु, एकतो वा नानतो वा भुज्जन्तु, सचे एकतो गणहन्ति, गणभोजनं होति, सब्बेसं आपत्ति । एवं ताव निमन्तनतो पसवति ।

कथं विज्जत्तितो? चत्तारो भिक्खू एकतो ठिता वा निसिन्ना वा उपासकं दिस्वा “अम्हाकं चतुन्नम्पि भत्तं देही”ति वा विज्जापेय्युं, पाटेक्कं वा पस्सित्वा “मय्हं देहि, मय्हं देही”ति एवं एकतो वा नानतो वा विज्जापेत्वा एकतो वा गच्छन्तु नानतो वा, भत्तं गहेत्वापि एकतो वा भुज्जन्तु नानतो वा, सचे एकतो गणहन्ति, गणभोजनं होति, सब्बेसं आपत्ति । एवं विज्जत्तितो पसवति ।

पादापि फलिताति यथा महाचम्मस्स परतो मंसं दिस्सति; एवं फालिता, वालिकाय वा सक्खराय वा पहटमत्ते दुक्खं उप्पादेन्ति, न सक्का होति अन्तोगामे पिण्डाय चरितुं । ईदिसे गेलज्जे गिलानसमयोति भुज्जितब्बं, न लेसकप्पियं कातब्बं ।

चीवरे कयिरमानेति यदा साटकज्ज सुत्तज्ज लभित्वा चीवरं करोन्ति तदा; विसुज्जि चीवरकारसमयो नाम नत्थि । तस्मा यो तत्थ चीवरे कत्तब्बं यंकिज्जि कम्मं करोति, महापच्चरियज्जि “अन्तमसो सूचिवेधनको”तिपि वुत्तं, तेन चीवरकारसमयोति भुज्जितब्बं । कुरुन्दियं पन वित्थारेनेव वुत्तं । यो चीवरं विचारेति, छिन्दति, मोघसुत्तं ठपेति, आगन्तुकपट्टं ठपेति, पच्चागतं सिब्बति, आगन्तुकपट्टं बन्धति, अनुवातं छिन्दति घट्टेति आरोपेति, तत्थ पच्चागतं सिब्बति, सुत्तं करोति वलेति, पिप्फलिकं निसेति, परिवत्तनं करोति, सब्बोपि चीवरं करोतियेवाति वुच्चति । यो पन समीपे निसिन्नो जातकं वा धम्मपदं वा कथेति, अयं न चीवरकारको । एतं ठपेत्वा सेसानं गणभोजने अनापत्तीति ।

अद्धयोजनन्ति एत्तकम्पि अद्धानं गन्तुकामेन । यो पन दूरं गन्तुकामो, तत्थ वत्तब्बमेव नत्थि । गच्छन्तेनाति अद्धानं गच्छन्तेन, अद्धयोजनन्तरे गावुतेपि भुज्जितुं वट्टति । गतेन भुज्जितब्बन्ति गतेन एकदिवसं भुज्जितब्बं । नावाभिरुहनेपि एसेव नयो । अयं पन विसेसो — अभिरुहनेन इच्छित्तद्धानं गन्त्वापि याव न ओरोहति ताव भुज्जितब्बन्ति महापच्चरियं वुत्तं । चतुत्थे आगतेति अयं अन्तिमपरिच्छेदो, चतुत्थेपि आगते यत्थ न यापेन्ति; सो महासमयो । यत्थ पन सतं वा सहस्सं वा सन्निपतन्ति, तत्थ वत्तब्बमेव नत्थि । तस्मा तादिसे काले “महासमयो”ति अधिदुहित्वा भुज्जितब्बं । यो कोचि परिब्बाजकसमापन्नोति सहधम्मिकेसु वा तिथियेसु वा अज्जतरो, एतेसज्जि येन केनचि कते भत्ते “समणभत्तसमयो”ति भुज्जितब्बं ।

२२०. अनापत्ति समयेति सत्तसु समयेसु अज्जतरस्मिं अनापत्ति । द्वे तयो एकतोति येपि अकप्पियनिमन्तनं सादियित्वा द्वे वा तयो वा एकतो गहेत्वा भुज्जन्ति, तेसम्पि अनापत्ति ।

तत्थ अनिमन्तितचतुत्थं, पिण्डपातिकचतुत्थं, अनुपसम्पन्नचतुत्थं, पत्तचतुत्थं, गिलानचतुत्थन्ति पञ्चन्नं चतुक्कानं वसेन विनिच्छयो वेदितब्बो । कथं? इधेकच्चो चत्तारो भिक्खू “भत्तं गणहथा”ति निमन्तेति । तेसु तयो गता, एको न गतो । उपासको “एको भन्ते थेरो कुहि”न्ति पुच्छति । नागतो उपासकाति । सो अज्जं तङ्खणप्पत्तं कज्जि “एहि भन्ते”ति पवेसेत्वा चतुन्नम्पि भत्तं देति, सब्बेसं अनापत्ति । कस्मा? गणपूरकस्स अनिमन्तितत्ता । तयो एव हि तत्थ निमन्तिता गण्हिंसु, तेहि गणो न पूरति, गणपूरको च अनिमन्तितो, तेन गणो भिज्जतीति इदं

अनिमन्तितचतुर्थं ।

पिण्डपातिकचतुर्थे — निमन्तनकाले एको पिण्डपातिको होति, सो नाधिवासेति । गमनवेलाय पन “एहि भन्ते”ति वुत्ते अनधिवासितत्ता अनागच्छन्तम्पि “एथ भिक्खं लच्छथा”ति गहेत्वा गच्छन्ति, सो तं गणं भिन्दति । तस्मा सब्बेसं अनापत्ति ।

अनुपसम्पन्नचतुर्थे — सामणरेन सद्धि निमन्तिता होन्ति, सोपि गणं भिन्दति ।

पत्तचतुर्थे — एको सयं अगन्त्वा पत्तं पेसेति; एवम्पि गणो भिज्जति । तस्मा सब्बेसं अनापत्ति ।

गिलानचतुर्थे — गिलानेन सद्धि निमन्तिता होन्ति, तत्थ गिलानस्सेव अनापत्ति, इतरेसं पन गणपूरको होति । न हि गिलानेन गणो भिज्जति । तस्मा तेसं आपत्तियेव । महापच्चरियं पन अविसेसेन वुत्तं ।

समयलद्धको सयमेव मुच्चति, सेसानं गणपूरकत्ता आपत्तिकरो होति । तस्मा चीवरदानसमयलद्धकादीनम्पि वसेन चतुक्कानि वेदितब्बानि । सचे पन अधिवासेत्वा गतेसुपि चतूसु जनेसु एको पण्डितो भिक्खु “अहं तुम्हाकं गणं भिन्दिस्सामि, निमन्तनं सादियथा”ति वत्त्वा यागुखज्जकावसाने भत्तत्थाय पत्तं गणहन्तानं अदत्त्वा “इमे ताव भिक्खू भोजेत्वा विस्सज्जेथ, अहं पच्छा अनुमोदनं कत्वा गमिस्सामी”ति निसिन्नो । तेसु भुत्वा गतेसु “देथ भन्ते पत्तं”न्ति उपासकेन पत्तं गहेत्वा भत्ते दिन्ने भुज्जित्वा अनुमोदनं कत्वा गच्छति, सब्बेसं अनापत्ति । पञ्चन्नज्हि भोजनानंयेव वसेन गणभोजने विसङ्केतं नत्थि । ओदनेन निमन्तिता कुम्मासं गणहन्तापि आपत्तिं आपज्जन्ति । तानि च तेहि एकतो न गहितानि । यागुआदीसु पन विसङ्केतं होति, तानि तेहि एकतो गहितानीति । एवं एको पण्डितो अज्जेसम्पि अनापत्तिं करोति ।

तस्मा सचे कोचि सङ्गभत्तं कत्तुकामेन निमन्तनत्थाय पेसितो विहारं आगम्म “भन्ते, स्वे अम्हाकं घरे भिक्खं गणहथा”ति अवत्त्वा “भत्तं गणहथा”ति वा “सङ्गभत्तं गणहथा”ति वा “सङ्गो भत्तं गणहातू”ति वा वदति, भत्तुहेसकेन पण्डितेन भवितब्बं, नेमन्तनिका गणभोजनतो पिण्डपातिका च धुतङ्गभेदतो मोचेतब्बा । कथं? एवं ताव वत्तब्बं — “स्वे न सक्का उपासका”ति । “पुनदिवसे, भन्ते”ति । “पुनदिवसेपि न सक्का”ति । एवं याव अद्धमासम्पि हरित्वा पुन वत्तब्बो — “त्वं किं अवचा”ति? सचे पुनपि “सङ्गभत्तं गणहथा”ति वदति, ततो “इमं ताव उपासक पुणं कप्पियं करोहि, इमं तिणं”न्ति एवं विक्खेपं कत्वा पुन “किं कथयित्था”ति पुच्छितब्बो । सचे पुनपि तथेव वदति, “आवुसो, त्वं पिण्डपातिके वा महाथेरे वा न लच्छसि, सामणरे लच्छसी”ति वत्तब्बो । “ननु, भन्ते असुकस्मिञ्च असुकस्मिञ्च गामे भदन्ते भोजेसुं, अहं कस्मा न लभामी”ति च वुत्ते “ते निमन्तेतुं जानन्ति, त्वं न जानासी”ति । ते कथं निमन्तेसुं भन्तेति? ते एवमाहंसु — “अम्हाकं, भन्ते, भिक्खं गणहथा”ति । सचे सोपि तथेव वदति, वट्टति । अथ पुनपि “भत्तं गणहथा”ति वदति, “न दानि त्वं, आवुसो, बहू भिक्खू लच्छसि, तयो एव लच्छसी”ति वत्तब्बो । “ननु, भन्ते, असुकस्मिञ्च असुकस्मिञ्च गामे सकलं भिक्खुसङ्घं भोजेसुं, अहं कस्मा न लभामी”ति? “त्वं निमन्तेतुं न जानासी”ति । “ते कथं निमन्तेसुं”न्ति? ते “भिक्खं गणहथा”ति आहंसूति । सचे सोपि “भिक्खं गणहथा”ति वदति, वट्टति । अथ पुनपि “भत्तमेवा”ति वदति, ततो वत्तब्बो — “गच्छ त्वं, नत्थम्हाकं तव भत्तेनत्थो, निबद्धगोचरो एस अम्हाकं, मयमेत्थ पिण्डाय चरिस्सामा”ति । तं “चरथ, भन्ते”ति वत्त्वा आगतं पुच्छन्ति — “किं भो लद्धा भिक्खू”ति । “किं एतेन बहु एत्थ वत्तब्बं, थेरा स्वे पिण्डाय चरिस्सामा”ति आहंसु । मा दानि तुम्हे पमज्जित्था”ति । दुतियदिवसे चेतियवत्तं कत्वा ठिता भिक्खू सङ्गत्थेरेन वत्तब्बा — “आवुसो, धुरगामे सङ्गभत्तं अपण्डितमनुस्सो पन अगमासि, गच्छाम धुरगामे पिण्डाय चरिस्सामा”ति । भिक्खूहि थेरस्स वचनं कातब्बं, न दुब्बचेहि भवितब्बं, गामद्वारे अट्टत्वाव पिण्डाय चरितब्बं । तेसु पत्तानि गहेत्वा निसीदापेत्वा भोजेन्तेसु भुज्जितब्बं । सचे आसनसालाय भत्तं ठपेत्वा रथिकासु आहिण्डन्ता आरोचेन्ति — “आसनसालाय, भन्ते, भत्तं गणहथा”ति न वट्टति ।

अथ पन भत्तं आदाय तत्थ तत्थ गन्त्वा “भत्तं गणहथा”ति वदन्ति, पटिकच्चेव वा विहारं अभिहरित्वा पतिरूपे ठाने ठपेत्वा आगतागतानं देन्ति, अयं अभिहट्ठभिक्खा नाम वट्टति । सचे पन भत्तसालाय दानं सज्जेत्वा तं तं परिवेणं पहिणन्ति “भत्तसालाय भत्तं गणहथा”ति, न वट्टति । ये पन मनुस्सा पिण्डचारिके भिक्खू दिस्वा आसनसालं सम्मज्जित्वा तत्थ निसीदापेत्वा भोजेन्ति, न ते पटिकिखपितब्बा । ये पन गामे भिक्खं अलभित्वा गामतो निक्खमन्ते भिक्खू दिस्वा “भन्ते भत्तं गणहथा”ति वदन्ति, ते पटिकिखपितब्बा, न वा निवत्तितब्बं । सचे “निवत्तथ, भन्ते, भत्तं गणहथा”ति वदन्ति, “निवत्तथा”ति वुत्तपदे निवत्तितुं वट्टति । “निवत्तथ भन्ते, घरे भत्तं कतं, गामे भत्तं कतं”न्ति वदन्ति, गेहे च गामे च भत्तं नाम यस्स कस्सचि होतीति निवत्तितुं वट्टति । “निवत्तथ, भत्तं गणहथा”ति सम्बन्धं कत्वा वदन्ति, निवत्तितुं न वट्टति । आसनसालतो पिण्डाय चरितुं निक्खमन्ते दिस्वा “निसीदथ भन्ते भत्तं गणहथा”ति वुत्तेपि एसेव नयो । निच्चभत्तन्ति धुवभत्तं वुच्चति । “निच्चभत्तं गणहथा”ति

वदन्ति, बहूनप्पि एकतो गहेतुं वट्टति । सलाकभत्तादीसुपि एसेव नयो । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

एळकलोमसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

गणभोजनसिक्खापदं दुतियं ।

३. परम्परभोजनसिक्खापदवण्णना

२२१. ततियसिक्खापदे — न खो इदं ओरकं भविस्सति, यथयिमे मनुस्सा सक्कच्चं भत्तं करोन्तीति, येन नियामेन इमे मनुस्सा सक्कच्चं भत्तं करोन्ति, तेन जायति — “इदं सासनं इदं वा बुद्धप्पमुखे सङ्गे दानं न खो ओरकं भविस्सति, परितं लामकं नेव भविस्सती”ति । किरपतिकोति एत्थ “किरो”ति तस्स कुलपुत्तस्स नामं; अधिपच्चट्टेन पन “किरपतिको”ति वुच्चति । सो किर इस्सरो अधिपति मासउतुसंवच्छरनियामेन वेतनं दत्त्वा कम्मकारके कम्मं कारेति । बदरा पटियत्ताति उपचारवसेन वदति । बदरमिस्सेनाति बदरसाळवेन ।

२२२. उस्सूरे आहरियित्थाति अतिदिवा आहरियित्थ ।

२२६. मय्हं भत्तपच्चासं इत्थन्नामस्स दम्मीति अयं भत्तविकप्पना नाम सम्मुखापि परम्मुखापि वट्टति । सम्मुखा दिस्वा “तुय्हं विकप्पेमी”ति वत्त्वा भुज्जितब्बं, अदिस्वा पच्चसु सहधम्मिकेसु “इत्थन्नामस्स विकप्पेमी”ति वत्त्वा भुज्जितब्बं । महापच्चरियादीसु पन परम्मुखाविकप्पनाव वुत्ता । सा चायं यस्मा विनयकम्मेन सङ्गहिता, तस्मा भगवतो विकप्पेतुं न वट्टति । भगवति हि गन्धकुटियं निसिन्नेपि सङ्गमज्जे निसिन्नेपि सङ्गेन गणप्पहोनेके भिक्खू गहेत्त्वा तं तं कम्मं कतं सुकतमेव होति, भगवा नेव कम्मं कोपेति; न सम्पादेति । न कोपेति धम्मिस्सरत्ता, न सम्पादेति अगणपूरकत्ता ।

२२९. द्वे तयो निमन्तने एकतो भुज्जतीति द्वे तीणि निमन्तनानि एकपत्ते पक्खिपित्वा मिस्सेत्त्वा एकं कत्त्वा भुज्जतीति अत्थो । द्वे तीणि कुलानि निमन्तेत्त्वा एकस्मिं ठाने निसीदापेत्त्वा इतो चितो च आहरित्वा भत्तं आकिरन्ति, सूपब्यज्जनं आकिरन्ति, एकमिस्सकं होति, एत्थ अनापत्तीति महापच्चरियं वुत्तं । सचे पन मूलनिमन्तनं हेट्ठा होति, पच्छिमं पच्छिमं उपरि, तं उपरितो पट्टाय भुज्जन्तस्स आपत्ति । हत्थं पन अन्तो पवेसेत्त्वा पठमनिमन्तनतो एकम्पि कबळं उद्धरित्वा भुत्तकालतो पट्टाय यथा तथा वा भुज्जन्तस्स अनापत्ति । सचेपि तत्थ खीरं वा रसं वा आकिरन्ति, येन अज्झोत्थतं भत्तं एकरसं होति, कोटितो पट्टाय भुज्जन्तस्स अनापत्तीति महापच्चरियं वुत्तं । महाअट्टकथायं पन वुत्तं — “खीरभत्तं वा रसभत्तं वा लभित्वा निसिन्तस्स तत्थेव अज्जेपि खीरभत्तं वा रसभत्तं वा आकिरन्ति, खीरं वा रसं वा पिवतो अनापत्ति । भुज्जन्तेन पन पठमं लद्धमंसखण्डं वा भत्तपिण्डं वा मुखे पक्खिपित्वा कोटितो पट्टाय भुज्जितुं वट्टति । सप्पिपायासेपि एसेव नयो”ति ।

महाउपासको भिक्खुं निमन्तेति, तस्स कुलं उपगतस्स उपासकोपि तस्स पुत्तदारभातिकभगिनिआदयोपि अत्तनो अत्तनो कोट्टासं आहरित्वा पत्ते पक्खिपन्ति, उपासकेन पठमं दिन्नं अभुज्जित्वा पच्छा लद्धं भुज्जन्तस्स “अनापत्ती”ति महाअट्टकथायं वुत्तं । कुरुन्दट्टकथायं पन वट्टतीति वुत्तं । महापच्चरियं “सचे पाटेक्कं पचन्ति, अत्तनो अत्तनो पक्कभत्ततो आहरित्वा देन्ति, तत्थ पच्छा आहटं पठमं भुज्जन्तस्स पाचित्तियं । यदि पन सब्बेसं एकोव पाको होति, परम्परभोजनं न होती”ति वुत्तं । महाउपासको निमन्तेत्त्वा निसीदापेति, अज्जो मनुस्सो पत्तं गण्हाति, न दातब्बं । किं भन्ते न देथाति? ननु उपासक तया निमन्तितम्हाति! होतु भन्ते, लद्धं लद्धं भुज्जथाति वदति, भुज्जितुं वट्टति । अज्जेन आहरित्वा भत्ते दिन्ने आपुच्छित्त्वापि भुज्जितुं वट्टतीति कुरुन्दियं वुत्तं ।

अनुमोदनं कत्त्वा गच्छन्तं धम्मं सोतुकामा “स्वेपि भन्ते आगच्छेय्याथा”ति सब्बे निमन्तेन्ति, पुनदिवसे आगन्त्वा लद्धं लद्धं भुज्जितुं वट्टति । कस्मा? सब्बेहि निमन्तितत्ता । एको भिक्खु पिण्डाय चरन्तो भत्तं लभति, तमज्जो उपासको निमन्तेत्त्वा घरे निसीदापेति, न च ताव भत्तं सम्पज्जति । सचे सो भिक्खु पिण्डाय चरित्वा लद्धभत्तं भुज्जति, आपत्ति । अभुत्त्वा निसिन्ने “किं भन्ते न भुज्जसी”ति वुत्ते “तया निमन्तितत्ता”ति वत्त्वा लद्धं लद्धं भुज्जथ भन्ते”ति वुत्तो भुज्जति, वट्टति ।

सकलेन गामेनाति सकलेन गामेन एकतो हुत्त्वा निमन्तितस्सेव यत्थ कत्थचि भुज्जतो अनापत्ति । पूगेपि एसेव नयो । निमन्तियमानो भिक्खं गहेस्सामीति भणतीति “भत्तं गण्हा”ति निमन्तियमानो “न मय्हं तव भत्तेनत्थो, भिक्खं गण्हस्सामी”ति वदति । एत्थ पन महापदुमत्थेरो आह — “एवं वदन्तो इमस्मिं सिक्खापदे अनिमन्तनं कातुं सक्कोति, भुज्जनत्थाय पन ओकासो कतो होतीति नेव गणभोजनतो

न चारित्ततो मुच्यती”ति। महासुमत्थेरो आह — “यदग्गेन अनिमन्तनं कातुं सक्कोति, तदग्गेन नेव गणभोजनं न चारित्तं होती”ति। सेसं उत्तानमेव।

कथिनसमुद्धानं — कायवाचतो कायवाचाचित्ततो च समुद्धाति, किरियाकिरियं एत्थ हि भोजनं किरिया, अविकप्पनं अकिरिया, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

परम्परभोजनसिक्खापदं ततियं।

४. काणमातासिक्खापदवण्णना

२३०. चतुत्थसिक्खापदे — काणमाताति काणाय माता। सा किरस्सा धीता अभिरूपा अहोसि, ये ये तं पस्सन्ति, ते ते रागेन काणा होन्ति, रागन्धा होन्तीति अत्थो। तस्मा परेसं काणभावकरणतो “काणा”ति विस्सुता अहोसि। तस्सा वसेन मातापिस्सा “काणमाता”ति पाकटा जाता। आगतन्ति आगमनं। किस्मिं वियाति कीदिसं विय; लज्जनकं विय होतीति अधिप्पायो। रिक्तहत्थं गन्तुन्ति रिक्ता हत्था अस्मिं गमने तदिदं रिक्तहत्थं, तं रिक्तहत्थं गमनं गन्तुं लज्जनकं विय होतीति वुत्तं होति। परिकखयं अगमासीति उपासिका अरियसाविका भिक्खू दिस्वा सन्तं अदातुं न सक्कोति, तस्मा ताव दापेसि, याव सब्बं परिकखयं अगमासि। धम्मिया कथायाति एत्थ काणापि मातु अत्थाय देसियमानं धम्मं सुणन्ती देसनापरियोसाने सोतापन्ना अहोसि। उट्ठयासना पक्कामीति आसनतो उट्ठित्वा गतो। सोपि पुरिसो “सत्था किर काणमाताय निवेसनं अगमासी”ति सुत्वा काणं आनेत्वा पकतिट्ठानेयेव ठपेसि।

२३१. इमस्मिं पन वत्थुस्मिं उप्पन्नमत्ते अप्पज्जत्तेयेव सिक्खापदे पाथेय्यवत्थु उदपादि, तस्मा अनन्तरमेव चेत्तं दस्सेतुं “तेन खो पन समयेना”तिआदि वुत्तं। सोपि च उपासको अरियसावकत्ता सब्बमेव दापेसि। तेन वुत्तं — “परिकखयं अगमासी”ति।

२३३. यंकिज्जि पहेणकत्थायाति पण्णाकारत्थाय पटियत्तं यंकिज्जि अतिरसकमोदकसक्खलिकादि सब्बं इध पूवोत्वेव सङ्ख्यं गच्छति। यंकिज्जि पाथेय्यत्थायाति मग्गं गच्छन्तानं अन्तरामग्गत्थाय पटियत्तं यंकिज्जि बद्धसत्तुअबद्धसत्तुतिलतण्डुलादि सब्बं इध मन्थोत्वेव सङ्ख्यं गच्छति। ततो चे उत्तरिन्ति सचेपि ततियं पत्तं थूपीकत्तं गण्हाति, पूवगणनाय पाचित्तियं।

द्वत्तिपत्तपूरे पटिग्गहेत्वाति मुखवट्टिया हेट्ठिमलेखाय समपूरे पत्ते गहेत्वा। अमुत्र मया द्वत्तिपत्तपूराति एत्थ सचे द्वे गहिता, “अत्र मया द्वे पत्तपूरा पटिग्गहिता, त्वं एकं गण्हेय्यासी”ति वत्तब्बं। तेनापि अज्जं पस्सित्वा “पठमं आगतेन द्वे पत्तपूरा गहिता, मया एको, मा त्वं गण्ही”ति वत्तब्बं। येन पठमं एको गहितो, तस्सापि परम्परारोचने एसेव नयो। येन पन सयमेव तयो गहिता, तेन अज्जं दिस्वा “मा खो एत्थ पटिग्गणिह” च्चेव वत्तब्बं। पटिक्कमनं नीहरित्वाति आसनसालं हरित्वा, आसनसालं गच्छन्तेन च छट्ठितसाला न गन्तब्बा। यत्थ महा भिक्खुसङ्घो निसीदति, तत्थ गन्तब्बं। महापच्चरियं पन वुत्तं “या लद्धट्ठानतो आसन्ना आसनसाला, तत्थ गन्तब्बं। अत्तनो ‘सन्दिट्ठानं वा सम्भत्तानं वा एकनिकायिकानं वा दस्सामी”ति अज्जत्थ गन्तुं न लब्भति। सचे पनस्स निबद्धनिसीदनट्ठानं होति, दूरम्पि गन्तुं वट्ठती”ति।

संविभजितब्बन्ति सचे तयो पत्तपूरा गहिता, एकं अत्तनो ठपेत्वा द्वे भिक्खुसङ्घस्स दातब्बा। सच्चे द्वे गहिता, एकं अत्तनो ठपेत्वा एको सङ्घस्स दातब्बो, यथामित्तं पन दातुं न लब्भति। येन एको गहितो, न तेन किज्जि अकामा दातब्बं, यथारुचि कातब्बं।

२३५. गमने पटिप्पस्सद्धेति अन्तरामग्गे उपद्वं वा दिस्वा अनत्थिकताय वा “मयं इदानि न पेसिस्साम, न गमिस्सामा”ति एवं गमने पटिप्पस्सद्धे उपच्छिन्ने। जातकानं पवारितानन्ति एतेसं बहुम्पि देन्तानं पटिग्गण्हन्तस्स अनापत्ति। अट्ठकथासु पन “तेसम्पि पाथेय्यपहेणकत्थाय पटियत्ततो पमाणमेव वट्ठती”ति वुत्तं। सेसं उत्तानमेव।

छसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

काणमातासिक्खापदं चतुत्थं।

५. पठमपवारणसिक्खापदवण्णना

२३६. पञ्चमसिक्खापदे — भिक्खू भुत्तावी पवारिताति ब्राह्मणेन “गण्हथ, भन्ते, याव इच्छथा”ति एवं यावदत्थपवारणाय, सयञ्च “अलं, आवुसो, थोकं थोकं देही”ति एवं पटिक्खेपपवारणाय पवारिता। पटिविस्सकेति सामन्तघरवासिके।

२३७. काकोरवसद्वन्ति काकानं ओरवसदं; सन्निपतित्वा विरवन्तानं सदं। अलमेतं सब्बन्ति एत्थ तिकारं अवत्त्वाव “अलमेतं सब्बं” एत्तकं वत्तुं वट्ठति।

२३८-९. भुत्तावीति भुत्तवा। तत्थ च यस्मा येन एकम्पि सित्थं सङ्गादित्वा वा असङ्गादित्वा वा अज्जोहरितं होति, सो “भुत्तावी”ति सङ्ख्यं गच्छति, तेनस्स पदभाजने “भुत्तावी नाम पञ्चन्नं भोजनान”न्तिआदि वुत्तं। पवारिताति कतपवारणो, कतपटिक्खेपो। सोपि च यस्मा न पटिक्खेपमत्तेन, अथ खो पञ्चङ्गवसेन, तेनस्स पदभाजने “पवारितो नाम असनं पञ्जायती”तिआदि वुत्तं। तत्थ यस्मा “असनं पञ्जायती”ति इमिना विप्पकतभोजनो, “पवारितो”ति वुत्तो। यो च विप्पकतभोजनो, तेन किञ्चि भुत्तं, किञ्चि अभुत्तं, यञ्च भुत्तं; तं सन्धाय “भुत्तावी”तिपि सङ्ख्यं गच्छति, तस्मा भुत्तावीवचनेन विसुं कञ्चि अत्थसिद्धिं न पस्साम। “दिरत्तातिरत्तं, छप्पञ्चवाचाही”तिआदीसु (पाचि० ६१-६२) पन दिरत्तादिवचनं विय पवारितपदस्स परिवारकभावेन ब्यञ्जनसिलिट्ठताय चेतं वुत्तन्ति वेदितब्बं।

असनं पञ्जायतीतिआदीसु विप्पकतभोजनं दिस्सति, भुज्जमानो चेतो पुगलो होतीति अत्थो। भोजनं पञ्जायतीति पवारणप्पहोनकभोजनं दिस्सति। ओदनादीनं चे अज्जतरं पटिक्खिपितब्बं भोजनं होतीति अत्थो। हत्थपासे ठितोति पवारणप्पहोनकं भोजनं गण्हित्वा दायको अट्टतेय्यहत्थप्पमाणे ओकासे होतीति अत्थो। अभिहरतीति सो चे दायको तस्स तं भत्तं कायेन अभिहरतीति अत्थो। पटिक्खेपो पञ्जायतीति पटिक्खेपो दिस्सति; तञ्चे अभिहटं सो भिक्खु कायेन वा वाचाय वा पटिक्खिपतीति अत्थो। एवं पञ्चन्नं अङ्गानं वसेन पवारितो नाम होतीति। वुत्तम्पि चेतं —

“पञ्चहि उपालि आकारेहि पवारणा पञ्जायति — असनं पञ्जायति, भोजनं पञ्जायति, हत्थपासे ठितो, अभिहरति, पटिक्खेपो पञ्जायती”ति (परि० ४२८)।

तत्रायं विनिच्छयो — “असन”न्तिआदीसु ताव यञ्च अस्माति यञ्च भोजनं हत्थपासे ठितेन अभिहटं पटिक्खिपति, तं “ओदनो, कुम्मासो, सत्तु, मच्छो, मंस”न्ति इमेसं अज्जतरमेव वेदितब्बं। तत्थ ओदनो नाम — सालि, वीहि, यवो, गोधुमो, कङ्गु, वरको, कुदूसकोति सत्तन्नं धज्जानं तण्डुलेहि निब्बत्तो। तत्थ “साली”ति अन्तमसो नीवारं उपादाय सब्बापि सालिजाति। “वीही”ति सब्बापि वीहिजाति। “यवगोधुमेसु” भेदो नत्थि। “कङ्गु”ति सेतरत्तकाळभेदा सब्बापि कङ्गुजाति। “वरको”ति अन्तमसो वरकचोरकं उपादाय सब्बा सेतवण्णा वरकजाति। “कुदूसको”ति काळको द्रवो चैव सामाकादिभेदा च सब्बापि तिणधज्जजाति।

नीवारवरकचोरका चेत्य “धज्जानुलोमा”ति वदन्ति। धज्जानि वा होन्तु धज्जानुलोमानि वा, एतेसं वुत्तप्पभेदानं सत्तन्नं धज्जानं तण्डुले गहेत्वा “भत्तं पचिस्सामा”ति वा “यागुं पचिस्सामा”ति वा “अम्बिलपायासादीसु अज्जतरं पचिस्सामा”ति वा यंकिञ्चि सन्धाय पचन्तु, सचे उण्हं सीतलं वा भुज्जन्तानं भोजनकाले गहितगहितट्टाने ओधि पञ्जायति, ओदनसङ्गहमेव गच्छति, पवारणं जनेति। सचे ओधि न पञ्जायति, यागुसङ्गहं गच्छति, पवारणं न जनेति।

योपि पायासो वा पण्णफलकळीरमिस्सका अम्बिलयागु वा उद्धनतो ओतारितमत्ता अब्भुण्हा होति, आवज्जित्वा पिवितुं सक्का, हत्थेन गहितोकासेपि ओधिं न दस्सेति, पवारणं न जनेति। सचे पन उसुमाय विगताय सीतलीभूता घनभावं गच्छति, ओधिं दस्सेति, पुन पवारणं जनेति। पुब्बे तनुभावो न रक्खति। सचेपि दधितक्कादीनि आरोपेत्वा बहुपण्णफलकळीरे पक्खिपित्वा मुट्ठिमत्तापि तण्डुला पक्खित्ता होन्ति, भोजनकाले चे ओधि पञ्जायति, पवारणं जनेति। अयागुके निमन्तने “यागुं दस्सामा”ति भत्ते उदककज्जिकखीरादीनि आकिरित्वा “यागुं गण्हथा”ति देन्ति। किञ्चापि तनुका होन्ति, पवारणं जनेतियेव। सचे पन पक्कुथितेसु उदकादीसु पक्खिपित्वा पचित्वा देन्ति, यागुसङ्गहमेव गच्छति। यागुसङ्गहं गतेपि तस्मिं वा अज्जस्मिं वा यत्थ मच्छमंसं पक्खिपन्ति, सचे सासपमत्तम्पि मच्छमंसखण्डं वा न्हावु वा पञ्जायति, पवारणं जनेति।

सुद्धरसको पन रसकयागु वा न जनेति। ठपेत्वा वुत्तधज्जानं तण्डुले अज्जेहि वेणुतण्डुलादीहि वा कन्दमूलफलेहि वा येहि केहिचि कतं भत्तम्पि पवारणं न जनेति, पगेव घनयागु। सचे पनेत्थ मच्छमंसं पक्खिपन्ति, जनेति। महापच्चरियं “पुप्फअत्थाय भत्तम्पि पवारणं जनेती”ति

वुत्तं। पुष्पिअत्थाय भत्तं नाम पुष्पिखज्जकत्थाय कुथिततूदके पक्खिपित्वा सेदिततण्डुला वुच्चन्ति। सचे पन ते तण्डुले सुक्खापेत्वा खादन्ति, वट्ठति; नेव सत्तुसङ्ख्यं न भत्तसङ्ख्यं गच्छन्ति। पुन तेहि कतभत्तं पवारेलियेव। ते तण्डुले सप्पितेलादीसु वा पचन्ति, पूर्व वा करोन्ति, न पवारेलि। पुथुका वा ताहि कतसत्तुभत्तादीनि वा न पवारेलि।

कुम्मासो नाम यवेहि कतकुम्मासो। अज्जेहि पन मुग्गादीहि कतकुम्मासो पवारणं न जनेति। सत्तु नाम सालिवीहियवेहि कतसत्तु। कङ्कुवरककुदूसकसीसानिपि भज्जित्वा ईसकं कोट्टेत्वा थुसे पलापेत्वा पुन दळ्हं कोट्टेत्वा चुण्णं करोन्ति। सचेपि तं अल्लत्ता एकाबळ्ळं होति, सत्तुसङ्गहमेव गच्छति। खरपाकभज्जितानं वीहीनं तण्डुले कोट्टेत्वा देन्ति, तम्पि चुण्णं सत्तुसङ्गहमेव गच्छति। समपाकभज्जितानं पन वीहीनं वा वीहिपलापानं वा तण्डुला भज्जिततण्डुला एव वा न पवारेलि। तेसं पन तण्डुलादीनं चुण्णं पवारेलि। खरपाकभज्जितानं वीहीनं कुण्डकम्पि पवारेलि। समपाकभज्जितानं पन आतपसुक्खानं वा कुण्डकं न पवारेलि। लाजा वा तेहि कतभत्तसत्तुआदीनि वा न पवारेलि। भज्जितपिट्ठं वा यंकिज्जि सुद्धखज्जकं वा न पवारेलि। मच्छमंसपूरितखज्जकं पन सत्तुमोदको वा पवारेलि। मच्छो मंसज्ज पाकटमेव। अयं पन विसेसो – सचेपि यागुं पिवन्तस्स यागुसित्थमत्तानेव द्वे मच्छखण्डानि वा मंसखण्डानि वा एकभाजने वा नानाभाजने वा देन्ति, तानि चे अखादन्तो अज्जं यंकिज्जि पवारणप्पहोनेकं पटिक्खपति, न पवारेलि। ततो एकं खादितं, एकं हत्थे वा पत्ते वा होति, सो चे अज्जं पटिक्खपति, पवारेलि। द्वेपि खादितानि होन्ति, मुखे सासपमत्तम्पि अवसिट्ठं नत्थि, सचेपि अज्जं पटिक्खपति, न पवारेलि।

कप्पियमंसं खादन्तो कप्पियमंसं पटिक्खपति, पवारेलि। कप्पियमंसं खादन्तो अकप्पियमंसं पटिक्खपति, न पवारेलि। कस्मा? अवत्थुताय। यज्जि भिक्खुनो खादितुं वट्ठति, तंयेव पटिक्खपतो पवारणा होति। इदं पन जानन्तो अकप्पियत्ता पटिक्खपति, अजानन्तोपि पटिक्खपितब्बट्टाने ठितमेव पटिक्खपति नाम, तस्मा न पवारेलि। सचे पन अकप्पियमंसं खादन्तो कप्पियमंसं पटिक्खपति, पवारेलि। कस्मा? वत्थुताय। यज्जि तेन पटिक्खत्तं, तं पवारणाय वत्थु। यं पन खादति, तं किज्जापि पटिक्खपितब्बट्टाने ठितं, खादियमानं पन मंसभावं न जहति, तस्मा पवारेलि। अकप्पियमंसं खादन्तो अकप्पियमंसं पटिक्खपति, पुरिमनयेनेव न पवारेलि। कप्पियमंसं वा अकप्पियमंसं वा खादन्तो पज्चन्नं भोजनानं यंकिज्जि कप्पियभोजनं पटिक्खपति, पवारेलि। कुलदूसकवेज्जकम्मउत्तरिमनुस्सधम्मरोचनसादितरूपियादीहि निब्बत्तं बुद्धपटिकुट्ठं अनेसनाय उप्पन्नं अकप्पियभोजनं पटिक्खपति, न पवारेलि। कप्पियभोजनं वा अकप्पियभोजनं वा भुज्जन्तोपि कप्पियभोजनं पटिक्खपति, पवारेलि। अकप्पियभोजनं पटिक्खपति, न पवारेलीति सब्बत्थ वुत्तनयेनेव कारणं वेदितब्बं।

एवं “असन”न्तिआदीसु यज्ज अस्माति, यज्ज भोजनं हत्थपासे ठितेन अभिहटं पटिक्खपन्तो पवारणं आपज्जति, तं जत्वा इदानि यथा आपज्जति, तस्स जाननत्थं अयं विनिच्छयो – “असनं भोजन”न्ति एत्थ ताव येन एकसित्थम्पि अज्झोहटं होति, सो सचे पत्तमुखहत्थानं यत्थ कत्थचि पज्चसु भोजनेसु एकस्मिम्पि सति अज्जं पज्चसु भोजनेसु एकम्पि पटिक्खपति, पवारेलि। कत्थचि भोजनं नत्थि, आमिसगन्धमत्तं पज्जायति, न पवारेलि। मुखे च हत्थे च भोजनं नत्थि, पत्ते अत्थि, तस्मिं पन आसने न भुज्जितुकामो, विहारं पविसित्वा भुज्जितुकामो, अज्जस्स वा दातुकामो, तस्मिं चे अन्तरे भोजनं पटिक्खपति, न पवारेलि। कस्मा? विष्पकतभोजनभावस्स उपच्छिन्नत्ता। योपि अज्जत्र गन्त्वा भुज्जितुकामो मुखे भत्तं गिलित्वा सेसं आदाय गच्छन्तो अन्तरामग्गे अज्जं भोजनं पटिक्खपति, तस्सापि पवारणा न होती”ति महापच्चरियं वुत्तं। यथा च पत्ते; एवं हत्थेपि। मुखेपि वा विज्जमानभोजनं सचे अनज्झोहरितुकामो होति, तस्मिज्ज खणे अज्जं पटिक्खपति, न पवारेलि। एकस्मिज्जि पदे वुत्तलक्खणं सब्बत्थ वेदितब्बं होति। अपिच कुरुन्दियं एस नयो दस्सितोयेव। वुत्तज्जि तत्थ “मुखे भत्तं गिलितं, हत्थे भत्तं विघासादस्स दातुकामो, पत्ते भत्तं भिक्खुस्स दातुकामो, सचे तस्मिं खणे पटिक्खपति, न पवारेली”ति। हत्थपासे ठितोति एत्थ पन सचे भिक्खु निसिन्नो होति, आसनस्स पच्छिमन्ततो पट्टाय, सचे ठितो, पण्हिअन्ततो पट्टाय, सचे निपन्नो, येन पस्सेन निपन्नो, तस्स पारिमन्ततो पट्टाय, दायकस्स निसिन्नस्स वा ठितस्स वा निपन्नस्स वा ठपेत्वा पसारितहत्थं यं आसन्नतरं अङ्गं, तस्स ओरिमन्तेन परिच्छिन्दित्वा अट्ठतेय्यहत्थो “हत्थपासो”ति वेदितब्बो। तस्मिं ठत्वा अभिहटं पटिक्खपन्तस्सेव पवारणा होति, न ततो परं।

अभिहरतीति हत्थपासब्बन्तरे ठितो गहणत्थं उपनामेति। सचे पन अनन्तरनिसिन्नोपि भिक्खु हत्थे वा ऊरूसु वा आधारके वा ठितपत्तं अनभिहरित्वाव “भत्तं गण्हा”ति वदति, तं पटिक्खपतो पवारणा नत्थि। भत्तपच्छिं आनेत्वा पुरतो भूमियं ठपेत्वा “गण्हाही”ति वुत्तेपि एसेव नयो। ईसकं पन उद्धरित्वा वा अपनामेत्वा वा “गण्हा”ति वुत्ते पटिक्खपतो पवारणा होति। थेरासने निसिन्नो थेरो दूरे निसिन्नस्स दहरिभिक्खुस्स पत्तं पेसेत्वा “इतो ओदनं गण्हाही”ति वदति, गण्हित्वा पन गतो तुण्ही तिट्ठति, दहरो “अलं मय्ह”न्ति पटिक्खपति, न पवारेलि। कस्मा? थेरस्स दूरभावतो दूतस्स च अनभिहरणतोति। सचे पन गहेत्वा आगतो भिक्खु “इदं भत्तं गण्हा”ति वदति, तं पटिक्खपतो पवारणा होति।

परिवेसनाय एको एकेन हत्थेन ओदनपच्छिं एकेन कटच्छुं गहेत्वा भिक्खु परिविसति, तत्र चे अज्जो आगन्त्वा “अहं पच्छिं धारेस्सामि, त्वं ओदनं देही”ति वत्वा गहितमत्तकमेव करोति, परिवेसको एव पन तं धारेति, तस्मा सा अभिहटाव होति । ततो दातुकामताय गण्हन्तं पटिक्खिपन्तस्स पवारणा होति । सचे पन परिविसकेन फुट्टमत्ताव होति, इतरोव नं धारेति, ततो दातुकामताय गण्हन्तं पटिक्खिपन्तस्स पवारणा न होति । कटच्छुना उद्धटभत्ते पन होति । कटच्छुअभिहारोयेव हि तस्स अभिहारो । द्विन्नं समभारेपि पटिक्खिपन्तो पवारेतियेवाति महापच्चरियं वुत्तं । अनन्तरस्स भिक्खुनो भत्ते दिव्यमाने इतरो पत्तं हत्थेहि पिदहति, पवारणा नत्थि । कस्मा? अज्जस्स अभिहटे पटिक्खित्तत्ता ।

पटिक्खेपो पज्जायतीति एत्थ वाचाय अभिहटं पटिक्खिपतो पवारणा नत्थि । कायेन अभिहटं पन कायेन वा वाचाय वा पटिक्खिपन्तस्स पवारणा होतीति वेदितब्बो ।

तत्थ कायेन पटिक्खेपो नाम अङ्गुलिं वा हत्थं वा मच्छिकबीजनिं वा चीवरकण्णं वा चालेति, भमुकाय वा आकारं करोति, कुद्धो वा ओलोकेति, वाचाय पटिक्खेपो नाम “अल”न्ति वा, “न गण्हामी”ति वा, “मा आकिरा”ति वा, “अपगच्छा”ति वा वदति; एवं येन केनचि आकारेन कायेन वा वाचाय वा पटिक्खित्ते पवारणा होति ।

एको अभिहटे भत्ते पवारणाय भीतो हत्थ अपनेत्वा पुनपुनं पत्ते ओदनं आकिरन्तं “आकिर आकिर कोट्टेत्वा पूरेही”ति वदति, एत्थ कथन्ति? महासुमत्थेरो ताव “अनाकिरणत्थाय वुत्तत्ता पवारणा होती”ति आह । महापदुमत्थेरो पन “आकिर पूरेही”ति वदन्तस्स नाम ‘कस्सचि पवारणा अत्थी’ति वत्वा ‘न पवारेती’”ति आह । अपरो भत्तं अभिहरन्तं भिक्खुं सल्लक्खेत्वा “किं आवुसो इतोपि किञ्चि गण्हिस्ससि, दम्मि ते किञ्ची”ति आह । तत्रापि “एवं नागमिस्सती”ति वुत्तत्ता ‘पवारणा होती’”ति महासुमत्थेरो आह । महापदुमत्थेरो पन “गण्हिस्ससी”ति वदन्तस्स नाम ‘कस्सचि पवारणा अत्थी’ति वत्वा ‘न पवारेती’”ति आह ।

एको समंसकं रसं अभिहरित्वा “रसं गण्हथा”ति वदति, तं सुत्वा पटिक्खिपतो पवारणा नत्थि । “मच्छरसं मंसरस”न्ति वुत्ते पटिक्खिपतो होति, “इदं गण्हथा”ति वुत्तेपि होतियेव । मंसं विसुं कत्वा “मंसरसं गण्हथा”ति वदति, तत्थ चे सासपमत्तम्मि मंसखण्डं अत्थि, तं पटिक्खिपतो पवारणा होति । सचे पन परिस्सावितो होति, “वट्टती”ति अभयत्थेरो आह ।

मंसरसेन आपुच्छन्तं महाथेरो “मुहुत्तं आगमेही”ति वत्वा “थालकं आवुसो आहरा”ति आह । एत्थ कथन्ति? महासुमत्थेरो ताव “अभिहारकस्स गमनं पठमं उपच्छिन्नं, तस्मा पवारेती”ति आह । महापदुमत्थेरो पन “अयं कुहिं गच्छति, कीदिंसं एतस्स गमनं, गण्हन्तस्सापि नाम पवारणा अत्थी”ति वत्वा “न पवारेती”ति आह । कळीरपनसादीहि मिस्सेत्वा मंसं पचन्ति, तं गहेत्वा “कळीरसूपं गण्हथा, पनसब्बज्जनं गण्हथा”ति वदन्ति, एवम्मि न पवारेति । कस्मा? अपवारणारहस्स नामेन वुत्तत्ता । सचे पन “मच्छसूपं मंससूप”न्ति वा “इमं गण्हथा”ति वा वदन्ति, पवारेति । मंसकरम्बको नाम होति, तं दातुकामोपि “करम्बकं गण्हथा”ति वदति, वट्टति; न पवारेति । “मंसकरम्बक”न्ति वा “इदं”न्ति वा वुत्ते पन पवारेति । एसेव नयो सब्बेसु मच्छमंसमिस्सकेसु ।

यो पन निमन्तने भुज्जमानो मंसं अभिहटं “उद्धिस्स कत”न्ति मज्जमानो पटिक्खिपति, पवारितोव होतीति महापच्चरियं वुत्तं । मिस्सककथा पन कुरुन्दियं सुट्ठु वुत्ता । एवहि तत्थ वुत्तं — पिण्डपातचारिको भिक्खु भत्तमिस्सकं यागुं आहरित्वा “यागुं गण्हथा”ति वदति, न पवारेति । “भत्तं गण्हथा”ति वुत्ते पवारेति । कस्मा? येनापुच्छितो, तस्स अत्थिताय । अयमेत्थ अधिप्पायो — “यागुमिस्सकं गण्हथा”ति वदति, तत्र चे यागु बहुतरा वा होति समसमा वा, न पवारेति । यागु मन्दा, भत्तं बहुतरं, पवारेति । इदञ्च सब्बअट्टकथासु वुत्तत्ता न सक्का पटिक्खिपितुं, कारणं पनेत्थ दुहसं । “भत्तमिस्सकं गण्हथा”ति वदति, भत्तं बहुकं वा समं वा अप्पतरं वा होति, पवारेतियेव । भत्तं वा यागुं वा अनामसित्वा “मिस्सकं गण्हथा”ति वदति, तत्र चे भत्तं बहुतरं वा समकं वा होति, पवारेति । अप्पतरं न पवारेति । इदञ्च करम्बकेन न समानेतब्बं । करम्बको हि मंसमिस्सकोपि होति अमंसमिस्सकोपि, तस्मा “करम्बक”न्ति वुत्ते पवारणा नत्थि । इदं पन भत्तमिस्सकमेव । एत्थ वुत्तनयेनेव पवारणा होति । बहुरसे भत्ते रसं, बहुखीरे खीरं बहुसप्पिम्हि च पायासे सप्पिं गण्हथाति विसुं कत्वा देति, तं पटिक्खिपतो पवारणा नत्थि ।

यो पन गच्छन्तो पवारेति, सो गच्छन्तोव भुज्जितुं लभति । कदमं वा उदकं वा पत्वा ठितेन अतिरित्तं कारेतब्बं । सचे अन्तरा नदी पूरा होति, नदीतीरे गुम्बं अनुपरियायन्तेन भुज्जितब्बं । अथ नावा वा सेतु वा अत्थि, तं अभिरुहित्वापि चङ्कमन्तेनव भुज्जितब्बं, गमनं न उपच्छिन्दितब्बं । याने वा हत्थिअस्सपिट्ठे वा चन्दमण्डले वा सूरियमण्डले वा निसीदित्वा पवारितेन याव मज्झन्हिकं, ताव तेसु गच्छन्तेसुपि निसिन्नेनेव भुज्जितब्बं । यो ठितो पवारेति, ठितेनेव, यो निसिन्नो पवारेति, निसिन्नेनेव भुज्जितब्बं । तं तं इरियापथं कोपेन्तेन अतिरित्तं

कारेतब्बं । यो उक्कुटिको निसीदित्वा पवारैति, तेन उक्कुटिकेनेव भुज्जितब्बं । तस्स पन हेड्डा पलालपीठं वा किञ्चि वा निसीदनकं दातब्बं । पीठके निसीदित्वा पवारितेन आसनं अचालेत्वाव चतस्सो दिसा परिवत्तन्तेन भुज्जितुं लब्धति । मज्जे निसीदित्वा पवारितेन इतो वा एत्तो वा संसरितुं न लब्धति । सचे पन नं सह मज्जेन उक्खिपित्वा अज्जत्र नेन्ति, वट्टति । निपज्जित्वा पवारितेन निपन्नेनेव भुज्जितब्बं । परिवत्तन्तेन येन पस्सेन निपन्नो, तस्स ठानं नातिक्कमेतब्बं ।

अनतिरिक्तन्ति न अतिरिक्तं; न अधिकन्ति अत्थो । तं पन यस्मा कप्पियकतादीहि सत्तहि विनयकम्माकारेहि अकतं वा गिलानस्स अनधिकं वा होति, तस्मा पदभाजने “अकप्पियकत”न्तिआदि वुत्तं । तत्थ **अकप्पियकतन्ति** यं तत्थ फलं वा कन्दमूलादि वा पञ्चहि समणकप्पेहि कप्पियं अकतं; यच्च अकप्पियमंसं वा अकप्पियभोजनं वा, एतं अकप्पियं नाम । तं अकप्पियं “अलमेतं सब्ब”न्ति एवं अतिरिक्तं कतम्पि अकप्पियकतन्ति वेदितब्बं । **अप्पटिग्गहितकतन्ति** भिक्खुना अप्पटिग्गहितंयेव पुरिमनयेनेव अतिरिक्तं कतं । **अनुच्चारितकतन्ति** कप्पियं कारापेतुं आगतेन भिक्खुना ईसकम्पि अनुक्खित्तं वा अनपनामितं वा कतं । **अहत्थपासे कतन्ति** कप्पियं कारापेतुं आगतस्स हत्थपासतो बहि ठितेन कतं । **अभुत्ताविना कतन्ति** यो “अलमेतं सब्ब”न्ति अतिरिक्तं करोति, तेन पवारणप्पहोनकं भोजनं अभुत्तेन कतं । **भुत्ताविना पवारितेन आसना वुट्टितेन कतन्ति** इदं उत्तानमेव । **अलमेतं सब्बन्ति अवुत्तन्ति** वचीभेदं कत्वा एवं अवुत्तं होति । इति इमेहि सत्तहि विनयकम्माकारेहि यं अतिरिक्तं कप्पियं अकतं, यच्च न गिलानातिरिक्तं, तदुभयम्पि अनतिरिक्तन्ति वेदितब्बं ।

अतिरिक्तं पन तस्सेव पटिपक्खनयेन वेदितब्बं । अपिचेत्थ **भुत्ताविना कतं** होतीति अनन्तरे निसिन्नस्स सभागस्स भिक्खुनो पत्ततो एकम्पि सित्थं वा मंसहीरं वा खादित्वा कतम्पि भुत्ताविनाव कतं होतीति वेदितब्बं । **आसना अवुट्टितेनाति** एत्थ पन असम्मोहत्थं अयं विनिच्छयो — द्वे भिक्खू पातोव भुज्जमाना पवारिता होन्ति — एकेन तत्थेव निसीदितब्बं, इतरेन निच्चभत्तं वा सलाकभत्तं वा आनेत्वा उपट्ठं तस्स भिक्खुनो पत्ते आकिरित्वा हत्थं धोवित्वा सेसं तेन भिक्खुना कप्पियं कारापेत्वा भुज्जितब्बं । कस्मा? यज्झि तस्स हत्थे लग्गं, तं अकप्पियं होति । सचे पन पठमं निसिन्नो भिक्खु सयमेव तस्स पत्ततो हत्थेन गणहाति, हत्थधोवनकिच्चं नत्थि । सचे पन एवं कप्पियं कारापेत्वा भुज्जन्तस्स पुन किञ्चि ब्यज्जनं वा खादनीयं वा पत्ते आकिरन्ति, येन पठमं कप्पियं कतं, सो पुन कातुं न लभति । येन अकतं, तेन कातब्बं । यच्च अकतं, तं कातब्बं । “**येन अकत**”न्ति अज्जेन भिक्खुना येन पठमं न कतं, तेन कातब्बं । “**यच्च अकत**”न्ति येन पठमं कप्पियं कतं, तेनापि यं अकतं तं कातब्बं । पठमभाजने पन कातुं न लब्धति । तत्थ हि करियमानं पठमं कतेन सद्धिं कतं होति, तस्मा अज्जस्मिं भाजने कातुं वट्टतीति अधिप्पायो । एवं कतं पन तेन भिक्खुना पठमं कतेन सद्धिं भुज्जितुं वट्टति ।

कप्पियं करोन्तेन च न केवलं पत्तेयेव, कुण्डेपि पच्छियम्पि यत्थ कत्थचि पुरतो ठपेत्वा ओनामितभाजने कातब्बं । तं सचेपि भिक्खुसतं पवारितं होति, सब्बेसं भुज्जितुं वट्टति, अप्पवारितानम्पि वट्टति । येन पन कप्पियं कतं, तस्स न वट्टति । सचेपि पवारित्वा पिण्डाय पविट्ठं भिक्खुं पत्तं गहेत्वा अवस्सं भुज्जनके मङ्गलनिमन्तने निसीदापेन्ति, अतिरिक्तं कारेत्वाव भुज्जितब्बं । सचे तत्थ अज्जो भिक्खु नत्थि, आसनसालं वा विहारं वा पत्तं पेसेत्वा कारेतब्बं । कप्पियं करोन्तेन पन अनुपसम्पन्नस्स हत्थे ठितं न कातब्बं । सचे आसनसालायं अब्यत्तो भिक्खु होति, सयं गन्त्वा कप्पियं कारापेत्वा आनेत्वा भुज्जितब्बं ।

गिलानातिरिक्तन्ति एत्थ न केवलं यं गिलानस्स भुत्तावसेसं होति, तं गिलानातिरिक्तं; अथ खो यंकिञ्चि गिलानं उद्धिस्स अज्ज वा स्वे वा यदा वा इच्छति, तदा खादिस्सतीति आहटं, तं सब्बं “गिलानातिरिक्त”न्ति वेदितब्बं । यं यामकालिकादीसु अज्झोहारे अज्झोहारे दुक्कटं, तं असंसद्वसेन वुत्तं । सचे पन आमिससंसद्वानि होन्ति, आहारत्थायपि अनाहारत्थायपि पटिग्गहेत्वा अज्झोहरन्तस्स पाचित्तियमेव ।

२४१. सति पच्चयेति यामकालिकं पिपासाय सति पिपासच्छेदनत्थं, सत्ताहकालिकं यावजीविकञ्च तेन तेन उपसमेतब्बके आबाधे सति तस्स उपसमनत्थं परिभुज्जतो अनापत्ति । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

कथिनसमुद्धानं — कायवाचतो कायवाचाचित्ततो च समुद्वाति, किरियाकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

पठमपवारणसिक्खापदं पञ्चमं ।

६. दुतियपवारणसिक्खापदवण्णना

२४२. छट्टसिक्खापदे — अनाचारं आचरतीति पण्णत्तिवीतिक्कमं करोति । उपनन्धीति उपनाहं जनेन्तो तस्मिं पुग्गले अत्तनो कोधं बन्धि; पुनप्पुनं आघातं जनेसीति अत्थो । उपनद्धो भिक्खूति सो जनितउपनाहो भिक्खु ।

२४३. अभिहट्ठं पवारेय्याति अभिहरित्वा “हन्द भिक्खु खाद वा भुज्ज वा”ति एवं पवारेय्य । पदभाजने पन “हन्द भिक्खू”तिआदिं अनुद्धरित्वा साधारणमेव अभिहट्ठं पवारणाय अत्थं दस्सेतुं “यावतकं इच्छसि तावतकं गणहाही”ति वुत्तं । जानन्ति पवारितभावं जानन्तो । तं पनस्स जाननं यस्मा तीहाकारेहि होति, तस्मा “जानाति नाम सामं वा जानाती”तिआदिना नयेन पदभाजनं वुत्तं । आसादनापेक्खोति आसादनं चोदनं मङ्कुकरणभावं अपेक्खमानो ।

पटिग्गणहाति आपत्ति दुक्कटस्साति यस्स अभिहटं तस्मिं पटिग्गणहन्ते अभिहारकस्स भिक्खुनो दुक्कटं । इतरस्स पन सब्बो आपत्तिभेदो पठमसिक्खापदे वुत्तो, इमस्मिं पन सिक्खापदे सब्बा आपत्तियो अभिहारकस्सेव वेदितब्बा । सेसं पठमसिक्खापदे वुत्तनयत्ता पाकटमेव ।

तिसमुद्धानं — कायचित्ततो वाचाचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्धानि, किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

दुतियपवारणसिक्खापदं छट्ठं ।

७. विकालभोजनसिक्खापदवण्णना

२४७. सत्तमसिक्खापदे — गिरग्गसमज्जोति गिरिम्हि अग्गसमज्जो, गिरिस्स वा अग्गदेसे समज्जो । सो किर सत्तमे दिवसे भविस्सतीति नगरे घोसना करियति, नगरस्स बहिद्धा समे भूमिभागे पब्बतच्छायाय महाजनकायो सन्निपतति, अनेकप्पकारानि नटनाटकानि पवत्तन्ति, तेसं दस्सनत्थं मज्जातिमज्जे बन्धन्ति । सत्तरसवगिया अपज्जते सिक्खापदे दहराव उपसम्पन्ना, ते “नाटकानि आवुसो पस्सिस्सामा”ति तत्थ अगमंसु । अथ नेसं जातका “अम्हाकं अय्या आगता”ति तुट्ठचित्ता न्हापेत्वा विलिम्पेत्वा भोजेत्वा अज्जम्पि पूवखादनीयादिं हत्थे अदंसु । ते सन्धाय वुत्तं — “मनुस्सा सत्तरसवगिये भिक्खू पस्सित्वा”तिआदि ।

२४८-९. विकालेति विगतते काले । कालोति भिक्खूनं भोजनकालो अधिप्पेतो, सो च सब्बन्तिमेन परिच्छेदेन मज्झन्धिको, तस्मिं वीतिवत्तेति अधिप्पायो । तेनेवस्स पदभाजने “विकालो नाम मज्झन्धिके वीतिवत्ते याव अरुणुग्गमना”ति वुत्तं, ठितमज्झन्धिकोपि कालसङ्गहं गच्छति । ततो पट्टाय पन खादितुं वा भुज्जितुं वा न सक्का, सहसा पिवितुं सक्का भवेय्य, कुक्कुच्चकेन पन न कत्तब्बं । कालपरिच्छेदजाननत्थञ्च कालत्थम्भो योजेतब्बो, कालन्तरेव भत्तकिच्चं कातब्बं ।

अवसेसं खादनीयं नामाति एत्थं यं ताव सक्खलिमोदकादिपुब्बण्णापरणमयं, तत्थ वत्तब्बमेव नत्थि । यम्पि वनमूलादिप्पभेदं आमिसगतिकं होति, सेय्यथिदं — मूलखादनीयं कन्दखादनीयं मूलाखादनीयं मत्थकखादनीयं खन्धखादनीयं तचखादनीयं पत्तखादनीयं पुप्फखादनीयं फलखादनीयं अट्ठिखादनीयं पिट्ठिखादनीयं नित्यासखादनीयन्ति, इदम्पि खादनीयसङ्ख्यमेव गच्छति ।

तत्थ पन आमिसगतिकसल्लक्खणत्थं इदं मुखमत्तनिदस्सनं — मूलखादनीये ताव मूलकमूलं खारकमूलं चच्चुमूलं तम्बकमूलं तण्डुलेय्यकमूलं वत्थुलेय्यकमूलं वज्जकलिमूलं जज्झरीमूलन्ति एवमादीनि सूपेय्यपण्णमूलानि आमिसगतिकानि । एत्थं च वज्जकलिमूले जरट्ठं छिन्दित्वा छट्ठन्ति, तं यावजीविकं होति । अज्जम्पि एवरूपं एतेनेव नयेन वेदितब्बं । मूलकखारकजज्झरीमूलानं पन जरट्ठानिपि आमिसगतिकानेवाति वुत्तं । यानि पन पाळियं —

“अनुजानामि, भिक्खवे, मूलानि भेसज्जानि हलिदिं सिङ्गिवेरं वचं वचत्तं अतिविसं कटुकरोहिणिं उसीरं भद्दमुत्तकं, यानि वा पनज्जानिपि अत्थि मूलानि भेसज्जानि नेव खादनीये खादनीयत्थं फरन्ति, न भोजनीये भोजनीयत्थं फरन्ती”ति (महाव० २६३) —

वुत्तानि, तानि यावजीविकानि । तेसं चूळपञ्चमूलं महापञ्चमूलन्तिआदिना नयेन गणियमानानं गणनाय अन्तो नत्थि । खादनीयत्थं भोजनीयत्थञ्च फरणाभावोयेव पन तेसं लक्खणं । तस्मा यंकिज्जि मूलं तेसु तेसु जनपदेसु पकतिआहारवसेन मनुस्सानं खादनीयत्थं

भोजनीयत्थञ्च फरति, तं यावकालिकं; इतरं यावजीविकन्ति वेदितब्बं । तेसु बहुं वत्तापि हि इमस्मिंयेव लक्खणे ठातब्बं । नामसञ्जासु पन वुच्चमानासु तं तं नामं अजानन्तानं सम्मोहोयेव होति, तस्मा नामसञ्जाय आदरं अक्त्वा लक्खणमेव दस्सितं ।

यथा च मूले; एवं कन्दादीसुपि यं लक्खणं दस्सितं, तस्सेव वसेन विनिच्छयो वेदितब्बो । यञ्च तं पाळियं हलिद्वादि अट्ठविधं वुत्तं, तस्स खन्धतचपुप्फफलम्पि सब्बं यावजीविकन्ति वुत्तं ।

कन्दाखादनीये दुविधो कन्दो — दीघो च रस्सो च भिसकिंसुककन्दादि वट्ठो उप्पलकसेरुककन्दादि, यं “गण्ठी”तिपि वदन्ति । तत्थ सब्बेसं कन्दानं जिण्णजरट्ठानञ्च छल्लि च सुखुममूलानि च यावजीविकानि । तरुणो पन सुखखादनीयो, सालकल्याणीपोतककन्दो किंसुकपोतककन्दो अम्बाटककन्दो केतककन्दो मालुवकन्दो भिससङ्घातो पदुमपुण्डरीककन्दो पिण्डालुमसालुआदयो च खीरवल्लिकन्दो आलुवकन्दो सिग्गुकन्दो तालकन्दो नीलुप्पलरत्तुप्पलकुमुदसोगन्धिकानं कन्दा कदलिकन्दो वेळुकन्दो कसेरुककन्दोति एवमादयो तेसु तेसु जनपदेसु पकतिआहारवसेन मनुस्सानं खादनीयत्थञ्च भोजनीयत्थञ्च फरणककन्दा यावकालिका ।

खीरवल्लिकन्दो अधोतो यावजीविको, धोतो यावकालिको । खीरकाकोलीजीविकउसभकलसुणादिकन्दा पन यावजीविका । ते पाळियं — “यानि वा पनञ्जानिपि अत्थि मूलानि भेसज्जानी”ति एवं मूलभेसज्जसङ्गहेनेव सङ्गहिता ।

मूळालखादनीये पन पदुममूळालं पुण्डरीकमुळालसदिसमेव । एकमूलं कन्दुलमूलन्ति एवमादि तेसु तेसु जनपदेसु पकतिआहारवसेन मनुस्सानं खादनीयत्थञ्च भोजनीयत्थञ्च फरणकमुळालं यावकालिकं । हलिदिसिङ्गिवेरमकचिचतुरस्सवल्लिकेतकतालहिन्तालकुन्तालनाळिकेरपूगरुक्खादिमुळालं पन यावजीविकं, तं सब्बम्पि पाळियं — “यानि वा पनञ्जानिपि अत्थि मूलानि भेसज्जानी”ति (महाव० २६३) एवं मूलभेसज्जसङ्गहेनेव सङ्गहितं ।

मत्थकखादनीये तालहिन्तालकुन्तालकेतकनाळिकेरपूगरुक्खज्जूरीवेत्तएरककदलीनं कळीरसङ्घाता मत्थका वेणुकळीरो नळकळीरो उच्छुकळीरो मूलककळीरो सासपकळीरो सतावरिकळीरो सत्तन्नं धञ्जानं कळीराति एवमादि तेसु तेसु जनपदेसु पकतिआहारवसेन मनुस्सानं खादनीयत्थं भोजनीयत्थञ्च फरणको रुक्खवल्लिआदीनं मत्थको यावकालिको । हलिदिसिङ्गिवेरवचमकचिलसुणानं कळीरा तालहिन्तालकुन्तालनाळिकेरकळीरानञ्च छिन्दित्वा पातितो जरट्ठबुन्दो यावजीविको ।

खन्धखादनीये अन्तोपथवीगतो सालकल्याणीखन्धो उच्छुखन्धो नीलुप्पलरत्तुप्पलकुमुदसोगन्धिकानं खन्धकाति एवमादि तेसु तेसु जनपदेसु पकतिआहारवसेन मनुस्सानं खादनीयत्थं भोजनीयत्थञ्च फरणको खन्धो यावकालिको । उप्पलजातीनं पण्णदण्डको पदुमजातीनं सब्बोपि दण्डको कारविन्दकदण्डादयो च अवसेससब्बखन्धा यावजीविका ।

तत्थखादनीये उच्छुतचोव एको यावकालिको, सोपि सरसो । सेसो सब्बो यावजीविको । तेसं पन मत्थकखन्धतचानं तिण्णं पाळियं कसावभेसज्जेन सङ्गहो वेदितब्बो । वुत्तज्हेतं —

“अनुजानामि, भिक्खवे, कसावानि भेसज्जानि निम्बकसावं, कुटजकसावं, पटोलकसावं, फग्गवकसावं नत्तमालकसावं, यानि वा पनञ्जानिपि अत्थि कसावानि भेसज्जानि नेव खादनीये खादनीयत्थं फरन्ति, न भोजनीये भोजनीयत्थं फरन्ती”ति (महाव० २६३) ।

एत्थ हि एतेसम्पि सङ्गहो सिज्जाति । वुत्तकसावानि च सब्बानि कप्पियानीति वेदितब्बानि ।

पत्तखादनीये मूलकं खारको चच्चु तम्बको तण्डुलेय्यको पपुन्नागो वत्थुलेय्यको वजकलि जज्झरी सेल्लु सिग्गु कासमद्दको उम्मा चीनमुग्गो मासो राजमासो ठपेत्वा महानिप्पावं अवसेसनिप्पावो अग्गिमन्थो सुनिसन्नको सेतवरणो नाळिका भूमियं जातलोणीति एतेसं पत्तानि अञ्जानि च एवरूपानि तेसु तेसु जनपदेसु पकतिआहारवसेन मनुस्सानं खादनीयत्थं भोजनीयत्थञ्च फरणकानि पत्तानि एकंसेन यावकालिकानि । या पनञ्जा महानखपिड्ढिमत्ता पण्णलोणि रुक्खे च गच्छे च आरोहति, तस्सा पत्तं यावजीविकं । ब्रह्मीपत्तञ्च यावकालिकन्ति दीपवासिनो वदन्ति । अम्बपल्लवं यावकालिकं, असोकपल्लवं पन यावजीविकं ।

यानि वा पनञ्जानि पाळियं —

“अनुजानामि, भिक्खवे, पण्णानि भेसज्जानि निम्बपण्णं कुटजपण्णं पटोलपण्णं सुलसिपण्णं कप्पासकपण्णं यानि वा पनज्जानिपि अत्थि पण्णानि भेसज्जानि नेव खादनीये खादनीयत्थं फरन्ति न भोजनीये भोजनीयत्थं फरन्ती”ति (महाव० २६३) —

वुत्तानि, तानि यावजीविकानि । न केवलञ्च पण्णानियेव तेसं पुप्फफलादीनिपि यावजीविकानि । पण्णानं फग्गवपण्णं अज्जुकपण्णं फणिज्जकपण्णं पटोलपण्णं तम्बूलपण्णं पदुमिनिपण्णन्ति एवं गणनवसेन अन्तो नत्थि ।

पुप्फखादनीये मूलकपुप्फं खारकपुप्फं चच्चुपुप्फं तम्बकपुप्फं वजकलिपुप्फं जज्झरीपुप्फं चूळनिप्फावपुप्फं महानिप्फावपुप्फं कसेरुकपुप्फं नाळिकेरतालकेतकानं तरुणपुप्फानि सेतवरणपुप्फं सिग्गुपुप्फं उप्पलपदुमजातिकानं पुप्फानि कण्णिकमत्तं अगन्धिकपुप्फं कळीरपुप्फं जीवन्तीपुप्फन्ति एवमादि तेसु तेसु जनपदेसु पकतिआहारवसेन मनुस्सानं खादनीयत्थं भोजनीयत्थञ्च फरणकपुप्फं यावकालिकं । असोकबकुलकुल्यकपुप्फागचम्पकजातिकणवीरकणिकारकुन्दनवमालिकमल्लिकादीनं पन पुप्फं यावजीविकं तस्स गणनाय अन्तो नत्थि । पाळियं पनस्स कसावभेसज्जेनेव सङ्गहो वेदितब्बो ।

फलखादनीये

पनसलबुजतालनाळिकेरअम्बजम्बूअम्बाटकतिन्तिणिकमातुलुङ्गकपित्थलाबुकुम्भण्डपुस्सफलतिम्बरूसकतिपुसवातिङ्गणचोचमोचमधुकादीनं फलानि यानि लोके तेसु तेसु जनपदेसु पकतिआहारवसेन मनुस्सानं खादनीयत्थं भोजनीयत्थञ्च फरन्ति, सब्बानि तानि यावकालिकानि । नामगणनवसेन नेसं न सक्का परियन्तं दस्सेतुं । यानि पन पाळियं —

“अनुजानामि, भिक्खवे, फलानि भेसज्जानि — बिलङ्गं, पिप्पलं, मरिचं, हरीतकं, विभीतकं, आमलकं, गोडुफलं, यानि वा पनज्जानिपि अत्थि फलानि भेसज्जानि नेव खादनीये खादनीयत्थं फरन्ति न भोजनीये भोजनीयत्थं फरन्ती”ति (महाव० २६३) —

वुत्तानि, तानि यावजीविकानि । तेसम्पि अपरिपक्वानि अच्छिव बिम्बवरणकेतककास्मरीआदीनं फलानि जातिफलं कटुकफलं एळा तक्कोलन्ति एवं नामवसेन न सक्का परियन्तं दस्सेतुं ।

अट्ठिखादनीये लबुजट्ठि पनसट्ठि अम्बाटकट्ठि सालट्ठि खज्जरीकेतकतिम्बरूसकानं तरुणफलट्ठि तित्तिणिकट्ठि बिम्बफलट्ठि उप्पल पदुमजातीनं पोखरट्ठीति एवमादीनि तेसु तेसु जनपदेसु मनुस्सानं पकतिआहारवसेन खादनीयत्थं भोजनीयत्थञ्च फरणकानि अट्ठीनि यावकालिकानि । मधुकट्ठि पुन्नागट्ठि हरीतकादीनं अट्ठीनि सिद्धत्थकट्ठि राजिकट्ठीति एवमादीनि अट्ठीनि यावजीविकानि । तेसं पाळियं फलभेसज्जेनेव सङ्गहो वेदितब्बो ।

पिट्ठुखादनीये सत्तन्नं ताव धज्जानं धज्जानुलोमानं अपरण्णानञ्च पिट्ठं पनसपिट्ठं लबुजपिट्ठं अम्बाटकपिट्ठं सालपिट्ठं धोतकतालपिट्ठञ्च खीरवल्लिपिट्ठञ्चाति एवमादीनि तेसु तेसु जनपदेसु पकतिआहारवसेन मनुस्सानं खादनीयत्थं भोजनीयत्थञ्च फरणकानि पिट्ठानि यावकालिकानि । अधोतकं तालपिट्ठं खीरवल्लिपिट्ठं अस्सगन्धादिपिट्ठानि च यावजीविकानि । तेसं पाळियं कसावेहि च मूलफलेहि च सङ्गहो वेदितब्बो ।

निय्यासखादनीये एको उच्छुनिय्यासोव सत्ताहकालिको । सेसा “अनुजानामि, भिक्खवे, जतूनि भेसज्जानि — हिङ्गुं हिङ्गुजतुं हिङ्गुसिपाटिकं तकं तकपत्तिं तकपण्णिं सज्जुलसं यानि वा पनज्जानिपि अत्थि जतूनि भेसज्जानी”ति (महाव० २६३) एवं पाळियं वुत्तनिय्यासा यावजीविका । तत्थ येवापनकवसेन सङ्गहितानं अम्बनिय्यासो कणिकारनिय्यासोति एवं नामवसेन न सक्का परियन्तं दस्सेतुं । एवं इमेसु मूलखादनीयादीसु यंकिञ्चि यावकालिकं, सब्बम्पि इमस्मिं अत्थे “अवसेसं खादनीयं नामा”ति सङ्गहितं ।

भोजनीयं नाम पञ्च भोजनानीतिआदिमिहं यं वत्तब्बं तं वुत्तमेव । **खादिस्सामि भुज्जिस्सामीति, पटिग्गहातीति** यो भिक्खु विकाले एतं खादनीयं भोजनीयञ्च पटिग्गहाति, तस्स पटिग्गहणे ताव आपत्ति दुक्कटस्स । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

एळकलोमसमुद्धानं — कायतो च कायचित्ततो च समुद्धानि, किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

विकालभोजनसिक्खापदं सत्तमं ।

८. सन्निधिकारकसिक्खापदवण्णना

२५२. अट्टमसिक्खापदे — बेलट्टसीसो नाम जटिलसहस्सबन्तरो महाथेरो । अरञ्जे विहरतीति जेतवनस्स अविदूरे पधानधरे एकस्मिं आवासे वसति । सुक्खकुरन्ति असूपव्यञ्जनं ओदनं । सो किर अन्तोगामे भुञ्जित्वा पच्छा पिण्डाय चरित्वा तादिसं ओदनं आहरति, तच्च खो अपिच्छताय, न पच्चयगिद्धताय । थेरो किर सत्ताहं निरोधसमापत्तिया वीतिनामेत्वा समापत्तितो वुट्ठाय तं पिण्डपातं उदकेन तेमेत्वा भुञ्जति, ततो पुन सत्ताहं समापत्तिया निसीदति । एवं द्वेपि तीणिपि चत्तारिपि सत्ताहानि वीतिनामेत्वा गामं पिण्डाय पविसति । तेन वुत्तं — “चिरेन गामं पिण्डाय पविसती”ति ।

२५३. कारो करणं किरियाति अत्थतो एकं, सन्निधिकारो अस्साति सन्निधिकारं; सन्निधिकारमेव सन्निधिकारकं । पटिग्गहेत्वा एकरत्तं वीतिनामितस्सेतं अधिवचनं । तेनेवस्स पदभाजने वुत्तं — “सन्निधिकारकं नाम अज्ज पटिग्गहितं अपरज्जू”ति ।

पटिग्गण्हाति आपत्ति दुक्कटस्साति एवं सन्निधिकतं यंकिञ्च यावकालिकं वा यामकालिकं वा अज्झोहरितुकामताय गण्हन्तस्स पटिग्गहणे ताव आपत्ति दुक्कटस्स । अज्झोहरतो पन एकमेकस्मिं अज्झोहारे पाचित्तियं । सचेपि पत्तो दुद्धोतो होति, यं अङ्गुलिया घंसन्तस्स लेखा पज्जायति, गण्ठकपत्तस्स वा गण्ठकन्तरे स्नेहो पविट्ठो होति, सो उण्हे ओतापेन्तस्स पग्घरति, उण्हयागुया वा गहिताय सन्दिस्सति, तादिसे पत्तेपि पुनदिवसे भुञ्जन्तस्स पाचित्तियं । तस्मा पत्तं धोवित्वा पुन तत्थ अच्छोदकं वा आसिञ्चित्वा अङ्गुलिया वा घंसित्वा निस्नेहभावो जानितब्बो । सचे हि उदके वा स्नेहभावो पत्ते वा अङ्गुलिलेखा पज्जायति, दुद्धोतो होति । तेलवण्णपत्ते पन अङ्गुलिलेखा पज्जायति, सा अब्बोहारिका । यं भिक्खू निरपेक्खा सामणेरां परिच्चजन्ति, तच्चे सामणेरा निदहित्वा देन्ति, सब्बं वट्ठति । सयं पटिग्गहेत्वा अपरिच्चतमेव हि दुतियदिवसे न वट्ठति । ततो हि एकसित्थम्पि अज्झोहरतो पाचित्तियमेव ।

अकप्पियमंसेसु मनुस्समंसे थुल्लच्चयेन सद्धिं पाचित्तियं, अवसेसेसु दुक्कटेन सद्धिं । यामकालिकं सति पच्चये अज्झोहरतो पाचित्तियं । आहारत्थाय अज्झोहरतो दुक्कटेन सद्धिं पाचित्तियं । सचे पवारितो हुत्वा अनतिरिक्तकतं अज्झोहरति, पकतिआमिसे द्वे पाचित्तियानि, मनुस्समंसे थुल्लच्चयेन सद्धिं द्वे, सेसअकप्पियमंसे दुक्कटेन सद्धिं, यामकालिकं सति पच्चये सामिसेन मुखेन अज्झोहरतो द्वे, निरामिसेन एकमेव । आहारत्थाय अज्झोहरतो विकप्पद्वयेपि दुक्कटं वट्ठति । सचे विकाले अज्झोहरति, पकतिभोजने सन्निधिपच्चया च विकालभोजनपच्चया च द्वे पाचित्तियानि, अकप्पियमंसेसु थुल्लच्चयञ्च दुक्कटञ्च वट्ठति । यामकालिकेसु विकालपच्चया अनापत्ति, अनतिरिक्तपच्चया पन विकाले सब्बविकप्पेसु अनापत्ति ।

२५५. सत्ताहकालिकं यावजीविकं आहारत्थायाति आहारत्थाय पटिग्गण्हतो पटिग्गणपच्चया ताव दुक्कटं, अज्झोहरतो पन सचे निरामिसं होति, अज्झोहारे अज्झोहारे दुक्कटं । अथ आमिससंसदुं पटिग्गहेत्वा ठपितं होति, यथावत्थुकं पाचित्तियमेव ।

२५६. अनापत्ति यावकालिकन्तिआदिमिह विकालभोजनसिक्खापदे निद्विट्ठं खादनीयभोजनीयं याव मज्झन्तिकसङ्घातो कालो, ताव भुञ्जितब्बतो यावकालिकं । सद्धिं अनुलोमपानेहि अट्ठविधं पानं याव रत्तिया पच्छिमयामसङ्घातो यामो, ताव परिभुञ्जितब्बतो यामो कालो अस्साति यामकालिकं । सप्पिआदि पच्चविधं भेसज्जं सत्ताहं निधेतब्बतो सत्ताहो कालो अस्साति सत्ताहकालिकं । ठपेत्वा उदकं अवसेसं सब्बम्पि यावजीवं परिहरित्वा सति पच्चये परिभुञ्जितब्बतो यावजीवकन्ति वुच्चति ।

तत्थ अरुणोदयेव पटिग्गहितं यावकालिकं सतक्खत्तुम्पि निदहित्वा यावकालो नातिक्कमति ताव, यामकालिकं एकं अहोरत्तं, सत्ताहकालिकं सत्तरत्तं, इतरं सति पच्चये, यावजीवम्पि परिभुञ्जन्तस्स अनापत्ति । सेसमेत्थ उत्तानमेव । अट्ठकथासु पन इमस्मिं ठाने पानकथा कप्पियानुलोमकथा “कप्पति नु खो यावकालिकेन यामकालिक”न्तिआदिकथा च कप्पियभूमिकथा च वित्थारिता, तं मयं आगतट्ठानेयेव कथयिस्साम ।

एळकलोमसमुद्धानं — कायतो च कायचित्ततो च समुद्धानि, किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

सन्निधिकारकसिक्खापदं अट्टमं ।

९. पणीतभोजनसिक्खापदवण्णना

२५७. नवमसिक्खापदे — पणीतभोजनानीति उत्तमभोजनानि । कस्स सम्पन्नं न मनापन्ति सम्पत्तियुतं कस्स न पियं । सादुन्ति सुरसं ।

२५९. यो पन भिक्खु एवरूपानि पणीतभोजनानि अगिलानो अत्तनो अत्थाय विज्जापेत्वा भुज्जेय्याति एत्थ सुद्धानि सप्पिआदीनि विज्जापेत्वा भुज्जन्तो पाचित्तियं नापज्जति, सेखियेसु सूपोदनविज्जत्तिदुक्कटं आपज्जति, ओदनसंसद्धानि पन विज्जापेत्वा भुज्जन्तो पाचित्तियं आपज्जतीति वेदितब्बो, अयं किरेत्य अधिप्पायो । तेनेव च “पणीतानी”ति अवत्वा “पणीतभोजनानी”ति सुत्ते वुत्तं । “पणीतानी”ति हि वुत्ते सप्पिआदीनयेव गहणं होति, “पणीतभोजनानी”ति वुत्ते पन पणीतसंसद्धानि सत्तधज्जनिब्बत्तानि भोजनानि पणीतभोजनानीति अयमत्थो पज्जायति ।

इदानीं विज्जापेति पयोगे दुक्कटन्तिआदीसु अयं विनिच्छयो — “सप्पिना भत्तं देहि, सप्पिं आकिरित्वा देहि, सप्पिमिस्सकं कत्वा देहि, सहसप्पिना देहि, सप्पिञ्च भत्तञ्च देही”ति विज्जापेत्तस्स विज्जत्तिया दुक्कटं, पटिग्गहणे दुक्कटं, अज्झोहारे पाचित्तियं । “सप्पिभत्तं देही”ति वुत्ते पन यस्मा सालिभत्तं विय सप्पिभत्तं नाम नत्थि; तस्मा सूपोदनविज्जत्तिदुक्कटमेव वेदितब्बं ।

सचे पन “सप्पिना भत्तं देही”ति वुत्ते भत्तं दत्त्वा “सप्पिं कत्वा भुज्जा”ति नवनीतं वा खीरं वा दधिं वा देति, मूलं वा पन देति, “इमिना सप्पिं गहेत्वा भुज्जा”ति यथावत्थुकमेव । “गोसप्पिना भत्तं देही”ति वुत्ते पन गोसप्पिना वा देतु, गोसप्पिम्हि असति, पुरिमनयेनेव गोसप्पिना वा गावियेव वा देतु “इतो सप्पिना भुज्जा”ति यथावत्थुकमेव । सचे पन गोसप्पिना याचितो अजिया सप्पिआदीहि देति, विसङ्केतं । एवञ्च सति अज्जं याचितेन अज्जं दिन्नं नाम होति, तस्मा अनापत्ति । एस नयो अजिया सप्पिना देहीति आदीसुपि ।

“अकप्पियसप्पिना देही”ति वुत्ते अकप्पियसप्पिना देति, विसङ्केतमेव । “अकप्पियसप्पिनाति वुत्ते अकप्पियसप्पिना देति, पटिग्गहणेपि परिभोगेपि दुक्कटमेव । अकप्पियसप्पिम्हि असति पुरिमनयेनेव अकप्पियनवनीतादीनि देति “सप्पिं कत्वा भुज्जा”ति अकप्पियसप्पिनाव दिन्नं होति । “अकप्पियसप्पिना”ति वुत्ते अकप्पियेन देति, विसङ्केतं । “सप्पिना”ति वुत्ते सेसेसु नवनीतादीसु अज्जतरेन देति, विसङ्केतमेव । एस नयो नवनीतेन देहीतिआदीसुपि । येन येन हि विज्जत्ति होति, तस्मिं वा तस्स मूले वा लद्धे, तं तं लद्धमेव होति ।

सचे पन अज्जं पाळिया आगतं वा अनागतं वा देन्ति, विसङ्केतं । पाळियं आगतनवनीतादीनि ठपेत्वा अज्जेहि नवनीतादीहि विज्जापेत्तस्स दुक्कटं । यथा च “सप्पिभत्तं देही”ति वुत्ते सालिभत्तस्स विय सप्पिभत्तस्स अभावा सूपोदनविज्जत्तिदुक्कटमेव होतीति वुत्तं । एवं नवनीतभत्तं देहीतिआदीसुपि । पटिपाटिया एकमेकं वित्थारेत्वा वुच्चमानेपि हि अयमेवत्थो वत्तब्बो सिया, सो च सङ्खेपेनपि सक्का जातुं, किं तत्थ वित्थारेन? तेन वुत्तं — “एस नयो नवनीतेन देहीतिआदीसुपी”ति ।

सचे पन सब्बेहिपि सप्पिआदीहि एकद्धाने वा नानाद्धाने वा विज्जापेत्वा पटिलद्धं एकभाजने आकिरित्वा एकरसं कत्वा ततो कुसग्गेनापि जिह्मगे बिन्दुं ठपेत्वा अज्झोहरति, नव पाचित्तियानि आपज्जति । वुत्तम्मि चेतं परिवारे —

“कायिकानि न वाचसिकानि,
सब्बानि नानावत्थुकानि ।
अपुब्बं अचरिमं आपज्जेय्य एकतो,
पज्जामेसा कुसलेहि चिन्तिता”ति ॥ (परि० ४८१) ।

२६१. अगिलानो गिलानसज्जीति एत्थ सचे गिलानसज्जीपि हुत्वा भेसज्जत्थाय पञ्च भेसज्जानि विज्जापेति, महानामसिक्खापदेन कारेतब्बो । नव पणीतभोजनानि विज्जापेत्तो पन इमिना सिक्खापदेन कारेतब्बो । भिक्खुनीनं पन एतानि पाटिदेसनीयवत्थूनि होन्ति, सूपोदनविज्जत्तियं उभयेसम्मि सेखपण्णत्तिदुक्कटमेव । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

चतुसमुद्धानं — कायतो कायवाचतो कायचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्धानि,

किरियं, नोसञ्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णतिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

पणीतभोजनसिक्खापदं नवमं ।

१०. दन्तपोनसिक्खापदवण्णना

२६३. दसमसिक्खापदे — चतुसु पच्चयेसु अन्तमसो दन्तकट्टुम्पि सब्बं पंसुकूलमेव अस्साति **सब्बपंसुकूलिको** । सो किर सुसाने छड्ढितभाजनमेव पत्तं कत्वा तत्थ छड्ढितचोळकेहेव चीवरं कत्वा तत्थ छड्ढितमज्जपीठकानियेव गहेत्वा परिभुज्जति । **अय्यवोसाटितकानीति** एत्थ **अय्या** वुच्चन्ति कालङ्कता पितिपितामहा । **वोसाटितकानि** वुच्चन्ति तेसं अत्थाय सुसानादीसु छड्ढितकानि खादनीयभोजनीयानि; मनुस्सा किर कालङ्कते जातके उद्दिस्स यं तेसं सजीवकाले पियं होति, तं एतेसु सुसानादीसु पिण्डं पिण्डं कत्वा “जातका नो परिभुज्जन्तूति ठपेन्ति । सो भिक्खु तं गहेत्वा भुज्जति, अज्जं पणीतम्पि दिव्यमानं न इच्छति । तेन वुत्तं — “सुसानेपि रुक्खमूलेपि उम्मारपि अय्यवोसाटितकानि सामं गहेत्वा परिभुज्जती”ति । **थेरोति** थिरो घनबद्धो । **वठरोति** थूलो; थूलो च घनसरीरो चायं भिक्खूति वुत्तं होति । **मनुस्समंसं मज्जे खादतीति** मनुस्समंसं खादतीति नं सल्लक्खेम; मनुस्समंसं खादन्ता हि ईदिसा भवन्तीति अयं तेसं अधिप्पायो ।

२६४. उदकदन्तपोने **कुक्कुच्चायन्तीति** एत्थ ते भिक्खू “अदिन्नं मुखद्वारं आहारं आहरेय्या”ति पदस्स सम्मा अत्थं असल्लक्खेत्वा कुक्कुच्चायिसुं, भगवा पन यथाउप्पन्नस्स वत्थुस्स वसेन पिता विय दारके ते भिक्खू सज्जापेन्तो अनुपज्जन्ति ठपेसि ।

२६५. **अदिन्नन्ति** कायेन वा कायपटिबद्धेन वा गण्हन्तस्स कायकायपटिबद्धनिस्सगियानं अज्जतरवसेन न दिन्नं । एतदेव हि सन्धाय पदभाजने “अदिन्नं नाम अप्पटिग्गहितकं वुच्चती”ति वुत्तं । दुतियपाराजिके पन “अदिन्नं नाम परपरिग्गहितकं वुच्चती”ति वुत्तं । **दिन्नन्ति** इदं पन तस्सेव अदिन्नस्स पटिपक्खवसेन लक्खणदस्सनत्थं उद्धटं । निद्देसे चस्स “**कायेन वा कायपटिबद्धेन वा निस्सगियेन वा देन्ते**”ति एवं अज्जस्मिं ददमाने “**हत्थपासे ठितो कायेन वा कायपटिबद्धेन वा पटिग्गहातीति** तं एवं दिव्यमानं अन्तमसो रथरेणुम्पि सचे पुब्बे वुत्तलक्खणे हत्थपासे ठितो कायेन वा कायपटिबद्धेन वा पटिग्गहाति, एतं एवं पटिग्गहितं दिन्नं नाम वुच्चति । न “इदं गण्ह, इदं तव होतू”तिआदिवचनेन निस्सट्ठं ।

तत्थ **कायेनाति** हत्थादीसु येन केनचि सरीरावयवेन; अन्तमसो पादङ्गुलियापि दिव्यमानं कायेन दिन्नं नाम होति, पटिग्गहणेपि एसेव नयो । येन केनचि हि सरीरावयवेन गहितं कायेन गहितमेव होति । सचेपि नत्थुकरणिया दिव्यमानं नासापुटेन अकल्लको वा मुखेन पटिग्गहाति । आभोगमत्तमेव हि एत्थ पमाणन्ति अयं नयो महापच्चरियं वुत्तो । **कायपटिबद्धेनाति** कटच्छुआदीसु येन केनचि उपकरणेन दिन्नं कायपटिबद्धेन दिन्नं नाम होति । पटिग्गहणेपि एसेव नयो । येन केनचि सरीरपटिबद्धेन पत्तथालकादिना गहितं कायपटिबद्धेन गहितमेव होति । **निस्सगियेनाति** कायतो च कायपटिबद्धतो च मोचेत्वा हत्थपासे ठितस्स कायेन वा कायपटिबद्धेन वा पातियमानम्पि निस्सगियेन पयोगेन दिन्नं नाम होति । अयं ताव पाळिवण्णना ।

अयं पनेत्थ **पाळिमुत्तकविनिच्छयो** — पच्चङ्गेहि पटिग्गहणं रुहति — थाममज्झिमस्स पुरिसस्स उच्चारणमत्तं होति, हत्थपासो पज्जायति, अभिहारो पज्जायति, देवो वा मनुस्सो वा तिरच्छानगतो वा कायेन वा कायपटिबद्धेन वा निस्सगियेन वा देति, तं चे भिक्खु कायेन वा कायपटिबद्धेन वा पटिग्गहाति । एवं पच्चङ्गेहि पटिग्गहणं रुहति ।

तत्थ ठितनिस्सिन्ननिपन्नानं पवारणसिक्खापदे वुत्तनयेनेव हत्थपासो वेदितब्बो । सचे पन दायकपटिग्गाहकेसु एको आकासे होति, एको भूमियं, भूमट्टस्स च सीसेन आकासट्टस्स च ठपेत्वा दातुं वा गहेतुं वा पसारितहत्थं, यं आसन्नतरं अङ्गं, तस्स ओरिमन्तेन हत्थपासप्पमाणं परिच्छिन्दितब्बं । सचेपि एको कूपे होति, एको कूपतटे, एको वा पन रुक्खे, एको पथवियं, वुत्तनयेनेव हत्थपासप्पमाणं परिच्छिन्दितब्बं । एवरूपे हत्थपासे ठत्वा सचेपि पक्खी मुखतुण्डकेन वा हत्थी वा सोण्डाय गहेत्वा पुप्फं वा फलं वा देति, पटिग्गहणं रुहति । सचे पन अद्धट्टमरतनस्सापि हत्थिनो खन्धे निसिन्नो, तेन सोण्डाय दिव्यमानं गण्हाति, वट्टतियेव ।

एको बहूनि भत्तव्यज्जनभाजनानि सीसे कत्वा भिक्खुस्स सन्तिकं आगन्त्वा ठितकोव गण्हाति वदति, न ताव अभिहारो पज्जायति,

तस्मा न गहेतब्बं। सचे पन ईसकम्मि ओनमति, भिक्खुना हत्थं पसारेत्वा हेट्ठिमभाजनं एकदेसेनापि सम्पटिच्छित्तब्बं। एत्तावता सब्बभाजनानि पटिग्गहितानि होन्ति, ततो पट्टाय ओरोपेत्वा वा उग्घाटेत्वा वा यं इच्छति, तं गहेत्वा भुज्जितुं वट्ठति। सभत्तपच्छिआदिमिह पन एकभाजने वत्तब्बमेव नत्थि, काजेन भत्तं हरन्तोपि सचे काजं ओनामेत्वा देति, वट्ठति। तिसहत्थो वेणु होति, एकस्मिं अन्ते गुळकुम्भो बद्धो, एकस्मिं सप्पिकुम्भो, तज्जे पटिग्गण्हाति, सब्बं पटिग्गहितमेव। उच्छुयन्तदोणितो पग्घरन्तमेव रसं गण्हाति वदति, अभिहारो न पज्जायतीति न गहेतब्बो। सचे पन कसटं छट्ठेत्वा हत्थेन उस्सिज्जित्वा उस्सिज्जित्वा देति, वट्ठति।

बहू पत्ता मज्जे वा पीठे वा कटसारके वा दोणियं वा फलके वा ठपिता होन्ति, यत्थ ठितस्स दायको हत्थपासे होति, तत्थ ठत्वा पटिग्गहणसज्जाय मज्जादीनि अङ्गुलियापि फुसित्वा ठितेन वा निसिन्नेन वा निपन्नेन वा यं तेसु पत्तेसु दिव्यति, तं सब्बं पटिग्गहितं होति। सचेपि पटिग्गहेस्सामीति मज्जादीनि आरुहित्वा निसीदति, वट्ठति येव। सचे पन मज्जादीनि हत्थेन गहेत्वा मज्जे निसीदति, वत्तब्बमेव नत्थि।

पथवियं पन सचेपि कुच्छिया कुच्छिं आहच्च ठिता होन्ति, यं यं अङ्गुलिया वा सूचिया वा फुसित्वा निसिन्नो होति, तत्थ तत्थ दिव्यमानमेव पटिग्गहितं होति। “यत्थ कत्थचि महाकटसारहत्थत्थरणादीसु ठपितपत्ते पटिग्गहणं न रुहती”ति वुत्तं, तं हत्थपासातिक्कमं सन्धाय वुत्तन्ति वेदितब्बं। हत्थपासे पन सति यत्थ कत्थचि वट्ठति अज्जत्र तत्थजातका।

तत्थजातके पन पदुमिनिपण्णे वा किंसुकपण्णादिमिह वा न वट्ठति। न हि तं कायपटिबद्धसङ्ख्यं गच्छति। यथा च तत्थजातके; एवं खाणुके बन्धित्वा ठपितमज्जादिमिह असंहारिमे फलके वा पासाणे वा न रुहति येव, तेपि हि तत्थजातकसङ्केपुपगा होन्ति। भूमियं अत्थतेसु सुखुमेसु तित्तिणिकादिपण्णेसुपि पटिग्गहणं न रुहति, न हि तानि सन्धारेतुं समत्थानीति। महन्तेसु पन पदुमिनिपण्णादीसु रुहति। सचे हत्थपासं अतिक्कम्म ठितो दीघदण्डकेन उळुङ्केन देति, आगन्त्वा देहीति वत्तब्बो। वचनं असुत्वा वा अनादियित्वा वा पत्ते आकिरितियेव, पुन पटिग्गहेतब्बं। दूरे ठत्वा भत्तपिण्डं खिपन्तेपि एसेव नयो।

सचे पत्तत्थविकतो नीहरियमाने पत्ते रजनचुण्णानि होन्ति, सति उदके धोवितब्बो, असति रजनचुण्णं पुच्छित्वा पटिग्गहेत्वा वा पिण्डाय चरितब्बं। सचे पिण्डाय चरन्तस्स रजं पतति, पटिग्गहेत्वा भिक्खा गण्हितब्बा। अप्पटिग्गहेत्वा गण्हतो विनयदुक्कटं। तं पन पुन पटिग्गहेत्वा भुज्जतो अनापत्ति। सचे पन “पटिग्गहेत्वा देथा”ति वुत्ते वचनं असुत्वा वा अनादियित्वा वा भिक्खं देन्तियेव, विनयदुक्कटं नत्थि, पुन पटिग्गहेत्वा अज्जा भिक्खा गहेतब्बा।

सचे महावातो ततो ततो रजं पातेति, न सक्का होति भिक्खं गहेतुं, “अनुपसम्पन्नस्स दस्सामी”ति सुद्धचित्तेन आभोगं कत्वा गण्हितुं वट्ठति। एवं पिण्डाय चरित्वा विहारं वा आसनसालं वा गन्त्वा तं अनुपसम्पन्नस्स दत्वा पुन तेन दिन्नं वा तस्स विस्सासेन वा पटिग्गहेत्वा भुज्जितुं वट्ठति।

सचे भिक्खाचारे सरजं पत्तं भिक्खुस्स देति, सो वत्तब्बो — “इमं पटिग्गहेत्वा भिक्खं वा गण्हेय्यासि, परिभुज्जेय्यासि वा”ति तेन तथा कातब्बं। सचे रजं उपरि उप्पिलवति, कज्जिकं पवाहेत्वा सेसं भुज्जितब्बं। सचे अन्तो पविट्ठं होति, पटिग्गहेतब्बं। अनुपसम्पन्ने असति हत्थतो अमोचेन्तेन, यत्थ अनुपसम्पन्नो अत्थि तत्थ नेत्वा पटिग्गहेतब्बं। सुक्खभत्ते पतितरजं अपनेत्वा भुज्जितुं वट्ठति। सचे अतिसुखुमं होति, उपरिभत्तेन सद्धिं अपनेतब्बं, पटिग्गहेत्वा वा भुज्जितब्बं। यागुं वा सूपं वा पुरतो ठपेत्वा आलुलेन्तानं भाजनतो फुसितानि उगन्त्वा पत्ते पतन्ति, पत्तो पटिग्गहेतब्बो।

उळुङ्केन आहरित्वा देन्तानं पठमतरं उळुङ्कतो थेवा पत्ते पतन्ति, सुपतिता, अभिहट्ता दोसो नत्थि। सचेपि चरुकेन भत्ते आकिरियमाने चरुकतो मसि वा छारिका वा पतति, अभिहट्ता नेवत्थि दोसो। अनन्तरस्स भिक्खुनो दिव्यमानं पत्ततो उप्पतित्वा इतरस्स पत्ते पतति, सुपतितं। पटिग्गहितमेव हि तं होति।

सचे जज्जरिसाखादिं फालेत्वा एकस्स भिक्खुनो देन्तानं साखतो फुसितानि अज्जस्स पत्ते पतन्ति, पत्तो पटिग्गहेतब्बो। यस्स पत्तस्स उपरि फालेन्ति, तस्स पत्ते पतितेसु दातुकामताय अभिहट्ता दोसो नत्थि। पायासस्स पूरेत्वा पत्तं देन्ति, उण्हत्ता हेट्ठा गहेतुं न सक्कोति, मुखवट्टियापि गहेतुं वट्ठति। सचे तथापि न सक्कोति, आधारकेन गण्हितब्बो।

आसनसालाय पत्तं गहेत्वा निसिन्नो भिक्खु निदं ओक्कन्तो होति, नेव आहरियमानं न दिव्यमानं जानाति, अप्पटिग्गहितं होति। सचे पन

आभोगं कत्वा निसिन्नो होति, वट्टति । सचेपि सो हत्थेन आधारकं मुञ्चित्वा पादेन पेल्लेत्वा निहायति, वट्टतियेव । पादेन आधारकं अक्कमित्वा पटिग्गहन्तस्स पन जागरन्तस्सपि अनादरपटिग्गहणं होति, तस्मा न कातब्बं । केचि एवं आधारकेन पटिग्गहणं कायपटिबद्धपटिबद्धेन पटिग्गहणं नाम होति, तस्मा न वट्टतीति वदन्ति । तं तेसं वचनमत्तमेव । अत्थतो पन सब्बम्पेतं कायपटिबद्धमेव होति । कायसंसग्गेपि चेस नयो दस्सितोव । यम्पि भिक्खुस्स दिव्यमानं पतति, तम्पि सामं गहेत्वा परिभुज्जितुं वट्टति । तत्रिदं सुत्तं —

“अनुजानामि, भिक्खवे, यं दिव्यमानं पतति, तं सामं गहेत्वा परिभुज्जितुं परिच्चत्तं तं, भिक्खवे, दायकेही”ति (चूळव० २७३) ।

इदञ्च पन सुत्तं नेय्यत्थं । तस्मा एवमेत्थ अधिप्पायो वेदितब्बो — यं दिव्यमानं दायकस्स हत्थतो परिगळित्वा सुद्धाय वा भूमिया पदुमिनिपण्णवत्थकटसारकादीसु वा पतति, तं सामं गहेत्वा परिभुज्जितुं वट्टति । यं पन सरजाय भूमिया पतति, तं रजं पुञ्छित्वा वा धोवित्वा वा पटिग्गहेत्वा वा परिभुज्जितब्बं । सचे पन पवट्टन्तं अञ्जस्स भिक्खुनो सन्तिकं गच्छति, तेन आहरापेतुम्पि वट्टति । सचे तं भिक्खुं वदति “त्वंयेव खादा”ति तस्सापि खादितुं वट्टति । अनाणत्तेन पन तेन न गहेतब्बं । अनाणत्तेनापि “इतरस्स दस्सामी”ति गहेतुं वट्टतीति कुरुन्दियं वुत्तं । कस्मा पनेतं इतरस्स भिक्खुनो गहेतुं न वट्टतीति? भगवता अननुज्जातत्ता । भगवता हि “सामं गहेत्वा परिभुज्जितुं”न्ति वदन्तेन यस्सेव तं दिव्यमानं पतति, तस्स अप्पटिग्गहितकम्पि तं गहेत्वा परिभोगो अनुज्जातो । “परिच्चत्तं तं भिक्खवे दायकेही”ति वचनेन पनेत्थ परसन्तकाभावो दीपितो । तस्मा अञ्जस्स सामं गहेत्वा परिभुज्जितुं न वट्टति, तस्स पन आणत्तिया वट्टतीति अयं किरेत्य अधिप्पायो ।

यस्मा च तं अप्पटिग्गहितकत्ता अनुज्जातं, तस्मा यथाठितंयेव अनामसित्वा केनचि पिदहित्वा ठपितं दुतियदिवसेपि परिभुज्जितुं वट्टति, सन्निधिपच्चया अनापत्ति । पटिग्गहेत्वा पन परिभुज्जितब्बं । तंदिवसंयेव हि तस्स सामं गहेत्वा परिभोगो अनुज्जातो, न ततो परन्ति अयम्पि किरेत्य अधिप्पायो ।

इदानी अब्बोहारिकनयो वुच्चति — भुज्जन्तानज्झि दन्ता खिय्यन्ति, नखा खिय्यन्ति, पत्तस्स वण्णो खिय्यति, सब्बं अब्बोहारिकं । यम्पि सत्थकेन उच्छुआदीसु फालितेसु मलं पज्जायति, एतं नवसमुद्भितं नाम पटिग्गहेत्वा परिभुज्जितब्बं । सत्थकं धोवित्वा फालितेसु मलं न पज्जायति, लोहगन्धमत्तं होति, तं अब्बोहारिकं । यम्पि सत्थकं गहेत्वा परिहरन्ति, तेन फालितेपि एसेव नयो । न हि तं परिभोगत्थाय परिहरन्तीति । मूलभेसज्जादीनि पिसन्तानं वा कोट्टेन्तानं वा निसदनि सदपोतकउदुक्खलमुसलादीनि खिय्यन्ति, परिहरणकवासिं तापेत्वा भेसज्जत्थाय तक्के वा खीरे वा पक्खिपन्ति, तत्थ नीलिका पज्जायति । सत्थके वुत्तसदिसोव विनिच्छयो । आमकतक्कादीसु पन सयं न पक्खिपितब्बा । पक्खिपति चे, सामपाकतो न मुच्चति ।

देवे वस्सन्ते पिण्डाय चरन्तस्स सरीरतो वा चीवरतो वा किलिङ्गुदकं पत्ते पतति, तं पटिग्गहेतब्बं । रुक्खमूलादीसु भुज्जन्तस्स पतितेपि एसेव नयो । सचे पन सत्ताहं वस्सन्ते देवे सुद्धं उदकं होति, अब्बोकासतो वा पतति, वट्टति । सामणेस्स ओदनं देन्तेन तस्स पत्तगतं अच्छुपन्तेनेव दातब्बो । पत्तो वास्स पटिग्गहेतब्बो । अप्पटिग्गहिते ओदनं छुपित्वा पुन अत्तनो पत्ते ओदनं गणहन्तस्स उग्गहितको होति ।

सचे पन दातुकामो हुत्वा “आहर सामणेस्स पत्तं, ओदनं गण्हा”ति वदति, इतरो च “अलं मय्ह”न्ति पटिक्खिपति, पुन तवेवेतं मया परिच्चत्त”न्ति च वुत्तेपि “न मय्हं एतेनत्थो”ति वदति । सतक्खत्तुम्पि परिच्चजतु, याव अत्तनो हत्थगतं पटिग्गहितमेव होति ।

सचे पन आधारके ठितं निरपेक्खो “गण्हा”ति वदति, पुन पटिग्गहेतब्बं । सापेक्खो आधारके पत्तं ठपेत्वा “एत्तो पूवं वा भत्तं वा गण्हा”ति सामणेस्स वदति, सामणेरो हत्थं धोवित्वा सचेपि सतक्खत्तुं गहेत्वा अत्तनो पत्तगतं अफुसन्तोव अत्तनो पत्ते पक्खिपति, पुन पटिग्गहणकिच्चं नत्थि । यदि पन अत्तनो पत्तगतं फुसित्वा ततो गण्हाति, सामणेस्सन्तकेन संसट्ठं होति, पुन पटिग्गहेतब्बं । केचि पन “सचेपि गय्हमानं छिज्जित्वा तत्थ पतति, पुन पटिग्गहेतब्ब”न्ति वदन्ति । तं “एकं भत्तपिण्डं गण्ह, एकं पूवं गण्ह, इमस्स गुळपिण्डस्स एत्तकं पदेसं गण्हा”ति एवं परिच्छिन्दित्वा वुत्ते वेदितब्बं । इध पन परिच्छेदो नत्थि । तस्मा यं सामणेस्स पत्ते पतति, तदेव पटिग्गहणं विजहति । हत्थगतं पन याव सामणेरो वा “अल”न्ति न ओरमति, भिक्खु वा न वारेति, ताव भिक्खुस्सेव सन्तकं, तस्मा पटिग्गहणं न विजहति ।

सचे अत्तनो वा भिक्खून् वा यागुपचनकभाजने केसज्जि अत्थाय ओदनं पक्खिपति, “सामणेस्स, भाजनस्स उपरि हत्थं करोही”ति वत्वा तस्स हत्थे पक्खिपितब्बं, तस्स हत्थतो भाजने पतितज्झि दुतियदिवसे भाजनस्स अक्कपियभावं न करोति, परिच्चत्तत्ता । सचे एवं अकत्वा पक्खिपति, पत्तमिव भाजनं निरामिसं कत्वा परिभुज्जितब्बं । दायका यागुकुटं ठपेत्वा गता, तं दहरसामणेरो पटिग्गहणपेतुं न सक्कोति, भिक्खु

पत्तं उपनामेति, सामणेरो कुटस्स गीवं पत्तस्स मुखवट्टियं ठपेत्वा आवज्जेति, पत्तगता यागु पटिग्गहिताव होति । अथ वा भिक्खु भूमियं हत्थं ठपेति, सामणेरो पवट्टेत्वा तत्थ आरोपेति, वट्टति । पूवपच्छिभत्तपच्छिउच्छुभारादीसुपि एसेव नयो ।

सचे पटिग्गहणूपगं भारं द्वे तयो सामणेरा देन्ति, एकेन वा बलवता उक्खित्तं द्वे तयो भिक्खू गण्हन्ति, वट्टति । मज्जस्स वा पीठस्स वा पादे तेलघटं वा फाणितघटं वा नवनीतघटं वा लग्गेन्ति, भिक्खुस्स मज्जेपि पीठेपि निसीदितुं वट्टति । उग्गहितकं नाम न होति ।

नागदन्तके वा अङ्कुसके वा द्वे तेलघटा लग्गिता होन्ति, उपरि पटिग्गहितको हेट्ठा अप्पटिग्गहितको, उपरिमं गहेतुं वट्टति । हेट्ठा पटिग्गहितको उपरि अप्पटिग्गहितको, उपरिमं गहेत्वा इतरं गण्हतो उपरिमो उग्गहितको होति । हेट्ठामज्जे अप्पटिग्गहितकं तेलथालकं होति, तं चे सम्मज्जन्तो सम्मुज्जनिया घट्टेति, उग्गहितकं न होति । पटिग्गहितकं गण्हिस्सामीति अप्पटिग्गहितकं गहेत्वा जत्वा पुन ठपेति, उग्गहितकं न होति । बहि नीहरित्वा सज्जानाति, बहि अट्टपेत्वा हरित्वा तत्थेव ठपेतब्बं, नत्थि दोसो । सचे पन पुब्बे विवरित्वा ठपितं न पिदहितब्बं; यथा पुब्बे ठितं तथेव ठपेतब्बं । सचे बहि ठपेति, पुन न छुपितब्बं ।

हेट्ठापासादं ओरोहन्तो निस्सेणिमज्जे सज्जानाति, अनोकासत्ता उद्धं वा अधो वा हरित्वा ठपेतब्बं । पटिग्गहितके तेलादिमिह कण्णकं उट्टेति, सिङ्गिवेरादिमिह घनचुण्णं, तंसमुट्ठानमेव नामेतं, पुन पटिग्गहणकिच्चं नत्थि ।

तालं वा नाळिकेरं वा आरुळ्हो योत्तेन फलपिण्डं ओतारेत्वा उपरि ठितोव गण्हथाति वदति, न गहेतब्बं । सचे अज्जो भूमियं ठितो योत्तपासके गहेत्वा उक्खिपित्वा देति, वट्टति । सफलं महासाखं कप्पियं कारेत्वा पटिग्गण्हाति, फलानि पटिग्गहितानेव होन्ति, यथासुखं परिभुज्जितुं वट्टति ।

अन्तोवतियं ठत्वा वतिं छिन्दित्वा उच्छुं वा तिम्वरूसकं वा देन्ति, हत्थपासे सति वट्टति । वतिदण्डकेसु अप्पहरित्वा निगगतं गण्हन्तस्स वट्टति । पहरित्वा निगगते अट्टकथासु दोसो न दस्सितो । मयं पन यं ठानं पहटं, ततो सयंपतितमेव होतीति तक्कयाम । तस्मिम्पि अट्टत्वा गच्छन्ते युज्जति, सुङ्गघाततो पवट्टेत्वा बहिपतितभण्डं विय । वतिं वा पाकारं वा लङ्गापेत्वा देन्ति, सचे पन न पुथुलो पाकारो, अन्तोपाकारे च बहिपाकारे च ठितस्स हत्थपासो पहाति, हत्थसतम्पि उद्धं गन्त्वा सम्पत्तं गहेतुं वट्टति ।

भिक्खु गिलानं सामणेरं खन्धेन वहति, सो फलाफलं दिस्वा गहेत्वा खन्धे निसिन्नोव देति, वट्टति । अपरो भिक्खुं वहन्तो खन्धे निसिन्नस्स भिक्खुनो देति, वट्टतियेव ।

भिक्खु फलिनिं साखं छायात्थाय गहेत्वा गच्छति, फलानि खादितुं चित्ते उप्पन्ने पटिग्गहापेत्वा खादितुं वट्टति । मच्छिकवारणत्थं कप्पियं कारेत्वा पटिग्गण्हाति, खादितुकामो चे होति, मूलपटिग्गहणमेव वट्टति, खादन्तस्स नत्थि दोसो ।

भिक्खु पटिग्गहणारहं भण्डं मनुस्सानं याने ठपेत्वा मग्गं गच्छति, यानं कदमे लग्गति, दहरो चक्कं गहेत्वा उक्खिपति, वट्टति, उग्गहितकं नाम न होति । नावाय ठपेत्वा नावं अरित्तेन वा पाजेति, हत्थेन वा कट्टति, वट्टति । उल्लुम्पेपि एसेव नयो । चाटियं कुण्डके वा ठपेत्वापि तं अनुपसम्पन्नेन गाहापेत्वा अनुपसम्पन्नं बाहायं गहेत्वा तरितुं वट्टति । तस्मिम्पि असति अनुपसम्पन्नं गाहापेत्वा तं बाहायं गहेत्वा तरितुं वट्टति ।

उपासका गमिकभिक्खून् पाथेय्यतण्डुले देन्ति । सामणेरा भिक्खून् तण्डुले गहेत्वा अत्तनो तण्डुले गहेतुं न सक्कोन्ति, भिक्खू तेसं तण्डुले गण्हन्ति । सामणेरा अत्तना गहिततण्डुलेसु खीणेषु इतरेहि तण्डुलेहि यागुं पचित्वा सब्बेसं पत्तानि पटिपाटिया ठपेत्वा यागुं आकिरन्ति । पण्डितो सामणेरो अत्तनो पत्तं गहेत्वा थेरस्स देति, थेरस्स पत्तं अनुथेरस्साति एवं सब्बानि परिवत्तेति, सब्बेहि सामणेरस्स सन्तकं भुत्तं होति, वट्टति ।

सचेपि सामणेरो अपण्डितो होति, अत्तनो पत्ते यागुं सयमेव पातुं आरभति, “आवुसो तुय्हं यागुं मय्हं देही”ति एवं थेरेहि पटिपाटिया याचित्वापि पिवितुं वट्टति, सब्बेहि सामणेरस्स सन्तकमेव भुत्तं होति, नेव उग्गहितपच्चया न सन्निधिपच्चया वज्जं फुसन्ति । एत्थ पन मातापितून् तेलादीनि छायादीनं अत्थाय साखादीनि च हरन्तानं इमेसज्ज विसेसो न दिस्सति । तस्मा कारणं उपपरिक्खितब्बं ।

सामणेरो भत्तं पचितुकामो तण्डुले धोवित्वा निच्चालेतुं न सक्कोति । भिक्खुना तण्डुले च भाजनज्ज पटिग्गहेत्वा तण्डुले धोवित्वा

निच्चालेत्वा भाजनं उद्धनं आरोपेतब्बं, अग्निं न कातब्बो, पक्ककाले विवरित्वा पक्कभावो जानितब्बो। सचे दुप्पक्कं होति, पाकत्थाय पिदहितुं न वट्टति। रजस्स वा छारिकाय वा अपतनत्थाय वट्टति, पक्ककाले आरोपेतुम्पि भुज्जितुम्पि वट्टति, पुन पटिग्गहणकिच्चं नत्थि।

सामणो पटिबलो पचितुं, खणो पनस्स नत्थि, कत्थचि गन्तुकामो। भिक्खुना सतण्डुलोदकभाजनं पटिग्गहेत्वा उद्धनं आरोपेत्वा अग्निं जालेत्वा गच्छाहीति वत्तब्बो। ततो परं पुरिमनयेनेव सब्बं कातुं वट्टति।

भिक्खु यागुअत्थाय सुद्धं भाजनं आरोपेत्वा उदकं तापेति, वट्टति। तत्ते उदके सामणो तण्डुले पक्खिपति, ततो पट्टाय भिक्खुना अग्निं न कातब्बो। पक्कयागुं पटिग्गहेत्वा पातुं वट्टति।

सामणो यागुं पचति, हत्थकुक्कुच्चको भिक्खु कीळन्तो भाजनं आमसति, पिधानं आमसति, उग्गतं फेणं छिन्दित्वा हरति, तस्सेव पातुं न वट्टति, दुरुपचिण्णं नाम होति। सचे पन दब्बिं वा उळुङ्कं वा गहेत्वा अनुक्खिपन्तो आलुळेति, सब्बेसं न वट्टति, सामपाकज्जेव होति दुरुपचिण्णज्ज। सचे उक्खिपति, उग्गहितकम्पि होति।

भिक्खुना पिण्डाय चरित्वा आधारके पत्तो ठपितो होति, तत्र चे अज्जो लोलभिक्खु कीळन्तो पत्तं आमसति, पत्तपिधानं आमसति, तस्सेव ततो लद्धं भत्तं न वट्टति। सचे पन पत्तं उक्खिपित्वा ठपेति, सब्बेसं न वट्टति। तत्थजातकफलानि साखाय वा वल्लिया वा गहेत्वा चालेति, तस्सेव ततो लद्धं फलं न वट्टति, दुरुपचिण्णदुक्कटज्ज आपज्जति। फलरुक्खं पन अपस्सयितुं वा तत्थ कण्डके वा बन्धितुं वट्टति, दुरुपचिण्णं न होतीति महापच्चरियं वुत्तं।

अरज्जे पतितं पन अम्बफलादिं दिस्वा सामणेरस्स दस्सामीति आहरित्वा दातुं वट्टति। सीहविधासादिं दिस्वापि सामणेरस्स दस्सामीति पटिग्गहेत्वा वा अप्पटिग्गहेत्वा वा आहरित्वा दातुं वट्टति। सचे पन सक्कोति वितक्कं सोधेतुं, ततो लद्धं खादितुम्पि वट्टति, नेव आमकमंसपटिग्गहणपच्चया न उग्गहितकपच्चया वज्जं फुसति।

मातापितूनं अत्थाय तेलादीनि गहेत्वा गच्छतो अन्तरामग्गे ब्याधि उप्पज्जति, ततो यं इच्छति, तं पटिग्गहेत्वा परिभुज्जितुं वट्टति। सचे पन मूलेपि पटिग्गहितं होति, पुन पटिग्गहणकिच्चं नत्थि। मातापितूनं तण्डुले आहरित्वा देति, ते ततोयेव यागुआदीनि सम्पादेत्वा तस्स देन्ति, वट्टति सन्निधिपच्चया वा उग्गहितकपच्चया वा दोसो नत्थि।

भिक्खु पिदहित्वा उदकं तापेति, याव परिक्खया परिभुज्जितुं वट्टति। सचे पनेत्थ छारिका पतति, पटिग्गहेतब्बं। दीघसण्डासेन थालकं गहेत्वा तेलं पचन्तस्स छारिका पतति, हत्थेन अमुज्जन्तेनेव पचित्वा ओतारेत्वा पटिग्गहेतब्बं। सचे अङ्गारापि दारुनि वा पटिग्गहेत्वा ठपितानि, मूलपटिग्गहणमेव वट्टति।

भिक्खु उच्छुं खादति, सामणो “मय्हम्पि देथा”ति वदति। “इतो छिन्दित्वा गण्हा”ति वुत्तो गण्हाति, अवसेसे पुन पटिग्गहणकिच्चं नत्थि। गुळपिण्डकं खादन्तस्सापि एसेव नयो। वुत्तोकासतो छिन्दित्वा गहितावसेसज्हि अजहितपटिग्गहणमेव होति।

भिक्खु गुळं भाजेन्तो पटिग्गहेत्वा कोट्टासे करोति, भिक्खूपि सामणोरापि आगन्त्वा एकगहणेनेव एकमेकं कोट्टासं गण्हन्ति, गहितावसेसं पटिग्गहितमेव होति। सचे लोलसामणो गण्हित्वा गण्हित्वा पुन ठपेति, तस्स गहितावसेसं अप्पटिग्गहितकं होति।

भिक्खु धूमवट्ठिं पटिग्गहेत्वा धूमं पिवति, मुखज्ज कण्ठो च मनोसिलाय लित्तो विय होति, यावकालिकं भुज्जितुं वट्टति, यावकालिकेन यावजीविकसंसग्गे दोसो नत्थि।

पत्तं वा रजनं वा पचन्तस्स कण्णनासमुखच्छिद्देहि धूमो पविसति, ब्याधिपच्चया पुप्फं वा फलं वा उपसिङ्गति, अब्बोहारिकत्ता वट्टति। भत्तुगारो तालुं आहच्च अन्तोयेव पविसति, अविसयत्ता वट्टति। मुखं पविट्ठं पन अज्झोहरतो विकाले आपत्ति। दन्तन्तरे लग्गस्स आमिसस्स रसो पविसति, आपत्तियेव। सचे सुखुमं आमिसं होति, रसो न पज्जायति, अब्बोहारिकपक्खं भजति।

उपकट्टे काले निरुदकट्टाने भत्तं भुज्जित्वा कक्खारेत्वा द्वे तयो खेळपिण्डे पातेत्वा उदकट्टानं गन्त्वा मुखं विक्खालेतब्बं। पटिग्गहेत्वा

ठपितसिङ्गवेरादीनं अङ्कुरा निक्खमन्ति, पुन पटिग्गहणकिच्चं नत्थि । लोणे असति समुद्दोदकेन लोणकिच्चं कातुं वट्टति । पटिग्गहेत्वा ठपितं लोणोदकं लोणं होति, लोणं वा उदकं होति, रसो वा फाणितं होति, फाणितं वा रसो होति, मूलपटिग्गहणमेव वट्टति । हिमकरका उदकगतिका एव । परिहारिकेन कतकट्टिना उदकं पसादेन्ति, तं अब्बोहारिकं, आमिसेन सद्धिं वट्टति । आमिसगतिकेहि कपित्थफलादीहि पसादितं पुरेभत्तमेव वट्टति ।

पोक्खरणीआदीसु उदकं बहलं होति, वट्टति । सचे पन मुखे च हत्थे च लग्गति, न वट्टति, पटिग्गहेत्वा परिभुज्जितब्बं । खेत्तेसु कसितट्ठाने बहलं उदकं होति, पटिग्गहेतब्बं । सचे सन्दित्वा कन्दरादीनि पविसित्वा नदिं पूरेति, वट्टति । ककुधसोब्भादयो होन्ति, रुक्खतो पतितेहि पुप्फेहि सञ्छन्नोदका, सचे पुप्फरसो न पज्जायति, पटिग्गहणकिच्चं नत्थि । परित्तं उदकं होति, रसो पज्जायति, पटिग्गहेतब्बं । पब्बतकन्दरादीसु काळवण्णपण्णसञ्छन्नोदकेपि एसेव नयो ।

पानीयघटे सरेणुकानि वा सवण्टखीरानि वा पुप्फानि पक्खित्तानि होन्ति, पटिग्गहेतब्बं । पुप्फानि वा पटिग्गहेत्वा पक्खित्तानि । पाटलिचम्पकमल्लिका पक्खित्ता होन्ति, वासमत्तं तिट्ठति तं अब्बोहारिकं, दुतियदिवसेपि आमिसेन सद्धिं वट्टति । भिक्खुना ठपितपुप्फवासितकपानीयतो सामणेरो पानीयं गहेत्वा पीतावसेसं तत्थेव आकिरति, पटिग्गहेतब्बं । पदुमसरादीसु उदकं सन्थरित्वा ठितं पुप्फरेणुं घटेन विक्खम्भेत्वा उदकं गहेतुं वट्टति । कप्पियं कारापेत्वा पटिग्गहेत्वा ठपितं दन्तकट्टं होति, सचे तस्स रसं पिवितुकामो, मूलपटिग्गहणमेव वट्टति । अप्पटिग्गहेत्वा ठपितं पटिग्गहेतब्बं । अजानन्तस्स रसे पविट्ठेपि आपत्तियेव । अचित्तकज्झि इदं सिक्खापदं ।

महाभूतेसु किं वट्टति, किं न वट्टतीति? खीरं ताव वट्टति, कप्पियमंसखीरं वा अकप्पियमंसखीरं वा होतु, पिवन्तस्स अनापत्ति । अस्सु खेळो सिङ्गाणिका मुत्तं करीसं सेम्हं दन्तमलं अक्खिगूथको कण्णगूथको सरीरे उट्ठितलोणन्ति इदं सब्बं वट्टति । यं पनेत्थ ठानतो चवित्वा पत्ते वा हत्थे वा पतति, तं पटिग्गहेतब्बं । अङ्गलगं पटिग्गहितकमेव । उण्हंपायासं भुज्जन्तस्स सेदो अङ्गुलिअनुसारेण एकाबद्धोव हुत्वा पायासे सन्तिट्ठति, पिण्डाय वा चरन्तस्स हत्थतो पत्तस्स मुखवट्ठितो वा पत्ततलं ओरोहति, एत्थ पटिग्गहणकिच्चं नत्थि । झाममहाभूतेसु इदं नाम न वट्टतीति नत्थि, दुज्झापितं पन न वट्टति । सुज्झापितं मनुस्सट्ठिमि चुण्णं कत्वा लेहे उपनेतुं वट्टति ।

चत्तारि महाविकटानि असति कप्पियकारके सामम्पि गहेत्वा परिभुज्जितुं वट्टति । एत्थ च दुब्बचोपि असमत्थोपि कप्पियकारको असन्तपक्खेयेव तिट्ठति । छारिकाय असति सुक्खदारुं झापेत्वा छारिका गहेतब्बा । सुक्खदारुम्हि असति अल्लदारुं रुक्खतो छिन्दित्वापि कातुं वट्टति । इदं पन चतुब्बिधम्पि महाविकटं कालोदिस्सं नाम सप्पदट्ठक्खणेयेव वट्टति । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

एळकलोमसमुद्धानं — कायतो च कायचित्ततो च समुद्धानि, किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

दन्तपोनसिक्खापदं दसमं ।

समत्तो वण्णनावकमेन भोजनवग्गो चतुत्थो ।

५. अचेलकवग्गो

१. अचेलकसिक्खापदवण्णना

२६९. अचेलकवग्गस्स ९ पठमसिक्खापदे — परिवेसनन्ति परिविसनट्ठानं । परिवब्बाजकसमापन्नोति पब्बज्जं समापन्नो । देति आपत्ति पाचित्तियस्साति समतित्तिकं यागुपत्तं एकपयोगेन देति, एकं पाचित्तियं । अवच्छिन्दित्वा अवच्छिन्दित्वा देति, पयोगे पयोगे पाचित्तियं । एसेव नयो पूवभत्तादीसु । तित्थिये अतित्थियसज्जीति माता वा पिता वा तित्थियेसु पब्बजति, तेसं मातापितुसज्जाय देन्तस्सापि पाचित्तियमेव होति । दापेतीति अनुपसम्पन्नेन दापेति ।

२७३. उपनिक्खपित्वा देतीति तथारूपे भाजने ठपेत्वा तं भाजनं तेसं सन्तिके भूमियं निक्खपित्वा देति, तेसं वा भाजनं निक्खपापेत्वा तत्थ देति, पत्तं आधारके वा भूमियं वा ठपेत्वापि “इतो गण्हथा”ति वत्तुं वट्टति । सचे तित्थियो वदति “मय्हं नाम इदं सन्तकं, इध न

आकिरथा'ति आकिरितब्बं । तस्स सन्तकत्ता सहत्था दानं नाम न होति । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

एळकलोमसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

अचेलकसिक्खापदं पठमं ।

२. उय्योजनसिक्खापदवण्णना

२७४. दुतियसिक्खापदे — पटिक्कमनेपीति आसनसालायम्पि । भत्तविस्सग्गन्ति भत्तकिच्चं । न सम्भावेसीति न पापुणि ।

२७६. अनाचारन्ति वुत्तावसेसं कायवचीद्वारवीतिकम्मं । दस्सनूपचारं वा सवनूपचारं वा विजहन्तस्साति एत्थ यदि ठितो वा निसिन्नो वा उय्योजेति; यो उय्योजितो, सो विजहति, तस्स च आपत्ति नाम नत्थि । तस्मिं पन विजहन्तेपि अत्थतो इतरेन विजहितमेव होति । तस्मा यो उय्योजेति, तस्सेवायं आपत्ति । तत्थ सचे उपचारब्भन्तरे एको पादो होति, दुक्कटं । सीमातिक्कमे पाचित्तियं । एत्थ च दस्सनूपचारस्स अब्भोकासे द्वादसहत्थप्पमाणं, तथा सवनूपचारस्स । सचे पन अन्तरा कुट्टद्वारपाकारादयो होन्ति, तेहि अन्तरितभावो दस्सनूपचारातिक्कमो, तस्स वसेन आपत्ति वेदितब्बा । न अज्जो कोचि पच्चयो होतीति ठपेत्वा वुत्तप्पकारमनाचारं अज्जं किज्जि कारणं न होति ।

२७७. कलिसासनं आरोपेतीति “कली”ति कोधो; तस्स सासनं आरोपेति; कोधस्स आणं आरोपेति; कोधवसेन ठाननिसज्जादीसु दोसं दस्सेत्वा “पस्सथ भो इमस्स ठानं, निसज्जं आलोकितं विलोकितं खाणुको विय तिट्ठति, सुनखो विय निसीदति, मक्कटो विय इतो चितो च विलोकेती”ति एवं अमनापवचनं वदति “अप्पेव नाम इमिनापि उब्बाळ्हो पक्कमेय्या”ति । सेसं उत्तानमेव ।

तिसमुद्धानं — कायचित्ततो वाचाचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्धानि, किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, तिवेदनन्ति ।

उय्योजनसिक्खापदं दुतियं ।

३. सभोजनसिक्खापदवण्णना

२७९. ततियसिक्खापदे — सयनिघरेति सयनियघरे । यतो अय्यस्स भिक्खा दिन्नाति यस्मा भिक्खा दिन्ना, यं आगतेन लद्धब्बं तं वो लद्धं; गच्छथाति अधिप्पायो । परियुट्ठितोति रागपरियुट्ठितो; मेथुनाधिप्पायोति अत्थो ।

२८०. सह उभोहि जनेहीति सभोजनं; तस्मिं सभोजने । अथ वा सभोजनेति सभोगे । रागपरियुट्ठितस्स हि पुरिसस्स इत्थी भोगो इत्थिया च पुरिसो । तेनेवस्स पदभाजने — “इत्थी चेव होति पुरिसो चा”तिआदि वुत्तं । महल्लके घरेति महल्लके सयनिघरे । पिट्टसङ्घाटस्स हत्थपासं विजहित्वाति तस्स सयनिघरे गब्भस्स यो पिट्टसङ्घाटो, तस्स हत्थपासं विजहित्वा; अन्तोसयनस्स आसन्ने ठाने निसीदतीति अत्थो । ईदिसज्ज सयनिघरं महाचतुस्सालादीसु होति । पिट्टिवंसं अतिक्कमित्वाति इमिना मज्झातिक्कमं दस्सेति । तस्मा यथा वा तथा वा कतस्स खुदकस्स सयनिघरस्स मज्झातिक्कमे आपत्ति वेदितब्बा । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

पठमपाराजिकसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, अकुसलचित्तं, द्विवेदनन्ति ।

सभोजनसिक्खापदं ततियं ।

२८४. चतुत्थपञ्चमसिक्खापदेसु यं वत्तब्बं सिया, तं सब्बं अनियतद्वये वुत्तनयमेव । यथा च सभोजनसिक्खापदं, एवमेतानिपि पठमपाराजिकसमुद्धानानेवाति ।

रहोपटिच्छन्नसिक्खापदं चतुत्थं, रहोनिज्जसिक्खापदं पञ्चमं ।

६. चारित्तसिक्खापदवण्णना

२९४. छट्टसिक्खापदे — देथावुसो भत्तन्ति एत्थ तं किर भत्तं अभिहटं अहोसि, तस्मा एवमाहंसु। अनभिहटे पन एवं वत्तुं न लब्भति, पयुत्तवाचा होति।

२९५. तेन हि भिक्खवे पटिग्गहेत्वा निक्खिपथाति इदं पन भगवा कुलस्स सद्धानुरक्खणत्थाय आह। यदि “भाजेत्वा खादथा”ति वदेय्य, मनुस्सानं पसादज्जथत्तं सिया। उस्सारियिथाति पटिहरियिथ; घरंयेव नं गहेत्वा अगमंसूति वुत्तं होति।

२९६. सन्तं भिक्खुन्ति एत्थ कित्तावता सन्तो होति, कित्तावता असन्तोति? अन्तोविहारे यत्थ ठितस्स कुलानि पयिरुपासनचित्तं उप्पन्नं, ततो पट्टाय यं पस्से वा अभिमुखे वा पस्सति, यस्स सक्का होति पकतिवचनेन आरोचेतुं, अयं सन्तो नाम। इतो चितो च परियेसित्वा आरोचनकिच्चं नाम नत्थि। यो हि एवं परियेसितब्बो, सो असन्तोयेव। अपिच अन्तोउपचारसीमाय भिक्खुं दिस्वा आपुच्छिस्सामीति गन्त्वा तत्थ यं पस्सति, सो आपुच्छितब्बो। नो चे पस्सति, असन्तं भिक्खुं अनापुच्छा पविट्ठो नाम होति।

३०२. अन्तरारामन्ति अन्तोगामे विहारो होति, तं गच्छति। भत्तियघरन्ति निमन्तितघरं वा सलाकभत्तादिदायकानं वा घरं। आपदासूति जीवितब्रह्मचरियन्तरायेसु सति गन्तुं वट्टति। सेसमेत्थ उत्तानमेव।

कथिनसमुद्धानं — कायवाचतो कायवाचाचित्ततो च समुद्वाति, किरियाकिरयं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

चारित्तसिक्खापदं छट्ठं।

७. महानामसिक्खापदवण्णना

३०३. सत्तमसिक्खापदे — महानामो नाम भगवतो चूळपितुपुत्तो मासमत्तेन महल्लकतरो द्वीसु फलेसु पतिट्ठितो अरियसावको। भेसज्जं उस्सन्नं होतीति वजतो आहरित्वा ठपितसप्पि बहु होति।

३०६. सादितब्बाति तस्मिं समये रोगो नत्थीति न पटिक्खिपितब्बा; रोगे सति विज्जापेस्सामीति अधिवासेतब्बा। एत्तकेहि भेसज्जेहि पवारमीति नामवसेन सप्पितेलादीसु द्वीहि तीहि वा परिमाणवसेन पत्थेन नाळिया आळहेकेनाति वा। अज्जं भेसज्जं विज्जापेतीति सप्पिना पवारितो तेलं विज्जापेति, आळहेकेन पवारितो दोणं। न भेसज्जेन करणीयेनाति मिस्सकभत्तेनपि चे यापेतुं सक्कोति, न भेसज्जकरणीयं नाम होति।

३१०. पवारितानन्ति ये अत्तनो पुग्गलिकाय पवारणाय पवारिता; तेसं पवारितानुरूपेन विज्जत्तिया अनापत्ति। सङ्गवसेन पवारितेसु पन पमाणं सल्लक्खेतब्बमेवाति। सेसं उत्तानमेव।

छसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

महानामसिक्खापदं सत्तमं।

८. उय्युत्तसेनासिक्खापदवण्णना

३११. अट्टमे — अब्भुय्यातोति अभिउय्यातो; परसेनं अभिमुखो गमिस्सामीति नगरतो निग्गतोति अत्थो। उय्युत्तन्ति कतउय्योगं; गामतो निक्खन्तन्ति अत्थो।

३१४. द्वादसपुरिसो हत्थीति चत्तारो आरोहका एकेकपादरक्खका द्वे द्वेति एवं द्वादसपुरिसो होति। तिपुरिसो अस्सोति एको आरोहको द्वे पादरक्खकाति एवं तिपुरिसो होति। चतुपुरिसो रथोति एको सारथि एको योधो द्वे आणिरक्खकाति एवं चतुपुरिसो होति। चत्तारो पुरिसा सरहत्थाति आवुधहत्था चत्तारो पुरिसाति अयं पच्छिमकोटिया चतुरङ्गसमन्नागता सेना नाम। ईदिसं सेनं दस्सनाय गच्छतो पदे पदे दुक्कटं। दस्सनूपचारं विजहित्वाति केनचि अन्तरिता वा निन्नं ओरुळ्हा वा न दिस्सति; इध ठत्वा न सक्का दट्ठन्ति अज्जं ठानं गन्त्वा पस्सतो पयोगे

पयोगे पाचित्तियन्ति अत्थो।

३१५. एकमेकन्ति हत्थिआदीसु चतूसु अङ्गेषु एकमेकं; अन्तमसो एकपुरिसारुहकहत्थिम्पि एकम्पि सरहत्थं पुरिसं। **अनुय्युत्ता** नाम राजा उय्यानं वा नदिं वा गच्छति; एवं अनुय्युत्ता होति।

३१६. आपदासूति जीवितब्रह्मचरियन्तरायेसु सति एत्थ गतो मुञ्चिस्सामीति गच्छतो अनापत्ति। सेसमेत्थ उत्तानमेव। एळकलोमसमुद्धानं — किरियं, नोसञ्जाविमोक्खं, अचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, अकुसलचित्तं, तिवेदनन्ति।

उय्युत्तसेनासिक्खापदं अट्टमं।

९. सेनावाससिक्खापदवण्णना

३१९. नवमे — अत्थङ्गते सूरिये सेनाय वसतीति तिडुतु वा निसीदतु वा सयतु वा सचेपि आकासे इद्धिया कञ्चि इरियापथं कप्पेति, पाचित्तियमेव। **सेना वा पटिसेनाय रुद्धा होतीति** यथा सञ्चारो छिज्जति; एवं रुद्धा होति। **पलिबुद्धोति** वेरिकेन वा इस्सरेन वा रुद्धो। सेसं उत्तानमेव। एळकलोमसमुद्धानं — किरियं, नोसञ्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

सेनावाससिक्खापदं नवमं।

१०. उय्योधिकसिक्खापदवण्णना

३२२. दसमे — उगगन्त्वा उगगन्त्वा एत्थ युज्जन्तीति **उय्योधिकं**; सम्पहारद्धानस्सेतं अधिवचनं। बलस्स अगं जानन्ति एत्थाति **बलगं**; बलगणनद्धानन्ति अत्थो। सेनाय वियूहं **सेनाब्यूहं**; सेनानिवेसस्सेतं अधिवचनं। **तयो हत्थी पच्छिमं हत्थानीकन्ति** यो पुब्बे वुत्तो द्वादसपुरिसो हत्थीति तेन हत्थिना तयो हत्थी। सेसेसुपि एसेव नयो। सेसं उय्युत्तसेनासिक्खापदे वुत्तनयेनेव वेदितब्बं सद्धिं समुद्धानादीहीति।

उय्योधिकसिक्खापदं दसमं।

समत्तो वण्णनाकमेन अचेलकवग्गो पञ्चमो।

६. सुरापानवग्गो

१. सुरापानसिक्खापदवण्णना

३२६. सुरापानवग्गस्स पठमसिक्खापदे — **भद्वतिकाति** एको गामो, सो भद्विकाय वतिया समन्नागतत्ता एतं नाम लभि। **पथाविनोति** अद्धिका। **तेजसा तेजन्ति** अत्तनो तेजसा आनुभावेन नागस्स तेजं। **कापोतिकाति** कपोतपादसमवण्णरत्तोभासा। **पसन्नाति** सुरामण्डस्सेतं अधिवचनं। **अननुच्छवियं भिक्खवे सागतस्साति** पञ्चाभिञ्जस्स सतो मज्जपानं नाम न अनुच्छवियन्ति वुत्तं होति।

३२८. **पुप्फासवो** नाम मधुकपुप्फादीनं रसेन कतो। **फलासवो** नाम मुद्दिकफलादीनि मद्दित्वा तेसं रसेन कतो। **मध्वासवो** नाम मुद्दिकानं जातिरसेन कतो; मक्खिकमधुनापि करियतीति वदन्ति। **गुब्बासवो** नाम उच्छुरसादीहि करियति। **सुरा** नाम पिड्डिकिण्णपक्खित्ता; नाळिकेरादीनम्पि रसेन कता सुरात्वेव सङ्ख्यं गच्छति, तस्सायेव किण्णपक्खित्ताय मण्डे गहिते मेरयोत्वेव सङ्ख्यं गच्छतीति वदन्ति। **अन्तमसो कुसग्गेनपि पिवतीति** एतं सुरं वा मेरयं वा बीजतो पट्टाय कुसग्गेन पिवतोपि पाचित्तियन्ति अत्थो। एकेन पन पयोगेन बहुम्पि पिवन्तस्स एका आपत्ति। विच्छिन्दित्वा विच्छिन्दित्वा पिवतो पयोगगणनाय आपत्तियो।

३२९. **अमज्जज्ज होति मज्जवण्णं मज्जगन्धं मज्जरसन्ति** लोणसोवीरकं वा सुत्तं वा होति। **सूपसम्पाकेति** वासगाहापनत्थं ईसकं मज्जं पक्खित्वा सूपं पचन्ति, तस्मिं अनापत्ति। **मंससम्पाकेपि** एसेव नयो। तेलं पन वातभेसज्जत्थं मज्जेन सद्धिं पचन्ति, तस्मिम्पि अनतिक्खित्तमज्जेयेव अनापत्ति, यं पन अतिक्खित्तमज्जं होति, एत्थ मज्जस्स वण्णगन्धरसा पञ्जायन्ति, तस्मिं आपत्तियेव। **अमज्जं**

अरिद्वन्ति यो अरिद्वो मज्जं न होति, तस्मिं अनापत्ति । आमलकादीनयेव किर रसेन अरिद्वं करोन्ति, सो मज्जवण्णगन्धरसोयेव होति, न च मज्जं; तं सन्धायेतं वुत्तं । यो पन सम्भारपक्खित्तो, सो मज्जं होति, बीजतो पट्टाय न वट्टति । सेसमेत्थ उत्तानमेव । एळकलोमसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं अकुसलचित्तं, तिवेदनन्ति । वत्थुअजाननताय चेत्य अचित्तकता वेदितब्बा, अकुसलेनेव पातब्बताय लोकवज्जताति ।

सुरापानसिक्खापदं पठमं ।

२. अङ्गुलिपतोदकसिक्खापदवण्णना

३३०. दितिये — अङ्गुलिपतोदकेनाति अङ्गुलीहि उपकच्छकादिघट्टनं वुच्चति । उत्तसन्तोति अतिहासेन किलमन्तो । अनस्सासकोति उपच्छिन्नअस्सासपस्साससज्चारो हुत्वा । अनुपसम्पन्नं कायेन कायन्ति एत्थ भिक्खुनीपि अनुपसम्पन्नद्वाने ठिता, तम्पि खिद्धाधिप्पायेन फुसन्तस्स दुक्कटं । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

पठमपाराजिकसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, अकुसलचित्तं, द्विवेदनन्ति ।

अङ्गुलिपतोदकसिक्खापदं दितियं ।

३. हसधम्मसिक्खापदवण्णना

३३५. ततिये — अप्पकतञ्जुनोति यं भगवता पकतं पज्जत्तं, तं न जानन्तीति अत्थो ।

३३६. उदके हसधम्मेति उदककीळिका वुच्चति । उपरिगोष्फकेति गोष्फकानं उपरिभागप्पमाणे । हसाधिप्पायोति कीळाधिप्पायो । निमुज्जति वातिआदीसु निमुज्जनत्थाय ओरोहन्तस्स पदवारे पदवारे दुक्कटं । निमुज्जनुमुज्जनेसु पयोगे पयोगे पाचित्तियं । निमुज्जित्वा अन्तोउदकेयेव गच्छन्तस्स हत्थवारपदवारेसु सब्बत्थ पाचित्तियं । पलवतीति तरति । हत्थेहि तरन्तस्स हत्थवारे हत्थवारे पाचित्तियं । पादेसुपि एसेव नयो । येन येन अङ्गेन तरति, तस्स तस्स पयोगे पयोगे पाचित्तियं । तीरतो वा रुक्खतो वा उदके पतति, पाचित्तियमेव । नावाय कीळतीति फियारित्तादीहि नावं पाजेन्तो वा तीरे उस्सारेन्तो वा नावाय कीळति, दुक्कटं ।

हत्थेन वातिआदीसुपि पयोगे पयोगे दुक्कटं । केचि हत्थेन उदके खित्ताय कथलाय पतनुप्पतनवारेसु दुक्कटं वदन्ति, तं न गहेतब्बं । तत्थ हि एकपयोगत्ता एकमेव दुक्कटं, अपिच उपरिगोष्फके वुत्तानि उम्मुज्जनादीनि ठपेत्वा अज्जेन येन केनचि आकारेन उदकं ओतरित्वा वा अनोतरित्वा वा यत्थ कत्थचि ठितं उदकं अन्तमसो बिन्दुं गहेत्वा खिपनकीळायपि कीळन्तस्स दुक्कटमेव, अत्थजोतकं पन अक्खरं लिखितुं वट्टति, अयमेत्थ विनिच्छयो । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

पठमपाराजिकसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, अकुसलचित्तं, तिवेदनन्ति ।

हसधम्मसिक्खापदं ततियं ।

४. अनादरियसिक्खापदवण्णना

३४२. चतुत्थे — कथायं नस्सेय्याति कथं अयं धम्मो तन्ति पवेणी नस्सेय्य । तं वा न सिक्खितुकामोति येन पज्जत्तेन वुच्चति, तं पज्जत्तं न सिक्खितुकामो । अपज्जत्तेनाति सुत्ते वा अभिधम्मे वा आगतेन ।

३४४. एवं अम्हाकं आचरियानं उग्गहोति एत्थ गारखो आचरियुग्गहो न गहेतब्बो; पवेणिया आगतो आचरियुग्गहो गहेतब्बो । कुरुन्दियं पन “लोकवज्जे आचरियुग्गहो न वट्टति, पण्णत्तिवज्जे पन वट्टती”ति वुत्तं । महापच्चरियं “सुत्तं सुत्तानुलोमज्ज उग्गहितकानंयेव आचरियानं उग्गहो पमाणं, अजानन्तानं कथा अप्पमाणन्ति वुत्तं । तं सब्बं पवेणिया आगतेसमोधानं गच्छति । सेसं उत्तानमेवाति ।

तिसमुद्धानं — कायचित्ततो वाचाचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्धानि, किरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

अनादरियसिक्खापदं चतुर्थं ।

५. भिसापनसिक्खापदवण्णना

३४५. पञ्चमे — रूपपहारादयो मनुस्सविग्गहे वुत्तनयेनेव वेदितब्बा । सेसं उत्तानमेव । समुद्धानादीनि अनादरियसदिसानेवाति ।

भिसापनसिक्खापदं पञ्चमं ।

६. जोतिसिक्खापदवण्णना

३५०. छट्ठे — भग्गाति जनपदस्स नामं । संसुमारगिरन्ति नगरस्स । भेसकळावनन्ति तन्निस्सितवनस्स । तं पन मिगानं फासुविहारत्थाय दिन्नत्ता मिगदायोति वुच्चति । समादहित्वाति जालेत्वा । परिपातेसीति अनुबन्धि ।

३५२. पदीपेपीति पदीपुज्जलनेपि । जोतिकेपीति पत्तपचनसेदकम्मादीसु जोतिकरणे । तथारूपपच्चयाति पदीपादिपच्चया ।

३५४-५. सयं समादहतीति एत्थ जोतिं समादहितुकामताय अरणिसण्ठपनतो पट्टाय याव जाला न उट्टहति, ताव सब्बपयोगेसु दुक्कटं । पटिलातं उक्खिपतीति दय्हमानं अलातं पतितं उक्खिपति, पुन यथाठाने ठपेतीति अत्थो । एवं अविज्झातं उक्खिपित्वा पक्खिपन्तस्सेव दुक्कटं, विज्झातं पुन जालापेन्तस्स पाचित्तियमेव ।

३५६. तथारूपपच्चयाति ठपेत्वा पदीपादीनि अज्जेनपि तथारूपेन पच्चयेन समादहन्तस्स अनापत्ति । आपदासूति दुट्ठवाळमिगअमनुस्सेहि उपद्ववो होति, तत्थ समादहन्तस्सापि अनापत्ति । सेसं उत्तानमेवाति । छसमुद्धानं — किरियं, नोसञ्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

जोतिसिक्खापदं छट्ठं ।

७. नहानसिक्खापदवण्णना

३६४. सत्तमे — चुण्णेन वा मत्तिकाय वाति एत्थ चुण्णमत्तिकानं अभिसङ्खरणकालतो पट्टाय सब्बपयोगेसु दुक्कटं ।

३६६. पारं गच्छन्तो न्हायतीति एत्थ सुक्खाय नदिया वालिकं उक्किरित्वा कतआवाटकेसुपि न्हायितुं वट्टति । आपदासूति भमरादीहि अनुबद्धस्स उदके निमुज्जितुं वट्टतीति । सेसमेत्थ उत्तानमेव । एळकलोमसमुद्धानं — किरियं, नोसञ्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

नहानसिक्खापदं सत्तमं ।

८. दुब्बण्णकरणसिक्खापदवण्णना

३६८-९. अट्ठमे — नवं पन भिक्खुना चीवरलाभेनाति एत्थ अलभीति लभो; लभोयेव लाभो । किं अलभि? चीवरं । कीदिसं? नवं । इति “नवचीवरलाभेना”ति वत्तब्बे अनुनासिकलोपं अकत्वा “नवचीवरलाभेना”ति वुत्तं; पटिलद्धनवचीवरेनाति अत्थो । मज्झे ठितपदद्वये पनाति निपातो । भिक्खुनाति येन लद्धं तस्स निदस्सनं । पदभाजने पन ब्यज्जनं अनादियित्वा यं लद्धं तं दस्सेतुं “चीवरं नाम छन्नं चीवरान”न्तिआदि वुत्तं । चीवरन्ति एत्थ यं निवासेतुं वा पारुपितुं वा सक्का होति, तदेव वेदितब्बं । तेनेव “विकप्पनुपगपच्छिम”न्ति न वुत्तं । कंसनीलन्ति चम्मकारनीलं । महापच्चरियं पन “अयोमलं लोहमलं एतं कंसनीलं नामा”ति वुत्तं । पलासनीलन्ति यो कोचि नीलवण्णो पण्णरसो । दुब्बण्णकरणं आदातब्बन्ति एतं कप्पबिन्दुं सन्धाय वुत्तं; न नीलादीहि सकलचीवरस्स दुब्बण्णकरणं । तच्च पन कप्पं आदियन्तेन

चीवरं रजित्वा चतूसु वा कोणेषु तीसु वा द्वीसु वा एकस्मिं वा कोणे मोरस्स अक्खिमण्डलमत्तं वा मङ्कुलपिट्ठिमत्तं वा आदातब्बं । महापच्चरियं “पत्ते वा गण्ठियं वा न वट्ठती”ति वुत्तं । महाअट्ठकथायं पन “वट्ठतियेवा”ति वुत्तं । पाळिकप्पकण्णिककप्पादयो पन सब्बत्थ पटिसिद्धा, तस्मा ठपेत्वा एकं वट्ठबिन्दुं अज्जेन केनचिपि विकारेन कप्पो न कातब्बो ।

३७९. अग्गळेतिआदीसु एतानि अग्गळादीनि कप्पकतचीवरे पच्छा आरोपेत्वा कप्पकरणकिच्चं नत्थि । सेसं उत्तानमेव ।
एळकलोमसमुद्धानं — किरियाकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

दुब्बण्णकरणसिक्खापदं अट्ठमं ।

९. विकप्पनसिक्खापदवण्णना

३७४. नवमे — तस्स वा अदिन्नन्ति चीवरसामिकस्स “परिभुज्ज वा विस्सज्जेहि वा यथापच्चयं वा करोही”ति एवं वत्वा अदिन्नं । **तस्स वा अविस्ससन्तोति** येन विनयकम्मं कत्तं, तस्स अविस्सासेन वा । तेन पन दिन्नं वा तस्स विस्सासेन वा परिभुज्जन्तस्स अनापत्ति । सेसमेत्थ तिसकवण्णनायं वुत्तनयत्ता उत्तानमेवाति । कथिनसमुद्धानं — कायवाचतो कायवाचाचित्ततो च समुद्धानि, किरियाकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

विकप्पनसिक्खापदं नवमं ।

१०. चीवरापनिधानसिक्खापदवण्णना

३७७-८१. दसमे — अपनिधेन्तीति अपनेत्वा निधेन्ति । **हसापेक्खोति** हसाधिप्पायो । **अज्जं परिक्रारन्ति** पाळिया अनागतं पत्तत्थविकादिं । **धम्मिं कथं कत्वाति** “समणेन नाम अनिहितपरिक्रारेण भवितुं न वट्ठती”ति एवं धम्मकथं कथेत्वा दस्सामीति निक्खिपतो अनापत्ति । सेसमेत्थ उत्तानमेव । तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, तिवेदनन्ति ।

चीवरापनिधानसिक्खापदं दसमं ।

समतो वण्णनाक्कमेन सुरापानवग्गो छट्ठो ।

७. सप्पाणकवग्गो

१. सज्जिच्चपाणसिक्खापदवण्णना

३८२. सप्पाणकवग्गस्स पठमसिक्खापदे — इस्सासो होतीति गिहिकाले धनुग्गहाचरियो होति । **जीविता वोरपिताति** जीविता वियोजिता ।

सिक्खापदेपि **वोरोपेय्याति** वियोजेय्य । यस्मा पन वोहारमत्तमेवेत्तं; न हेत्थ किञ्चि वियोजिते सीसालङ्कारे सीसं विय जीविता वोरपिते पाणेपि जीवितं नाम विसुं तिट्ठति, अज्जदत्थु अन्तरधानमेव गच्छति, तस्मा तमत्यं दस्सेतुं पदभाजने “जीवितिन्द्रियं उपच्छिन्दती”तिआदि वुत्तं । इमस्मिञ्च सिक्खापदे तिरच्छानगतोयेव “पाणो”ति वेदितब्बो । तं खुदकम्पि महन्तम्पि मारेन्तस्स आपत्तिनानाकरणं नत्थि । महन्ते पन उपक्कममहन्तत्ता अकुसलमहत्तं होति । **पाणे पाणसज्जीति** अन्तमसो मज्जपीठं सोधेन्तो मङ्कुलबीजकेपि पाणसज्जी निक्कारुणिकताय तं भिन्दन्तो अपनेति, पाचित्तियं । तस्मा एवरूपेसु ठानेसु कारुज्जं उपट्ठपेत्वा अप्पमत्तेन वत्तं कातब्बं । सेसं मनुस्सविग्गहे वुत्तनयेनेव वेदितब्बं सद्धिं समुद्धानादीहीति ।

सज्जिच्चपाणसिक्खापदं पठमं ।

२. सप्पाणकसिक्खापदवण्णना

३८७. दुतिये — सप्पाणकन्ति ये पाणका परिभोगेन मरन्ति, तेहि पाणकेहि सप्पाणकं, तादिसज्झि जानं परिभुज्जतो पयोगे पयोगे पाचित्तियं। पत्तपूरम्पि अविच्छिन्दित्वा एकपयोगेन पिवतो एका आपत्ति। तादिसेन उदकेन सामिसं पत्तं आविज्झित्वा धोवतोपि तादिसे उदके उण्हयागुपत्तं निब्बापयतोपि तं उदकं हत्थेन वा उल्लुङ्गेन वा गहेत्वा न्हायतोपि पयोगे पयोगे पाचित्तियं। उदकसोण्डिं वा पोक्खरणिं वा पविसित्वा बहिनिक्खमनत्थाय वीचिं उट्ठापयतोपि। सोण्डिं वा पोक्खरणिं वा सोधेन्तेहि ततो गहितउदकं उदकेयेव आसिज्झितब्बं। समीपम्हि उदके असति कप्पियउदकस्स अट्ठ वा दस वा घटे उदकसण्ठानकप्पदेसे आसिज्झित्वा तत्थ आसिज्झितब्बं। “पवट्ठित्वा उदके पतिस्सती”ति उण्हपासाणे उदकं नासिज्झितब्बं। कप्पियउदकेन पन पासाणं निब्बापेत्वा आसिज्झितुं वट्ठति। सेसमेत्थ उत्तानमेव।

तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं,

वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति। एत्थ च पटङ्गपाणकानं पतनं जत्वापि सुद्धचित्तताय दीपजालने विय सप्पाणकभावं जत्वापि उदकसज्जाय परिभुज्झितब्बतो पण्णत्तिवज्जता वेदितब्बाति।

सप्पाणकसिक्खापदं दुतियं।

३. उक्कोटनसिक्खापदवण्णना

३९२. ततियसिक्खापदे — उक्कोटेन्तीति तस्स तस्स भिक्खुनो सन्तिकं गन्त्वा “अकतं कम्म”न्तिआदीनि वदन्ता उच्चालेन्ति; यथापतिट्ठितभावेन पतिट्ठातुं न देन्ति।

३९३. यथाधम्मन्ति यो यस्स अधिकरणस्स वूपसमनाय धम्मो वुत्तो, तेनेव धम्मेनाति अत्थो। निहताधिकरणन्ति निहतं अधिकरणं; सत्थारा वुत्तधम्मेनेव वूपसमितं अधिकरणन्ति अत्थो।

३९५. धम्मकम्मे धम्मकम्मसज्जीति येन कम्मेन तं अधिकरणं वूपसमितं, तज्जे धम्मकम्मं होति, तस्मिं धम्मकम्मे अयम्पि धम्मकम्मसज्जी हुत्वा यदि उक्कोटेति, पाचित्तियं आपज्जतीति अत्थो। एतेन नयेन सेसपदानिपि वेदितब्बानि। अयमेत्थ सङ्खेपो, वित्थारो पन “इमेसं चतुन्नं अधिकरणानं कति उक्कोटना”तिआदिना नयेन परिवारे वुत्तो। अट्ठकथासु तं सब्बं आहरित्वा तस्सेवत्थो वण्णितो। मयं पन तं तत्थेव वण्णयिस्साम। इध आहरित्वा वण्णयमाने हि सुट्ठतरं सम्मोहो भवेय्याति न वण्णयिम्ह। सेसमेत्थ उत्तानमेव। तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति।

उक्कोटनसिक्खापदं ततियं।

४. दुट्ठुल्लसिक्खापदवण्णना

३९९. चतुत्थे — दुट्ठुल्ला नाम आपत्तीति एत्थ चत्तारि पाराजिकानि अत्थुद्धारवसेन दस्सितानि, सङ्गादिसेसापत्ति पन अधिप्पेता, तं छादेन्तस्स पाचित्तियं। धुरं निक्खित्तमत्तेति धुरे निक्खित्तमत्ते। सचेपि धुरं निक्खिपित्वा पच्छा आरोचेति, न रक्खति; धुरं निक्खित्तमत्तेयेव पाचित्तियन्ति वुत्तं होति। सचे पन एवं धुरं निक्खिपित्वा पटिच्छादनत्थमेव अज्जस्स आरोचेति, सोपि अज्जस्साति एतेनुपायेन समणसत्तम्पि समणसहस्सम्पि आपत्तिं आपज्जतियेव ताव, याव कोटि न छिज्जति। कदा पन कोटि छिज्जतीति? महासुमत्थेरो ताव वदति — “आपत्तिं आपन्नो एकस्स आरोचेति, सो पटिनिवत्तित्वा तस्सेव आरोचेति; एवं कोटि छिज्जती”ति। महापदुमत्थेरो पनाह — “अयज्झि वत्थुपुगलोयेव। आपत्तिं आपन्नो पन एकस्स भिक्खुनो आरोचेति, अयं अज्जस्स आरोचेति, सो पटिनिवत्तित्वा येनस्स आरोचितं, तस्सेव आरोचेति; एवं ततियेन पुगालेन दुतियस्स आरोचिते कोटि छिन्ना होती”ति।

४००. अदुट्ठुल्लं आपत्तिन्ति अवसेसे पज्जापत्तिकखन्धे। अनुपसम्पन्नस्स दुट्ठुल्लं वा अदुट्ठुल्लं वा अज्झाचारन्ति एत्थ अनुपसम्पन्नस्स सुक्कविस्सट्ठि च कायसंसगो चाति अयं दुट्ठुल्लअज्झाचारो नाम। सेसमेत्थ उत्तानमेवाति। धुरनिक्खेपसमुद्धानं — कायवाचाचित्ततो समुद्धानि, अकिरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति।

दुट्टल्लसिक्खापदं चतुर्थं ।

५. ऊनवीसतिवस्ससिक्खापदवण्णना

४०२. पञ्चमसिक्खापदे — अङ्गुलियो दुक्खा भविस्सन्तीति अक्खरानि लिखन्तस्स अङ्गुलियो दुक्खा भविस्सन्तीति चिन्तेसुं । उरस्स दुक्खोति गणनं सिक्खन्तेन बहुं चिन्तेतब्बं होति, तेनस्स उरो दुक्खो भविस्सतीति मज्झिंसु । अक्खीनि दुक्खा भविस्सन्तीति रूपसुत्तं सिक्खन्तेन कहापणा परिवत्तेत्वा परिवत्तेत्वा पस्सितब्बा होन्ति, तेनस्स अक्खीनि दुक्खानि भविस्सन्तीति मज्झिंसु । डंसादीसु डंसाति पिङ्गलमक्खिकायो । दुक्खानन्ति दुक्खमानं । तिब्बानन्ति बहलानं । खरानन्ति तिखिणानं । कटुकानन्ति फरुसानं; अमनापताय वा कटुकरससदिसानं । असातानन्ति अमधुरानं । पाणहरानन्ति जीवितहरानं ।

४०४. सीमं सम्मन्नतीति नवं सीमं बन्धति । कुरुन्दियं पन उदकुक्खेपपरिच्छिन्दनेपि दुक्कटं वुत्तं । परिपुण्णवीसतिवस्सोति पटिसन्धिगहणतो पट्टाय परिपुण्णवीसतिवस्सो; गम्भवीसोपि हि परिपुण्णवीसतिवस्सोत्वेव सङ्ख्ये गच्छति । यथाह —

“तेन खो पन समयेन आयस्मा कुमारकस्सपो गम्भवीसो उपसम्पन्नो होति । अथ खो आयस्मतो कुमारकस्सपस्स एतदहोसि — ‘भगवता पञ्चत्तं, न ऊनवीसतिवस्सो पुगलो उपसम्पादेतब्बोति । अहञ्चम्हि गम्भवीसो उपसम्पन्नो । उपसम्पन्नो नुखोम्हि, ननु खो उपसम्पन्नो’ति । भगवतो एतमत्थं आरोचेसुं । यं भिक्खवे मातुकुच्छिम्हि पठमं चित्तं उप्पन्नं, पठमं विज्जाणं पातुभूतं तदुपादाय सावस्स जाति । अनुजानामि, भिक्खवे, गम्भवीसं उपसम्पादेतु’न्ति (महाव० १२४) ।

तत्थ यो द्वादसमासे मातुकुच्छिस्मिं वसित्वा महापवारणाय जातो, सो ततो पट्टाय याव एकूनवीसतिमे वस्से महापवारणा, तं अतिक्कमित्वा पाटिपदे उपसम्पादेतब्बो । एतेनुपायेन हायनवट्ठनं वेदितब्बं ।

पोराणकत्थेरा पन एकूनवीसतिवस्सं सामणेरं निक्खमनीयपुण्णमासिं अतिक्कम्म पाटिपददिवसे उपसम्पादेन्ति, तं कस्माति? वुच्चते — एकस्मिं वस्से छ चातुद्दसिकउपोसथा होन्ति । इति वीसतिया वस्सेसु चत्तारो मासा परिहायन्ति । राजानो ततिये ततिये वस्से वस्सं उक्कट्टन्ति । इति अट्टारससु वस्सेसु छ मासा वट्ठन्ति, ततो उपोसथवसेन परिहीने चत्तारो मासे अपनेत्वा द्वे मासा अवसेसा होन्ति, ते द्वे मासे गहेत्वा वीसतिवस्सानि परिपुण्णानि होन्तीति निक्कट्ठा हुत्वा निक्खमनीयपुण्णमासिं अतिक्कम्म पाटिपदे उपसम्पादेन्ति । एत्थ पन यो पवारेत्वा वीसतिवस्सो भविस्सति, तं सन्धाय “एकूनवीसतिवस्स”न्ति वुत्तं । तस्मा यो मातुकुच्छिस्मिं द्वादसमासे वसि, सो एकवीसतिवस्सो होति । यो सत्तमासे वसि, सो सत्तमासाधिकवीसतिवस्सो । छमासजातो पन न जीवति ।

४०६. अनापत्ति ऊनवीसतिवस्सं परिपुण्णवीसतिवस्ससज्जीति एत्थ किञ्चापि उपसम्पादेन्तस्स अनापत्ति, पुगलो पन अनुपसम्पन्नोव होति । सचे पन सो दसवस्सच्चयेन अज्जं उपसम्पादेति, तज्जे मुज्जित्वा गणो पूरति, सूपसम्पन्नो । सोपि च याव न जानाति, तावस्स नेव सगगन्तरायो न मोक्खन्तरायो, जत्वा पन पुन उपसम्पज्जितब्बं । सेसं उत्तानमेव ।

तिसमुट्ठानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, पण्णात्तिवज्जं, कायकम्मं,

वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

ऊनवीसतिवस्ससिक्खापदं पञ्चमं ।

६. थेय्यसत्थसिक्खापदवण्णना

४०७. छट्ठे — पटियालोकन्ति सूरियालोकस्स पटिमुखं; पच्छिमदिसन्ति अत्थो । कम्मियाति सुङ्कट्टाने कम्मिका ।

४०९. राजानं वा थेय्यं गच्छन्तीति राजानं वा थेनेत्वा वज्जेत्वा रज्जो सन्तकं किञ्चि गहेत्वा इदानीं न तस्स दस्सामाति गच्छन्ति ।

४११. विसङ्केतेनाति कालविसङ्केतेन दिवसविसङ्केतेन च गच्छतो अनापत्ति । मगगविसङ्केतेन पन अटविमिसङ्केतेन वा आपत्तियेव ।

सेसमेत्थ भिक्खुनिवगगे वुत्तनयत्ता उत्तानत्थमेव । थेय्यसत्थसमुद्धानं — कायचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्घाति, किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

थेय्यसत्थसिक्खापदं छट्ठं ।

७. संविधानसिक्खापदवण्णना

४१२. सत्तमे — पथूपेन्तो निसीदीति पज्झायन्तो अत्तानयेव परिभासन्तो निसीदि । नाय्यो सो भिक्खु मं निष्पातेसीति अय्यो अयं भिक्खु मं न निक्खामेसि; न मं गहेत्वा अगमासीति अत्थो । सेसमेत्थ भिक्खुनिया सद्धिं संविधानसिक्खापदे वुत्तनयेनेव वेदितब्बं सद्धिं समुद्धानादीहीति ।

संविधानसिक्खापदं सत्तमं ।

८. अरिट्टसिक्खापदवण्णना

४१७. अट्ठमे — गद्धे बाधयिसूति गद्धबाधिनो; गद्धबाधिनो पुब्बपुरिसा अस्साति गद्धबाधिपुब्बो, तस्स गद्धबाधिपुब्बस्स गिज्झघातककुलप्पसुतस्साति अत्थो ।

सग्गमोक्खानं अन्तरायं करोन्तीति अन्तरायिका । ते कम्मकिलेसविपाकउपवादआणावीतिककमवसेन पञ्चविधा । तत्थ पञ्चानन्तरियकम्मा कम्मन्तरायिका नाम । तथा भिक्खुनीदूसककम्मं, तं पन मोक्खस्सेव अन्तरायं करोति, न सग्गस्स । नियतमिच्छादिट्ठिधम्मा किलेसन्तरायिका नाम । पण्डकतिरच्छानगतउभतोब्यञ्जनकानं पटिसन्धिधम्मा विपाकन्तरायिका नाम । अरियूपवादा उपवादन्तरायिका नाम, ते पन याव अरिये न खमापेन्ति तावदेव, न ततो परं । सज्जिच्च आपन्ना आपत्तियो आणावीतिककमन्तरायिका नाम, तापि याव भिक्खुभावं वा पटिजानाति, न वुद्घाति वा न देसेति वा तावदेव, न ततो परं ।

तत्रायं भिक्खु बहुस्सुतो धम्मकथिको सेसन्तरायिके जानाति, विनये पन अकोविदत्ता पण्णत्तिवीतिककमन्तरायिके न जानाति, तस्मा रहोगतो एवं चिन्तेसि — “इमे आगारिका पञ्च कामगुणे परिभुज्जन्ता सोतापन्नापि सकदागामिनोपि अनागामिनोपि होन्ति, भिक्खूपि मनापिकानि चक्खुविज्जेय्यानि रूपानि पस्सन्ति...पे०... कायविज्जेय्ये फोडुब्बे फुसन्ति, मुदुकानि अत्थरणपावुरणादीनि परिभुज्जन्ति, एतं सब्बं वट्ठति । कस्मा इत्थिरूपा...पे०... इत्थिफोडुब्बा एव न वट्ठन्ति, एतेपि वट्ठन्ती”ति । एवं रसेन रसं संसन्दित्वा सच्छन्दरागपरिभोगञ्च निच्छन्दरागपरिभोगञ्च एकं कत्वा थूलवाकेहि सद्धिं अतिसुखुमसुत्तं घटेन्तो विय सासपेन सद्धिं सिनेरुं उपसंहरन्तो विय पापकं दिट्ठिगतं उप्पादेत्वा “किं भगवता महासमुद्धं बन्धन्तेन विय महता उस्साहेन पठमपाराजिकं पज्जत्तं, नत्थि एत्थ दोसो”ति सब्बज्जुतज्जाणेन सद्धिं पटिविरुज्जन्तो भब्बपुग्गलानं आसं छिन्दन्तो जिनस्स आणाचक्के पहारमदासि । तेनाह — “तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामी”तिआदि ।

अट्ठिकङ्कलूपमातिआदिमिह अट्ठिकङ्कलूपमा अप्पस्सादट्ठेन । मंसपेसूपमा बहुसाधारणट्ठेन । तिणुक्कूपमा अनुदहनट्ठेन । अङ्गारकासूपमा महाभितापनट्ठेन । सुपिनकूपमा इत्तरपच्चुपट्टानट्ठेन । याचितकूपमा तावकालिकट्ठेन । रुक्खफलूपमा सब्बङ्गपच्चङ्गपलिभञ्जनट्ठेन । असिसूनूपमा अधिकुट्टनट्ठेन । सत्तिसूलूपमा विनिविज्जनट्ठेन । सप्पसिरूपमा सासङ्कसप्पटिभयट्ठेनाति अयमेत्थ सद्धेपो । वित्थारो पन पपञ्चसूदनियं मज्झिमट्ठकथायं (म० नि० १.२३४ आदयो; २.४२ आदयो) गहेत्तब्बो । एवं व्याखोति एवं विय खो । सेसमेत्थ पुब्बे वुत्तनयत्ता उत्तानमेव ।

समनुभासनसमुद्धानं — कायवाचाचित्ततो समुद्घाति, अकिरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

अरिट्टसिक्खापदं अट्ठमं ।

९. उक्खित्तसम्भोगसिक्खापदवण्णना

४२४-५. नवमे — अकटानुधम्मनाति अनुधम्मो वुच्चति आपत्तिया अदस्सने वा अप्पटिकम्मे वा पापिकाय दिट्ठिया अप्पटिनिस्सग्गे वा धम्मने विनयेन सत्थुसासनेन उक्खित्तकस्स अनुलोमवत्तं दिस्वा कता ओसारणा; सो ओसारणसङ्घातो अनुधम्मो यस्स न कतो, अयं अकटानुधम्मो नाम, तादिसेन सद्धिन्ति अत्थो। तेनेवस्स पदभाजने “अकटानुधम्मो नाम उक्खित्तो अनोसारितो”ति वुत्तं।

देति वा पटिग्गहाति वाति एकपयोगेन बहुम्पि ददतो वा गणहतो वा एकं पाचित्तियं। विच्छिन्दित्वा विच्छिन्दित्वा देन्तस्स च गणहन्तस्स च पयोगगणनाय पाचित्तियानि। सेसमेत्थ उत्तानमेव। तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

उक्खित्तसम्भोगसिक्खापदं नवमं।

१०. कण्टकसिक्खापदवण्णना

४२८. दसमे — दिट्ठिगतं उप्पन्नन्ति अरिट्ठस्स विय एतस्सापि अयोनिसो उम्मुज्जन्तस्स उप्पन्नं। नासेतूति एत्थ तिविधा नासना — संवासनासना, लिङ्गनासना, दण्डकम्मनासनाति। तत्थ आपत्तिया अदस्सनादीसु उक्खेपना संवासनासना नाम। “दूसको नासेतब्बो (पारा० ६६) मेत्तियं भिक्खुनिं नासेथा”ति (पारा० ३८४) अयं लिङ्गनासना नाम। “अज्जतग्गे ते आवुसो समणुद्देस न चेव सो भगवा सत्था अपदिसितब्बो”ति अयं दण्डकम्मनासना नाम। अयं इध अधिप्पेता। तेनाह — “एवञ्च पन भिक्खवे नासेतब्बो...पे०... विनस्सा”ति। तत्थ चराति गच्छ। पिरेति पर अमामक। विनस्साति नस्स; यत्थ ते न पस्साम, तत्थ गच्छाति।

४२९. उपलापेय्याति सङ्गहेय्य। उपट्ठापेय्याति तेन अत्तनो उपट्ठानं कारापेय्य। सेसं अरिट्ठसिक्खापदे वुत्तनयेनेव वेदितब्बं सद्धिं समुद्धानादीहीति।

कण्टकसिक्खापदं दसमं।

समत्तो वण्णनाकमेन सप्पाणकवग्गो सत्तमो।

८. सहधम्मिकवग्गो

१. सहधम्मिकसिक्खापदवण्णना

४३४. सहधम्मिकवग्गस्स पठमसिक्खापदे — एतस्मिं सिक्खापदेति एतस्मिं सिक्खापदे यं वुत्तं, तं न ताव सिक्खिस्सामि। आपत्ति पाचित्तियस्साति एत्थ पन वाचाय वाचाय आपत्ति वेदितब्बा। सिक्खमानेन भिक्खवे भिक्खुनाति ओवादं सिरसा सम्पटिच्छित्वा सिक्खितुकांमेनेव हुत्वा आजानितब्बज्जेव पुच्छितब्बज्ज उपपरिक्खितब्बज्ज। सेसमेत्थ दुब्बचसिक्खापदे वुत्तनयेनेव पदत्थतो वेदितब्बं। विनिच्छयतो उत्तानमेव।

तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति।

सहधम्मिकसिक्खापदं पठमं।

२. विलेखनसिक्खापदवण्णना

४३८. दुतिये — विनयकथं कथेतीति विनयकथा नाम कप्पियाकप्पियआपत्तानापत्तिसंवरपहानपटिसंयुत्तकथा, तं कथेति। विनयस्स वण्णं भासतीति विनयस्स वण्णो नाम पञ्चन्नम्पि सत्तन्नम्पि आपत्तिक्खन्धानं वसेन मातिकं निक्खिपित्वा पदभाजनेन वण्णना, तं भासति। विनयपरियत्तिया वण्णं भासतीति विनयं परियापुणन्तानं विनयपरियत्तिमूलकं वण्णं गुणं आनिसंसं भासति। विनयधरो हि विनयपरियत्तिमूलके पञ्चानिसंसं छानिसंसं सत्तानिसंसं अट्ठानिसंसं नवानिसंसं दसानिसंसं एकादसानिसंसं च लभति ते सब्बे भासतीति अत्थो। कतमे पञ्चानिसंसं लभतीति? अत्तनो सीलक्खन्धसुगुत्तिआदिके। वुत्तज्हेतं —

“पञ्चिमे, भिक्खवे, आनिसंसा विनयधरे पुग्गले — अत्तनो सीलक्खन्धो सुगुत्तो होति सुरक्खितो, कुक्कुच्चपकतानं पटिसरणं होति, विसारदो सङ्गमज्झे वोहरति, पच्चत्थिके सहधम्मेन सुनिग्गहितं निग्गणाति, सद्धम्मद्वितिया पटिपन्नो होती”ति (परि० ३२५)।

कथमस्स अत्तनो सीलक्खन्धो सुगुत्तो होति सुरक्खितो? इधेकच्चो भिक्खु आपत्तिं आपज्जन्तो छहाकारेहि आपज्जति — अलज्जिता, अज्जाणता, कुक्कुच्चपकतता, अकप्पिये कप्पियसज्जिता, कप्पिये अकप्पियसज्जिता, सतिसम्मोसाति।

कथं अलज्जिताय आपत्तिं आपज्जति? अकप्पियभावं जानन्तोयेव मदित्वा वीतिक्कमं करोति। वुत्तम्पि चेतं —

“सञ्चिच्च आपत्तिं आपज्जति, आपत्तिं परिगूहति।

अगतिगमनञ्च गच्छति, एदिसो वुच्चति अलज्जिपुग्गलो”ति ॥ (परि० ३५९)।

कथं अज्जाणताय आपज्जति? अज्जाणपुग्गलो हि मन्दो मोमूहो कत्तब्बाकत्तब्बं अजानन्तो अकत्तब्बं करोति, कत्तब्बं विराधेति; एवं अज्जाणताय आपज्जति।

कथं कुक्कुच्चपकतताय आपज्जति? कप्पियाकप्पियं निस्साय कुक्कुच्चे उप्पन्ने विनयधरं पुच्छित्वा कप्पियञ्चे कत्तब्बं सिया, अकप्पियञ्चे न कत्तब्बं, अयं पन “वट्ठी”ति मदित्वा वीतिक्कमतियेव; एवं कुक्कुच्चपकतताय आपज्जति।

कथं अकप्पिये कप्पियसज्जिताय आपज्जति? अच्छमंसं सूकरमंसन्ति खादति, दीपिमंसं मिगमंसन्ति खादति, अकप्पियभोजनं कप्पियभोजनन्ति भुज्जति, विकाले कालसज्जाय भुज्जति, अकप्पियपानकं कप्पियपानकन्ति पिवति; एवं अकप्पिये कप्पियसज्जिताय आपज्जति।

कथं कप्पिये अकप्पियसज्जिताय आपज्जति? सूकरमंसं अच्छमंसन्ति खादति, मिगमंसं दीपिमंसन्ति खादति, कप्पियभोजनं अकप्पियभोजनन्ति भुज्जति, काले विकालसज्जाय भुज्जति, कप्पियपानकं अकप्पियपानकन्ति पिवति; एवं कप्पिये अकप्पियसज्जिताय आपज्जति।

कथं सतिसम्मोसाय आपज्जति? सहसेय्यचीवरविप्पवासभेसज्जचीवरकालातिक्कमनपच्चया आपत्तिञ्च सतिसम्मोसाय आपज्जति; एवमिधेकच्चो भिक्खु इमेहि छहाकारेहि आपत्तिं आपज्जति।

विनयधरो पन इमेहि छहाकारेहि आपत्तिं नापज्जति। कथं लज्जिताय नापज्जति? सो हि “पस्सथ भो, अयं कप्पियाकप्पियं जानन्तोयेव पण्णत्तिवीतिक्कमं करोती”ति इमं परूपवादं रक्खन्तोपि नापज्जति; एवं लज्जिताय नापज्जति। सहसा आपन्नम्पि देसनागामिनिं देसेत्वा वुट्ठानगामिनिया वुट्ठित्वा सुद्धन्ते पतिट्ठाति। ततो —

“सञ्चिच्च आपत्तिं न आपज्जति, आपत्तिं न परिगूहति।

अगतिगमनञ्च न गच्छति, एदिसो वुच्चति लज्जिपुग्गलो”ति ॥ (परि० ३५९)

इमस्मिं लज्जिभावे पतिट्ठितोव होति।

कथं जाणताय नापज्जति? सो हि कप्पियाकप्पियं जानाति, तस्मा कप्पियमेव करोति, अकप्पियं न करोति; एवं जाणताय नापज्जति।

कथं अकुक्कुच्चपकतताय नापज्जति? सो हि कप्पियाकप्पियं निस्साय कुक्कुच्चे उप्पन्ने वत्थुं ओलोकेत्वा मातिकं पदभाजनं अन्तरापत्तिं आपत्तिं अनापत्तिञ्च ओलोकेत्वा कप्पियञ्चे होति करोति, अकप्पियञ्चे न करोति; एवं अकुक्कुच्चपकतताय नापज्जति।

कथं अकप्पियादिसज्जिताय नापज्जति? सो हि कप्पियाकप्पियं जानाति, तस्मा अकप्पिये कप्पियसज्जी न होति, कप्पिये अकप्पियसज्जी न होति; सुप्पतिट्ठिता चस्स सति होति, अधिट्ठातब्बं अधिट्ठेति, विकप्पेतब्बं विकप्पेति। इति इमेहि छहाकारेहि आपत्तिं नापज्जति। आपत्तिं अनापज्जन्तो अखण्डसीलो होति परिसुद्धसीलो; एवमस्स अत्तनो सीलक्खन्धो सुगुत्तो होति सुरक्खितो।

कथं कुक्कुच्चपकतानं पटिसरणं होति? तिरोरट्टेसु तिरोजनपदेसु च उप्पन्नकुक्कुच्चा भिक्खू “असुकस्मिं किर विहारे विनयधरो वसती”ति दूरतोपि तस्स सन्तिकं आगन्त्वा कुक्कुच्चं पुच्छन्ति, सो तेहि कतस्स कम्मस्स वत्थुं ओलोकेत्वा आपत्तानापत्तिगारुकलहुकादिभेदं सल्लक्खेत्वा देसनागामिनिं देसापेत्वा वुट्ठानगामिनिया वुट्ठापेत्वा सुद्धन्ते पटिट्ठापेति; एवं कुक्कुच्चपकतानं पटिसरणं होति ।

विसारदो सङ्गमज्जे वोहरतीति अविनयधरस्स हि सङ्गमज्जे कथेन्तस्स भयं सारज्जं ओक्कमति, विनयधरस्स तं न होति । कस्मा? “एवं कथेन्तस्स दोसो होति; एवं न दोसो”ति जत्वा कथनतो ।

पच्चत्थिके सहधम्मणे सुनिग्गहितं निग्गण्हातीति एत्थ द्विधा पच्चत्थिका नाम — अत्तपच्चत्थिका च सासनपच्चत्थिका च । तत्थ मेत्तियभुम्मजका च भिक्खू वड्डो च लिच्छवी अमूलकेन अन्तिमवत्थुना चोदेसुं, इमे अत्तपच्चत्थिका नाम । ये वा पनञ्जेपि दुस्सीला पापधम्मा, सब्बे ते अत्तपच्चत्थिका । विपरीतदस्सना पन अरिट्ठिभिक्खुकण्टकसामणेरवेसालिकवज्जिपुत्तका परूपहारअज्जाणकङ्कापरवितरणादिवादा महासङ्घिकादयो च अबुद्धसासनं “बुद्धसासनं”न्ति वत्त्वा कतपग्गहा सासनपच्चत्थिका नाम । ते सब्बेपि सहधम्मणे सकारणेन वचनेन यथा तं असद्धम्मं पटिट्ठापेतुं न सक्कोन्ति, एवं सुनिग्गहितं कत्वा निग्गण्हाति ।

सद्धम्मद्वितीया पटिपन्नो होतीति एत्थ पन तिविधो सद्धम्मो परियत्तिपटिपत्तिअधिगमवसेन । तत्थ तेपिटकं बुद्धवचनं परियत्तिसद्धम्मो नाम । तेरस धुतङ्गगुणा चुदस खन्धकवत्तानि द्वेअसीति महावत्तानीति अयं पटिपत्तिसद्धम्मो नाम । चत्तारो मग्गा च फलानि चाति अयं अधिगमसद्धम्मो नाम ।

तत्थ केचि थेरा “यो वो, आनन्द, मया धम्मो च विनयो च देसितो पञ्जत्तो, सो वो ममच्चयेन सत्था”ति (दी० नि० २.२१६) इमिना सुत्तेन “सासनस्स परियत्ति मूल”न्ति वदन्ति । केचि थेरा “इमे च सुभद भिक्खू सम्मा विहरेय्युं, असुज्जो लोको अरहन्तेहि अस्सा”ति (दी० नि० २.२१४) इमिना सुत्तेन “सासनस्स पटिपत्तिमूल”न्ति वत्त्वा “याव पञ्च भिक्खू सम्मा पटिपन्ना संविज्जन्ति, ताव सासनं ठितं होती”ति आहंसु । इतरे पन थेरा परियत्तिया अन्तरहिताय सुप्पटिपन्नस्सपि धम्माभिसमयो नत्थी”ति आहंसु । सचे पञ्च भिक्खू चत्तारि पाराजिकानि रक्खणका होन्ति, ते सद्धे कुलपुत्ते पब्बाजेत्वा पच्चन्तिमे जनपदे उपसम्पादेत्वा दसवग्गं गणं पूरेत्वा मज्झिमे जनपदेपि उपसम्पदं करिस्सन्ति, एतेनुपायेन वीसतिवग्गगणं सङ्घं पूरेत्वा अत्तनोपि अब्भानकम्मं कत्वा सासनं वुट्ठिं विरूळ्हि वेपुल्लं गमयिस्सन्ति । एवमयं विनयधरो तिविधस्सापि सद्धम्मस्स चिराद्वितीया पटिपन्नो होतीति एवमयं विनयधरो इमे ताव पञ्चानिसंसे पटिलभतीति वेदितब्बो ।

कतमे छ आनिसंसे लभतीति? तस्साधेय्यो उपोसथो, पवारणा, सङ्घकम्मं, पब्बज्जा, उपसम्पदा, निस्सयं देति सामणेरं उपट्ठापेति ।

ये इमे चातुदसिको, पन्नरसिको, सामग्गिउपोसथो, सङ्घे उपोसथो, गणे पुग्गले उपोसथो, सुत्तुद्दसो, पारिसुद्धि, अधिद्वानउपोसथोति नव उपोसथा, सब्बे ते विनयधरायत्ता ।

यापि च इमा चातुदसिका पन्नरसिका, सामग्गिपवारणा, सङ्घे पवारणा गणे पुग्गले पवारणा, तेवाचिका, द्वेवाचिका, समानवस्सिका पवारणाति नव पवारणायो, तापि विनयधरायत्ता एव, तस्स सन्तका, सो तासं सामी ।

यानिपि इमानि अपलोकनकम्मं जत्तिकम्मं जत्तिदुतियकम्मं जत्तिचतुत्थकम्मन्ति चत्तारि सङ्घकम्मानी, तानि विनयधरायत्तानि ।

यापि चायं उपज्झायेन हुत्वा कुलपुत्तानं पब्बज्जा च उपसम्पदा च कातब्बा, अयम्पि विनयधरायत्ताव । न हि अज्जो द्विपिटकधरोपि एतं कातुं लभति । सो एव निस्सयं देति, सामणेरं उपट्ठापेति । अज्जो नेव निस्सयं दातुं लभति, न सामणेरं उपट्ठापेतुं । सामणेरूपट्ठानं पच्चासीसन्तो पन विनयधरस्स सन्तिके उपज्झं गाहापेत्वा वत्तपटिपत्तिं सादितुं लभति । एत्थ च निस्सयदानज्जेव सामणेरूपट्ठानञ्च एकमङ्गं ।

इति इमेसु छसु आनिसंसेसु एकेन सद्धिं पुरिमा पञ्च छ होन्ति, द्वीहि सद्धिं सत्त, तीहि सद्धिं अट्ठ, चतूहि सद्धिं नव, पञ्चहि सद्धिं दस, सब्बेहि पेटेहि सद्धिं एकादसाति एवं विनयधरो पुग्गलो पञ्च छ सत्त अट्ठ नव दस एकादस च आनिसंसे लभतीति वेदितब्बो । एवं भगवा इमे आनिसंसे दस्सेन्तो विनयपरियत्तिया वण्णं भासतीति वेदितब्बो ।

आदिस्स आदिस्साति पुनण्णुनं ववत्थपेत्वा विसुं विसुं कत्वा । आयस्मतो उपालिस्स वण्णं भासतीति विनयपरियत्तिं निस्साय

उपालित्थेरस्स गुणं भासति थोमेति पसंसति । कस्मा? अप्पेव नाम मम वण्णनं सुत्वापि भिक्खू उपालिस्स सन्तिके विनयं उग्गहेतब्बं परियापुणितब्बं मज्जेय्युं, एवमिदं सासनं अद्भिनियं भविस्सति, पञ्चवस्ससहस्सानि पवत्तिस्सतीति ।

तेथ बहू भिक्खूति ते इमं भगवतो वण्णनं सुत्वा “इमे किरानिसंसे नेव सुत्तन्तिका न आभिधम्मिका लभन्ती”ति यथापरिकित्तितानिसंसाधिगमे उस्साहजाता बहू भिक्खू थेरा च नवा च मज्झिमा च आयस्मतो उपालिस्स सन्तिके विनयं परियापुणन्तीति अयमेत्थ अत्थो । इधाति निपातमत्तमेव ।

४३९-४०. उद्दिस्समानेति आचरियेन अन्तेवासिकस्स उद्दिस्समाने, सो पन यस्मा आचरिये अत्तनो रुचिया उद्दिस्सन्ते वा आचरियं याचित्वा अन्तेवासिकेन उद्दिसापेन्ते वा यो न धारेति, तस्मिं सज्झायं करोन्ते वा उद्दिस्समानो नाम होति, तस्मा “उद्दिस्सन्ते वा उद्दिसापेन्ते वा सज्झायं वा करोन्ते”ति पदभाजनं वुत्तं । **खुद्धानुखुद्दकेहीति** खुद्दकेहि च अनुखुद्दकेहि च । **यावदेवाति** तेसं संवत्तनमरियादपरिच्छेदवचनं । इदं वुत्तं होति — एतानि हि ये उद्दिस्सन्ति, उद्दिसापेन्ति सज्झायन्ति वा, तेसं ताव संवत्तन्ति याव “कप्पति नु खो, न कप्पति नु खो”ति कुक्कुच्चसङ्घातो विप्पटिसारो विहेसा विचिकिच्छासङ्घातो मनोविलेखो च उप्पज्जति येव । अथ वा **यावदेवाति** अतिसयववत्थापनं; तस्स संवत्तन्तीति इमिना सम्बन्धो, कुक्कुच्चाय विहेसाय विलेखाय अतिविय संवत्तन्तियेवाति वुत्तं होति । **उपसम्पन्नस्स विनयं विवण्णेतीति** उपसम्पन्नस्स सन्तिके तस्स तस्मिं विमतिं उप्पादेतुकामो विनयं विवण्णेति निन्दति गरहति । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

विलेखनसिक्खापदं दुतियं ।

३. मोहनसिक्खापदवण्णना

४४४. ततिये — अन्वद्धमासन्ति अनुपटिपाटिया अद्धमासे अद्धमासे; यस्मा पन सो उपोसथदिवसे उद्दिसियति, तस्मा “अनुपोसथिक”न्ति पदभाजने वुत्तं । **उद्दिस्समानेति** उद्दिसियमाने । यस्मा पन सो पातिमोक्खुद्देसके उद्दिस्सन्ते उद्दिसियमानो नाम होति, तस्मा “उद्दिस्सन्ते”ति पदभाजने वुत्तं । **यज्ज तत्थ आपत्तिं आपन्नोति** तस्मिं अनाचारे चिण्णे यं आपत्तिं आपन्नो । **यथाधम्मो कारेतब्बोति** अज्जाणेन आपन्नत्ता तस्सा आपत्तिया मोक्खो नत्थि, यथा पन धम्मो च विनयो च ठितो, तथा कारेतब्बो । देसनागामिनिज्जे आपन्नो होति, देसापेतब्बो, वुद्धानगामिनिज्जे, वुद्ढापेतब्बोति अत्थो । **साधुकन्ति** सुद्ध । **अट्ठिकत्वाति** अत्थिकभावं कत्वा; अत्थिको हुत्वाति वुत्तं होति ।

४४७. धम्मकम्मेति आदीसु मोहारोपनकम्मं अधिप्पेतं । सेसमेत्थ उत्तानमेव । तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

मोहनसिक्खापदं ततियं ।

४. पहारसिक्खापदवण्णना

४४९. चतुत्थे — पहारं देन्तीति “आवुसो पीठकं पज्जपेथ, पादधोवनं आहरथा”ति आदीनि वत्वा तथा अकरोन्तानं पहारं देन्ति ।

४५१. पहारं देति आपत्ति पाचित्तियस्साति एत्थ पहरितुकामताय पहारे दिन्ने सचेपि मरति पाचित्तियमेव । पहारेन हत्थो वा पादो वा भिज्जति, सीसं वा भिन्नं होति, पाचित्तियमेव । “यथायं सङ्गमज्झे न विरोचति, तथा नं करोमी”ति एवं विरूपकरणाधिप्पायेन कण्णं वा नासं वा छिन्दति, दुक्कटं ।

४५२. अनुपसम्पन्नस्साति गहट्ठस्स वा पब्बजितस्स वा इत्थिया वा पुरिसस्स वा अन्तमसो तिरच्छानगतस्सापि पहारं देति, दुक्कटं । सचे पन रत्तचित्तो इत्थिं पहरति, सङ्गादिसेसो ।

४५३. केनचि विहेठियमानोति मनुस्सेन वा तिरच्छानगतेन वा विहेठियमानो । **मोक्खाधिप्पायोति** ततो अत्तनो मोक्खं पत्थयमानो । **पहारं देतीति** कायकायपटिबद्धनिस्सगियानं अज्जतरेन पहारं देति, अनापत्ति । सचेपि अन्तरामगो चोरं वा पच्चत्थिकं वा विहेठेतुकामं दिस्वा

“उपासक, एत्थेव तिष्ठ, मा आगमी”ति वत्वा वचनं अनादित्वा आगच्छन्तं “गच्छ रे”ति मुग्गरेण वा सत्थकेन वा पहरित्वा याति, सो चे तेन पहारेण मरति, अनापत्तियेव । वाळमिगेसुपि एसेव नयो । सेसमेत्थ उत्तानमेव । समुद्धानादीनि पनस्स पठमपाराजिकसदिसानि, इदं पन दुक्खवेदनन्ति ।

पहारसिक्खापदं चतुत्थं ।

५. तलसत्तिकसिक्खापदवण्णना

४५४. पञ्चमे — तलसत्तिकं उगिरन्तीति पहारदानाकारं दस्सेत्वा कायमि कायपटिबद्धमि उच्चारन्ति । ते पहारसमुच्चिता रोदन्तीति ते पहारपरिचिता पुब्बेपि लद्धपहारत्ता इदानीं च पहारं दस्सन्तीति मज्जमाना रोदन्तीति अत्थो । “पहारस्स मुच्चिता”तिपि सज्जायन्ति, तत्थ “पहारस्स भीता”ति अत्थो ।

४५७. उगिरति आपत्ति पाचिन्नियस्साति एत्थ सचे उगिरित्वा विरद्धो पहारं देति, अवस्सं धारेतुं असक्कोन्तस्स पहारो सहसा पतति, न पहरितुकामताय दिन्नत्ता दुक्कटं । तेन पहारेण हत्थादीसु यंकिञ्चि भिज्जति, दुक्कटमेव ।

४५८. मोक्खाधिप्पायो तलसत्तिकं उगिरन्तीति एत्थ पुब्बे वुत्तेसु वत्थूसु पुरिमनयेनेव तलसत्तिकं उगिरन्तस्स अनापत्ति । सचेपि विरज्झित्वा पहारं देति, अनापत्तियेव । सेसं पुरिमसदिसमेव सद्धिं समुद्धानादीहीति ।

तलसत्तिकसिक्खापदं पञ्चमं ।

६. अमूलकसिक्खापदवण्णना

४५९. छट्ठे — अनुद्धंसेन्तीति ते किर सयं आकिण्णदोसत्ता “एवं भिक्खू अम्हे नेव चोदेस्सन्ति, न सारेस्सन्ती”ति अत्तपरित्ताणं करोन्ता पटिकच्चेव भिक्खू अमूलकेन सङ्गादिसेसेन चोदेन्ति । सेसमेत्थ तेरसकम्हि अमूलकसिक्खापदे वुत्तनयत्ता उत्तानमेव ।

तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

अमूलकसिक्खापदं छट्ठं ।

७. सज्जिच्चसिक्खापदवण्णना

४६४. सत्तमे — उपदहन्तीति उप्पादेन्ति । कुक्कुच्चं उपदहति आपत्ति पाचिन्नियस्साति वाचाय वाचाय आपत्ति । अनुपसम्पन्नस्साति सामणेरस्स । मातुगामेन सद्धिं रहो मज्जे तथा निसिन्नं निपन्नं भुत्तं पीतं, सङ्कमज्जे इदञ्चिदज्ज कतन्तिआदिना नयेन कुक्कुच्चं उपदहति, वाचाय वाचाय दुक्कटं । सेसमेत्थ उत्तानमेव । समुद्धानादीनिपि अमूलकसदिसानेवाति ।

सज्जिच्चसिक्खापदं सत्तमं ।

८. उपस्सुतिसिक्खापदवण्णना

४७१. अट्ठमे — अधिकरणजातानन्ति एतेहि भण्डनादीहि उप्पन्नविवादाधिकरणानं । उपस्सुतिन्ति सुतिसमीपं; यत्थ ठत्वा सक्का होति तेसं वचनं सोतुं, तत्थाति अत्थो । गच्छति आपत्ति दुक्कटस्साति एत्थ पदवारे पदवारे दुक्कटं । मन्तेन्तन्ति अज्जेन सद्धिं अज्जस्मिं मन्तयमाने; “मन्तेन्ते”ति वा पाठो, अयमेवत्थो ।

४७३. वूपसमिस्सामीति उपसमं गमिस्सामि, कलहं न करिस्सामि । अत्तानं परिमोचेस्सामीति मम अकारकभावं कथेत्वा अत्तानं मोचेस्सामि । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

थेय्यसत्थसमुद्धानं — कायचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्वाति, सिया किरियं सोतुकामताय गमनवसेन, सिया अकिरियं ठितट्ठानं आगन्त्वा मन्तयमानानं अजानापनवसेन, रूपियं अज्जवादकं उपस्सुतीति इमानि हि तीणि सिक्खापदानि एकपरिच्छेदानि, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

उपस्सुतिसिक्खापदं अट्ठमं ।

९. कम्मपटिबाहनसिक्खापदवण्णना

४७४. नवमे — सचे च मयं जानेय्यामाति सचे मयं जानेय्याम; चकारो पन निपातमत्तमेव । धम्मिकानन्ति धम्मेन विनयेन सत्थुसासनेन कतत्ता धम्मा एतेसु अत्थीति धम्मिकानि; तेसं धम्मिकानं चतुन्नं सङ्गकम्मानं । खिय्यति आपत्ति पाचित्तियस्साति एत्थ वाचाय वाचाय पाचित्तियं । सेसं उत्तानमेव । तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

कम्मपटिबाहनसिक्खापदं नवमं ।

१०. छन्दंअदत्वागमनसिक्खापदवण्णना

४८१. दसमे — वत्थु वा आरोचितन्ति चोदकेन च चुदितकेन च अत्तनो कथा कथिता, अनुविज्जको सम्मतो, एत्तावतापि वत्थुमेव आरोचितं होति । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

धुरनिक्खेपसमुद्धानं — कायवाचाचित्ततो समुद्वाति, किरियाकिरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

छन्दं अदत्वा गमनसिक्खापदं दसमं ।

११. दुब्बलसिक्खापदवण्णना

४८४. एकादसमे — यथामित्तताति यथामित्तताय; यो यो मित्तो, तस्स तस्स देतीति वुत्तं होति । एस नयो सब्बपदेसु । सेसं उज्झापनकादीसु वुत्तनयत्ता उत्तानत्थमेव ।

तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

दुब्बलसिक्खापदं एकादसमं ।

१२. परिणामनसिक्खापदवण्णना

४८९. द्वादसमे — यं वत्तब्बं सिया, तं सब्बं तिसके परिणामनसिक्खापदे वुत्तनयमेव । अयमेव हि विसेसो — तत्थ अत्तनो परिणामितत्ता निस्सगियं पाचित्तियं, इध पुगलस्स परिणामितत्ता सुद्धिकपाचित्तियन्ति ।

तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, तिवेदनन्ति ।

परिणामनसिक्खापदं द्वादसमं ।

समतो वण्णनाक्कमेन सहधम्मिकवग्गो अट्ठमो ।

९. रतनवग्गो

१. अन्तेपुरसिक्खापदवण्णना

४९४. राजवग्गस्स पठमसिक्खापदे — ओरकोति परित्तको। उपरिपासादवरगतोति पासादवरस्स उपरिगतो। अय्यानं वाहसाति अय्यानं कारणा; तेहि जानापितत्ता जानामीति वुत्तं होति।

४९७. पितरं पत्थेतीति अन्तरं पस्सित्वा घातेतुं इच्छति। राजन्तेपुरं हत्थिसम्मदन्ति आदीसु हत्थीहि सम्मदो एत्थाति हत्थिसम्मदं; हत्थिसम्बाधन्ति अत्थो। अस्सरथसम्मदपदेपि एसेव नयो। “सम्मत्त”न्ति केचि पठन्ति, तं न गहेतब्बं। “रज्जो अन्तेपुरे हत्थिसम्मद”न्तिपि पाठो, तत्थ हत्थीनं सम्मदं हत्थिसम्मदन्ति अत्थो, रज्जो अन्तेपुरे हत्थिसम्मदो अत्थीति वुत्तं होति। एस नयो सेसपदेसुपि। रजनीयानीति तस्मिं अन्तेपुरे एदिसानि रूपादीनि।

४९८. मुद्धावसित्तस्साति मुद्धनि अवसित्तस्स। अनिक्खन्तो राजा इतोति अनिक्खन्तराजकं, तस्मिं अनिक्खन्तराजके; सयनिघरेति अत्थो। रतनं वुच्चति महेसी, निग्गतन्ति निक्खन्तं, अनिग्गतं रतनं इतोति अनिग्गतरतनकं, तस्मिं अनिग्गतरतनके; सयनिघरेति अत्थो। सेसमेत्थ उत्तानमेव।

कथिनसमुद्धानं — कायवाचतो कायवाचाचित्ततो च समुद्धाति, किरियाकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

अन्तेपुरसिक्खापदं पठमं।

२. रतनसिक्खापदवण्णना

५०२-३. दुतिये — विस्सरित्वाति पमुस्सित्वा। पुण्णपत्तं नाम सततो पज्ज कहापणा। क्याहं करिस्सामीति किं अहं करिस्सामि। आभरणं ओमुञ्चित्वाति महालतं नाम नवकोटिअग्घनकं अलङ्कारं अपनेत्वा।

५०४. अन्तेवासीति परिचारको।

५०६. अपरिक्खित्तस्स उपचारोति एत्थ उपचारो नाम आरामस्स द्वे लेड्डुपाता — “आवसथस्स पन सुप्पपातो वा मुसलपातो वा”ति महापच्चरियं वुत्तं। उग्गण्हाति आपत्ति पाचित्तियस्साति एत्थ जातरूपरजतं अत्तनो अत्थाय उग्गण्हन्तस्स वा उग्गण्हापेत्तस्स वा निस्सगियं पाचित्तियं, सङ्खगणपुग्गलचेतियनवकम्मानं अत्थाय दुक्कटं, अवसेसं मुत्तादिरतनं अत्तनो वा सङ्खादीनं वा अत्थाय उग्गण्हन्तस्स वा उग्गण्हापेत्तस्स वा दुक्कटं। कप्पियवत्थु वा अकप्पियवत्थु वा होतु, अन्तमसो मातु कण्णपिळन्धनताळपण्णम्पि गिहिसन्तकं भण्डागारिकसीसेन पटिसामेत्तस्स पाचित्तियमेव।

सचे पन मातापितूनं सन्तकं अवस्सं पटिसामेतब्बं कप्पियभण्डं होति, अत्तनो अत्थाय गहेत्वा पटिसामेतब्बं। “इदं पटिसामेत्वा देही”ति वुत्ते पन “न वट्टती”ति पटिक्खित्तपितब्बं। सचे “पटिसामेही”ति पातेत्वा गच्छन्ति, पलिबोधो नाम होति, पटिसामेतुं वट्टति। विहारे कम्मं करोन्ता वट्टकीआदयो वा राजवल्लभा वा अत्तनो उपकरणभण्डं वा सयनभण्डं वा “पटिसामेत्वा देथा”ति वदन्ति, छन्देनपि भयेनपि न कातब्बमेव, गुत्तट्ठानं पन दस्सेतुं वट्टति। बलक्कारेन पातेत्वा गतेसु च पटिसामेतुं वट्टति।

अज्झारामे वा अज्झावसथे वाति एत्थ सचे महाविहारसदिसो महारामो होति, तत्थ पाकारपरिक्खित्ते परिवेणे यत्थ भिक्खूहि वा सामणेरहि वा गहितं भविस्सतीति सङ्खा उप्पज्जति, तादिसे एव ठाने उग्गण्हित्वा वा उग्गण्हापेत्वा वा ठपेतब्बं। महाबोधिद्वारकोट्टकअम्बङ्गणसदिसेसु पन महाजनसञ्चरणट्टानेसु न गहेतब्बं, पलिबोधो न होति। कुरुन्दियं पन वुत्तं “एको मग्गं गच्छन्तो निमनुस्सट्टाने किञ्चि भण्डं पस्सति, आकिण्णमनुस्सेपि जाते मनुस्सा तमेव भिक्खुं आसङ्गन्ति, तस्मा मग्गा ओक्कम्म निसीदितब्बं। सामिकेसु आगतेसु तं आचिक्खित्तब्बं। सचे सामिके न पस्सति पतिरूपं करिस्सती”ति।

रूपेन वा निमित्तेन वा सज्जाणं कत्वाति एत्थ रूपं नाम अन्तोभण्डिकाय भण्डं; तस्मा भण्डिकं मुञ्चित्वा गणेतवा एत्तका कहापणा

वा जातरूपरजतं वाति सल्लक्खेतब्बं । **निमित्तन्ति** लज्जनादि; तस्मा लज्जिताय भण्डिकाय मत्तिकालज्जनन्ति वा लाखालज्जनन्ति वा नीलपिलोतिकाय भण्डिका कताति वा सेतपिलोतिकाय कताति वा एवमादि सब्बं सल्लक्खेतब्बं ।

भिक्षू पतिरूपाति लज्जिनो कुक्कुच्चका । लोलजातिकानज्झि हत्थे ठपेतुं न लभति । यो पन नेव तम्हा आवासा पक्कमति, न सामिके पस्सति, तेनापि अत्तनो चीवरादिमूलं न कातब्बं; थावरं पन सेनासनं वा चेति यं वा पोक्खरणी वा कारेतब्बा । सचे दीघस्स अद्भुनो अच्चयेन सामिको आगच्छति, “उपासक तव सन्तकेन इदं नाम कतं, अनुमोदाही”ति वत्तब्बो । सचे अनुमोदति, इच्चेतं कुसलं; नो चे अनुमोदति, “मम धनं देथा”ति चोदेतियेव, अज्जं समादपेत्वा दातब्बं ।

५०७. रतनसम्मत्तं विस्सासं गणहातीति आदीसु आमामेव सन्धाय वुत्तं । अनामासं न वट्टितियेव । सेसमेत्थ उत्तानमेव । छसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

रतनसिक्खापदं दुतियं ।

३. विकालगामप्पविसनसिक्खापदवण्णना

५०८. ततिये — तिरच्छानकथन्ति अरियमग्गस्स तिरच्छानभूतं कथं । **राजकथन्ति** राजपटिसंयुत्त कथं । **चोरकथा**दीसुपि एसेव नयो ।

५१२. सन्तं भिक्षुन्ति एत्थ यं वत्तब्बं, तं चारित्तसिक्खापदे वुत्तमेव । सचे सम्बहुला केनचि कम्मेन गामं पविसन्ति, “विकाले गामप्पवेसनं आपुच्छामी”ति सब्बेहि अज्जमज्जं आपुच्छित्तब्बं । तस्मिं गामे तं कम्मं न सम्पज्जतीति अज्जं गामं गच्छन्ति, गामसतम्पि होतु, पुन आपुच्छनकिच्चं नत्थि । सचे पन उस्साहं पटिप्पस्सम्भेत्वा विहारं गच्छन्ता अन्तरा अज्जं गामं पविसितुकामा होन्ति, पुन आपुच्छित्तब्बमेव ।

कुलघरे वा आसनसालाय वा भत्तकिच्चं कत्वा तेलभिक्षाय वा सप्पिभिक्षाय वा चरितुकामो होति, सचे पस्से भिक्षु अत्थि, आपुच्छित्वा गन्तब्बं । असन्ते नत्थीति गन्तब्बं । वीथिं ओतरित्वा भिक्षुं पस्सति, आपुच्छनकिच्चं नत्थि, अनापुच्छित्वापि चरितब्बमेव । गाममज्जेन मग्गो होति, तेन गच्छन्तस्स तेलादिभिक्षाय चरिस्सामीति चित्ते उप्पन्ने सचे पस्से भिक्षु अत्थि, आपुच्छित्वा चरितब्बं । मग्गा अनोक्कम्म भिक्षाय चरन्तस्स पन आपुच्छनकिच्चं नत्थि, अपरिक्खित्तस्स गामस्स उपचारो अदिन्नादाने वुत्तनयेनेव वेदितब्बो ।

५१५. अन्तरारामन्ति आदीसु न केवलं अनापुच्छा कायबन्धनं अबन्धित्वा सङ्घाटिं अपारुपित्वा गच्छन्तस्सपि अनापत्ति । **आपदासूति** सीहो वा ब्यग्घो वा आगच्छति, मेघो वा उट्टेति, अज्जो वा कोचि उपद्वो उप्पज्जति, अनापत्ति । एवरूपासु आपदासु बहिगामतो अन्तोगामं पविसितुं वट्टति । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

कथिनसमुद्धानं — कायवाचतो कायवाचाचित्ततो च समुद्धानि, किरियाकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

विकालगामप्पविसनसिक्खापदं ततियं ।

४. सूचिघरसिक्खापदवण्णना

५१७-२०. चतुत्थे — भेदनमेव भेदनकं; तं अस्स अत्थीति भेदनकमेव । अरणिकेति अरणिधनुके । **विधेति** वेधके । सेसमेत्थ उत्तानमेव । छसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

सूचिघरसिक्खापदं चतुत्थं ।

५. मज्जसिक्खापदवण्णना

५२२. पञ्चमे — छेदनकं वृत्तनयमेव ।

५२५. छिन्दित्वा परिभुञ्जतीति एत्थ सचे न छिन्दितुकामो होति, भूमियं निखणित्वा पमाणं उपरि दस्सेति, उत्तानं वा कत्वा परिभुञ्जति, उक्खिपित्वा वा तुलासङ्घाटे ठपेत्वा अट्ठं कत्वा परिभुञ्जति, सब्बं वट्ठति । सेसमेत्थ उत्तानमेव । छसमुद्धानं ।

मञ्चसिक्खापदं पञ्चमं ।

६. तूलोनद्धसिक्खापदवण्णना

५२६. छट्ठे — तूलं ओनद्धमेत्थाति तूलोनद्धं; तूलं पक्खिपित्वा उपरि चिमिलिकाय ओनद्धन्ति वृत्तं होति । सेसमेत्थ उत्तानमेव । छसमुद्धानं ।

तूलोनद्धसिक्खापदं छट्ठं ।

७. निसीदनसिक्खापदवण्णना

५३१-४. सत्तमे — निसीदनं अनुज्जातं होतीति कत्थ अनुज्जातं? चीवरक्खन्धके पणीतभोजनवत्थुस्मिं । वृत्तञ्चि तत्थ — “अनुजानामि, भिक्खवे, कायगुत्तिया चीवरगुत्तिया सेनासनगुत्तिया निसीदनं”न्ति (महाव० ३५३) । सेय्यथापि पुराणासिकोद्दोति यथा नाम पुराणचम्मकारोति अत्थो । यथा हि चम्मकारो चम्मं वित्थतं करिस्सामीति इतो चितो च समञ्छति, कट्ठति; एवं सोपि तं निसीदनं । तेन तं भगवा एवमाह — “निसीदनं नाम सदसं वुच्चती”ति सन्थतसदिसं सन्थरित्वा एकस्मिं अन्ते सुगतविदत्थिया विदत्थिमत्ते पदेसे द्वीसु ठानेसु फालेत्वा तिस्सो दसा करियन्ति, ताहि दसाहि सदसं नाम वुच्चति । सेसमेत्थ उत्तानमेव । छसमुद्धानं ।

निसीदनसिक्खापदं सत्तमं ।

८. कण्डुपटिच्छादिसिक्खापदवण्णना

५३७. अट्ठमे — कण्डुपटिच्छादि अनुज्जाता होतीति कत्थ अनुज्जाता? चीवरक्खन्धके बेलट्टसीसवत्थुस्मिं । वृत्तञ्चि तत्थ — “अनुजानामि, भिक्खवे, यस्स कण्डु वा पिळका वा अस्सावो वा थुल्लकच्छु वा आबाधो तस्स कण्डुपटिच्छादि”न्ति (महाव० ३५४) ।

५३९. यस्स अधोनाभि उब्भजाणुमण्डलन्ति यस्स भिक्खुनो नाभिया हेट्ठा जाणुमण्डलानं उपरि । कण्डूति कच्छु । पिळकाति लोहिततुण्डिका सुखुमपिळका । अस्सावोति अरिसभगन्दरमधुमेहादीनं वसेन असुचिपग्घरणकं । थुल्लकच्छु वा आबाधोति महापिळकाबाधो वुच्चति । सेसमेत्थ उत्तानमेव । छसमुद्धानं ।

कण्डुपटिच्छादिसिक्खापदं अट्ठमं ।

९. वस्सिकसाटिकसिक्खापदवण्णना

५४२. नवमे — वस्सिकसाटिका अनुज्जाता होतीति कत्थ अनुज्जाता? चीवरक्खन्धके विसाखावत्थुस्मिं । वृत्तञ्चि तत्थ — “अनुजानामि, भिक्खवे, वस्सिकसाटिक”न्ति (महाव० ३५२) । सेसमेत्थ उत्तानमेव । छसमुद्धानं ।

वस्सिकसाटिकसिक्खापदं नवमं ।

१०. नन्दत्थेरसिक्खापदवण्णना

५४७. दसमे — चतुरङ्गुलोमकोति चतूहि अङ्गुलेहि ऊनकप्पमाणो । सेसं उत्तानमेव । छसमुद्धानं ।

नन्दत्थेरसिक्खापदं दसमं ।

समत्तो वण्णनाक्कमेन रतनवग्गो नवमो ।

उद्दिट्ठा खोतिआदि वुत्तनयमेवाति ।

समन्तपासादिकाय विनयसंवण्णनाय

खुद्दकवण्णना समत्ता ।

पाचित्तियकण्डं निट्ठितं ।

६. पाटिदेसनीयकण्डं

१. पठमपाटिदेसनीयसिक्खापदवण्णना

पाटिदेसनीया धम्मा, खुद्दकानं अनन्तरा ।

ठपिता ये अयं दानि, तेसं भवति वण्णना ॥

५५२. पठमपाटिदेसनीये ताव पटिक्कमनकालेति पिण्डाय चरित्वा पटिआगमनकाले । सब्बेव अग्गहेसीति सब्बमेव अग्गहेसि । पवेधेन्तीति कम्पमाना । अपेहीति अपगच्छ ।

५५३-५. गारहं आवुसोतिआदि पटिदेसेतब्बाकारदस्सनं । रथिकाति रच्छा । ब्यूहन्ति अनिब्बिज्झित्वा ठिता गतपच्चागतरच्छा । सिङ्घाटकन्ति चतुक्कोणं वा तिकोणं वा मग्गसमोधानट्ठानं । घरन्ति कुलघरं । एतेसु यत्थ कत्थचि ठत्वा गण्हन्तस्स गहणे दुक्कटं, अज्झोहारे अज्झोहारगणनाय पाटिदेसनीयं । हत्थिसालादीसु गण्हन्तस्सापि एसेव नयो । भिक्खुनी रथिकाय ठत्वा देति, भिक्खु सचेपि अन्तरारामादीसु ठत्वा गण्हाति, आपत्तियेव । “अन्तरघरं पविट्ठाया”ति हि वचनतो भिक्खुनिया अन्तरघरे ठत्वा ददमानाय वसेनेत्थ आपत्ति वेदितब्बा, भिक्खुस्स ठितट्ठानं पन अप्पमाणं । तस्मा सचेपि वीथिआदीसु ठितो भिक्खु अन्तरारामादीसु ठत्वा ददमानाय भिक्खुनिया गण्हाति, अनापत्तियेव ।

यामकालिकं सत्ताहकालिकं यावजीविकं आहारत्थाय पटिग्गण्हाति, आपत्ति दुक्कटस्स । अज्झोहारे अज्झोहारे आपत्ति दुक्कटस्साति इदं आमिसेन असम्भिन्नं सन्धाय वुत्तं, सम्भिन्ने पन एकरसे पाटिदेसनीयमेव । एकतो उपसम्पन्नायाति भिक्खुनीनं सन्तिके उपसम्पन्नाय । भिक्खूनं सन्तिके उपसम्पन्नाय पन यथावत्थुकमेव ।

५५६. दापेति न देतीति अज्जातिका अज्जेन केनचि दापेति तं गण्हन्तस्स अनापत्ति । उपनिक्खिपित्वा देतीति भूमियं ठपेत्वा “इदं अय्य तुम्हाकं दम्मी”ति देति, एवं दिन्नं “साधु भगिनी”ति सम्पटिच्छित्वा ताय एव वा भिक्खुनिया अज्जेन वा केनचि पटिग्गहापेत्वा भुज्जितुं वट्ठति । सिक्खमानाय सामणेरियाति एतासं ददमानानं गण्हन्तस्स अनापत्ति । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

एळकलोमसमुट्ठानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

पठमपाटिदेसनीयं ।

२. दुतियपाटिदेसनीयसिक्खापदवण्णना

५५८. दुतिये — अपसक्क ताव भगिनीतिआदि अपसादेतब्बाकारदस्सनं ।

५६१. अत्तनो भत्तं दापेति न देतीति एत्थ सचेपि अत्तनो भत्तं देति, इमिना सिक्खापदेन अनापत्तियेव, पुरिमसिक्खापदेन आपत्ति । अज्जेसं भत्तं देति न दापेतीति एत्थ सचेपि दापेय्य, इमिना सिक्खापदेन आपत्ति भवेय्य । देन्तिया पन नेव इमिना न पुरिमेन आपत्ति । सेसमेत्थ उत्तानमेव । कथिनसमुद्धानं — किरियाकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

दुतियपाटिदेसनीयं ।

३. ततियपाटिदेसनीयसिक्खापदवण्णना

५६२. ततिये — उभतोपसन्नन्ति द्वीहि पसन्नं उपासकेनपि उपासिकायपि । तस्मिं किर कुले उभोपि ते सोतापन्नायेव । भोगेन हायतीति एदिसज्झि कुलं सचेपि असीतिकोटिधनं होति, भोगेहि हायतियेव । कस्मा? यस्मा तत्थ नेव उपासिका न उपासको भोगे रक्खति ।

५६९. घरतो नीहरित्वा देन्तीति आसनसालं वा विहारं वा आनेत्वा देन्ति । सचेपि अनागते भिक्खुम्हि पठमंयेव नीहरित्वा द्वारे ठपेत्वा पच्छा सम्पत्तस्स देन्ति, वट्ठति । भिक्खुं पन दिस्वा अन्तोगेहतो नीहरित्वा दिव्यमानं न वट्ठतीति महापच्चरियं वुत्तं । सेसमेत्थ उत्तानमेव । एळकलोमसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

ततियपाटिदेसनीयं ।

४. चतुत्थपाटिदेसनीयसिक्खापदवण्णना

५७०. चतुत्थे — अवरुद्धा होन्तीति पटिविरुद्धा होन्ति ।

५७३. पञ्चन्नं पटिसंविदितन्ति पञ्चसु सहधम्मिकेसु यंकज्जि पेसेत्वा खादनीयं भोजनीयं आहरिस्सामाति पटिसंविदितं कतम्पि अप्पटिसंविदितमेवाति अत्थो । आरामं आरामूपचारं ठपेत्वाति आरज्जकसेनासनारामज्ज तस्स उपचारज्ज ठपेत्वा; उपचारतो निक्खन्तं अन्तरामग्गे भिक्खुं दिस्वा वा गामं आगतस्स वा पटिसंविदितं कतम्पि अप्पटिसंविदितमेव होतीति वेदितब्बं । सचे सासङ्कं होति सासङ्कन्ति आचिक्खितब्बन्ति कस्मा आचिक्खितब्बं? आरामे चोरे वसन्ते अम्हाकं नारोचेन्तीति वचनपटिमोचनत्थं । चोरा वत्तब्बा मनुस्सा इधूपचरन्तीति कस्मा वत्तब्बं? अत्तनो उपट्ठाकेहि अम्हे गणहापेन्तीति वचनपटिमोचनत्थं ।

यागुया पटिसंविदिते तस्सा परिवारो आहरिय्यतीति यागुया पटिसंविदितं कत्वा “किं सुद्धयागुया दिन्नाय पूवभत्तादीनिपि एतिस्सा यागुया परिवारं कत्वा दस्सामा”ति एवं यं किज्जि आहरन्ति, सब्बं पटिसंविदितमेव होति । भत्तेन पटिसंविदितेति आदीसुपि एसेव नयो । असुकं नाम कुलं पटिसंविदितं कत्वा खादनीयादीनि गहेत्वा गच्छतीति सुत्वा अज्जानिपि तेन सद्धि अत्तनो देय्यधम्मं आहरन्ति, वट्ठति । यागुया पटिसंविदितं कत्वा पूवं वा भत्तं वा आहरन्ति, एतम्पि वट्ठतीति कुरुन्दियं वुत्तं ।

५७५. गिलानस्साति अप्पटिसंविदितेपि गिलानस्स अनापत्ति । पटिसंविदिते वा गिलानस्स वा सेसकन्ति एकस्सत्थाय पटिसंविदितं कत्वा आहटं, तस्स सेसकं अज्जस्सापि भुज्जितुं वट्ठति । चतुन्नं पञ्चन्नं वा पटिसंविदितं कत्वा बहुं आहटं होति, अज्जेसम्पि दातुं इच्छन्ति, एतम्पि पटिसंविदितसेसकमेव, सब्बेसम्पि वट्ठति । अथ अधिकमेव होति, सन्निधिं मोचेत्वा ठपितं दुतियदिवसेपि वट्ठति । गिलानस्स आहटावसेसेपि एसेव नयो । यं पन अप्पटिसंविदितमेव कत्वा आभत्तं, तं बहिआरामं पेसेत्वा पटिसंविदितं कारेत्वा आहरापेतब्बं, भिक्खूहि वा गन्त्वा अन्तरामग्गे गहेतब्बं । यम्पि विहारमज्जेन गच्छन्ता वा वनचरकादयो वा वनतो आहरित्वा देन्ति, पुरिमनयेनेव पटिसंविदितं कारेतब्बं । तत्थजातकन्ति आरामे जातकमेव; मूलखादनीयादिं अज्जेन कप्पियं कत्वा दिन्नं परिभुज्जतो अनापत्ति । सचे पन तं गामं हरित्वा पचित्वा आहरन्ति, न वट्ठति । पटिसंविदितं कारेतब्बं । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

कथिनसमुद्धानं — किरियाकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

चतुत्थपाटिदेसनीयं ।

समन्तपासादिकाय विनयसंवण्णनाय

पाटिदेसनीयवण्णना निट्ठिता ।

पाटिदेसनीयकण्डं निट्ठितं ।

७. सेखियकण्डं

१. परिमण्डलवग्गवण्णना

यानि सिक्खितसिक्खेन, सेखियानीति तादिना ।

भासितानि अयं दानि, तेसम्मि वण्णनाक्कमो ॥

५७६. तत्थ परिमण्डलन्ति समन्ततो मण्डलं । नाभिमण्डलं जाणुमण्डलन्ति उद्धं नाभिमण्डलं अधो जाणुमण्डलं पटिच्छादेन्तेन जाणुमण्डलस्स हेट्ठा जङ्घट्टिकतो पट्ठाय अट्ठङ्गुलमत्तं निवासनं ओतारेत्वा निवासेतब्बं, ततो परं ओतारेन्तस्स दुक्कटन्ति वुत्तं । यथा निसिन्नस्स जाणुमण्डलतो हेट्ठा चतुरङ्गुलमत्तं पटिच्छन्नं होतीति महापच्चरियं वुत्तं; एवं निवासेन्तस्स पन निवासनं पमाणिकं वट्ठति । तत्रिदं पमाणं — दीघतो मुट्ठिपच्चकं, तिरियं अट्ठतेय्यहत्थं । तादिसस्स पन अलाभे तिरियं द्विहत्थपमाणम्पि वट्ठति जाणुमण्डलपटिच्छादनत्थं, नाभिमण्डलं पन चीवरेनापि सक्का पटिच्छादेतुन्ति । तत्थ एकपट्टचीवरं एवं निवत्थम्पि निवत्थट्ठाने न तिट्ठति, दुपट्ठं पन तिट्ठति ।

ओलम्बेन्तो निवासेति आपत्ति दुक्कटस्साति एत्थ न केवलं पुरतो च पच्छतो च ओलम्बेत्वा निवासेन्तस्सेव दुक्कटं, ये पनञ्जे “तेन खो पन समयेन छब्बगिया भिक्खू गिहनिवत्थं निवासेन्ति हत्थिसोण्डकं मच्छवालकं चतुक्कण्णकं तालवण्टकं सतवलिकं निवासेन्ती”ति आदिना (चूळव० २८०) नयेन खन्धके निवासनदोसा वुत्ता, तथा निवासेन्तस्सापि दुक्कटमेव । ते सब्बे वुत्तनयेन परिमण्डलं निवासेन्तस्स न होन्ति । अयमेत्थ सट्ठेपो, वित्थारतो पन तत्थेव आवि भविस्सति ।

असञ्चिच्चाति पुरतो वा पच्छतो वा ओलम्बेत्वा निवासेस्सामीति एवं असञ्चिच्च; अथ खो परिमण्डलंयेव निवासेस्सामीति विरञ्जित्वा अपरिमण्डलं निवासेन्तस्स अनापत्ति । अस्सतियाति अञ्जविहितस्सापि तथा निवासेन्तस्स अनापत्ति । अजानन्तस्साति एत्थ निवासनवत्तं अजानन्तस्स मोक्खो नत्थि । निवासनवत्तञ्चि साधुकं उग्गहेतब्बं, तस्स अनुग्गहणमेवस्स अनादरियं । तं पन सञ्चिच्च अनुग्गहन्तस्स युज्जति, तस्मा उग्गहितवत्तोपि यो आरुळ्ळभावं वा ओरुळ्ळभावं वा न जानाति, तस्स अनापत्ति । कुरुन्दियं पन “परिमण्डलं निवासेतुं अजानन्तस्स अनापत्ती”ति वुत्तं । यो पन सुक्खजङ्घो वा महापिण्डिकमंसो वा होति, तस्स सारुप्पत्थाय जाणुमण्डलतो अट्ठङ्गुलाधिकम्पि ओतारेत्वा निवासेतुं वट्ठति ।

गिलानस्साति जङ्घाय वा पादे वा वणो होति, उक्खिपित्वा वा ओतारेत्वा वा निवासेतुं वट्ठति । आपदासूति वाळमिगा वा चोरा वा अनुबन्धन्ति, एवरूपासु आपदासु अनापत्ति । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

पठमपाराजिकसमुद्धानं — किरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति । फुस्सदेवत्थेरो “अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, तिवेदन”न्ति आह । उपतिस्सत्थेरो पन “अनादरियं पटिच्चा”ति वुत्तत्ता “लोकवज्जं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदन”न्ति आह ।

५७७. परिमण्डलं पारुपितब्बन्ति “तेन खो पन समयेन छब्बगिया भिक्खू गिहिपारुतं पारुपन्ती”ति (चूळव० २८०) एवं वुत्तं अनेकप्पकारं गिहिपारुपनं अपारुपित्वा इध वुत्तनयेनेव उभो कण्णे समं कत्वा पारुपनवत्तं पूरेन्तेन परिमण्डलं पारुपितब्बं । इमानि च द्वे सिक्खापदानि अविसेसेन वुत्तानि । तस्मा विहारेपि अन्तरघरेपि परिमण्डलमेव निवासेतब्बञ्च पारुपितब्बञ्चाति । समुद्धानादीनि पठमसिक्खापदे वुत्तनयेनेव वेदितब्बानि सद्धिं थेरवादेन ।

५७८. कायं विवरित्वाति जत्तुम्पि उरम्पि विवरित्वा । सुप्पटिच्छन्नेनाति न ससीसं पारुतेन; अथ खो गण्ठकं पटिमुञ्चित्वा

अनुवातन्तेन गीवं पटिच्छादेत्वा उभो कण्णे समं कत्वा पटिसंहरित्वा याव मणिबन्धं पटिच्छादेत्वा अन्तरघरे गन्तब्बं । दुतियसिक्खापदे – गलवाटकतो पट्टाय सीसं मणिबन्धतो पट्टाय हत्थे पिण्डिकमंसतो च पट्टाय पादे विवरित्वा निसीदितब्बं ।

५७९. वासूपगतस्साति वासस्थाय उपगतस्स रत्तिभागे वा दिवसभागे वा कायं विवरित्वापि निसीदतो अनापत्ति ।

५८०. सुसंवुतोति हत्थं वा पादं वा अकीळापेन्तो; सुविनीतोति अत्थो ।

५८२. ओक्खित्तचक्खूति हेट्ठा खित्तचक्खु हुत्वा । युगमत्तं पेक्खमानोति युगयुत्तको हि दन्तो आजानेय्यो युगमत्तं पेक्खति, पुरतो चतुहत्थप्पमाणं भूमिभागं; इमिनापि एत्तकं पेक्खन्तेन गन्तब्बं । यो अनादरियं पटिच्च तहं तहं ओलोकेन्तोति यो तंतंदिसाभागं पासादं कूटागारं वीथिं ओलोकेन्तो गच्छति, आपत्ति दुक्कटस्स । एकस्मिं पन ठाने ठत्वा हत्थिअस्सादिपरिस्सयाभावं ओलोकेतुं वट्ठति । निसीदन्तेनापि ओक्खित्तचक्खुनाव निसीदितब्बं ।

५८४. उक्खित्तकायाति उक्खेपेन; इत्थम्भूतलक्खणे करणवचनं एकतो वा उभतो वा उक्खित्तचीवरो हुत्वाति अत्थो । अन्तोइन्दखीलतो पट्टाय न एवं गन्तब्बं । निसिन्नकाले पन धमकरणं नीहरन्तेनापि चीवरं अनुक्खिपित्वाव नीहरितब्बन्ति ।

पठमो वग्गो ।

२. उज्जग्घिकवग्गवण्णना

५८६. उज्जग्घिकायाति महाहसितं हसन्तो । वुत्तनयेनेवेत्थ करणवचनं ।

५८८. अप्पसद्दो अन्तरघरेति एत्थ कित्तावता अप्पसद्दो होति? द्वादसहत्थे गेहे आदिमिह सङ्घत्थेरो, मज्झे दुतियत्थेरो, अन्ते ततियत्थेरोति एवं निसिन्नेसु सङ्घत्थेरो दुतियेन सङ्घि मन्तेति, दुतियत्थेरो तस्स सद्दञ्चेव सुणाति, कथञ्च ववत्थपेति । ततियत्थेरो पन सद्दमेव सुणाति, कथं न ववत्थपेति । एत्तावता अप्पसद्दो होति । सचे पन ततियत्थेरो कथं ववत्थपेति, महासद्दो नाम होति ।

५९०. कायं पग्गहेत्वाति निच्चलं कत्वा उजुकेन कायेन समेन इरियापथेन गन्तब्बञ्चेव निसीदितब्बञ्च ।

५९२. बाहुं पग्गहेत्वाति निच्चलं कत्वा ।

५९४. सीसं पग्गहेत्वाति निच्चलं उजुं उपयित्वा ।

दुतियो वग्गो ।

३. खम्भकतवग्गवण्णना

५९६-८. खम्भकतो नाम कटियं हत्थं ठपेत्वा कतखम्भो । ओगुण्ठितोति ससीसं पारुतो ।

६००. उक्कुटिकायाति एत्थ उक्कुटिका वुच्चति पण्हियो उक्खिपित्वा अग्गपादेहि वा, अग्गपादे वा उक्खिपित्वा पण्णीहियेव वा भूमिं फुसन्तस्स गमनं । करणवचनं पनेत्थ वुत्तलक्खणमेव ।

६०१. दुस्सपल्लत्थिकायाति एत्थ आयोगपल्लत्थिकापि दुस्सपल्लत्थिका एव ।

६०२. सक्कच्चन्ति सति उपट्ठपेत्वा ।

६०३. आकिरन्तेपीति पिण्डपातं देन्तेपि । पत्तसज्जीति पत्ते सज्जं कत्वा ।

६०४. समसूपको नाम यत्थ भत्तस्स चतुत्थभागप्पमाणो सूपो होति । **मुग्गसूपो माससूपो**ति एत्थ कुलत्थादीहि कतसूपापि सङ्गहं गच्छन्ति येवाति महापच्चरियं वुत्तं । **रसरसे**ति एत्थ ठपेत्वा द्वे सूपे अवसेसानि ओलोणीसाकसूपेय्यमच्छरसमं सरसादीनि रसरसाति वेदितब्बानि । तं रसरसं बहुमि गणहन्तस्स अनापत्ति ।

६०५. समतित्तिकन्ति समपुण्णं समभरितं । **थूपीकतं पिण्डपातं पटिग्गहति**, **आपत्ति दुक्कटस्सा**ति एत्थ थूपीकतो नाम पत्तस्स अन्तोमुखवट्टिलेखं अतिक्कमित्वा कतो; पत्ते पक्खित्तो रचितो पूरितोति अत्थो । एवं कतं अगहेत्वा अन्तोमुखवट्टिलेखासमप्पमाणो गहेतब्बो ।

तत्थ थूपीकतं नाम “पञ्चहि भोजनेहि कत”न्ति अभयत्थेरो आह । तिपिटकचूळनागत्येरो पन “पिण्डपातो नाम यागुपि भत्तम्पि खादनीयम्पि चुण्णपिण्डोपि दन्तकट्टम्पि दसिकसुत्तम्पी”ति इदं सुत्तं वत्वा दसिकसुत्तम्पि थूपीकतं न वट्टतीति आह । तेसं वादं सुत्वा भिक्खू रोहणं गन्त्वा चूळसुमनत्थेरं पुच्छिंसु — “भन्ते थूपीकतपिण्डपातो केन परिच्छिन्नो”ति? तेसञ्च थेरानं वादं आरोचेसुं । थेरो सुत्वा आह — “अहो, चूळनागो सासनतो भट्टो, अहं एतस्स सत्तक्खत्तुं विनयं वाचेन्तो न कदाचि एवं अवचं, अयं कुतो लभित्वा एवं वदसी”ति । भिक्खू थेरं याचिंसु — “कथेथ दानि, भन्ते, केन परिच्छिन्नो”ति? “यावकालिकेनावुसो”ति थेरो आह । तस्मा यंकिञ्चि यागुभत्तं वा फलाफलं वा आमिसजातिकं समतित्तिकमेव गहेतब्बं । तञ्च खो अधिद्वानुपगणेन पत्तेन, इतरेन पन थूपीकतम्पि वट्टति । यामकालिकसत्ताहकालिकयावजीविकानि पन अधिद्वानुपगपत्तेपि थूपीकतानि वट्टन्ति । द्वीसु पत्तेसु भत्तं गहेत्वा एकस्मिं पूरेत्वा विहारं पेसेत्तुं वट्टतीति महापच्चरियं पन वुत्तं । यं पत्ते पक्खिपियमानं पूवउच्छुखण्डफलाफलादि हेट्ठा ओरोहति, तं थूपीकतं नाम न होति । पूववटंसकं ठपेत्वा पिण्डपातं देन्ति, थूपीकतमेव होति । पुण्णवटंसकतक्कोलकटुकफलादिवटंसके पन ठपेत्वा दिन्नं थूपीकतं न होति । भत्तस्स उपरि थालकं वा पत्तं वा ठपेत्वा पूरेत्वा गणहति, थूपीकतं नाम न होति । कुरुन्दियम्पि वुत्तं — “थालके वा पण्णे वा पक्खिपित्वा तं पत्तमत्थके ठपेत्वा देन्ति, पाटेक्कभाजनं वट्टती”ति ।

इध अनापत्तियं गिलानो न आगतो, तस्मा गिलानस्सपि थूपीकतं न वट्टति । सब्बत्थ पन पटिग्गहेतुमेव न वट्टति । पटिग्गहितं पन सुपटिग्गहितमेव होति, परिभुज्जितुं वट्टतीति ।

ततियो वग्गो ।

४. सक्कच्चवग्गवण्णना

६०६. सक्कच्चन्ति एत्थापि असक्कच्चं पटिग्गहणेयेव आपत्ति, पटिग्गहितं पन सुपटिग्गहितमेव । सक्कच्चन्ति च पत्तसञ्जीति चाति उभयं वुत्तनयमेव ।

६०८. सपदानन्ति तत्थ तत्थ ओधिं अकत्वा अनुपटिपाटिया । **समसूपके** वत्तब्बं वुत्तमेव ।

६१०. थूपकतोति मत्थकतो; वेमज्झतोति अत्थो ।

६११. पटिच्छादेत्वा देन्तीति माघातसमयादीसु पटिच्छन्नं व्यञ्जनं कत्वा देन्ति । विञ्जत्तियं वत्तब्बं नत्थि ।

६१४. उज्झानसञ्जीसिक्खापदेपि गिलानो न मुच्चति ।

६१५. नातिमहन्तो कबळोति मयूरण्डं अतिमहन्तं, कुक्कुटण्डं अतिखुद्रकं, तेसं वेमज्झप्पमाणो । **खज्जके**ति एत्थ मूलखादनीयादि सब्बं गहेतब्बं ।

चतुत्थो वग्गो ।

५. कबळवग्गवण्णना

६१७. अनाहटेति अनाहरिते; मुखद्वारं असम्पापितेति अत्थो ।

६१८. सब्बं हत्थन्ति सकलहत्थं ।

६१९. सकबळेनाति एत्थ धम्मं कथेन्तो हरीतकं वा लड्डिमधुकं वा मुखे पक्खिपित्वा कथेति । यत्तकेन वचनं अपरिपुण्णं न होति, तत्तके मुखमिह सन्ते कथेतुं वट्टति ।

६२०. पिण्डुक्खेपकन्ति पिण्डं उक्खिपित्वा उक्खिपित्वा ।

६२१. कबळावच्छेदकन्ति कबळं अवच्छिन्दित्वा अवच्छिन्दित्वा ।

६२२. अवगण्डकारकन्ति मक्कटो विय गण्डे कत्वा कत्वा ।

६२३. हत्थनिब्बुनकन्ति हत्थं निब्बुनित्वा निब्बुनित्वा ।

६२४. सित्थावकारकन्ति सित्थानि अवकिरित्वा अवकिरित्वा ।

६२५. जिह्वानिच्छारकन्ति जिह्वं निच्छारेत्वा निच्छारेत्वा ।

६२६. चपुचपुकारकन्ति चपु चपूति एवं सद्दं कत्वा कत्वा ।

पञ्चमो वग्गो ।

६. सुरुसुरुवग्गवण्णना

६२७. सुरुसुरुकारकन्ति सुरुसुरुति एवं सद्दं कत्वा कत्वा । दवोति परिहासवचनं; तं येन केनचि परियायेन “किं बुद्धो, सिलकबुद्धो, पटिबुद्धो; किं धम्मो, गोधम्मो, अजधम्मो; किं सङ्गो, मिगसङ्गो, पसुसङ्गो”ति आदिना नयेन तीणि रतनानि आरब्ध न कातब्बन्ति अत्थो ।

६२८. हत्थनिल्लेहकन्ति हत्थं निल्लेहित्वा निल्लेहित्वा । भुज्जन्तेन हि अङ्गुलिमत्तम्पि निल्लेहितुं न वट्टति । घनयागुफाणितपायासादिके पन अङ्गुलीहि गहेत्वा अङ्गुलियो मुखे पवेसेत्वा भुज्जितुं वट्टति । पत्तनिल्लेहकओट्टनिल्लेहकेसुपि एसेव नयो । तस्मा एकङ्गुलियापि पत्तो न निल्लेहितब्बो, एकओट्टोपि जिह्वाय न निल्लेहितब्बो, ओट्टमंसेहि एव पन गहेत्वा अन्तो पवेसेतुं वट्टति ।

६२९. कोकनदेति एवंनामके । कोकनदन्ति पदुमं वुच्चति, सो च पासादो पदुमसण्ठानो, तेनस्स कोकनदोत्वेव नामं अकंसु । न सामिसेन हत्थेन पानीयथालकन्ति एतं पटिक्कूलवसेन पटिक्खित्तं, तस्मा सङ्घिकम्पि पुग्गलिकम्पि गिहिसन्तकम्पि अत्तनो सन्तकम्पि सङ्घम्पि सरावम्पि थालकम्पि न गहेतब्बमेव, गणहन्तस्स दुक्कटं । सचे पन हत्थस्स एकदेसो आमिसमक्खितो न होति, तेन पदेसेन गहेतुं वट्टति ।

६३०. उद्धरित्वा वाति सित्थानि उदकतो उद्धरित्वा एकस्मिं ठाने रासिं कत्वा उदकं छुट्टेति । भिन्दित्वा वाति सित्थानि भिन्दित्वा उदकगतिकानि कत्वा छुट्टेति । पटिग्गहे वाति पटिग्गहेन पटिच्छन्तो नं पटिग्गहे छुट्टेति । नीहरित्वाति बहि नीहरित्वा छुट्टेति; एवं छुट्टेन्तस्स अनापत्ति ।

६३१. सेतच्छत्तन्ति वत्थपलिगुण्ठितं पण्डरच्छत्तं । किलञ्जच्छत्तन्ति विलीवच्छत्तं । पण्णच्छत्तन्ति तालपण्णादीहि येहि केहिचि कतं । मण्डलबद्धं सलाकबद्धन्ति इदं पन तिण्णम्पि छत्तानं पञ्जरदस्सनत्थं वुत्तं । तानि हि मण्डलबद्धानि चेव होन्ति सलाकबद्धानि च । यम्पि तत्थजातकदण्डकेन कतं एकपण्णच्छत्तं होति, तम्पि छत्तमेव । एतेसु यंकिञ्चि छत्तं पाणिमिह अस्साति छत्तपाणि । सो तं छत्तं धारयमानो वा अंसे वा कत्वा ऊरुमिह वा ठपेत्वा याव हत्थेन न मुच्चति, तावस्स धम्मं देसेतुं न वट्टति, देसेन्तस्स वुत्तनयेन दुक्कटं । सचे पनस्स अञ्जो छत्तं धारेति, छत्तपादुकाय वा ठितं होति, हत्थतो अपगतमत्ते छत्तपाणि नाम न होति । तस्स धम्मं देसेतुं वट्टति । धम्मपरिच्छेदो पनेत्थ पदसोधम्मं वुत्तनयेनेव वेदितब्बो ।

६३५. दण्डपाणिस्साति एत्थ दण्डो नाम मज्झिमस्स पुरिसस्स चतुहत्थप्पमाणो दण्डपाणिभावो पनस्स छत्तपाणिमिह वुत्तनयेनेव वेदितब्बो।

६३६. सत्थपाणिमिहपि एसेव नयो। असिं सन्नहित्वा ठितोपि हि सत्थपाणिसङ्ख्यं न गच्छति।

६३७. आवुधपाणिस्साति एत्थ किञ्चापि वुत्तं — “आवुधं नाम चापो कोदण्डो”ति, अथ खो सब्बापि धनुविकति सद्धिं सरविकतिया आवुधन्ति वेदितब्बं। तस्मा सद्धिं वा सरेन धनुं गहेत्वा सुद्धधनुं वा सुद्धसरं वा सजियधनुं वा निजियधनुं वा गहेत्वा ठितस्स वा निसिन्नस्स वा धम्मो देसेतुं न वट्टति। सचे पनस्स धनुं कण्ठेपि पटिमुक्कं होति, याव हत्थेन न गण्हाति, ताव धम्मं देसेतुं वट्टतियेवाति।

छट्ठो वग्गो।

७. पादुकवग्गवण्णना

६३८. अक्कन्तस्साति छत्तदण्डके अङ्गुलन्तरं अप्पवेसेत्वा केवलं पादुकं अक्कमित्वा ठितस्स। पटिमुक्कस्साति पटिमुञ्चित्वा ठितस्स। उपाहनायपि एसेव नयो। ओमुक्कोति पनेत्थ पण्हकबद्धं ओमुञ्चित्वा ठितो वुच्चति।

६४०. यानगतस्साति एत्थ सचेपि द्वीहि जनेहि हत्थसङ्घाटेन गहितो, साटके वा ठपेत्वा वंसेन वट्ठति, अयुत्ते वा वट्ठादिके याने, विसङ्घुरित्वा वा ठपिते चक्कमत्तेपि निसिन्नो यानगतोत्थेव सङ्ख्यं गच्छति। सचे पन द्वेपि एकयाने निसिन्ना होन्ति, वट्टति। विसुं निसिन्नेसुपि उच्चे याने निसिन्नेन नीचे निसिन्नस्स देसेतुं वट्टति, समप्पमाणेपि वट्टति। पुरिमे याने निसिन्नेन पच्छिमे निसिन्नस्स वट्टति। पच्छिमे पन उच्चतरेपि निसिन्नेन देसेतुं न वट्टति।

६४१. सयनगतस्साति अन्तमसो कटसारकेपि पकतिभूमियम्पि निपन्नस्स उच्चेपि मज्जपीठे वा भूमिपदेसे वा ठितेन निसिन्नेन वा देसेतुं न वट्टति। सयनगतेन पन सयनगतस्स उच्चतरे वा समप्पमाणे वा निपन्नेन देसेतुं वट्टति। निपन्नेन च ठितस्स वा निसिन्नस्स वा देसेतुं वट्टति, निसिन्नेनापि ठितस्स वा निसिन्नस्स वा वट्टति। ठितेन ठितस्सेव वट्टति।

६४२. पल्लत्थिकायाति आयोगपल्लत्थिकाय वा हत्थपल्लत्थिकाय वा दुस्सपल्लत्थिकाय वा याय कायचि पल्लत्थिकाय निसिन्नस्स अगिलानस्स देसेतुं न वट्टति।

६४३. वेठितसीसस्साति दुस्सवेठनेन वा मोळिआदीहि वा यथा केसन्तो न दिस्सति; एवं वेठितसीसस्स।

६४४. ओगुण्ठितसीसस्साति ससीसं पारुतस्स।

६४५. छमायं निसिन्नेनाति भूमियं निसिन्नेन। आसने निसिन्नस्साति अन्तमसो वत्थम्पि तिणानिपि सन्थरित्वा निसिन्नस्स।

६४७. छपकस्साति चण्डालस्स। छपकीति चण्डाली। निलीनोति पटिच्छन्नो हुत्वा। यत्र हि नामाति यो हि नाम। सब्बमिदं चरिमं कतन्ति तत्थेव परिपतीति “सब्बो अयं लोको सङ्करं गतो निम्मरियादो”ति इमं वचनं वत्वा तत्थेव तेसं द्विन्नम्पि अन्तरा रुक्खतो पतितो। पतित्वा च पन उभिन्नम्पि पुरतो ठत्वा इमं गाथं अभसि —

“उभो अत्थं न जानन्ति...पे... अस्मा कुम्भमिवाभिदा”ति॥

तत्थ उभो अत्थं न जानन्तीति द्वेपि जना पाळिया अत्थं न जानन्ति। धम्मं न पस्सरेति पाळिं न पस्सन्ति। कतमे ते उभोति? “यो चायं मन्तं वाचेति, यो चाधम्मेनधीयती”ति। एवं ब्राह्मणञ्च राजानञ्च उभोपि अधम्मिकभावे ठपेसि।

ततो ब्राह्मणो सालीनन्ति गाथमाह। तस्सत्थो — जानामहं भो “अयं अधम्मो”ति; अपि च खो मया दीघरत्तं सपुत्तदारपरिजनेन रज्जो सन्तको सालीनं ओदनो भुत्तो। सुचिमंसूपसेचनोति नानप्पकारविकतिसम्पादितं सुचिमंसूपसेचनं मिस्सीकरणमस्साति सुचिमंसूपसेचनो।

तस्मा धम्मे न वत्तामीति यस्मा एवं मया रज्जो ओदनो भुत्तो, अज्जे च बहू लाभा लब्धा, तस्मा धम्मे अहं न वत्तामि उदरे बद्धो हुत्वा, न धम्मं अजानन्तो। अयञ्चि धम्मो अरियेहि वणिणतो पसत्थो थोमितोति जानामि।

अथ नं छपको “धिरत्थू”तिआदिना गाथाद्वयेन अज्झभासि। तस्सत्थो — यो तथा धनलाभो च यसलाभो च लब्धो, धिरत्थु तं धनलाभं यसलाभञ्च ब्राह्मण। कस्मा? यस्मा अयं तथा लब्धो लाभो आयतिं अपायेसु विनिपातनहेतुना सम्पति च अधम्मचरणेन वुत्ति नाम होति। एवरूपा या वुत्ति आयतिं विनिपातेन इध अधम्मचरणेन वा निष्पज्जति, किं तां वुत्तिया? तेन वुत्तं —

“धिरत्थु तं धनलाभं, यसलाभञ्च ब्राह्मण।
या वुत्ति विनिपातेन, अधम्मचरणेन वा”ति॥

परिब्बज महाब्रह्मेति महाब्राह्मण इतो दिसा सीधं पलायस्सु। पचन्तज्जेपि पाणिनोति अज्जेपि सत्ता पचन्ति चेव भुज्जन्ति च; न केवलं त्वज्जेव राजा च। मा त्वं अधम्मो आचरितो अस्मा कुम्भमिवाभिदाति सचे हि त्वं इतो अपरिब्बजित्वा इमं अधम्मं आचरिस्ससि, ततो त्वं सो अधम्मो एवं आचरितो यथा उदककुम्भं पासाणो भिन्देय्य; एवं भेच्छति, तेन मयं तं वदाम —

“परिब्बज महाब्रह्मे, पचन्तज्जेपि पाणिनो।
मा त्वं अधम्मो आचरितो, अस्मा कुम्भमिवाभिदा”ति॥

उच्चे आसनेति अन्तमसो भूमिप्पदेसेपि उन्नतद्धाने निसिन्नस्स देसेतुं न वट्ठति।

६४८. न ठितो निसिन्नस्साति सचेपि थेरुपद्धानं गन्त्वा ठितं दहरिभिक्षुं आसने निसिन्नो महाथेरो पज्झं पुच्छति, न कथेतब्बं। गारवेन पन थेरं उट्ठहित्वा पुच्छथाति वत्तुं न सक्का, पस्से ठितभिक्षुस्स कथेमीति कथेतुं वट्ठति।

६४९. न पच्छतो गच्छन्तेनाति एत्थ सचे पुरतो गच्छन्तो पच्छतो गच्छन्तं पज्झं पुच्छति, न कथेतब्बं। पच्छिमस्स भिक्षुनो कथेमीति कथेतुं वट्ठति। सद्धि उग्गहितधम्मं पन सज्झायितुं वट्ठति। समधुरेन गच्छन्तस्स कथेतुं वट्ठति।

६५०. न उप्पथेनाति एत्थापि सचे द्वेपि सकटपथे एकेकचक्कपथेन वा उप्पथेन वा समधुरं गच्छन्ति, वट्ठति।

६५१. असज्जिच्चाति पटिच्छन्नद्धानं गच्छन्तस्स सहसा उच्चारो वा पस्सावो वा निक्खमति, असज्जिच्च कतो नाम अनापत्ति।

६५२. न हरितेति एत्थ यम्पि जीवरुक्खस्स मूलं पथवियं दिस्समानं गच्छति, साखा वा भूमिलग्गा गच्छति, सब्बं हरितसङ्घातमेव। खन्धे निसीदित्वा अप्पहरितद्धाने पातेतुं वट्ठति। अप्पहरितद्धानं ओलोकेन्तस्सेव सहसा निक्खमति, गिलानद्धाने ठितो होति, वट्ठति। अप्पहरिते कतोति अप्पहरितं अलभन्तेन तिणण्डुपकं वा पलालण्डुपकं वा ठपेत्वा कतोपि पच्चा हरितं ओत्थरति, वट्ठतियेव। खेळेन चेत्य सिङ्गाणिकापि सङ्गहिताति महापच्चरियं वुत्तं।

६५३. न उदकेति एतं परिभोगउदकमेव सन्धाय वुत्तं, वच्चकुटिसमुद्दादिउदकेसु पन अपरिभोगेसु अनापत्ति। देवे वस्सन्ते समन्ततो उदकोघो होति, अनुदकद्धानं ओलोकेन्तस्सेव निक्खमति, वट्ठति। महापच्चरियं वुत्तं — “एतादिसे काले अनुदकद्धानं अलभन्तेन कातुं वट्ठती”ति। सेसं सब्बसिक्खापदेसु उत्तानत्थमेव।

सत्तमो वग्गो।

समुद्धानादिदीपनत्थाय पनेत्थ इदं पकिण्णकं — उज्जग्घिकउच्चासहपटिसंयुत्तानि चत्तारि, सकबळेन मुखेन ब्याहरणं एकं, छमानीचासनठानपच्छतोगमनउप्पथगमनपटिसंयुत्तानि पज्जाति इमानि दस सिक्खापदानि समनुभासनसमुद्धानानि कायवाचाचित्ततो समुद्दहन्ति, किरियानि, सज्जाविमोक्खानि, सचित्तकानि, लोकवज्जानि, कायकम्मवचीकम्मानि, अकुसलचित्तानि, दुक्खवेदनानीति।

सूपोदनविज्जत्तिसिक्खापदं थेय्यसत्थसमुद्धानं कायचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्दाति, किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं,

कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

छत्तपाणिदण्डपाणिसत्थपाणिआवुधपाणिपादुकउपाहनयानसयनपल्लत्थिकवेठितओगुण्ठितनामकानि एकादस सिक्खापदानि धम्मदेसनसमुद्धानानि वाचाचित्ततो समुद्दहन्ति, किरियाकिरियानि, सज्जाविमोक्खानि, सचित्तकानि, लोकवज्जानि, वचीकम्मानि, अकुसलचित्तानि, दुक्खवेदनानीति ।

अवसेसानि तेपण्णास सिक्खापदानि पठमपाराजिकसमुद्धानानीति ।

सब्बसेखियेसु आबाधपच्चया अनापत्ति, थूपीकतपिण्डपाते सूपव्यञ्जनेन पटिच्छादने उज्झानसज्जिम्हीति तीसु सिक्खापदेसु गिलानो नत्थीति ।

सेखियवण्णना निड्डिता ।

सेखियकण्डं निड्डितं ।

८. सत्ताधिकरणसमथा

६५५. अधिकरणसमथेसु — सत्ताति तेसं धम्मानं सङ्ख्यापरिच्छेदो । चतुब्बिधं अधिकरणं समेन्ति वूपसमेन्तीति अधिकरणसमथा । तेसं वित्थारो खन्धके च परिवारे च वुत्तो, तस्सत्थं तत्थेव वण्णयिस्साम । सेसं सब्बत्थ उत्तानमेवाति ।

समन्तपासादिकाय विनयसंवण्णनाय

भिक्षुविभङ्गवण्णना निड्डिता ।

अनन्तरायेन यथा, निड्डिता वण्णना अयं ।

अनन्तरायेन तथा, सन्तिं पप्पोन्तु पाणिनो ॥

चिरं तिड्डतु सद्धम्मो, काले वस्सं चिरं पजं ।

तप्पेतु देवो धम्मेन, राजा रक्खतु मेदनिन्ति ॥

महाविभङ्गो निड्डितो ।

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

भिक्षुनीविभङ्गवण्णना

१. पाराजिककण्डं (भिक्षुनीविभङ्गवण्णना)

यो भिक्षूनं विभङ्गस्स, सङ्गहितो अनन्तरं ।

भिक्षुनीनं विभङ्गस्स, तस्स संवण्णनाक्कमो ॥

पत्तो यतो ततो तस्स, अपुब्बपदवण्णनं ।

कातुं पाराजिके ताव, होति संवण्णना अयं ॥

१. पठमपाराजिकसिक्खापदवण्णना

६५६. तेन समयेन बुद्धो भगवा सावत्थियं विहरति...पे०... साळ्हो मिगारनत्ताति एत्थ साळ्होति तस्स नामं; मिगारमातुया पन नत्ता होति, तेन वुत्तं — “मिगारनत्ता”ति । नवकम्मिकन्ति नवकम्माधिद्वायिकं । पण्डिताति पण्डिच्चेन समन्नागता । व्यत्ताति वेय्यत्तिकेन समन्नागता । मेधाविनीति पाळिगहणे सतिपुब्बङ्गमाय पज्जाय अत्थगहणे पज्जापुब्बङ्गमाय सतिया समन्नागता । दक्खाति छेका; अविरज्झित्वा सीधं कत्तब्बकारिनीति अत्थो । अनलसाति आलसियविरहिता । तत्तुपायायाति तेसु तेसु कम्मेसु उपायभूताय । वीमंसायाति कत्तब्बकम्मुपपरिक्खाय । समन्नागताति सम्पयुत्ता । अलं कातुन्ति समत्था तं तं कम्मं कातुं । अलं संविधातुन्ति एवञ्च एवञ्च इदं होतूति एवं संविदहितुम्पि समत्था । कताकतं जानितुन्ति कतञ्च अकतञ्च जानितुं । तेति ते उभो; सा च सुन्दरीनन्दा सो च साळ्होति अत्थो । भत्तगेति परिवेसनट्टाने । निकूटेति कोणसदिसं कत्वा दस्सिते गम्भीरे । विस्सरो मे भविस्सतीति विरूपो मे सरो भविस्सति; विप्पकारसदो भविस्सतीति अत्थो । पतिमानेन्तीति अपेक्खमाना । क्याहन्ति किं अहं । जरादुब्बलाति जराय दुब्बला । चरणगिलानाति पादरोगेन समन्नागता ।

६५७-८. अवस्सुताति कायसंसगगरागेन अवस्सुता; तिन्ता किलिन्नाति अत्थो । पदभाजने पनस्स तमेव रागं गहेत्वा “सारत्ता”तिआदि वुत्तं । तत्थ सारत्ताति वत्थं विय रङ्गजातेन कायसंसगगरागेन सुट्टु रत्ता । अपेक्खवतीति तस्सेव रागस्स वसेन तस्मिं पुरिसे पवत्ताय अपेक्खाय समन्नागता । पटिबद्धचित्ताति तेन रागेन तस्मिं पुरिसे बन्धित्वा ठपितचित्ता विय । एस नयो दुतियपदविभङ्गेपि । पुरिसपुगलस्साति पुरिससङ्घातस्स पुगलस्स । अधक्खकन्ति अक्खकानं अधो । उब्भजाणुमण्डलन्ति जाणुमण्डलानं उपरि । पदभाजने पन पदपटिपाटिया एव “हेट्टक्खकं उपरिजाणुमण्डल”न्ति वुत्तं । एत्थ च उब्भक्कप्परम्पि उब्भजाणुमण्डलेनेव सङ्गहितं । सेसं महाविभङ्गे वुत्तनयेनेव वेदितब्बं । पुरिमायो उपादायाति साधारणपाराजिकेहि पाराजिकायो चतस्सो उपादायाति अत्थो । उब्भजाणुमण्डलिकाति इदं पन इमिस्सा पाराजिकाय नाममत्तं, तस्मा पदभाजने न विचारितं ।

६५९. एवं उट्ठिसिक्खापदं पदानुक्कमेन विभजित्वा इदानीं अवस्सुतादिभेदेन आपत्तिभेदं दस्सेतुं “उभतोअवस्सुते”तिआदिमाह । तत्थ उभतोअवस्सुतेति उभतोअवस्सवे; भिक्खुनिया चेव पुरिसस्स च कायसंसगगरागेन अवस्सुतभावे सतीति अत्थो । कायेन कायं आमसतीति भिक्खुनी यथापरिच्छिन्नेन कायेन पुरिसस्स यंकिञ्चि कायं पुरिसो वा येन केनचि कायेन भिक्खुनिया यथापरिच्छिन्नं कायं आमसति, उभयथापि भिक्खुनिया पाराजिकं । कायेन कायपटिबद्धन्ति वुत्तप्पकारेनेव अत्तनो कायेन पुरिसस्स कायपटिबद्धं । आमसतीति एत्थ सयं वा आमसतु, तस्स वा आमसनं सादियतु, थुल्लच्चयमेव । कायपटिबद्धेन कायन्ति अत्तनो वुत्तप्पकारकायपटिबद्धेन पुरिसस्स कायं । आमसतीति इधापि सयं वा आमसतु, तस्स वा आमसनं सादियतु, थुल्लच्चयमेव । अवसेसपदेसुपि इमिनाव नयेन विनिच्छयो वेदितब्बो ।

सचे पन भिक्खु चेव भिक्खुनी च होति, तत्र चे भिक्खुनी आमसति, भिक्खु निच्चलो हुत्वा चित्तेन सादियति, भिक्खु आपत्तिया न कारेतब्बो । सचे भिक्खु आमसति, भिक्खुनी निच्चला हुत्वा चित्तेनेव अधिवासेति, कायङ्गं अचोपयमानापि पाराजिकक्खेत्ते पाराजिकेन, थुल्लच्चयक्खेत्ते थुल्लच्चयेन, दुक्कटक्खेत्ते दुक्कटेन कारेतब्बा । कस्मा? “कायसंसगगं सादियेय्या”ति वुत्तत्ता । अयं अट्टकथासु विनिच्छयो । एवं पन सति किरियासमुद्धानता न दिस्सति, तस्मा तब्बहुलनयेन सा वुत्ताति वेदितब्बा ।

६६०. उब्भक्खकन्ति अक्खकानं उपरि । अधोजाणुमण्डलन्ति जाणुमण्डलानं हेट्टा । एत्थ च अधोक्कप्परम्पि अधोजाणुमण्डलेनेव सङ्गहितं ।

६६१. एकतोअवस्सुतेति एत्थ किञ्चापि एकतोति अविसेसेन वुत्तं, तथापि भिक्खुनिया एव अवस्सुते सति अयं आपत्तिभेदो वुत्तोति वेदितब्बो ।

तत्रायं आदितो पट्टाय विनिच्छयो — भिक्खुनी कायसंसगगरागेन अवस्सुता, पुरिसोपि तथेव । अधक्खके उब्भजाणुमण्डले कायप्पदेसे कायसंसगगसादियने सति भिक्खुनिया पाराजिकं । भिक्खुनिया कायसंसगगरागो, पुरिसस्स मेथुनरागो वा गेहस्सितपेमं वा सुद्धचित्तं वा होतु, थुल्लच्चयमेव । भिक्खुनिया मेथुनरागो, पुरिसस्स कायसंसगगरागो वा मेथुनरागो वा गेहस्सितपेमं वा सुद्धचित्तं वा होतु, दुक्कटं । भिक्खुनिया गेहस्सितपेमं, पुरिसस्स वुत्तेसु चतूसु यं वा तं वा होतु, दुक्कटमेव । भिक्खुनिया सुद्धचित्तं, पुरिसस्स वुत्तेसु चतूसु यं वा तं वा होतु, अनापत्ति ।

सचे पन भिक्खु चेव होति भिक्खुनी च उभिन्नं कायसंसगगरागो, भिक्खुस्स सङ्गादिसेसो, भिक्खुनिया पाराजिकं । भिक्खुनिया कायसंसगगरागो, भिक्खुस्स मेथुनरागो वा गेहस्सितपेमं वा, भिक्खुनिया थुल्लच्चयं, भिक्खुस्स दुक्कटं । उभिन्नं मेथुनरागो वा गेहस्सितपेमं वा, उभिन्नम्पि दुक्कटमेव । यस्स यत्थ सुद्धचित्तं, तस्स तत्थ अनापत्ति । उभिन्नम्पि सुद्धचित्तं, उभिन्नम्पि अनापत्ति ।

६६३. अनापत्ति असञ्चिच्चाति आदीसु विरज्झित्वा वा आमसन्तिया अञ्जविहिताय वा “अयं पुरिसो वा इत्थी वा”ति अजानन्तिया वा तेन फुट्टायपि तं फस्सं असादियन्तिया वा आमसनेपि सति अनापत्ति । सेसं सब्बत्थ उत्तानमेव ।

पठमपाराजिकसमुद्धानं — किरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, अकुसलचित्तं, द्विवेदनन्ति ।

पठमपाराजिकं ।

२. दुतियपाराजिकसिक्खापदवण्णना

६६४. दुतिये पाराजिके — कच्चि नो साति कच्चि नु सा । अवण्णोति अगुणो । अकित्तीति निन्दा । अयसोति परिवारविपत्तिः परम्मुखगरहा वा ।

६६५. वज्जपटिच्छादिकाति इदम्पि इमिस्सा पाराजिकाय नाममत्तमेव, तस्मा पदभाजने न विचारितं । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

६६६. सा वा आरोचेतीति या पाराजिकं आपन्ना, सा सयं आरोचेति । **अट्ठन्नं पाराजिकानं अञ्जतरन्ति** भिक्खूहि साधारणानं चतुन्नं असाधारणानञ्च चतुन्नमेव अञ्जतरं । इदञ्च पाराजिकं पच्छा पज्जत्तं, तस्मा “अट्ठन्न”न्ति विभङ्गे वुत्तं । पुरिमेन पन सद्धिं युगळत्ता इमस्मिं ओकासे ठपितन्ति वेदितब्बं । **धुरं निक्खित्तमत्तेति** धुरे निक्खित्तमत्ते । वित्थारकथा पनेत्थ सप्पाणकवग्गम्हि दुट्ठुल्लसिक्खापदे वुत्तनयेनेव वेदितब्बा । तत्र हि पाचित्तियं, इध पाराजिकन्ति अयमेव विसेसो । सेसं तादिसमेव । **वज्जपटिच्छादिकाति** इदम्पि इमिस्सा पाराजिकाय नाममत्थामेव, तस्मा पदभाजने न विचारितं । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

धुरनिक्खेपसमुद्धानं — कायवाचाचित्ततो समुद्गाति, अकिरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

दुतियपाराजिकं ।

३. ततियपाराजिकसिक्खापदवण्णना

६६९. ततिये — धम्मेनाति भूतेन वत्थुना । **विनयेनाति** चोदेत्वा सारेत्वा । पदभाजनं पनस्स “येन धम्मेन येन विनयेन उक्खित्तो सुउक्खित्तो होती”ति इमं अधिप्पायमत्तं दस्सेतुं वुत्तं । **सत्थुसासनेनाति** जत्तिसम्पदाय चेव अनुसावनसम्पदाय च । पदभाजने पनस्स “जिनसासनेन बुद्धसासनेना”ति वेवचनमत्तमेव वुत्तं । **सङ्गं वा गणं वाति** आदीसु येन सङ्गेन कम्मं कत्तं, तं सङ्गं वा तत्थ सम्बहुलपुग्गलसङ्गातं गणं वा, एकपुग्गलं वा तं कम्मं वा न आदियति, न अनुवत्तति, न तत्थ आदरं जनेतीति अत्थो । **समानसंवासका भिक्खू वुच्चन्ति सहाया, सो तेहि सद्धिं नत्थीति** एत्थ “एककम्मं एकुद्देसो समसिक्खता”ति अयं ताव संवासो; समानो संवासो एतेसन्ति **समानसंवासका** । एवरूपा भिक्खू भिक्खुस्स तस्मिं संवासे सह अयनभावेन **सहायाति** वुच्चन्ति । इदानीं येन संवासेन ते समानसंवासकाति वुत्ता, सो संवासो तस्स उक्खित्तकस्स तेहि सद्धिं नत्थि । येहि च सद्धिं तस्स सो संवासो नत्थि, न तेन ते भिक्खू अत्तनो सहाया कता होन्ति । तस्मा वुत्तं “समानसंवासका भिक्खू वुच्चन्ति सहाया, सो तेहि सद्धिं नत्थि, तेन वुच्चति अकतसहायो”ति । सेसं सङ्गभेदसिक्खापदादीसु वुत्तनयत्ता उत्तानत्थमेव ।

समनुभासनसमुद्धानं — कायवाचाचित्ततो समुद्गाति, अकिरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

ततियपाराजिकं ।

४. चतुत्थपाराजिकसिक्खापदवण्णना

६७५. चतुत्थे — अवस्सुताति लोकस्सादमित्तसन्थववसेन कायसंसग्गरागेन अवस्सुता । दुतियपदेपि एसेव नयो । **पुरिसपुग्गलस्स**

हृत्थग्गहणं वातिआदीसु पन यं पुरिसपुग्गलेन हृत्थे गहणं कतं, तं पुरिसपुग्गलस्स हृत्थग्गहणन्ति वुत्तं । एसेव नयो **सङ्घाटिकण्णग्गहणेपि** । हृत्थग्गहणन्ति एत्थ च हृत्थग्गहणञ्च अञ्जम्पि अपाराजिकखेत्ते गहणञ्च एकञ्जं कत्वा हृत्थग्गहणन्ति वुत्तन्ति वेदितब्बं । तेनेवस्स पदभाजने “हृत्थग्गहणं वा सादियेय्याति हृत्थो नाम कप्परं उपादाय याव अगगनखा, एतस्स असद्धम्मस्स पटिसेवनत्थाय उब्भक्खकं अधोजाणुमण्डलं गहणं सादियति, आपत्ति थुल्लच्चयस्सा”ति वुत्तं । एत्थ च **असद्धम्मो**ति कायसंसग्गो वेदितब्बो, न मेथुनधम्मो । न हि मेथुनस्स सामन्ता थुल्लच्चयं होति । “विञ्जू पटिबलो कायसंसग्गं समापज्जितुन्ति वचनम्पि चेत्थ साधकं ।

“तिस्सित्थियो मेथुनं तं न सेवे,
तयो पुरिसे तयो च अनरियपण्डके ।
न चाचरे मेथुनं ब्यञ्जनस्मिं,
छेज्जा सिया मेथुनधम्मपच्चया ।
पञ्हा मेसा कुसलेहि चिन्तिता”ति ॥ (परि० ४८१) ।

इमाय परिवारे वुत्ताय सेदमोचकगाथाय विरुज्झतीति चे? न; मेथुनधम्मस्स पुब्बभागत्ता । परिवारेयेव हि “मेथुनधम्मस्स पुब्बभागो जानितब्बो”ति “वण्णावण्णो कायसंसग्गो दुट्ठुल्लवाचा अत्तकामपारिचरियागमनुष्पादन”न्ति एवं सुक्कविस्सट्ठिआदीनि पञ्च सिक्खापदानि मेथुनधम्मस्स पुब्बभागोति वुत्तानि । तस्मा कायसंसग्गो मेथुनधम्मस्स पुब्बभागत्ता पच्चयो होति । इति **छेज्जा सिया मेथुनधम्मपच्चया**ति एत्थ इमिना परियायेन अत्थो वेदितब्बो । एतेनुपायेन सब्बपदेसु विनिच्छयो वेदितब्बो । अपिच “सङ्केतं वा गच्छेय्या”ति एतस्स पदभाजने “**इत्थन्नामं आगच्छा**”ति । एवंनामकं ठानं आगच्छाति अत्थो ।

६७६. अट्ठमं वत्थुं परिपूरेन्ती अस्समणी होतीति अनुलोमतो वा पटिलोमतो वा एकन्तरिकाय वा येन तेन नयेन अट्ठमं वत्थुं परिपूरेन्तीयेव अस्समणी होति । या पन एकं वा वत्थुं सत्त वा वत्थूनि सतक्खत्तुम्पि पूरेति, नेव अस्समणी होति । आपन्ना आपत्तियो देसेत्वा मुच्चति । अपिचेत्थ गणनूपिका आपत्ति वेदितब्बा । वुत्तज्हेतं “अत्थापत्ति देसिता गणनूपिका, अत्थापत्ति देसिता न गणनूपिका”ति । तत्रायं विनिच्छयो — इदानी नापज्जिस्सामीति धुरनिक्खेपं कत्वा देसिता गणनूपिका देसितगणनं उपेति पाराजिकस्स अङ्गं न होति । तस्मा या एकं आपन्ना धुरनिक्खेपं कत्वा देसेत्वा पुन किलेसवसेन आपज्जति, पुन देसेति, एवं अट्ठ वत्थूनि पूरेन्तीपि पाराजिका न होति । या पन आपज्जित्वा पुनपि अञ्जं वत्थुं आपज्जिस्सामीति सउस्साहाव देसेति, तस्सा सा आपत्ति नगणनूपिका, देसितापि अदेसिता होति, देसितगणनं न गच्छति, पाराजिकस्सेव अङ्गं होति । अट्ठमे वत्थुम्हि परिपुण्णमत्ते पाराजिका होति । सेसं उत्तानमेवाति ।

धुरनिक्खेपसमुद्धानं — कायवाचाचित्तो समुद्धानि, किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, द्विवेदनन्ति ।

चतुत्थपाराजिकं ।

उद्दिट्ठा खो अय्यायो अट्ठ पाराजिका धम्माति भिक्खू आरब्ध पज्जत्ता साधारणा चत्तारो इमे च चत्तारोति एवं पातिमोक्खुद्देसमग्गेन उद्दिट्ठा खो अय्यायो अट्ठ पाराजिका धम्माति एवमेत्थ अत्थो दट्ठब्बो । सेसं महाविभङ्गे वुत्तनयमेवाति ।

समन्तपासादिकाय विनयसंवण्णनाय भिक्खुनीविभङ्गे

पाराजिककण्डवण्णना निट्ठिता ।

पाराजिककण्डं निट्ठितं ।

२. सङ्घादिसेसकण्डं (भिक्खुनीविभङ्गवण्णना)

१. पठमसङ्घादिसेससिक्खापदवण्णना

पाराजिकानन्तरस्स, अयं दानि भविस्सति ।
सङ्घादिसेसकण्डस्स, अनुत्तानत्थवण्णना ॥

६७८. उदोसितन्ति भण्डसाला । माय्यो एवं अवचाति अय्यो मा एवं अवच । अपिनाय्याति अपिनु अय्या । अच्चावदथाति
अतिक्कमित्वा वदथ; अक्कोसथाति वुत्तं होति ।

६७९. उस्सयवादिकाति मानुस्सयवसेन कोधुस्सयवसेन विवदमाना । यस्मा पन सा अत्थतो अट्टकारिका होति, तस्मा “उस्सयवादिका नाम अट्टकारिका वुच्चती”ति पदभाजने वुत्तं । एत्थ च **अट्टोति** वोहारिकविनिच्छयो वुच्चति, यं पब्बजिता “अधिकरण”न्तिपि वदन्ति । **दुतियं वा परियेसतीति** सक्खिं वा सहायं वा परियेसति, दुक्कटं । **गच्छति वाति** उपस्सयो वा होतु भिक्खाचारमग्गो वा, यत्थ ठिताय “अट्टं करिस्सामी”ति चित्तं उपपज्जति, ततो वोहारिकानं सन्तिकं गच्छन्तिया पदवारे पदवारे दुक्कटं । **एकस्स आरोचेतीति** द्वीसु जनेसु यस्स कस्सचि एकस्स कथं यो कोचि वोहारिकानं आरोचेति । **दुतियस्स आरोचेतीति** एत्थापि एसेव नयो ।

अयं पनेत्थ असम्मोहत्थाय वित्थारकथा — यत्थ कत्थचि अन्तमसो भिक्खुनुपस्सयं आगतेपि वोहारिके दिस्वा भिक्खुनी अत्तनो कथं आरोचेति, भिक्खुनिया दुक्कटं । उपासको अत्तनो कथं आरोचेति, भिक्खुनिया थुल्लच्चयं । पठमं उपासको अत्तनो कथं आरोचेति, भिक्खुनिया दुक्कटं । अथ सा अत्तनो कथं आरोचेति, थुल्लच्चयं । भिक्खुनी उपासकं वदति — “मम च तव च कथं त्वंयेव आरोचेही”ति, सो अत्तनो वा कथं पठमं आरोचेतु भिक्खुनिया वा, पठमारोचने दुक्कटं, दुतियारोचने थुल्लच्चयं । उपासको भिक्खुनिं वदति — “मम च तव च कथं त्वंयेव आरोचेही”ति, एत्थापि एसेव नयो ।

भिक्खुनी कप्पियकारकेन कथापेति, तत्थ कप्पियकारको वा भिक्खुनिया कथं पठमं आरोचेतु, इतरो वा अत्तनो कथं, कप्पियकारको वा उभिन्नम्पि कथं, इतरो वा उभिन्नम्पि कथं आरोचेतु, यथा वा तथा वा आरोचियमाने पठमे आरोचने भिक्खुनिया दुक्कटं, दुतिये थुल्लच्चयं । यथा वा तथा वा आरोचितं पन उभिन्नम्पि कथं सुत्वा वोहारिकेहि विनिच्छये कते अट्टपरियोसानं नाम होति, तस्मिं अट्टपरियोसाने भिक्खुनिया जयेपि पराजयेपि सङ्घादिसेसो । सचे पन गतिगतं अधिकरणं होति, सुतपुब्बं वोहारिकेहि । अथ ते भिक्खुनिञ्च अट्टकारकञ्च दिस्वा “तुम्हाकं कथनकिच्चं नत्थि, जानाम मयं एत्थ पवत्ति”न्ति सयमेव विनिच्छिनित्वा देन्ति, एवरूपे अट्टपरियोसानेपि भिक्खुनिया अनापत्ति ।

पठमं आपत्ति एतस्साति पठमापत्तिको; वीतिकमकखणेयेव आपज्जितब्बोति अत्थो, तं **पठमापत्तिकं** । पदभाजने पन अधिप्पायमत्तं दस्सेतुं “सह वत्थुज्झाचारा आपज्जति असमनुभासनाया”ति वुत्तं । अयज्हेत्थ अत्थो — सह वत्थुज्झाचारा यं भिक्खुनी आपज्जति, न ततियाय समनुभासनाय, अयं पठममेव सह वत्थुज्झाचारेन आपज्जितब्बत्ता पठमापत्तिकोति । भिक्खुनिसङ्घतो निस्सारेतीति निस्सारणीयो; तं **निस्सारणीयं** । पदभाजने पन अधिप्पायमत्तं दस्सेतुं “सङ्घम्हा निस्सारीयतीति वुत्तं । तत्थ यं आपन्ना भिक्खुनी सङ्घतो निस्सारीयति, सो निस्सारणीयोति एवमत्थो दट्टब्बो । न हि सो एव धम्मो सङ्घम्हा केनचि निस्सारीयति । तेन पन धम्मेन भिक्खुनी निस्सारीयति, तस्मा सो निस्सारेतीति निस्सारणीयो ।

आकट्ठियमाना गच्छतीति अट्टकारकमनुस्सेहि सयं वा आगन्त्वा दूतं वा पेसेत्वा एहीति वुच्चमाना वोहारिकानं सन्तिकं गच्छति, ततो अट्टकारको अत्तनो वा कथं पठमं आरोचेतु भिक्खुनिया वा, नेव पठमारोचने दुक्कटं, न दुतियारोचने थुल्लच्चयं । अमच्चेहि विनिच्छिनित्वा कते अट्टपरियोसानेपि अनापत्तियेव । सचेपि अट्टकारको भिक्खुनिं वदति “मम च तव च कथं त्वमेव कथेही”ति; कथेन्तियापि कथं सुत्वा कते अट्टपरियोसानेपि अनापत्तियेव ।

रक्खं याचतीति धम्मिकं रक्खं याचति, अनापत्ति । इदानि यथायाचिता रक्खा धम्मिका होति, तं दस्सेतुं **अनोदिस्स आचिकखतीति** आह । तत्थ अतीतं आरब्भ अत्थि ओदिस्सआचिकखना, अत्थि अनोदिस्सआचिकखना, अनागतं आरब्भापि अत्थि ओदिस्सआचिकखना, अत्थि अनोदिस्सआचिकखना ।

कथं अतीतं आरब्भ ओदिस्सआचिकखना होति? भिक्खुनुपस्सये गामदारका धुत्तादयो वा ये केचि अनाचारं वा आचरन्ति, रुक्खं वा छिन्दन्ति, फलाफलं वा हरन्ति, परिकखारे वा अच्छिन्दन्ति । भिक्खुनी वोहारिके उपसङ्कमित्वा “अम्हाकं उपस्सये इदं नाम कत”न्ति वदति । “केना”ति वुत्ते “असुकेन च असुकेन चा”ति आचिकखति । एवं अतीतं आरब्भ ओदिस्सआचिकखना होति, सा न वट्ठति । तज्जे सुत्वा ते

वोहारिका तेसं दण्डं करोन्ति, सब्बं भिक्खुनिया गीवा होति । दण्डं गण्हिस्सन्तीति अधिष्णायेपि सति गीवायेव होति । सचे पन तस्स दण्डं गण्हथाति वदति, पञ्चमासकमत्ते गहिते पाराजिकं होति ।

“केना”ति वुत्ते पन “असुकेनाति वत्तुं अम्हाकं न वट्ठति, तुम्हेयेव जानिस्सथ । केवलज्झि मयं रक्खं याचाम, तं नो देथ, अवहट्ठण्डज्ज आहरापेथा”ति वत्तब्बं । एवं अनोदिस्स आचिक्खना होति, सा वट्ठति । एवं वुत्ते सचेपि ते वोहारिका कारके गवेसित्वा तेसं दण्डं करोन्ति, सब्बं सापतेय्यम्पि गहितं भिक्खुनिया, नेव गीवा न आपत्ति ।

परिक्खारं हरन्ते दिस्वा तेसं अनत्थकामताय चोरो चोरोति वत्तुम्पि न वट्ठति । एवं वुत्तेपि हि यं तेसं दण्डं करोन्ति, सब्बम्पि भिक्खुनिया गीवा होति । अत्तनो वचनकरं पन “इमिना मे परिक्खारो गहितो, तं आहरापेहि, मा चस्स दण्डं करोही”ति वत्तुं वट्ठति । दासदासीवापि आदीन अत्थाय अड्ठं करोन्ति, अयं अकप्पियअड्ठो नाम, न वट्ठति ।

कथं अनागतं आरब्भ ओदिस्सआचिक्खना होति? वुत्तनयेनेव परेहि अनाचारादीसु कतेसु भिक्खुनी वोहारिके एवं वदति “अम्हाकं उपस्सये इदञ्चिदज्ज करोन्ति, रक्खं नो देथ आयतिं अकरणत्थाया”ति । “केन एवं कत”न्ति वुत्ते च “असुकेन असुकेन चा”ति आचिक्खति । एवं अनागतं आरब्भ ओदिस्सआचिक्खना होति, सापि न वट्ठति । तेसज्झि दण्डे कते पुरिमनयेनेव सब्बं भिक्खुनिया गीवा । सेसं पुरिमसदिसमेव ।

सचे पन वोहारिका “भिक्खुनुपस्सये एवरूपं अनाचारं करोन्तानं इमं नाम दण्डं करोमा”ति भेरिं चरापेत्वा आणाय अतिट्ठमाने परियेसित्वा दण्डं करोन्ति, भिक्खुनिया नेव गीवा न आपत्ति ।

यो चायं भिक्खुनीनं वुत्तो, भिक्खूनम्पि एसेव नयो । भिक्खुनोपि हि ओदिस्सआचिक्खना न वट्ठति । यं तथा आचिक्खिते दण्डं करोन्ति, सब्बं गीवा होति । वुत्तनयेनेव दण्डं गण्हापेन्तस्स पाराजिकं । यो पन “दण्डं करिस्सन्ती”ति जानन्तोपि अनोदिस्स कथेति, ते च परियेसित्वा दण्डं करोन्तियेव, न दोसो । विहारसीमाय रुक्खादीनि छिन्दन्तानं वासिफरसुआदीनि गहेत्वा पासाणोहि कोट्टेन्ति, न वट्ठति । सचे धारा भिज्जति, कारापेत्वा दातब्बा । उपधावित्वा तेसं परिक्खारे गण्हन्ति, तम्पि न कातब्बं, लहुपरिवत्तज्झि चित्तं, थेय्यचेतनाय उप्पन्नाय मूलच्छेज्जम्पि गच्छेय्य । सेसं उत्तानमेव ।

कथिनसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

सत्तरसके पठमसिक्खापदं ।

२. दुतियसङ्गादिसेससिक्खापदवण्णना

६८२. दुतिये — वरभण्डन्ति मुत्तामणिवेळुरियादि महग्घभण्डं ।

६८३. अनपलोकेत्वाति अनापुच्छित्वा । गणं वाति मल्लगणभट्टिपुत्तगणादिकं । पूगन्ति धम्मगणं । सेणित्ति गन्धिकसेणिदुस्सिकसेणिआदिकं । यत्थ यत्थ हि राजानो गणादीनं गामनिगमे निव्यातेन्ति “तुम्हेव एत्थ अनुसासथा”ति, तत्थ तत्थ ते एव इस्सरा होन्ति । तस्मा ते सन्धाय इदं वुत्तं । एत्थ च राजानं वा गणादिके वा आपुच्छित्वापि भिक्खुनिसङ्घो आपुच्छित्तब्बोव । ठपेत्वा कप्पन्ति तित्थियेसु वा अज्जभिक्खुनीसु वा पब्बजितपुब्बं कप्पगतिकं ठपेत्वाति । सेसं उत्तानमेव ।

चोरीवुट्ठापनसमुद्धानं — केनच करणीयेन पक्कन्तासु भिक्खुनीसु अगन्त्वा खण्डसीमं यथानिस्सिन्नट्टानेयेव अत्तनो निस्सितकपरिसाय सद्धिं वुट्ठापेन्तिया वाचाचित्ततो समुट्ठाति, खण्डसीमं वा नदिं वा गन्त्वा वुट्ठापेन्तिया कायवाचाचित्ततो समुट्ठाति, अनापुच्छा वुट्ठापनवसेन किरियाकिरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

दुतियसिक्खापदं ।

३. ततियसङ्गादिसेससिक्खापदवण्णना

६१२. ततिये — परिकखेपं अतिककामेन्तियाति एत्थ एकं पादं अतिककामेन्तिया थुल्लच्चयं, दुतियेन अतिककन्तमत्ते सङ्गादिसेसो । अपरिक्खितस्स गामस्स उपचारन्ति एत्थ परिकखेपारहट्ठानं एकेन पादेन अतिककमति थुल्लच्चयं, दुतियेन अतिककन्तमत्ते सङ्गादिसेसो । अपिचेत्थ सकगामतो निक्खमन्तिया गामन्तरपच्चया अनापत्ति, निक्खमित्वा पन गामन्तरं गच्छन्तिया पदवारे पदवारे दुक्कटं, एकेन पादेन इतरस्स गामस्स परिकखेपे वा उपचारे वा अतिककन्तमत्ते थुल्लच्चयं, दुतियेन अतिककन्तमत्ते सङ्गादिसेसो । ततो निक्खमित्वा पुन सकगामं पविसन्तियापि एसेव नयो । सचे पन खण्डपाकारेन वा वतिच्छिदेन वा भिक्खुनिविहारभूमियेव सक्का होति पविसितुं, एवं पविसमानाय कप्पियभूमिं नाम पविट्ठा होति, तस्मा वट्ठति । सचेपि हत्थिपिट्ठिआदीहि वा इद्धिया वा पविसति, वट्ठतियेव । पदसा गमनमेव हि इधाधिपेतं । तेनेव “पठमं पादं अतिककामेन्तिया”तिआदिमाह ।

द्वे गामा भिक्खुनिविहारेन सम्बद्धवतिका होन्ति, यस्मिं गामे भिक्खुनिविहारो, तत्थ पिण्डाय चरित्वा पुन विहारं पविसित्वा सचे विहारमज्जेन इतरस्स गामस्स मग्गो अत्थि, गन्तुं वट्ठति । ततो पन गामतो तेनेव मग्गेन पच्चागन्तब्बं । सचे गामद्वारेन निक्खमित्वा आगच्छति, पुरिमनयेनेव आपत्तिभेदो वेदितब्बो । सकगामतो केनचि करणीयेन भिक्खुनीहि सद्धिं निक्खन्ताय पुन पविसनकाले हत्थि वा मुच्चति, उस्सारणा वा होति, इतरा भिक्खुनियो सहसा गामं पविसन्ति, याव अज्जा भिक्खुनी आगच्छति, ताव बहिगामद्वारे ठातब्बं । सचे न आगच्छति, दुतियिका भिक्खुनी पक्कन्ता नाम होति, पविसितुं वट्ठति ।

पुब्बे महागामो होति, मज्जे भिक्खुनिविहारो । पच्छा तं गामं चत्तारो जना लभित्वा विसुं विसुं वतिपरिकखेपं कत्वा विभजित्वा भुज्जन्ति, विहारतो एकं गामं गन्तुं वट्ठति । ततो अपरं गामं द्वारेन वा वतिच्छिदेन वा पविसितुं न वट्ठति । पुन विहारमेव पच्चागन्तुं वट्ठति । कस्मा? विहारस्स चतुगामसाधारणत्ता ।

अन्तरवासको तेमियतीति यत्थ यथा तिमण्डलपटिच्छादनं होति; एवं निवत्थाय भिक्खुनिया वस्सकाले तित्थेन वा अतित्थेन वा ओतरित्वा यत्थ कत्थचि उत्तरन्तिया एकद्वङ्गुलमत्तम्पि अन्तरवासको तेमियति । सेसं नदीलक्खणं नदीनिमित्तकथाय आवि भविस्सति । एवरूपं नदिं तित्थेन वा अतित्थेन वा ओतरित्वा उत्तरणकाले पठमं पादं उद्धरित्वा तीरे ठपेन्तिया थुल्लच्चयं, दुतियपादुद्धारे सङ्गादिसेसो । सेतुना गच्छति, अनापत्ति । पदसा ओतरित्वा उत्तरणकाले सेतुं आरोहित्वा उत्तरन्तियापि अनापत्ति । सेतुना पन गन्त्वा उत्तरणकाले पदसा गच्छन्तिया आपत्तियेव । याननावाआकासगमनादीसुपि एसेव नयो । ओरिमतीरतो पन परतीरमेव अक्कमन्तिया अनापत्ति । रजनकम्मत्थं गन्त्वा दारुसङ्कट्टनादिकिच्चेन द्वे तिस्रो उभयतीरेसु विचरन्ति, वट्ठति । सचे पनेत्थ काचि कलहं कत्वा इतरं तीरं गच्छति, आपत्ति । द्वे एकतो उत्तरन्ति, एका मज्जे नदिया कलहं कत्वा निवत्तित्वा ओरिमतीरमेव आगच्छति, आपत्ति । इतरिस्सा पन अयं पक्कन्तद्वाने ठिता होति, तस्मा परतीरं गच्छन्तियापि अनापत्ति । न्हायितुं वा पातुं वा ओतिण्णा तमेव तीरं पच्चुत्तरति, अनापत्ति ।

सह अरुणुग्गमनाति एत्थ सचे सज्झायं वा पधानं वा अज्जं वा किज्जि कम्मं कुरुमाना पुरेअरुणेयेव दुतियिकाय सन्तिकं गमिस्सामीति आभोगं करोति, अजानन्तिया एव चस्सा अरुणो उग्गच्छति, अनापत्ति । अथ पन “याव अरुणुग्गमना इधेव भविस्सामी”ति वा अनाभोगेन वा विहारस्स एकदेसे अच्छति, दुतियिकाय हत्थपासं न ओतरति, अरुणुग्गमने सङ्गादिसेसो । हत्थपासोयेव हि इध पमाणं, हत्थपासातिकमे एकगम्भोपि न रक्खति ।

अगामके अरज्जेति एत्थ “निक्खमित्वा बहि इन्दखीला सब्बमेतं अरज्ज”न्ति एवं वुत्तलक्खणमेव अरज्जं । तं पनेतं केवलं गामाभावेन “अगामक”न्ति वुत्तं, न विज्झाटविसदिसताय । तादिसे अरज्जे ओक्कन्ते दस्सनूपचारे विजहिते सचेपि सवनूपचारो अत्थि, आपत्ति । तेनेव वुत्तं अट्ठकथायं “सचे भिक्खुनीसु महाबोधिअङ्गणं पविसन्तीसु एका बहि तिट्ठति, तस्सापि आपत्ति । लोहपासादं पविसन्तीसुपि परिवेणं पविसन्तीसुपि एसेव नयो । महाचेतियं वन्दमानासु एका उत्तरद्वारेन निक्खमित्वा गच्छति, तस्सापि आपत्ति । थूपारामं पविसन्तीसु एका बहि तिट्ठति, तस्सापि आपत्ती”ति । एत्थ च दस्सनूपचारो नाम यत्थ ठितं दुतियिका पस्सति । सचे पन साणिपाकारन्तरिकापि होति, दस्सनूपचारं विजहति नाम । सवनूपचारो नाम यत्थ ठिता मग्गमूळ्हसद्देन विय धम्मसवनारोचनसद्देन विय च “अय्ये”ति सद्दायन्तिया सद्दं सुणाति । अज्झोकासे दूरेपि दस्सनूपचारो नाम होति । सो एवरूपे सवनूपचारे विजहिते न रक्खति, विजहितमत्तेव आपत्ति सङ्गादिसेसस्स ।

एका मग्गं गच्छन्ती ओहीयति । सउस्साहा चे हुत्वा इदानि पापुणिस्सामीति अनुबन्धति, अनापत्ति । सचे पुरिमायो अज्जेन मग्गेन गच्छन्ति, पक्कन्ता नाम होन्ति, अनापत्तियेव । द्विन्नं गच्छन्तीनं एका अनुबन्धितुं असक्कोन्ती “गच्छतु अय”न्ति ओहीयति, इतरापि “ओहीयतु अय”न्ति, गच्छति, द्विन्मपि आपत्ति । सचे पन गच्छन्तीसु पुरिमापि अज्जं मग्गं गण्हाति, पच्छिमापि अज्जं, एका एकिस्सा

पक्कन्तद्धाने तिष्ठति, द्विन्नप्पि अनापत्ति ।

६९३. पक्खसङ्कन्ता वाति तित्थायतनं सङ्कन्ता, सेसं उत्तानमेव । पठमपाराजिकसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

ततियसिक्खापदं ।

४. चतुत्थसङ्गादिसेससिक्खापदवण्णना

६९४-८. चतुत्थे — **पादपीठं** नाम धोतपादद्वपनकं । **पादकठलिका** नाम अधोतपादद्वपनकं । **अनज्जाय गणस्स छन्दन्ति** तस्सेव कारकगणस्स छन्दं अजानित्वा । **वत्ते वत्तन्ति** तेचत्तालीसप्पभेदे नेत्थारवत्ते वत्तमानं । सेसं उत्तानमेव ।

धुरनिक्खेपसमुद्धानं — कायवाचाचित्ततो समुद्धानि, किरियाकिरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

चतुत्थसिक्खापदं ।

५. पञ्चमसङ्गादिसेससिक्खापदवण्णना

७०१. पञ्चमे — **एकतो अवस्सुते**ति एत्थ “भिक्खुनिया अवस्सुतभावो दट्ठब्बो”ति महापच्चरियं वुत्तं । महाअट्ठकथायं पनेतं न वुत्तं, तं पाळिया समेति । सेसं उत्तानमेव ।

पठमपाराजिकसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, अकुसलचित्तं, द्विवेदनन्ति ।

पञ्चमसिक्खापदं ।

६. छट्ठसङ्गादिसेससिक्खापदवण्णना

७०५-६. छट्ठे — **यतो त्वन्ति** यस्मा त्वं । **उय्योजेति आपत्ति** दुक्कटस्सातिआदिका सङ्गादिसेसपरियोसाना आपत्तियो कस्सा होन्तीति? उय्योजिकाय । वुत्तञ्चेतं परिवारेपि —

“न देति न पटिग्गणाति, पटिग्गहो तेन न विज्जति ।

आपज्जति गरुकं न लहुकं, तज्ज परिभोगपच्चया ।

पज्हा मेसा कुसलेहि चिन्तिता”ति ॥ (परि० ४८९) ।

अयज्हि गाथा इमं उय्योजिकं सन्धाय वुत्ता । इतरिस्सा पन आपत्तिभेदो पठमसिक्खापदे विभत्तोति । सेसं उत्तानमेव ।

तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, तिवेदनन्ति ।

छट्ठसिक्खापदं ।

७. सत्तमसङ्गादिसेससिक्खापदवण्णना

७०९. सत्तमे — **यावततियकपदत्थो** महाविभङ्गे वुत्तनयेनेव वेदितब्बो । सेसं उत्तानमेवाति ।

समनुभासनसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

सत्तमसिक्खापदं ।

८. अट्टमसङ्गादिसेससिक्खापदवण्णना

७१५. अट्टमे — किस्मिञ्चिदेव अधिकरणेति चतुन्नं अज्जतरस्मिं । पदभाजने पन केवलं अधिकरणविभागं दस्सेतुं “अधिकरणं नाम चत्तारि अधिकरणानी”तिआदि वुत्तं । सेसं उत्तानमेव सङ्खिं समुट्ठानादीहीति ।

अट्टमसिक्खापदं ।

९. नवमसङ्गादिसेससिक्खापदवण्णना

७२३. नवमे — संसट्ठाति मिस्सीभूता । अननुलोमिकेनाति पब्बजितानं अननुलोमेन कायिकवाचसिकेन । संसट्ठाति गिहीनं कोट्टनपचनगन्धपिसनमालागन्थनादिना कायिकेन सासनपटिसासनाहरणसञ्चरित्तादिना वाचसिकेन च संसट्ठा । पापो कित्तिसद्वो एतासन्ति पापसद्दा । पापो आजीवसङ्घातो सिलोको एतासन्ति पापसिलोका । सेसं उत्तानमेव सङ्खिं समुट्ठानादीहीति ।

नवमसिक्खापदं ।

१०. दसमसङ्गादिसेससिक्खापदवण्णना

७२७. दसमे — एवाचाराति एवंआचारा । यादिसो तुम्हाकं आचारो, तादिसा आचाराति अत्थो । एस नयो सब्बत्थ । उज्जायाति अवज्जाय नीचं कत्वा जाननाय । परिभवेनाति किं इमा करिस्सन्तीति एवं परिभवित्वा जाननेन । अक्खन्तियाति असहनताय; कोधेनाति अत्थो । वेभस्सियाति बलवभस्सभावेन; अत्तनो बलपकासनेन समुत्रासनेनाति अत्थो । दुब्बल्याति तुम्हाकं दुब्बलभावेन । सब्बत्थ उज्जाय च परिभवेन चाति एवं समुच्चयत्थो दट्ठब्बो । विविच्चथाति विना होथ । सेसं उत्तानमेव सङ्खिं समुट्ठानादीहीति ।

दसमसिक्खापदं ।

उद्दिट्ठा खो अय्यायो सत्तरस सङ्गादिसेसाति एत्थ छन्नं पठमापत्तिकानं अनन्तरा सञ्चरित्तं, द्वे दुट्ठदोसाति इमानि तीणि सिक्खापदानि महाविभङ्गतो पक्खिपित्वा नव पठमापत्तिका, चतुन्नं यावततियकानं अनन्तरा महाविभङ्गतोपि चत्तारो यावततियके पक्खिपित्वा अट्ठ यावततियका वेदितब्बा । एवं सब्बेपि पातिमोक्खुद्देसमग्गेन उद्दिट्ठा खो अय्यायो सत्तरस सङ्गादिसेसा धम्माति एवमेत्थ अत्थो दट्ठब्बो । सेसं उत्तानमेव अज्जत्र पक्खमानत्ता । तं पन खन्धके वित्थारेन वण्णयिस्सामाति ।

समन्तपासादिकाय विनयसंवण्णनाय भिक्खुनीविभङ्गे

सत्तरसकवण्णना निट्ठिता ।

सङ्गादिसेसकण्डं निट्ठितं ।

३. निस्सगियकण्डं (भिक्खुनीविभङ्गवण्णना)

पठमनिस्सगियपाचित्तियसिक्खापदवण्णना

त्तिस निस्सगिया धम्मा, भिक्खुनीनं पकासिता ।

ये तेसं दानि भवति, अयं संवण्णनाक्कमो ॥

७३३. आमत्तिकापणन्ति अमत्तानि वुच्चन्ति भाजनानि; तानि ये विक्किणन्ति, ते वुच्चन्ति आमत्तिका; तेसं आपणो आमत्तिकापणो; तं वा पसारेस्सन्तीति अत्थो ।

७३४. पत्तसन्निचयं करेय्याति पत्तसन्निधिं करेय्य; एकाहं अनधिदुहित्वा वा अविकप्पेत्वा वा पत्तं ठपेय्याति अत्थो। सेसं महाविभङ्गे वुत्तनयेनेव वेदितब्बं। अयमेव हि विसेसो — तत्थ दसाहं परिहारो, इध एकाहम्पि नत्थि। सेसं तादिसमेव।

इदम्पि कथिनसमुद्धानं — कायवाचतो कायवाचाचित्ततो च समुद्धानि, अकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

पठमसिक्खापदं।

दुतियनिस्सगियपाचित्तियसिक्खापदवण्णना

७३८. दुतिये — दुच्चोळाति विरूपचोळा; जिण्णचोळाति अत्थो। **अपय्याहीति** अपि अय्याहि।

७४०. आदिस्स दिन्नन्ति सम्पत्ता भाजेन्तूति वत्तापि इदं गणस्स इदं तुम्हाकं दम्मीति वत्ता वा दातुकम्यताय पादमूले ठपेत्वा वा दिन्नम्पि आदिस्स दिन्नं नाम होति। एतं सब्बम्पि अकालचीवरं। **अय्याय दम्मीति** एवं पटिलद्धं पन यथादानेयेव उपनेतब्बं। सेसं उत्तानमेव।

तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, तिवेदनन्ति।

दुतियसिक्खापदं।

ततियनिस्सगियपाचित्तियसिक्खापदवण्णना

७४३-५. ततिये — हन्दाति गणह। **सयं अच्छिन्दतीति** एकं दत्त्वा एकं अच्छिन्दन्तिया एकं निस्सगियं, बहूसु बहूनि। सचे संहरित्वा ठपितानि एकतो अच्छिन्दति, वत्थुगणनाय आपत्तियो। बन्धित्वा ठपितेसु पन एकाव आपत्ति। सेसं उत्तानमेव।

तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति।

ततियसिक्खापदं।

चतुत्थनिस्सगियपाचित्तियसिक्खापदवण्णना

७४८. चतुत्थे — कयेनाति मूलेन। **न मे आवुसो सप्पिना अत्थो;** तेलेन मे अत्थोति इदं किर सा आहटसप्पिं दत्त्वा तेलम्पि आहरिस्सतीति मज्जमाना आह। **विज्जापेत्वाति** जानापेत्वा; इदं नाम आहराति याचित्वा वा।

७५२. तज्जेव विज्जापेतीति यं पठमं विज्जत्तं तं थोकं नप्पहोति, तस्मा पुन तज्जेव विज्जापेतीति अत्थो। **अज्जज्ज विज्जापेतीति** सचे पठमं सप्पिविज्जत्तं, यमकं पचित्तवन्ति च वेज्जेन वुत्तत्ता तेलेन अत्थो होति, ततो तेलेनापि मे अत्थोति एवं अज्जज्ज विज्जापेति। **आनिसंसं दस्सेत्वाति** सचे कहापणस्स सप्पि आभतं होति, इमिना मूलेन दिगुणं तेलं लब्धति, तेनापि च इदं किच्चं निप्फज्जति, तस्मा तेलं आहराति एवं आनिसंसं दस्सेत्वा विज्जापेतीति। सेसं उत्तानमेव।

छसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

चतुत्थसिक्खापदं।

पञ्चमनिस्सगियपाचित्तियसिक्खापदवण्णना

७५३. पञ्चमे — न मे सिक्खमानेति इदं किर सा कुलधीता “अयं अब्बा एवं वुत्ता इदं तेलं ठपेत्वा सप्पिम्पि मे अत्तनो कुलधरा आहरिस्सती”ति मज्जमाना आह। **चेतापेत्वाति** जानापेत्वा इच्चेव अत्थो। सेसं सब्बत्थ चतुत्थसदिसमेवाति।

पञ्चमसिक्खापदं ।

छट्ठनिस्सगियपाचित्तियसिक्खापदवण्णना

७५८. छट्ठे — छन्दकन्ति “इदं नाम धम्मकिच्चं करिस्साम, यं सक्कोथ; तं देथा”ति एवं परेसं छन्दज्ज रुचिज्ज उप्पादेत्वा गहितपरिक्खारस्सेतं अधिवचनं । अज्जदत्थिकेनाति अज्जस्सत्थाय दिन्नेन । अज्जुद्दिसिकेनाति अज्जं उद्दिसित्वा दिन्नेन । सङ्घिकेनाति सङ्घस्स परिच्चत्तेन ।

७६२. सेसकं उपनेतीति यदत्थाय दिन्नो, तं चेतापेत्वा अवसेसं अज्जस्सत्थाय उपनेति । सामिके अपलोकेत्वाति “तुम्हेहि चीवरत्थाय दिन्नो, अम्हाकज्ज चीवरं अत्थि, तेलादीहि पन अत्थो”ति एवं आपुच्छित्वा उपनेति । आपदासूति तथारूपेसु उपद्वेसु; भिक्खुनियो विहारं छट्ठेत्वा पक्कमन्ति, एवरूपासु आपदासु यं वा तं वा चेतापेतुं वट्टति । सेसं उत्तानमेव ।

छसमुद्धानं — किरियाकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

छट्ठसिक्खापदं ।

सत्तमनिस्सगियपाचित्तियसिक्खापदवण्णना

७६४. सत्तमे — सज्जाचिकेनाति सयं याचितकेन । एतदेवेत्थ नानाकरणं । सेसं छट्ठसदिसमेवाति ।

सत्तमसिक्खापदं ।

अट्ठमनिस्सगियपाचित्तियसिक्खापदवण्णना

७६९. अट्ठमे — महाजनिकेनाति गणस्स परिच्चत्तेन । एतदेवेत्थ नानाकरणं ।

अट्ठमसिक्खापदं ।

नवमनिस्सगियपाचित्तियसिक्खापदवण्णना

७७४. नवमसिक्खापदे — सज्जाचिकेनाति इदं पदं इतो अधिकतरं ।

नवमसिक्खापदं ।

दसमनिस्सगियपाचित्तियसिक्खापदवण्णना

७७८. दसमे — परिवेणं उन्ध्यतीति परिवेणं विनस्सति; परिपततीति अत्थो । इदज्ज पदं पुग्गलिकेन सज्जाचिकेनाति इदज्ज एत्तकमेव नानाकरणं । सेसं पुब्बसदिसमेवाति ।

दसमसिक्खापदं ।

एकादसमनिस्सगियपाचित्तियसिक्खापदवण्णना

७८४. एकादसमे — गरूपावुरणन्ति सीतकाले पावुरणं । चतुक्कंसपरमन्ति एत्थ कंसो नाम चतुक्कहापणिको होति; तस्मा पदभाजने “सोळसकहापणग्घनक”न्ति वुत्तं ।

एकादसमसिक्खापदं ।

द्वादसमनिस्सगियपाचित्तियसिक्खापदवण्णना

७८९. द्वादसमे — लहुपावुरणन्ति उण्हकाले पावुरणं । सेसं सिक्खापदद्वयेपि उत्तानमेव ।

छसमुट्ठानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

द्वादसमसिक्खापदं ।

उद्दिट्ठा खो अय्यायो तिसं निस्सगिया पाचित्तिया धम्माति एत्थ महाविभङ्गे चीवरवग्गतो धोवनञ्च पटिग्गहणञ्चाति द्वे सिक्खापदानि अपनेत्वा अकालचीवरं कालचीवरन्ति अधिद्वहिन्त्वा भाजितसिक्खापदेन च परिवत्तेत्वा अच्छिन्नचीवरेण च पठमवग्गो पूरेतब्बो । पुन एळकलोमवग्गस्स आदितो सत्त सिक्खापदानि अपनेत्वा सत्त अज्जदत्थिकानि पक्खिपित्वा दुतियवग्गो पूरेतब्बो । ततियवग्गतो पठमपत्तं वस्सिकसाटिकं आरज्जकसिक्खापदन्ति इमानि तीणि अपनेत्वा पत्तसन्निचयगरुपावुरणलहुपावुरणसिक्खापदेहि ततियवग्गो पूरेतब्बो । इति भिक्खुनीनं द्वादस सिक्खापदानि एकतोपज्जत्तानि, अट्ठारस उभतोपज्जत्तानीति एवं सब्बेपि पातिमोक्खुद्देसमग्गेन “उद्दिट्ठा खो अय्यायो तिसं निस्सगिया पाचित्तिया धम्मा”ति एवमेत्थ अत्थो दट्ठब्बो । सेसं वुत्तनयमेवाति ।

समन्तपासादिकाय विनयसंवण्णनाय भिक्खुनीविभङ्गे

तिसकवण्णना निट्ठिता ।

निस्सगियकण्डं निट्ठितं ।

४. पाचित्तियकण्डं (भिक्खुनीविभङ्गवण्णना)

१. लसुणवग्गो

१. पठमलसुणसिक्खापदवण्णना

तिसकानन्तरं धम्मा, छसट्ठिसतसङ्गहा ।

सङ्गीता ये अयं दानि, होति तेसम्पि वण्णना ॥

७९३. तत्थ लसुणवग्गस्स ताव पठमसिक्खापदे — द्वे तयो भण्डिकेति द्वे वा तयो वा पोट्टलिके; सम्पुण्णमिज्जानमेतं अधिवचनं । न मत्तं जानित्वाति पमाणं अजानित्वा खेत्तपालस्स वारेन्तस्स बहुं लसुणं हरापेसि ।

अज्जतरं हंसयोनिन्ति सुवण्णहंसयोनिं । सो तासं एकेकन्ति सो हंसो जातिस्सरो अहोसि, अथ पुब्बसिनेहेन आगन्त्वा तासं एकेकं पत्तं देति, तं तापनतालनच्छेदनक्खमं सुवण्णमेव होति ।

७९५. मागधकन्ति मगधेसु जातं । मगधरट्ठे जातलसुणमेव हि इध लसुणन्ति अधिप्पेतं, तम्पि भण्डिकलसुणमेव, न एकद्वितिमिज्जकं । कुरुन्दियं पन जातदेसं अवत्वा “मागधकं नाम भण्डिकलसुण”न्ति वुत्तं । अज्झोहारे अज्झोहारेति एत्थ सचे द्वे तयो भण्डिके एकतोयेव सङ्घादित्वा अज्झोहरति, एकं पाचित्तियं । भिन्दित्वा एकेकं मिज्जं खादन्तिया पन पयोगगणनाय पाचित्तियानीति ।

७९७. पलण्डुकादीनं वण्णेन वा मिज्जाय वा नानत्तं वेदितब्बं — वण्णेन ताव पलण्डुको पण्डुवण्णो होति । भज्जनको लोहितवण्णो । हरितको हरितपण्णवण्णो । मिज्जाय पन पलण्डुकस्स एका मिज्जा होति, भज्जनकस्स द्वे, हरितकस्स तिस्रो । चापलसुणो अमिज्जको, अङ्कुरमत्तमेव हि तस्स होति । महापच्चरियादीसु पन “पलण्डुकस्स तीणि मिज्जानि, भज्जनकस्स द्वे, हरितकस्स एक”न्ति वुत्तं । एते पलण्डुकादयो सभावेनेव वट्टन्ति । सूपसम्पाकादीसु पन मागधकम्पि वट्टति । तज्हि पच्चमानेसु मुग्गसूपादीसु वा मच्छमंसविकतिया वा तेलादीसु वा बदरसाळवादीसु वा अम्बिलसाकादीसु वा उत्तरिभङ्गेसु वा यत्थ कत्थचि अन्तमसो यागुभत्तेपि पक्खिपितुं वट्टति । सेसमेत्थ

उत्तानमेव ।

एळकलोमसमुद्धानं — किरियं, नोसञ्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

लसुणसिक्खापदं पठमं ।

२. दुतियसिक्खापदवण्णना

७९९. दुतिये — सम्बाधेति पटिच्छन्नोकासे । तस्स विभागदस्सनत्थं पन “उभो उपकच्छका मुत्तकरण”न्ति वुत्तं । एकम्पि लोमन्ति कत्तरिया वा सण्डासकेन वा खुरेन वा येन केनचि एकपयोगेन वा नानापयोगेन वा एकं वा बहूनि वा संहरापेन्तिया पयोगगणनाय पाचित्तियानि, न लोमगणनाय ।

८०१. आबाधपच्चयाति कण्डुकच्छुआदिआबाधपच्चया संहरापेन्तिया अनापत्ति । सेसं उत्तानमेव । चतुसमुद्धानं — कायतो कायवाचतो कायचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्धानि, किरियं, नोसञ्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

दुतियसिक्खापदं ।

३. ततियसिक्खापदवण्णना

८०३-४. ततिये — तलघातकेति मुत्तकरणतलघातने । अन्तमसो उप्पलपत्तेनापीति एत्थ पत्तं ताव महन्तं, केसरेनापि पहारं देन्तिया आपत्तियेव ।

८०५. आबाधपच्चयाति गण्डं वा वणं वा पहरितुं वट्टति । सेसं उत्तानमेव । पठमपाराजिकसमुद्धानं — किरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, अकुसलचित्तं, तिवेदनन्ति ।

ततियसिक्खापदं ।

४. चतुत्थसिक्खापदवण्णना

८०६. चतुत्थे — पुराणराजोरोधाति पुराणे गिहिभावे रज्जो ओरोधा । चिराचिरं गच्छतीति चिरेन चिरेन गच्छति । धारेथाति सक्कोथ । कस्सिदं कम्मन्ति वुत्ते अनारोचितेपि एता मयि आसङ्कं करिस्सन्तीति मज्जमाना एवमाह — “महिदं कम्म”न्ति ।

८०७. जतुमट्टकेति जतुना कते मट्टदण्डके । वत्थुवसेनेवेतं वुत्तं, यंकिज्जि पन दण्डकं पवेसेन्तिया आपत्तियेव । तेनाह — “अन्तमसो उप्पलपत्तम्पि मुत्तकरणं पवेसेती”ति । एतम्पि च अतिमहन्तं, केसरमत्तम्पि पन पवेसेन्तिया आपत्ति एव । सेसं उत्तानमेव । समुद्धानादीनि तलघातके वुत्तसदिसानेवाति ।

चतुत्थसिक्खापदं ।

५. पञ्चमसिक्खापदवण्णना

८१०. पञ्चमे — अतिगम्भीरं उदकसुद्धिकं आदियन्तीति अतिअन्तो पवेसेत्त्वा उदकेन धोवनं कुरुमाना ।

८१२. केसग्गमत्तम्पि अतिक्कामेतीति वित्थारतो ततियं वा चतुत्थं वा अङ्गुलं गम्भीरतो द्विन्नं पब्बानं उपरि केसग्गमत्तम्पि पवेसेन्तिया पाचित्तियन्ति अत्थो । वुत्तज्हेतं महापच्चरियं — “एकिस्सा अङ्गुलिया तीणि पब्बानि आदातुं न लभति, तिण्णं वा चतुन्नं वा एकेकम्पि पब्बं आदातुं न लभती”ति । सेसं उत्तानमेव । समुद्धानादीनिपि तलघातके वुत्तसदिसानेवाति ।

पञ्चमसिक्खापदं ।

६. छट्ठसिक्खापदवण्णना

८१५. छट्ठे — भत्तविस्सग्गन्ति भत्तकिच्चं । पानीयेन च विधूपनेन च उपतिट्ठित्वाति एकेन हत्थेन पानीयथालकं एकेन बीजनिं गहेत्वा बीजमाना समीपे ठत्वाति अत्थो । अच्चावदतीति पुब्बेपि तुम्हे एवं भुज्जथ, अहं एवं उपट्ठानं करोमी”ति पब्बजितचारित्तं अतिक्कमित्वा गेहस्सितकथं कथेतीति अत्थो ।

८१७. यंकिञ्चि पानीयन्ति सुद्धउदकं वा होतु, तक्कदधिमत्थुरसखीरादीनं वा अज्जतरं । या काचि बीजनीति अन्तमसो चीवरकणोपि । हत्थपासे तिट्ठति आपत्ति पाचित्तियस्साति इध ठानपच्चयाव पाचित्तियं वुत्तं । पहारपच्चया पन खन्धके दुक्कटं पज्जतं ।

८१९. देति दापेतीति पानीयं वा सूपादिं वा इमं पिवथ, इमिना भुज्जथाति देति; तालवण्टं इमिना बीजन्ता भुज्जथाति देति; अज्जेन वा उभयम्पि दापेति, अनापत्ति । अनुपसम्पन्नं आणापेतीति उपतिट्ठनत्थं सामणेरीं आणापेति, अनापत्ति । सेसं उत्तानमेव ।

एळकलोमसमुट्ठानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

छट्ठसिक्खापदं ।

७. सत्तमसिक्खापदवण्णना

८२२. सत्तमे — भुज्जिस्सामीति पटिग्गणहाति आपत्ति दुक्कटस्साति इदं पयोगदुक्कटं नाम, तस्मा न केवलं पटिग्गहणेयेव होति, पटिग्गणित्वा पन अरज्जतो आहरणेपि सुक्खापनेपि वहल्लिदिवसे भज्जनत्थाय उद्धनसज्जनेपि कपल्लसज्जनेपि दब्बिसज्जनेपि दारूनि आदाय अगिकरणेपि कपल्लमि धज्जपक्खपनेपि दब्बिया सङ्गट्टेनेसुपि कोट्टनत्थं उदुक्खलमुसलादिसज्जनेसुपि कोट्टनपप्फोटनधोवनादीसुपि याव मुखे ठपेत्वा अज्झोहरणत्थं दन्तेहि सङ्गदति, ताव सब्बपयोगेसु दुक्कटानि, अज्झोहरणकाले पन अज्झोहरणगणनाय पाचित्तियानि । एत्थ च विज्जति चेव भोजनज्ज पमाणं । तस्मा सयं विज्जापेत्वा अज्जाय भज्जनकोट्टनपचनानि कारापेत्वा भुज्जन्तियापि आपत्ति । अज्जाय विज्जापेत्वा सयं भज्जनादीनि कत्वा भुज्जन्तियापि आपत्ति । महापच्चरियं पन वुत्तं — “इदं आमकधज्जं नाम मातरम्पि विज्जापेत्वा भुज्जन्तिया पाचित्तियमेव, अविज्जत्तिया लद्धं सयं भज्जनादीनि कत्वा वा कारापेत्वा वा भुज्जन्तिया दुक्कटं । अज्जाय विज्जत्तिया लद्धं सयं वा भज्जनादीनि कत्वा ताव वा कारापेत्वा अज्जाय वा कारापेत्वा भुज्जन्तियापि दुक्कटमेव”ति । पुनपि वुत्तं “अज्जाय विज्जत्तिया लद्धं, सयं भज्जनादीनि कत्वा भुज्जन्तिया पाचित्तियमेव । भज्जनादीनि कारापेत्वा भुज्जन्तिया पन दुक्कट”न्ति । तं पुब्बापरिवरुद्धं होति, न हि भज्जनादीनं करणे वा कारापने वा विसेसो अत्थि । महाअट्ठकथायं पन “अज्जाय विज्जत्तं भुज्जन्तिया दुक्कट”न्ति अविसेसेन वुत्तं ।

८२३. आबाधपच्चयाति सेदकम्मादीनं अत्थाय धज्जविज्जत्तिया अनापत्ति । “अविज्जत्तिया लब्भमानं पन नवकम्मत्थाय सम्पटिच्छित्तुं वट्ठती”ति महापच्चरियं वुत्तं । अपरणं विज्जापेतीति ठपेत्वा सत्त धज्जानि मुग्गमासादिं वा लाबुकुम्भण्डादिं वा अज्जं यंकिञ्चि जातकपवारितट्ठाने विज्जापेन्तिया अनापत्ति । आमकधज्जं पन जातकपवारितट्ठाने न वट्ठति । सेसं उत्तानमेव ।

चतुसमुट्ठानं — कायतो कायवाचतो कायचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुट्ठाति, किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

सत्तमसिक्खापदं ।

८. अट्ठमसिक्खापदवण्णना

८२४. अट्ठमे — निब्बिट्ठो राजभटो रज्जो भति केणि एतेनाति निब्बिट्ठराजभटो, एकं ठानन्तरं केणिया गहेत्वा ततो लद्धउदयोति अत्थो । तज्जेव भटपथं याचिस्सामीति रज्जो केणि दत्वा पुन तंयेव ठानन्तरं याचिस्सामीति चिन्तेन्तो । परिभासीति ता भिक्खुनियो “मा पुन एवं करित्था”ति सन्तज्जेसि ।

८२६. सयं छट्ठेतीति चत्तारिपि वत्थूनि एकपयोगेन छट्ठेन्तिया एकाव आपत्ति, पाटेक्कं छट्ठेन्तिया वत्थुगणनाय आपत्तियो। आणत्तियम्पि एसेव नयो। दन्तकट्टुछट्ठेनेपि भिक्खुनिया पाचित्तियमेव। भिक्खुस्स सब्बत्थ दुक्कटं। सेसं उत्तानमेव।

छसमुद्धानं — किरियाकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पणत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

अट्टमसिक्खापदं।

९. नवमसिक्खापदवण्णना

८३०-२. नवमे — यं मनुस्सानं उपभोगपरिभोगं रोपिमन्ति खेत्तं वा होतु नाळिकेरादिआरामो वा, यत्थ कत्थचि रोपिमहरितद्धाने एतानि वत्थूनि छट्ठेन्तिया पुरिमनयेनेव आपत्तिभेदो वेदितब्बो। खेत्ते वा आरामे वा निसीदित्वा भुज्जमाना उच्छुआदीनि वा खादन्ती; गच्छमाना उच्छिट्ठोदकचलकादीनि हरितद्धाने छट्ठेति, अन्तमसो उदकं पिवित्वा मत्थकच्छिन्ननाळिकेरम्पि छट्ठेति, पाचित्तियमेव। भिक्खुनो दुक्कटं। कसितद्धाने पन निक्खित्तबीजे याव अङ्कुरं न उट्ठहति, ताव सब्बेसं दुक्कटं। अनिक्खित्तबीजेसु खेत्तकोणादीसु वा असज्जातरोपिमेसु खेत्तमरियादादीसु वा छट्ठेतुं वट्ठति। मनुस्सानं कचवरछट्ठनद्धानेपि वट्ठति। छट्ठित्तखेत्तेति मनुस्सेसु सस्सं उद्धरित्वा गतेसु छट्ठित्तखेत्तं नाम होति, तत्थ वट्ठति। यत्थ पन लायितम्पि पुब्बण्णादि पुन उट्ठहिस्सतीति रक्खन्ति, तत्थ यथावत्थुकमेव। सेसं उत्तानमेव। छसमुद्धानं — किरियाकिरियं...पे०... तिवेदनन्ति।

नवमसिक्खापदं।

१०. दसमसिक्खापदवण्णना

८३५. दसमे — यंकिञ्चि नच्चन्ति नटादयो वा नच्चन्तु सोण्डा वा, अन्तमसो मोरसुवमक्कटादयोपि, सब्बम्पेतं नच्चमेव। यंकिञ्चि गीतन्ति यंकिञ्चि नटादीनं वा गीतं होतु, अरियानं परिनिब्बानकाले रतनत्तयगुणपसंहितं साधुकीळितगीतं वा असंयतभिक्खून् धम्मभाणकगीतं वा, सब्बम्पेतं गीतमेव। यंकिञ्चि वादितन्ति तन्तिबद्धादिवादनीयभण्डवादितं वा होतु, कुटभेरिवादितं वा, अन्तमसो उदकभेरिवादितम्पि, सब्बम्पेतं वादितमेव।

८३६. दस्सनाय गच्छति आपत्ति दुक्कटस्साति पदवारगणनाय आपत्ति दुक्कटस्स। यत्थ ठिता पस्सति वा सुणाति वाति एकपयोगेन ओलोकेन्ती पस्सति, तेसंयेव गीतवादितं सुणाति, एकमेव पाचित्तियं। सचे पन एकं दिसं ओलोकेत्वा नच्चं पस्सति, पुन अज्जतो ओलोकेत्वा गायन्ते पस्सति अज्जतो वादेन्ते, पाटेक्का आपत्तियो। भिक्खुनी सयम्पि नच्चित्तुं वा गायितुं वा वादितुं वा न लभति, अज्जे “नच्च, गाय, वादेही”ति वत्तुम्पि न लभति। “चेतियस्स उपहारं देथ, उपासका”ति वत्तुम्पि “तुम्हाकं चेतियस्स उपद्धानं करोमा”ति वुत्ते “साधू”ति सम्पटिच्छित्तुम्पि न लभति। सब्बत्थ पाचित्तियन्ति सब्बअट्ठकथासु वुत्तं। भिक्खुनो दुक्कटं। “तुम्हाकं चेतियस्स उपद्धानं करोमा”ति वुत्ते पन “उपद्धानकरणं नाम सुन्दर”न्ति वत्तुं वट्ठति।

८३७. आरामे ठिताति आरामे ठत्वा अन्तरारामे वा बहिआरामे वा नच्चादीनि पस्सति वा सुणाति वा, अनापत्ति। सति करणीयेति सलाकभत्तादीनं वा अत्थाय अज्जेन वा केनचि करणीयेन गन्त्वा गतद्धाने पस्सति वा सुणाति वा, अनापत्ति। आपदासूति तादिसेन उपद्वेन उपद्दुता समज्जद्धानं पविसति, एवं पविसित्वा पस्सन्तिया वा सुणन्तिया वा अनापत्ति। सेसं उत्तानमेव।

एळकलोमसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, अकुसलचित्तं, तिवेदनन्ति।

दसमसिक्खापदं।

लसुणवग्गो पठमो।

२. अन्धकारवग्गो

१. पठमसिक्खापदवण्णना

८३९. अन्धकारवग्गस्स पठमसिक्खापदे — **अण्णदीपेति** पदीपचन्दसूरियअग्गीसु एकेनापि अनोभासिते । तेनेवस्स पदभाजने “अनालोके”ति वुत्तं । **सल्लपेय्य** वाति गेहस्सितकथं कथेय्य ।

८४१. **अरहोपेक्खा अज्जविहिताति** न रहोअस्सादापेक्खा रहोअस्सादतो अज्जविहिताव हुत्वा जातिं वा पुच्छति, दाने वा पूजाय वा मन्तेति । सेसं उत्तानमेव । थेय्यसत्थसमुद्धानं — कायचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्वाति, किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, द्विवेदनन्ति ।

पठमसिक्खापदं ।

२. दुतियसिक्खापदवण्णना

८४२. दुतिये — **पटिच्छन्ने ओकासेति** इदमेव नानं । सेसं सब्बं पुरिमसदिसमेवाति ।

दुतियसिक्खापदं ।

३. ततियसिक्खापदवण्णना

८४६. ततिये — **अज्झोकासेति** नानं, सेसं सब्बं तादिसमेवाति ।

ततियसिक्खापदं ।

४. चतुत्थसिक्खापदवण्णना

८५०-३. चतुत्थे — **निकण्णिकन्ति** कण्णमूलं वुच्चति; कण्णमूले जप्पेय्याति वुत्तं होति । **सति करणीयेति** सलाकभत्तादीनं आहरणत्थाय विहारे वा दुन्निक्खित्तं पटिसामनत्थाय । सेसं उत्तानमेव । समुद्धानादीनि पुरिमसदिसानेवाति ।

चतुत्थसिक्खापदं ।

५. पञ्चमसिक्खापदवण्णना

८५४. पञ्चमे — **घरं सोधेन्ताति** तेसं किर एतदहोसि — “थेरिया कोचि कायिकवाचसिको वीतिक्कमो न दिस्सति, घरम्पि ताव सोधेमा”ति, ततो घरं सोधेन्ता नं अद्वसंसु ।

८५६. **अनोवस्सकं अतिक्कामेन्तियाति** पठमं पादं अतिक्कामेन्तिया दुक्कटं, दुतियं अतिक्कामेन्तिया पाचित्तियं, उपचारातिक्कमे एसेव नयो ।

८५८. **गिलानायाति** या तादिसेन गेलज्जेन आपुच्छित्तुं न सक्कोति । **आपदासूति** घरे अग्नि वा उड्डितो होति, चोरा वा; एवरूपे उपद्वे अनापुच्छा पक्कमति, अनापत्ति । सेसमेत्थ उत्तानमेव ।

कथिनसमुद्धानं — कायवाचतो कायवाचाचित्ततो च समुद्वाति, किरियाकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

पञ्चमसिक्खापदं ।

६. छट्ठसिक्खापदवण्णना

८६०. छट्ठे — अभिनिसीदेय्याति निसीदेय्य । निसीदित्वा गच्छन्तिया एका आपत्ति, अनिसीदित्वा निपज्जित्वा गच्छन्तिया एका, निसीदित्वा निपज्जित्वा गच्छन्तिया द्वे ।

८६३. ध्रुवपञ्जत्तेति भिक्खुनीनं अत्थाय निच्चपञ्जत्ते । सेसं उत्तानमेव । कथिनसमुद्धानं...पे०... ति वेदनन्ति ।

छट्ठसिक्खापदं ।

७. सत्तमसिक्खापदवण्णना

८६४. सत्तमेपि — सब्बं छट्ठे वृत्तनयेनेव वेदितब्बं ।

सत्तमसिक्खापदं ।

८. अट्ठमसिक्खापदवण्णना

८६९. अट्ठमे — सब्बं उत्तानमेव । तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

अट्ठमसिक्खापदं ।

९. नवमसिक्खापदवण्णना

८७५. नवमे — अभिसपेय्याति सपथं करेय्य । निरयेन अभिसपति नाम “निरये निब्बत्तामि, अवीचिम्हि निब्बत्तामि, निरये निब्बत्तु, अवीचिम्हि निब्बत्तु”ति एवमादिना नयेन अक्कोसति । ब्रह्मचरियेन अभिसपति नाम “गिहिनी होमि, ओदातवत्था होमि, परिब्बाजिका होमि, इतरा वा एदिसा होतू”ति एवमादिना नयेन अक्कोसति; वाचाय वाचाय पाचित्तियं । ठपेत्वा पन निरयञ्च ब्रह्मचरियञ्च “सुनखी सूकरी काणा कुणी”ति आदिना नयेन अक्कोसन्तिया वाचाय वाचाय दुक्कटं ।

८७८. अत्थपुरेक्खारायाति अट्ठकथं कथेन्तिया । धम्मपुरेक्खारायाति पाळिं वाचेन्तिया । अनुसासनिपुरेक्खारायाति “इदानिपि त्वं एदिसा, साधु विरमस्सु, नो चे विरमसि, अट्ठा पुन एवरूपानि कम्मनि कत्वा निरये उप्पज्जिस्ससि, तिरच्छानयोनिया उप्पज्जिस्ससी”ति एवं अनुसासनियं ठत्वा वदन्तिया अनापत्ति । सेसं उत्तानमेव ।

तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

नवमसिक्खापदं ।

१०. दसमसिक्खापदवण्णना

८७९. दसमे — सब्बं उत्तानमेव । धुरनिक्खेपसमुद्धानं — कायवाचाचित्ततो समुद्धाति, किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलकम्मं, दुक्खवेदनन्ति ।

दसमसिक्खापदं ।

अन्धकारवग्गो दितियो ।

३. नग्गवग्गो

१. पठमसिक्खापदवण्णना

८८३-६. नग्गवग्गस्स पठमसिक्खापदे — **ब्रह्मचरियं चिण्णेना**ति ब्रह्मचरियेन चिण्णेन; अथ वा ब्रह्मचरियस्स चरणेनाति; एवं करणत्थे वा सामिअत्थे वा उपयोगवचनं वेदितव्वं। **अच्छिन्नचीवरिकाया**ति इदं उदकसाटिकं सन्धाय वुत्तं, न अज्जं चीवरं। तस्मा उदकसाटिकाय अच्छिन्नाय वा नट्ठाय वा नग्गाय न्हायन्तिया अनापत्ति। सचेपि उदकसाटिकचीवरं महग्घं होति, न सक्का निवासेत्वा बहिं गन्तुं, एवम्पि नग्गाय न्हायितुं वट्ठति। सेसमेत्थ उत्तानमेव।

एळकलोमसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

पठमसिक्खापदं।

२. दुतियसिक्खापदवण्णना

८८७. दुतिये — सव्वं उत्तानमेव। छसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

दुतियसिक्खापदं।

३. ततियसिक्खापदवण्णना

८९३-४. ततिये — **अनन्तरायिकिनी**ति दससु अन्तरायेसु एकेनपि अन्तरायेन अनन्तराया। **धुरं निक्खित्तमत्ते**ति धुरं निक्खिपित्वा सचेपि पच्छा सिब्बति, आपत्तियेवाति अत्थो। सेसं उत्तानमेव।

धुरनिक्खेपसमुद्धानं — अकिरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति।

ततियसिक्खापदं।

४. चतुत्थसिक्खापदवण्णना

८९८-९. चतुत्थे — पञ्च अहानि पञ्चाहं, पञ्चाहमेव **पञ्चाहिकं**। सङ्घाटीनं चारो **सङ्घाटिचारो**; परिभोगवसेन वा ओतापनवसेन वा सङ्घटितट्ठेन सङ्घाटीति लद्धनामानं पञ्चन्नं चीवरानं परिवत्तनन्ति अत्थो। तस्मायेव पदभाजने “पञ्चमं दिवसं पञ्च चीवरानी”तिआदिमाह। **आपत्ति पाचित्तियस्सा**ति एत्थ च एकस्मिं चीवरे एका आपत्ति; पञ्चसु पञ्च।

९००. **आपदासूति** महग्घं चीवरं, न सक्का होति चोरभयादीसु परिभुज्जितुं; एवरूपे उपद्वे अनापत्ति। सेसं उत्तानमेव। कथिनसमुद्धानं — अकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

चतुत्थसिक्खापदं।

५. पञ्चमसिक्खापदवण्णना

९०३. पञ्चमे — **चीवरसङ्कमनीयन्ति** सङ्कमेतव्वं चीवरं; अज्जिस्सा सन्तकं अनापुच्छा गहितं पुन पटिदातव्वचीवरन्ति अत्थो।

९०६. **आपदासूति** सचे अपारुतं वा अनिवत्थं वा चोरा हरन्ति, एवरूपासु आपदासु धारेन्तिया अनापत्ति। सेसं उत्तानमेव। कथिनसमुद्धानं — किरियाकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

पञ्चमसिक्खापदं।

६. छट्ठसिक्खापदवण्णना

१०९-१०. छट्ठे — अज्जं परिकखारन्ति यंकिञ्चि थालकादीनं वा सप्पितेलादीनं वा अज्जतरं । आनिसंसन्ति “कित्तकं अग्घनकं दातुकामत्था”ति पुच्छति, “एत्तकं नामा”ति वदन्ति, “आगमेथ ताव, इदानी वत्थं महग्घं, कतिपाहेन कप्पासे आगते समग्घं भविस्सती”ति एवं वत्वा निवारेन्तिया अनापत्ति । सेसं उत्तानमेव ।

तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, तिवेदनन्ति ।

छट्ठसिक्खापदं ।

७. सत्तमसिक्खापदवण्णना

१११. सत्तमे — पक्कमिसूति अज्जासम्पि आगमनं आगमेन्ती “अद्धा अम्हाकम्पि आगमेस्सती”ति तत्थ तत्थ अगमंसु । पटिबाहेय्याति पटिसेधेय्य ।

११५. आनिसंसन्ति “एकिस्सा एकं साटकं नप्पहोति, आगमेथ ताव, कतिपाहेन उप्पज्जिस्सति, ततो भाजेस्सामी”ति एवं आनिसंसं दस्सेत्वा पटिबाहन्तिया अनापत्ति । सेसं उत्तानमेव ।

तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

सत्तमसिक्खापदं ।

८. अट्ठमसिक्खापदवण्णना

११६-८. अट्ठमे — नटा नाम ये नाटकं नाटेन्ति । नटका नाम ये नच्चन्ति । लङ्घका नाम ये वंसवरत्तादीसु लङ्घनकम्मं करोन्ति । सोकज्झायिका नाम मायाकारा । कुम्भथूणिका नाम घटकेन कीळनका; बिम्बिसकवादकातिपि वदन्ति । देति आपत्ति पाचित्तियस्साति एत्थ चीवरगणनाय आपत्तियो वेदितब्बा । सेसं उत्तानमेव ।

छसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

अट्ठमसिक्खापदं ।

९. नवमसिक्खापदवण्णना

१२१-४. नवमे — दुब्बलचीवरपच्चासायाति दुब्बलाय चीवरपच्चासाय । आनिसंसन्ति किञ्चापि “न मयं अय्ये सक्कोमा”ति वदन्ति, “इदानी पन तेसं कप्पासो आगमिस्सति, सद्धो पसन्नो पुरिसो आगमिस्सति, अद्धा दस्सती”ति एवं आनिसंसं दस्सेत्वा निवारेन्तिया अनापत्ति । सेसं उत्तानमेव ।

तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, तिवेदनन्ति ।

नवमसिक्खापदं ।

१०. दसमसिक्खापदवण्णना

१२७. दसमे — कथिनुद्धारं न दस्सन्तीति कीदिसो कथिनुद्धारो दातब्बो, कीदिसो न दातब्बोति? यस्स अत्थारमूलको आनिसंसो महा, उब्भारमूलको अप्पो, एवरूपो न दातब्बो । यस्स पन अत्थारमूलको आनिसंसो अप्पो, उब्भारमूलको महा, एवरूपो दातब्बो । समानिसंसोपि सद्धापरिपालनत्थं दातब्बोव ।

१३१. आनिसंसन्ति भिक्खुनिसङ्घो जिण्णचीवरो, कथिनानिसंसमूलको महालाभोति एवरूपं आनिसंसं दस्सेत्वा पटिबाहन्तिया अनापत्ति। सेसं उत्तानमेव।

तिसमुद्धानं — किरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, तिवेदनन्ति।

दसमसिक्खापदं।

नग्गवग्गो ततियो।

४. तुवट्टवग्गो

१. पठमसिक्खापदवण्णना

१३३. तुवट्टवग्गस्स पठमसिक्खापदे — **तुवट्टेय्युन्ति** निपज्जेय्युं। सेसं उत्तानमेव। एळकलोमसमुद्धानं — किरियं, नोसञ्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

पठमसिक्खापदं।

२. दुतियसिक्खापदवण्णना

१३७. दुतिये — एकं अत्थरणञ्चेव पावुरणञ्च एतासन्ति **एकत्थरणपावुरणा**; संहारिमानं पावारत्थरणकटसारकादीनं एकं अन्तं अत्थरित्वा एकं पारुपित्वा तुवट्टेन्तीनमेतं अधिवचनं।

१४०. ववत्थानं दस्सेत्वाति मज्झे कासावं वा कत्तरयट्ठिं वा अन्तमसो कायबन्धनम्पि ठपेत्वा निपज्जन्तीनं अनापत्तीति अत्थो। सेसं उत्तानमेव। एळकलोमसमुद्धानं — किरियं, नोसञ्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

दुतियसिक्खापदं।

३. ततियसिक्खापदवण्णना

१४१. ततिये — **उळारसम्भाविता**ति उळारकुला पब्बजितत्ता गुणेहि च उळारत्ता उळाराति सम्भाविता। **इस्सापकता**ति इस्साय अपकता; अभिभूताति अत्थो। सञ्जत्ति बहुला एतासन्ति **सञ्जत्तिबहुला**; दिवसं महाजनं सञ्जापयमानाति अत्थो। विञ्जत्ति बहुला एतासन्ति **विञ्जत्तिबहुला**। **विञ्जत्ती**ति हेतूदाहरणादीहि विविधेहि नयेहि आपना वेदितब्बा, न याचना।

१४३. चङ्कमने निवत्तनगणनाय आपत्तियो वेदितब्बा। **तिट्ठति वा**तिआदीसु पयोगगणनाय। **उद्दिसति वा**तिआदीसु पदादिगणनाय। सेसं उत्तानमेव।

तिसमुद्धानं — किरियाकिरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति।

ततियसिक्खापदं।

४. चतुत्थसिक्खापदवण्णना

१४९. चतुत्थे — **सति अन्तराये**ति दसविधे अन्तराये सति। **परियेसित्वा न लभती**ति अज्जं उपट्ठायिकं न लभति। **गिलानाया**ति सयं गिलानाय। **आपदासू**ति तथारूपे उपद्वे सति अनापत्ति। सेसं उत्तानमेव।

धुरनिकखेपसमुद्धानं — अकिरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति।

चतुर्थसिक्खापदं ।

५. पञ्चमसिक्खापदवर्णना

१५२. पञ्चमे — अज्जं आणापेतीति एत्थ सचे निक्कड्ढाति आणत्ता एकपयोगेन बहूनिपि द्वारानि अतिक्कामेति, एका आपत्ति । अथ इमज्जिमज्ज द्वारं अतिक्कामेहीति एवं आणत्ता अतिक्कामेति, द्वारगणनाय आपत्तियो । सेसं उत्तानमेव ।

तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

पञ्चमसिक्खापदं ।

६. छट्ठसिक्खापदवर्णना

१५५. छट्ठे — सब्बं उत्तानमेव । समनुभासनसमुद्धानं — अकिरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

छट्ठसिक्खापदं ।

७-८-९. सत्तमअट्ठमनवमसिक्खापदवर्णना

१६१. सत्तमअट्ठमनवमेसु सब्बं उत्तानमेव । सब्बानि एळकलोमसमुद्धानानि, किरियानि, नोसज्जाविमोक्खानि, अचित्तकानि, पण्णत्तिवज्जानि, कायकम्मनि, तिचित्तानि तिवेदनानीति ।

सत्तमअट्ठमनवमसिक्खापदानि ।

१०. दसमसिक्खापदवर्णना

१७३. दसमे — आहुन्दरिकाति सम्बाधा ।

१७५. धुरं निक्खित्तमत्तेति सचेपि धुरं निक्खिपित्वा पच्छा पक्कमति, आपत्तियेवाति अत्थो । पवारेत्वा पञ्च योजनानि गच्छन्तियापि अनापत्ति । छसु वत्तब्बमेव नत्थि । सचे पन तीणि गन्त्वा तेनेव मग्गेन पच्चागच्छति, न वट्ठति । अज्जेन मग्गेन आगन्तुं वट्ठति ।

१७६. अन्तरायेति दसविधे अन्तराये — परं गच्छिस्सामीति निक्खन्ता, नदीपूरो पन आगतो, चोरा वा मग्गे होन्ति, मेघो वा उट्ठाति, निवत्तितुं वट्ठति । सेसं उत्तानमेव । पठमपाराजिकसमुद्धानं — अकिरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

दसमसिक्खापदं ।

तुवट्ठवग्गो चतुत्थो ।

५. चित्तागारवग्गो

१. पठमसिक्खापदवर्णना

१७८. चित्तागारवग्गस्स पठमसिक्खापदे — राजागारन्ति रज्जो कीळनधरं । चित्तागारन्ति कीळनचित्तसालं । आरामन्ति कीळनउपवनं । उय्यानन्ति कीळनुय्यानं । पोक्खरणीन्ति कीळनपोक्खरणिं । तस्मायेव पदभाजने “यत्थ कत्थचि रज्जो कीळितु”न्तिआदि वुत्तं । दस्सनाय गच्छति आपत्ति दुक्कटस्साति एत्थ पदवारगणनाय दुक्कटं । यत्थ ठिता पस्सतीति एत्थ पन सचे एकस्मिंयेव ठाने ठिता पदं अनुद्धरमाना

पञ्चपि पस्सति, एकमेव पाचित्तियं । तं तं दिसाभागं ओलोकेत्वा पस्सन्तिया पन पाटेक्का आपत्तियो । भिक्खुस्स पन सब्बत्थ दुक्कटं ।

९८१. आरामे ठिताति अज्झारामे राजागारादीनि करोन्ति, तानि पस्सन्तिया अनापत्ति । **गच्छन्ती वा आगच्छन्ती वाति** पिण्डपातादीनं अत्थाय गच्छन्तिया मग्गो होति, तानि पस्सति, अनापत्ति । **सति करणीये गन्त्वाति** रज्जो सन्तिकं केनचि करणीयेन गन्त्वा पस्सति, अनापत्ति । **आपदासूति** केनचि उपदुता पविसित्वा पस्सति, अनापत्ति । सेसं उत्तानमेव ।

एळकलोमसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, अकुसलचित्तं, तिवेदनन्ति ।

पठमसिक्खापदं ।

२. दुतियसिक्खापदवण्णना

९८२. दुतिये — अभिनिसीदनाभिनिपज्जनेसु पयोगगणनाय आपत्तियो वेदितब्बा । सेसं उत्तानमेव ।

एळकलोमसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

दुतियसिक्खापदं ।

३. ततियसिक्खापदवण्णना

९८८. ततिये — उज्जवुज्जेवेति यत्तकं हत्थेन अज्झितं होति, तस्मिं तक्कम्हि वेठिते एका आपत्ति । कन्तनतो पन पुब्बे कप्पासविचिननं आदिं कत्वा सब्बपयोगेसु हत्थवारगणनाय दुक्कटं ।

९८९. कन्तिसुत्तन्ति दसिकसुत्तादिं सङ्घाटेत्वा कन्तति, दुक्कन्तितं वा पटिकन्तति । सेसं उत्तानमेव । एळकलोमसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

ततियसिक्खापदं ।

४. चतुत्थसिक्खापदवण्णना

९९२. चतुत्थे — यागुं वाति आदीसु तण्डुलकोट्टनं आदिं कत्वा सब्बेसु पुब्बपयोगेसु पयोगगणनाय दुक्कटं । यागुभत्तेसु भाजनगणनाय, खादनीयादीसु रूपगणनाय पाचित्तियानि ।

९९३. यागुपानेति मनुस्सेहि सङ्घस्सत्थाय करियमाने यागुपाने वा सङ्गभत्ते वा तेसं सहायिकभावेन यंकिज्जि पचन्तिया अनापत्ति । चेतियपूजाय सहायिका हुत्वा गन्धादीनि पूजेति, वट्टति । **अत्तनो वेय्यावच्चकरस्साति** सचेपि मातापितरो आगच्छन्ति, यंकिज्जि बीजनिं वा सम्मुज्जनिदण्डकं वा कारापेत्वा वेय्यावच्चकरद्धाने ठपेत्वाव यंकिज्जि पचित्तुं वट्टति । सेसं उत्तानमेव । समुद्धानादीनि ततियसदिसानेवाति ।

चतुत्थसिक्खापदं ।

५. पञ्चमसिक्खापदवण्णना

९९६. पञ्चमे — असति अन्तरायेति दसविधे अन्तराये असति । धुरं निक्खिपित्वा पच्छा विनिच्छिनन्ती आपत्ति आपज्जित्वाव विनिच्छिनाति ।

९९८. परियेसित्वा न लभतीति सहायिका भिक्खुनियो न लभति । सेसं उत्तानमेव । धुरनिक्खेपसमुद्धानं — अकिरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं दुक्खवेदनन्ति ।

पञ्चमसिक्खापदं ।

६. छट्ठसिक्खापदवण्णना

१११. छट्ठे — सब्बं नग्गवग्गे आगारिकसिक्खापदे वुत्तनयेनेव वेदितब्बं । अयं पन विसेसो, तं छसमुद्धानं । इदं “सहत्था”ति वुत्तत्ता एळकलोमसमुद्धानं, किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

छट्ठसिक्खापदं ।

७. सत्तमसिक्खापदवण्णना

१००७. सत्तमे — पुन परियायेनाति पुनवारे । आपदासूति महग्घचीवरं सरीरतो मोचेत्वा सुपटिसामितम्पि चोरा हरन्ति, एवरूपासु आपदासु अनिस्सज्जित्वा निवासेन्तिया अनापत्ति । सेसं उत्तानमेवाति ।

कथिनसमुद्धानं — कायवाचतो कायवाचाचित्ततो च समुद्वाति, किरियाकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

सत्तमसिक्खापदं ।

८. अट्ठमसिक्खापदवण्णना

१००८. अट्ठमे — अनिस्सज्जित्वाति रक्खणत्थाय अदत्त्वा; “इमं जग्गेय्यासी”ति एवं अनापुच्छित्त्वाति अत्थो ।

१०१२. परियेसित्वा न लभतीति पटिजगिकं न लभति । गिलानायाति वचीभेदं कातुं असमत्थाय । आपदासूति रट्ठे भिज्जन्ते आवासे छट्ठेत्वा गच्छन्ति, एवरूपासु आपदासु अनापत्ति । सेसं उत्तानमेव । समुद्धानादीनि अनन्तरसिक्खापदसदिसानेवाति ।

अट्ठमसिक्खापदं ।

९. नवमसिक्खापदवण्णना

१०१५-६. नवमे — बाहिरकं अनत्थसंहितन्ति हत्थिअस्सरथधनुथरुसिप्पआथब्बणखीलनवसीकरणसोसापनमन्तागदप्पयोगादिभेदं परूपघातकरं । परित्तन्ति यक्खपरित्तनागमण्डलादिभेदं सब्बम्पि वट्ठति । सेसं उत्तानमेव ।

पदसोधम्मसमुद्धानं — वाचतो वाचाचित्ततो च समुद्वाति, किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

नवमसिक्खापदं ।

१०. दसमसिक्खापदवण्णना

१०१८. दसमे वाचेय्याति पदं विसेसो, सेसं नवमे वुत्तनयेनेव वेदितब्बं सद्धिं समुद्धानादीहीति ।

दसमसिक्खापदं ।

चित्तागारवग्गो पञ्चमो ।

६. आरामवग्गो

१. पठमसिक्खापदवण्णना

१०२५. आरामवग्गस्स पठमसिक्खापदे — परिकखेपं अतिककामेन्तिया, उपचारं ओक्कमन्तियाति एत्थ पठमपादे दुक्कटं, दुतियपादे पाचित्तियं ।

१०२७. सीसानुलोकिकाति पठमं पविसन्तीनं भिक्खुनीनं सीसं अनुलोकेन्ती पविसति, अनापत्ति । यत्थ भिक्खुनियोति यत्थ भिक्खुनियो पठमतरं पविसित्वा सज्जायचेतियवन्दनादीनि करोन्ति, तत्थ तासं सन्तिकं गच्छामीति गन्तुं वट्ठति । आपदासूति केनचि उपहुता होति, एवरूपासु आपदासु पविसितुं वट्ठति । सेसं उत्तानमेव ।

धुरनिकखेपसमुद्धानं — किरियाकिरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

पठमसिक्खापदं ।

२. दुतियसिक्खापदवण्णना

१०२८. दुतिये — आयस्मा कप्पितकोति अयं जटिलसहस्सब्भन्तरो थेरो । संहरीति सङ्कामेसि । संहटोति सङ्कामितो । कासावटोति न्हापिता कासावं निवासेत्वा कम्मं करोन्ति, तं सन्धायाहंसु । सेसं उत्तानमेव ।

तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

दुतियसिक्खापदं ।

३. ततियसिक्खापदवण्णना

१०३६. ततिये — अनुसासनिपुरेक्खारायाति इदानीपि त्वं बाला अब्यत्तातिआदिना नयेन अनुसासनिपक्खे ठत्वा वदन्तिया अनापत्ति । सेसं उत्तानमेव । समुद्धानादीनि अनन्तरसिक्खापदसदिसानेवाति ।

ततियसिक्खापदं ।

४. चतुत्थसिक्खापदवण्णना

१०३७. चतुत्थे — सब्बं उत्तानमेव । चतुसमुद्धानं — कायतो कायवाचतो कायचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्धानि । निमन्तिताय अनापुच्छा भुज्जन्तिया आपत्तिसम्भवतो सिया किरियाकिरियं, पवारिताय कप्पियं कारेत्वापि अकारेत्वापि भुज्जन्तिया आपत्तिसम्भवतो सिया किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

चतुत्थसिक्खापदं ।

५. पञ्चमसिक्खापदवण्णना

१०४३. पञ्चमे — कुले मच्छरो कुलमच्छरो, कुलमच्छरो एतस्सा अत्थीति कुलमच्छरिनी कुलं वा मच्छरायतीति कुलमच्छरिनी । कुलस्स अवण्णन्ति तं कुलं अस्सद्धं अप्पसन्नन्ति । भिक्खुनीनं अवण्णन्ति भिक्खुनियो दुस्सीला पापधम्माति ।

१०४५. सन्तंयेव आदीनवन्ति कुलस्स वा भिक्खुनीनं वा सन्तं अगुणं । सेसं उत्तानमेव । तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं दुक्खवेदनन्ति ।

पञ्चमसिक्खापदं ।

६. छट्ठसिक्खापदवण्णना

१०४८. छट्ठे — ओवादायाति गरुधम्मत्थाय । संवासायाति उपोसथपवारणापुच्छनत्थाय । अयमेत्थ सङ्खेपो । वित्थारो पन भिक्खुनोवादकसिक्खापदवण्णनायं वुत्तोयेव ।

एळकलोमसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

छट्ठसिक्खापदं ।

७. सत्तमसिक्खापदवण्णना

१०५३. सत्तमे — परियेसित्वा न लभतीति भिक्खुनिं न लभति । सेसं उत्तानमेव । इमस्सापि वित्थारो भिक्खुनोवादके वुत्तोयेव ।

धुरनिक्खेपसमुद्धानं — अकिरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

सत्तमसिक्खापदं ।

८. अट्ठमसिक्खापदवण्णना

१०५६. अट्ठमे — एककम्मन्तिआदीहि उपोसथपवारणायेव वुत्ता । सेसं उत्तानमेव । इमस्सापि वित्थारो भिक्खुनोवादके वुत्तोयेव ।

पठमपाराजिकसमुद्धानं — अकिरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

अट्ठमसिक्खापदं ।

९. नवमसिक्खापदवण्णना

१०५८. नवमे — सब्बं उत्तानमेव । इमस्सापि वित्थारो भिक्खुनोवादके वुत्तोयेव ।

धुरनिक्खेपसमुद्धानं — अकिरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

नवमसिक्खापदं ।

१०. दसमसिक्खापदवण्णना

१०६२. दसमे — पसाखेति अधोकाये । अधोकायो हि यस्मा ततो रुक्खस्स साखा विय उभो ऊरू पभिज्जित्वा गता, तस्मा पसाखोति वुच्चति ।

१०६५. भिन्दातिआदीसु सचे “भिन्द, फालेही”ति सब्बानि आणापेति, सो च तथेव करोति, छ आणत्तिदुक्कटानि छ च पाचित्तियानि आपज्जति । अथापि एवं आणापेति — “उपासक, यंकिज्जि एत्थ कातब्बं, तं सब्बं करोही”ति, सो च सब्बानिपि भेदनादीनि करोति; एकवाचाय छ दुक्कटानि छ पाचित्तियानीति द्वादस आपत्तियो । सचे पन भेदनादीसुपि एकंयेव वत्त्वा “इदं करोही”ति आणापेति, सो च सब्बानि करोति, यं आणत्तं, तस्सेव करणे पाचित्तियं । सेसेसु अनापत्ति । सेसं उत्तानमेव ।

कथिनसमुद्धानं — किरियाकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

दसमसिक्खापदं ।

आरामवग्गो छट्ठो।

७. गब्भिनवग्गो

१. पठमसिक्खापदवण्णना

१०६९. गब्भिनवग्गस्स पठमसिक्खापदे — आपन्नसत्ताति कुच्छिपविट्ठसत्ता।

पठमसिक्खापदं।

२. दुतियसिक्खापदवण्णना

१०७३-४. दुतिये — पायन्तिन्ति थज्जं पायमानं। माता वा होतीति यं दारकं पायेति, तस्स माता वा होति धाति वा। सेसं उत्तानमेव। उभयम्पि तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, पणत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति।

दुतियसिक्खापदं।

३. ततियसिक्खापदवण्णना

१०७७. ततिये — सिक्खासम्मुतिं दातुन्ति कस्मा दापेसि? “मातुगामो नाम लोलो होति द्वे वस्सानि छसु धम्मेषु असिक्खित्वा सीलानि पूरयमानो किलमति, सिक्खित्वा पन पच्छा न किलमिस्सति, नित्थरिस्सती”ति दापेसि।

१०७९. पाणातिपाता वेरमणिं द्वे वस्सानि अवीतिक्कम्म समादानं समादियामीति यं तं पाणातिपाता वेरमणीति पज्जत्तं सिक्खापदं, तं पाणातिपाता वेरमणिसिक्खापदं द्वे वस्सानि अवीतिक्कमित्तव्वसमादानं कत्वा समादियामीति अत्थो। एस नयो सब्बत्थ। इमा छ सिक्खायो सट्ठिवस्सायपि पब्बजिताय दातव्वायेव, न एतासु असिक्खिता उपसम्पादेतव्वा।

ततियसिक्खापदं।

४. चतुत्थसिक्खापदवण्णना

१०८४. चतुत्थे — सब्बं उत्तानमेव। सचे पन पठमं वुद्धानसम्मुति न दिन्ना होति, उपसम्पदमाळकेपि दातव्वायेव। इमा द्वेपि महासिक्खमाना नाम।

चतुत्थसिक्खापदं।

५. पञ्चमसिक्खापदवण्णना

१०९०. पञ्चमे — किञ्चापि ऊनद्वादसवस्सं परिपुण्णसज्जाय वुद्ढापेन्ति या अनापत्ति, सा पन अनुपसम्पन्नाव होति। सेसं उत्तानमेव।

पञ्चमसिक्खापदं।

६. छट्ठसिक्खापदवण्णना

१०९५. छट्ठे — दसवस्साय गिहिगताय सिक्खासम्मुतिं दत्वा परिपुण्णद्वादसवस्सं उपसम्पादेतुं वट्ठति।

छट्ठसिक्खापदं।

७. सत्तमसिक्खापदवण्णना

११०१. सत्तमे — सब्बं उत्तानमेव । समुद्धानादीनिपि सब्बेसु दुतिये वुत्तसदिसानेव । अयं पन विसेसो — यत्थ सम्मुति अत्थि, तत्थ किरियाकिरियं होतीति ।

सत्तमसिक्खापदं ।

८. अट्टमसिक्खापदवण्णना

११०८. अट्टमे — न अनुग्गणहापेय्याति “इमिस्सा अय्ये उद्देसादीनि देही”ति एवं उद्देसादीहि न अनुग्गणहापेय्य ।

१११०. परियेसित्वाति अज्जं परियेसित्वा न लभति, सयं गिलाना होति, न सक्कोति उद्देसादीनि दातुं, तस्सा अनापत्ति । सेसं उत्तानमेव । धुरनिक्खेपसमुद्धानं — अकिरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

अट्टमसिक्खापदं ।

९. नवमसिक्खापदवण्णना

१११३. नवमे — न उपट्ठहेय्याति चुण्णेन मत्तिकाय दन्तकट्टेन मुखोदकेनाति एवं तेन तेन करणीयेन न उपट्ठहेय्य । सेसं उत्तानमेव । पठमपाराजिकसमुद्धानं — अकिरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

नवमसिक्खापदं ।

१०. दसमसिक्खापदवण्णना

१११६. दसमे — नेव वूपकासेय्याति न गहेत्वा गच्छेय्य । न वूपकासापेय्याति “इमं अय्ये गहेत्वा गच्छा”ति अज्जं न आणापेय्य । सेसमेत्थ उत्तानमेव । धुरनिक्खेपसमुद्धानं — अकिरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

दसमसिक्खापदं ।

गब्भिनिवग्गो सत्तमो ।

८. कुमारिभूतवग्गो

१-२-३. पठमदुतियततियसिक्खापदवण्णना

१११९. कुमारिभूतवग्गस्स पठमदुतियततियसिक्खापदानि तीणि तीहि गिहिगतसिक्खापदेहि सदिसानि । या पन ता सब्बपठमा द्वे महासिक्खमाना, ता अतिक्कन्तवीसतिवस्साति वेदितब्बा । ता गिहिगता वा होन्तु अगिहिगता वा, सिक्खमाना इच्चेव वत्तब्बा, गिहिगताति वा कुमारिभूताति वा न वत्तब्बा । गिहिगताय दसवस्सकाले सिक्खासम्मुतिं दत्वा द्वादसवस्सकाले उपसम्पदा कातब्बा । एकादसवस्सकाले दत्वा तेरसवस्सकाले कातब्बा, द्वादसतेरसचुद्दसपन्नरससोळससत्तरसअट्ठारसवस्सकाले सम्मुतिं दत्वा वीसतिवस्सकाले उपसम्पदा कातब्बा । अट्ठारसवस्सकालतो पट्ठाय च पनायं गिहिगतातिपि कुमारिभूतातिपि वत्तुं वट्ठति, कुमारिभूता पन गिहिगताति न वत्तब्बा, कुमारिभूता इच्चेव वत्तब्बा । महासिक्खमाना पन गिहिगतातिपि वत्तुं न वट्ठति, कुमारिभूतातिपि वत्तुं न वट्ठति, सिक्खासम्मुतिदानवसेन पन तिस्सोपि सिक्खमानाति वत्तुं वट्ठति ।

पठमदुतियततियानि ।

४-५-६. चतुर्थपञ्चमछट्टसिक्खापदवण्णना

११३६. चतुर्थपञ्चमछट्टेसु सब्बं उत्तानमेव । सब्बानि तिसमुद्धानानि चतुर्थं किरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति । पञ्चमं किरियाकिरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति । यञ्चेत्थ सङ्केन परिच्छिन्दितब्बाति वुत्तं, तस्स उपपरिक्खितब्बाति अत्थो । छट्ठं किरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं दुक्खवेदनन्ति । यं पनेत्थ “परिच्छिन्दित्वा”ति वुत्तं, तस्स उपपरिक्खित्वाति अत्थो ।

चतुर्थपञ्चमछट्टसिक्खापदानि

७. सत्तमसिक्खापदवण्णना

११५०. सत्तमे — सब्बं उत्तानमेव । धुरनिक्खेपसमुद्धानं — किरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, दुक्खवेदनन्ति ।

सत्तमसिक्खापदं ।

८. अट्ठमसिक्खापदवण्णना

११५४. अट्ठमेपि — सब्बं उत्तानमेव । समुद्धानादीनिपि अनन्तरसदिसानेवाति ।

अट्ठमसिक्खापदं ।

९. नवमसिक्खापदवण्णना

११५८. नवमे — सोकावासन्ति सङ्केतं कत्वा अगच्छमाना पुरिसानं अन्तो सोकं पवेसेतीति सोकावासा, तं सोकावासं । तेनेवाह — “सोकावासा नाम परेसं दुक्खं उप्पादेती”ति । अथ वा घरं विय घरसामिका, अयम्पि पुरिससमागमं अलभमाना सोकं आविसति । इति यं आविसति, स्वास्सा आवासो होतीति सोकावासा । तेनाह — “सोकं आविसती”ति । अजानन्तीति एदिसा अयन्ति अजानमाना । सेसं उत्तानमेव । तिसमुद्धानं — किरियं, सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

नवमसिक्खापदं ।

१०. दसमसिक्खापदवण्णना

११६४. दसमे — अनापुच्छाति अनापुच्छित्वा । भिक्खुनीहि द्विक्खत्तुं आपुच्छितब्बं — पब्बज्जाकाले च उपसम्पदाकाले च, भिक्खून् पन सकिं आपुच्छितेपि वट्ठति ।

११६५. अजानन्तीति मातादीनं अत्थिभावं अजानन्ती । सेसं उत्तानमेव । इदं अपुब्बसमुद्धानसीसं । चतुसमुद्धानं — वाचतो कायवाचतो वाचाचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्धाति । कथं? अब्भानकम्मादीसु केनचिदेव करणीयेन खण्डसीमायं निसिन्ना “पक्कोसथ सिक्खमानं, इधेव नं उपसम्पादेस्सामा”ति उपसम्पादेति; एवं वाचतो समुद्धाति । उपस्सयतो पट्ठाय उपसम्पादेस्सामीति वत्वा खण्डसीमं गच्छन्तिया कायवाचतो समुद्धाति । द्वीसुपि ठानेसु पण्णत्तिभावं जानित्वाव वीतिककमं करोन्तिया वाचाचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्धाति । अननुजानापेत्वा उपसम्पादनतो किरियाकिरियं, नोसञ्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

दसमसिक्खापदं ।

११. एकादसमसिक्खापदवण्णना

११६७-८. एकादसमे — पारिवासिकछन्ददानेनाति पारिवासियेन छन्ददानेन । तत्थ चतुब्बिधं पारिवासियं — परिसपारिवासियं, रत्तिपारिवासियं, छन्दपारिवासियं, अज्झासयपारिवासियन्ति । तत्थ परिसपारिवासियं नाम भिक्खू केनचिदेव करणीयेन सन्निपत्तिता होन्ति, अथ मेघो वा उड्ढाति, उस्सारणा वा करियति, मनुस्सा वा अज्झोत्थरन्ता आगच्छन्ति, भिक्खू “अनोकासा मयं अज्जत्र गच्छामा”ति छन्दं अविस्सज्जेत्वाव उड्ढहन्ति । इदं परिसपारिवासियं । किञ्चापि परिसपारिवासियं, छन्दस्स पन अविस्सट्ठत्ता कम्मं कातुं वट्ठति ।

पुन भिक्खू “उपोसथादीनि करिस्सामा”ति रत्तिं सन्निपत्तित्वा “याव सब्बे सन्निपत्तन्ति, ताव धम्मं सुणिस्सामा”ति एकं अज्जेसन्ति, तस्मिं धम्मकथं कथेन्तेयेव अरुणो उग्गच्छति । सचे “चातुद्दसिकं उपोसथं करिस्सामा”ति निसिन्ना “पन्नरसो”ति कातुं वट्ठति । सचे पन्नरसिकं कातुं निसिन्ना पाटिपदे अनुपोसथे उपोसथं कातुं न वट्ठति, अज्जं पन सङ्गकिच्चं कातुं वट्ठति । इदं रत्तिपारिवासियं नाम ।

पुन भिक्खू “किञ्चिदेव अब्भानादिसङ्गकम्मं करिस्सामा”ति निसिन्ना होन्ति, तत्रेको नक्खत्तपाठको भिक्खू एवं वदति — “अज्ज नक्खत्तं दारुणं, मा इमं कम्मं करोथा”ति । ते तस्स वचनेन छन्दं विस्सज्जेत्वा तथेव निसिन्ना होन्ति । अथज्जो आगन्त्वा “नक्खत्तं पटिमानेत्तं अत्थो बालं उपच्चगा”ति (जा० १.१.४९) वत्वा “किं नक्खत्तेन करोथा”ति वदति । इदं छन्दपारिवासियञ्चेव अज्झासयपारिवासियञ्च । एतस्मिं पारिवासिये पुन छन्दपारिसुद्धिं अनानेत्वा कम्मं कातुं न वट्ठति ।

वुड्ढिताय परिसायाति छन्दं विस्सज्जेत्वा कायेन वा वाचाय वा छन्दविस्सज्जनमत्तेनेव वा उड्ढिताय परिसाय ।

११६९. **अनापत्ति अवुड्ढिताय परिसायाति** छन्दं अविस्सज्जेत्वा अवुड्ढिताय अनापत्ति । सेसं उत्तानमेव । तिसमुद्धानं — किरियं, सज्जाविमोक्खं, सचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

एकादसमसिक्खापदं ।

१२. द्वादसमसिक्खापदवण्णना

११७०. द्वादसमे — **उपस्सयो न सम्मतीति** वसनोकासो नप्पहोति । सेसं उत्तानमेव । समुद्धानादीनि अनन्तरसदिसानेवाति ।

द्वादसमसिक्खापदं ।

१३. तेरसमसिक्खापदवण्णना

११७५. तेरसमे — **एकं वस्सं द्वेति** एकन्तरिके एकस्मिं संवच्छरे द्वे वुड्ढापेति । सेसं उत्तानमेव । समुद्धानादीनिपि वुत्तसदिसानेवाति ।

तेरसमसिक्खापदं ।

कुमारिभूतवग्गो अट्ठमो ।

१. छत्तुपाहनवग्गो

१. पठमसिक्खापदवण्णना

११८१. छत्तवग्गस्स पठमसिक्खापदे — **सकिप्पि धारेति आपत्ति पाचित्तियस्साति** मग्गगमने एकपयोगेनेव दिवसम्पि धारेति, एकाव आपत्ति । सचे कद्दमादीनि पत्वा उपाहना ओमुञ्चित्वा छत्तमेव धारेन्ती गच्छति, दुक्कटं । अथापि गच्छादीनि दिस्वा छत्तं अपनामेत्वा उपाहनारुह्वाव गच्छति, दुक्कटमेव । सचे छत्तम्पि अपनामेत्वा उपाहनापि ओमुञ्चित्वा पुन धारेति, पुन पाचित्तियं । एवं पयोगगणनाय आपत्तियो वेदितब्बा । सेसं उत्तानमेव । एल्लकलोमसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

पठमसिक्खापदं ।

२. दुतियसिक्खापदवण्णना

११८४. दुतिये — यानेन यायन्तीति एत्थापि ओरोहित्वा पुनप्पुनं अभिरुहन्तिया पयोगगणनाय आपत्तियो वेदितब्बा । सेसं पठमे वुत्तनयमेवाति ।

दुतियसिक्खापदं ।

३. ततियसिक्खापदवण्णना

११९०. ततिये — विप्पकिरियिसूति मणयो विप्पकिण्णा । इधापि ओमुञ्चित्वा धारेन्तिया पयोगगणनाय आपत्तियो । समुट्ठानादीनि वुत्तनयानेव । केवलं इध अकुसलचित्तं होतीति ।

ततियसिक्खापदं ।

४. चतुत्थसिक्खापदवण्णना

११९४. चतुत्थे — सीसूपगादीसु यं यं धारेति, तस्स तस्स वसेन वत्थुगणनाय आपत्तियो वेदितब्बा । सेसं ततिये वुत्तनयमेवाति ।

चतुत्थसिक्खापदं ।

५. पञ्चमसिक्खापदवण्णना

११९९. पञ्चमे — गन्धवण्णकेनाति गन्धेन च वण्णकेन च । सेसं उत्तानमेव । समुट्ठानादीनि ततियसदिसानेवाति ।

पञ्चमसिक्खापदं ।

६. छट्ठसिक्खापदवण्णना

१२०२. छट्ठे — सब्बं पञ्चमे वुत्तसदिसमेवाति ।

छट्ठसिक्खापदं ।

७. सत्तमसिक्खापदवण्णना

१२०८-९. सत्तमे — उम्मद्वापेति आपत्ति पाचित्तियस्साति एत्थ हत्थं अमोचेत्वा उम्मद्दने एकाव आपत्ति, मोचेत्वा मोचेत्वा उम्मद्दने पयोगगणनाय आपत्तियो । सम्बाहनेपि एसेव नयो । गिलानायाति अन्तमसो मग्गगमनपरिस्समेनापि साबाधाय । आपदासूति चोरभयादीहि सरीरकम्पनादीसु । सेसं उत्तानमेव । समुट्ठानादीनि ततियसदिसानेवाति ।

सत्तमसिक्खापदं ।

८-९-१०. अट्ठमनवमदसमसिक्खापदवण्णना

१२१०. अट्ठमादीसु तीसु सिक्खमानाय सामणेरिया, गिहिनिनयाति इदमेव नानाकरणं, सेसं सत्तमे वुत्तसदिसमेवाति ।

अट्ठमनवमदसमसिक्खापदानि ।

११. एकादसमसिक्खापदवण्णना

१२१४. एकादसमे — भिक्खुस्स पुरतोति अभिमुखमेवाति अत्थो । इदं पन उपचारं सन्धाय कथितन्ति वेदितब्बं । सेसं उत्तानमेव । कथिनसमुद्धानं — कायवाचतो कायवाचाचित्ततो च समुद्घाति, किरियाकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

एकादसमसिक्खापदं ।

१२. द्वादसमसिक्खापदवण्णना

१२१९-२३. द्वादसमे — अनोकासकतन्ति असुकस्मिं नाम ठाने पुच्छामीति एवं अकतओकासं । तेनेवाह — “अनोकासकतन्ति अनापुच्छा”ति । अनोदिस्साति असुकस्मिं नाम ठाने पुच्छामीति एवं अनियमेत्वा केवलं “पुच्छितब्बं अत्थि, पुच्छामि अय्या”ति एवं वत्त्वा । सेसं उत्तानमेव । पदसोधम्मसमुद्धानं — वाचतो वाचाचित्ततो च समुद्घाति, किरियाकिरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

द्वादसमसिक्खापदं ।

१३. तेरसमसिक्खापदवण्णना

१२२६. तेरसमे — परिक्खेपं अतिक्कामेन्तियाति एकेन पादेन अतिक्कन्ते दुक्कटं, दुतियेन पाचित्तियं । उपचारेपि एसेव नयो ।

१२२७. अच्छिन्नचीवरिकायातिआदीसु सङ्गच्चिकचीवरमेव चीवरन्ति वेदितब्बं । आपदासूति महग्घं होति सङ्गच्चिकं, पारुपित्वा गच्छन्तियाव उपद्वो उप्पज्जति, एवरूपासु आपदासु अनापत्ति । सेसं उत्तानमेव । एळकलोमसमुद्धानं — किरियं, नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

तेरसमसिक्खापदं ।

छत्तुपाहनवग्गो नवमो ।

उद्दिट्ठा खो अय्यायो छसट्ठिसतं पाचित्तिया धम्माति एत्थ सब्बानेव भिक्खुनीनं खुद्वकेसु छन्नवुति, भिक्खूनं द्वेनवुतीति अट्ठासीतिसतं सिक्खापदानि, ततो सकलं भिक्खुनीवग्गं, परम्परभोजनं, अनतिरित्तभोजनं, अनतिरित्तेन अभिहट्ठं पवारणं, पणीतभोजनविज्जति, अचेलकसिक्खापदं, दुट्ठुल्लपटिच्छादनं, ऊनवीसतिवस्सुपसम्पादनं, मातुगामेन सद्धिं संविधाय अट्ठानगमनं, राजन्तेपुरप्पवेसनं, सन्तं भिक्खुं अनापुच्छा विकाले गामप्पवेसनं, निसीदनं वस्सिकसाटिकन्ति इमानि द्वावीसति सिक्खापदानि अपनेत्वा सेसानि सतज्ज्य छसट्ठि च सिक्खापदानि पातिमोक्खुद्देसमग्गेन उद्दिट्ठानि होन्तीति वेदितब्बानि । तेनाह — “उद्दिट्ठा खो अय्यायो छसट्ठिसतं पाचित्तिया धम्मा...पे०... एवमेतं धारयामी”ति ।

तत्रायं सङ्खेपतो समुद्धानविनिच्छयो — गिरग्गसमज्जं, चित्तागारसिक्खापदं, सङ्गाणि, इत्थालङ्कारो, गन्धवण्णको, वासितकपिज्जाको, भिक्खुनीआदीहि उम्मह्नपरिमह्नानीति इमानि दस सिक्खापदानि अचित्तकानि लोकवज्जानि । अयं पनेत्थ अधिप्पायो — विनापि चित्तेन आपज्जितब्बत्ता अचित्तकानि, चित्ते पन सति अकुसलेनेव आपज्जितब्बत्ता लोकवज्जानि । अवसेसानि अचित्तकानि, पण्णत्तिवज्जानेव । चोरीवुट्ठापनं, गामन्तरं, आरामसिक्खापदं गम्भिनिवग्गे आदितो पट्ठाया सत्त, कुमारिभूतवग्गे आदितो पट्ठाया पज्ज, पुरिससंसट्ठं पारिवासियछन्ददानं, अनुवस्सवुट्ठापनं, एकन्तरिकवुट्ठापनन्ति इमानि एकूनवीसति सिक्खापदानि सचित्तकानि पण्णत्तिवज्जानि, अवसेसानि सचित्तकानि लोकवज्जानेवाति ।

समन्तपासादिकाय विनयसंवण्णनाय भिक्खुनीविभङ्गे

खुद्वकवण्णना निट्ठिता ।

पाचित्तियकण्डं निद्धितं ।

५. पाटिदेसनीयकण्डं (भिक्षुनीविभङ्गवण्णना)

पाटिदेसनीयसिक्खापदवण्णना

पाटिदेसनीया नाम, खुद्दकानं अनन्तरा ।
ये धम्मा अट्ट आरुळ्हा, सङ्खेपेनेव सङ्गहं ।
तेसं पवत्तते एसा, सङ्खेपेनेव वण्णना ॥

१२२८. यानि हि एत्थ पाळियं सप्पितेलादीनि निद्धिट्ठानि, तानियेव विज्जापेत्वा भुज्जन्तिया पाटिदेसनीया । पाळिविनिमुत्तकेसु पन सब्बेसु दुक्कटं । सेसमेत्थ उत्तानमेव । अट्टविधम्मि पनेतं पाटिदेसनीयं चतुसमुद्धानं — कायतो कायवाचतो कायचित्ततो कायवाचाचित्ततो च समुद्घाति, किरियं नोसज्जाविमोक्खं, अचित्तकं, पण्णत्तिवज्जं, कायकम्मं, वचीकम्मं, तिचित्तं, तिवेदनन्ति ।

पाटिदेसनीयवण्णना निद्धिता ।

पाटिदेसनीयकण्डं निद्धितं ।

सेखिया पन उद्धिट्ठा, ये धम्मा पञ्चसत्तति ।
तेसं अनन्तरायेव, सत्ताधिकरणव्हाया ॥

महाविभङ्गे यो वुत्तो, तेसं अत्थविनिच्छयो ।
भिक्षुनीनं विभङ्गेपि, तादिसंयेव तं विदू ॥

यस्मा तस्मा विसुं तेसं, धम्मानं अत्थवण्णना ।
न वुत्ता तत्थ या वुत्ता, वुत्तायेव हि सा इधाति ॥

समन्तपासादिकाय विनयसंवण्णनाय

भिक्षुनीविभङ्गवण्णना निद्धिता ।

सब्बासवपहं एसा, निद्धिता वण्णना यथा ।
सब्बासवपहं मगं, पत्वा पस्सन्तु निब्बुतिन्ति ॥

उभतोविभङ्गट्ठकथा निद्धिता ।